

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI**

**6 ŞUBAT KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNDE GÖREV ALAN KADIN
ÇALIŞANLARIN İKİNCİL TRAVMA İLE BAŞA ÇIKMA DENEYİMLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİLAL YILDIZ BALABAN

DANIŞMAN: PROF. DR. FETHİ GÜNGÖR

**YALOVA
MAYIS 2025**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

6 ŞUBAT KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNDE GÖREV ALAN KADIN
ÇALIŞANLARIN İKİNCİL TRAVMA İLE BAŞA ÇIKMA DENEYİMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİLAL YILDIZ BALABAN
218212009

DANIŞMAN: PROF. DR. FETHİ GÜNGÖR

YALOVA
MAYIS 2025

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım “6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinde Görev Alan Kadın Çalışanların İkincil Travma İle Başa Çıkma Deneyimleri” başlıklı bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Hilal YILDIZ BALABAN

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖNSÖZ.....	xiii
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ	xix
ÖZET	xxi
ABSTRACT	xxiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi	2
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Soruları	5
1.4. Araştırmanın Önemi	5
1.5. Araştırmanın Kapsamı.....	6
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	7
1.7. Araştırmanın İçeriği.....	7
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	9
2.1. Afet.....	9
2.1.1. Tanım.....	9
2.1.2. Afet Türleri.....	10
2.1.2.1. Oluş Nedenine Göre Afetler	10
2.1.2.1.1. Doğa Kaynaklı Afetler	10
2.1.2.1.1.1. Deprem	10
2.1.2.1.1.2. Taşkın-Sel	11
2.1.2.1.1.3. Fırtına.....	11
2.1.2.1.1.4. Heyelan	11
2.1.2.1.1.5. Çığ.....	12
2.1.2.1.2. Beşerî Afetler	12
2.1.2.1.2.1. Yangın.....	12
2.1.2.1.2.2. Teknolojik Afetler	12
2.1.2.1.2.3. Savaşlar.....	13
2.1.2.1.2.4. Bulaşıcı Hastalıklar.....	13

2.1.2.1.2.5. Küresel Isınma	13
2.1.2.2. Gelişim Sürecine Göre Afetler	14
2.1.3. Afetlerin Sonuçları	14
2.1.3.1. Bireysel Etkiler	15
2.1.3.2. Toplumsal Etkiler	15
2.1.3.3. Yapısal Etkiler	15
2.1.3.4. Ekonomik Etkiler	16
2.1.4. Afetlerde Sosyal Hizmet	16
2.1.4.1. Afetlerde Sosyal Hizmetin Rolü	17
2.1.4.2. Afetlerde Sosyal Hizmetin Kapsamı	18
2.1.4.3. Sosyal Çalışmacıların Afetlerdeki Görev ve Sorumlulukları	18
2.1.4.4. Afet Sonrası Sosyal Hizmet Uygulamaları	20
2.1.4.5. Psiko-Sosyal Destek ve Rehabilitasyon Hizmetleri	21
2.1.4.6. Afet Sonrası Toplumsal Yeniden Yapılanma Süreci	21
2.1.5. Türkiye’de Uygulanan Afet Politikaları	22
2.2. Deprem	24
2.2.1. Türkiye’deki Depremlerin Tarihçesi	24
2.2.1.1. Erzincan Depremi	25
2.2.1.2. Van Depremleri	26
2.2.1.3. Marmara Depremleri	26
2.2.2. Deprem Psikolojik Sonuçları	27
2.2.3. Kahramanmaraş Depremleri	28
2.2.4. Kahramanmaraş Depremlerinin Analizi	30
2.2.4.1. Krize Müdahale	30
2.2.4.2. Kahramanmaraş Depremlerinde Atılan Adımlar	32
2.2.5. Kahramanmaraş Depremlerinde Sosyal Hizmet	33
2.2.5.1. Sosyal Hizmet	33
2.2.5.2. Sosyal Hizmet Kapsamında Yapılanlar	34
2.3. Travmatik Stres ve Tanımı	37
2.3.1. Travma	37
2.3.2. Birincil ve İkincil Travmatik Stres Tanımı	37
2.3.3. İkincil Travma Belirtileri ve Semptomları	39
2.3.4. İkincil Travma Tanı Kriterleri	40
2.3.5. İkincil Travmada Risk Faktörleri	42
2.3.5.1. Empati	42
2.3.5.2. Psikolojik Sağlamlık	42

2.3.6.	İkincil Travmaya Kuramsal Bakışlar	43
2.3.7.	Travma Sonrası Büyüme	44
2.3.8.	Kadınların İkincil Travmaya Maruz Kalmasındaki Riskler ve Nedenler	45
2.4.	Stresle Başa Çıkma	45
2.4.1.	Stres	45
2.4.2.	Stresle Başa Çıkma Becerileri	46
2.4.3.	Stresle Başa Çıkma Becerilerine Kuramsal Bakışlar	47
2.4.4.	Stresle Başa Çıkma Becerilerinin Önemi	48
2.4.5.	Stresle Başa Çıkma Becerileri ve Travma	49
2.5.	Maraş-Antep Depremi Çalışanlarında İkincil Travmatik Stres	51
2.6.	Maraş-Antep Depremi Çalışanlarında Stresle Başa Çıkma	53
3.	YÖNTEM ve BULGULAR	57
3.1.	Yöntem	57
3.1.1.	Araştırmanın Yöntemi ve Deseni	58
3.1.2.	Veri Toplama Araçları	59
3.1.3.	Araştırmanın Katılımcıları	59
3.1.4.	Araştırma Verilerinin Analiz Edilmesi	60
3.1.5.	Araştırma Verilerinin Geçerliliği ve Güvenirliği	63
3.2.	Bulgular	64
3.2.1.	Afet Bölgesinde Görev Alan Kadın Çalışanların Demografik Özellikleri	64
3.2.2.	Afet Bölgesinde Görev Alan Kadın Çalışanların Yaş Dağılımı	66
3.2.3.	Afet Bölgesinde Görev Alan Kadın Çalışanların Medeni Durumu	66
3.2.4.	Afet bölgesinde Görev Alan Kadın Çalışanların Eğitim Durumu	67
3.2.5.	Görev Alma Deneyimleri	67
3.2.6.	Araştırmanın Tema, Alt Tema ve Kodları	68
3.2.6.1.	Çalışma Deneyimleri	70
3.2.6.1.1.	Saha Koşulları	71
3.2.6.1.1.1.	Güçlü/Savunmasız Anlar	71
3.2.6.1.2.	Sorumluluklar	75
3.2.6.1.2.1.	Saha Tecrübesi	79
3.2.6.1.3.	Ekip ve Duygular	83
3.2.6.1.3.1.	Dayanışma, Ekip Ruhu, Yoğunluk	83
3.2.6.2.	Travma Etkisi	86
3.2.6.2.1.	Olaylar (İkincil Travma Deneyimleri)	86
3.2.6.2.1.1.	Barınma, Kayıp, Ölüm	88
3.2.6.2.2.	Psikolojik Etki	91

3.2.6.2.2.1. Stres, Kaygı, Üzüntü.....	93
3.2.6.3. Başa Çıkma Becerileri	95
3.2.6.3.1. Duygusal Destek	96
3.2.6.3.1.1. Kurumsal ve Sosyal Destek	98
3.2.6.3.2. Kişisel Stratejiler	101
3.2.6.3.2.1. Dua, Yalnız Kalmak, Duygusal Çıkış.....	101
3.2.6.4. Toplumsal Cinsiyet Roller.....	104
3.2.6.4.1. Kadınlara Özgü Zorluklar	105
3.2.6.4.1.1. Mahremiyet, Güvenlik, Erişim	105
3.2.6.4.2. Toplumsal Etki	109
3.2.6.4.2.1. Önyargı, Planlama, Roller	111
3.2.6.5. Genel Görüşler ve Öneriler.....	114
3.2.6.5.1. Eksiklikler ve Tavsiyeler.....	122
3.2.6.5.1.1. Eğitim, Personel, Belirsizlik	129
4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	135
4.1. Afet Bölgesinde Çalışanların Yaşadıkları Zorluklar	135
4.2. Afet Bölgesi Çalışanlarında Cinsiyet Roller	136
4.3. Afet Bölgesi Çalışanlarında İkincil Travmatik Stres Belirtileri	137
4.4. Afet Bölgesi Çalışanlarında Stresle Başa Çıkma Becerileri.....	139
4.5. Afet Bölgesi Çalışanlarına Destek Mekanizmaları	140
4.6. Afet Bölgesi Çalışanlarında Kazanımları	142
4.7. Afet Bölgesi Çalışanlarının Görüş ve Tavsiyeleri	143
4.8. Sonuç ve Öneriler	144
KAYNAKLAR.....	147
EKLER	157
EK-1: Etik Kurul Raporu.....	157
ÖZGEÇMİŞ.....	161

ÖNSÖZ

Bu çalışma, afet bölgesinde görev alan kadın çalışanların deneyimlemiş oldukları durumlar karşısında ikincil travma ile baş etme becerilerini, 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen ve “Asrın Felaketi” olarak adlandırdığımız Maraş-Antep Depremleri örneklemiyle incelenmiştir. Aynı zamanda bu çalışmanın sosyal hizmet disiplini ve diğer ilgili tüm disiplinlere katkı sağlayacağını düşünülmektedir.

İlk olarak bu tez çalışmasının her aşamasını yakından takip ederek ilgisi ve katkısı ile bana destek olan, sağladığı motivasyon ile süreci titizlikle ilerletmemi yönlendiren ve en önemlisi de yüksek lisans tez sürecimde hayatımda gerçekleşen değişimlerde her daim anlayışla karşılayan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR’e teşekkürü hayatım boyunca borç bilirim. Başta lisans eğitimim ile yüksek lisans ders eğitim sürecinde bilgi ve deneyimleriyle bana yön veren ve alanda uzmanlaşmama katkı sunan sayın hocalarım Prof. Dr. Ali Rıza ABAY ve Doç. Dr. Fatma KAHRAMAN GÜLOĞLU’na çok teşekkür ederim.

Tez sürecinde bana ilham veren, fikirleriyle ve önerileriyle çalışmamın gelişmesini katkı sağlayan, destekleriyle motivasyonlarımı artıran, gerektiğinde moral veren ve bu yolculuğu benimle paylaşan lise ve üniversite dostlarıma ve Hatay/Antakya’da birlikte görev aldığım mesai arkadaşlarımdan Nadire Nur DURMAZ ile KONYA BEKÇİLERİNE gönülden teşekkür ederim. Ayrıca, akademik ve profesyonel hayatımda bana rehberlik eden ve desteğini esirgemeyen değerli müdürlerime de teşekkürlerimi sunarım.

Her şeyden önce, sevgili annem Akide YILDIZ ve babam Cihan YILDIZ’a... Hayatım boyunca attığım her adımda üzerimde olan emekleriniz, bana sunduğunuz destek ve rehberlik için ne kadar teşekkür etsem azdır. Sizler, karşılıksız sevginiz ve fedakârlıklarınızla hayatımın her döneminde benim için en büyük ilham kaynağı oldunuz. Sevgili kardeşim Hüseyin YILDIZ... Hayatın her döneminde yanımda olduğun için, desteğinle beni motive ettiğin için ve neşenle en zor anlarımı bile hafifletmeyi başardığın için sana da gönülden teşekkür ederim.

Bu çalışmanın tamamlanmasında desteklerini, sevgilerini ve dualarını esirgemeyen aileme, bu yolculuğu mümkün kıldıkları için sonsuz şükranlarımı sunmak isterim.

Ve sevgili eşim Ahmet BALABAN... Hayatımın en zorlu anlarında yanımda duran, sabırla ve anlayışla bana destek olan en büyük güç kaynağımsın. Beni yüreklendiren, düştüğümde elimi tutan ve hayallerime ulaşmam için beni motive eden bir eş olduğun için sana ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu süreç boyunca gösterdiğin sevgi, anlayış ve fedakârlıkla bana inanılmaz bir güç verdin. Sen sadece bir eş değil, aynı zamanda en yakın arkadaşım, destekçim ve en büyük ilham kaynağım oldun.

Bu yolculukta ailemin ve sevdiklerimin desteğiyle bugünlere gelebildim. Hepinize olan minnetimi ifade etmek için kelimeler yetersiz kalsa da bu tezi sizlere ithaf etmek benim için büyük bir onurdur.

İyi ki varsınız!

Ocak – 2025

Hilal YILDIZ BALABAN

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. AFAD Başkanlığı'nın Depreme Yönelik Projeleri (AFAD, 2024).....	24
Tablo 3.1. Demografik Bilgiler	65
Tablo 3.2. Tema, Alt Tema ve Kodlar	68

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Türkiye’de Görülen Afetlerin Lokal Dağılımları (AFAD, 2022)	14
Şekil 2.2. Türkiye Deprem Haritası, AFAD 2024	25
Şekil 3.1. Katılımcıların Yaş Dağılımına Yönelik Alt Kodların İstatistiği	66
Şekil 3.2. Katılımcıların Medeni Durumuna Yönelik Alt Kodların İstatistiği	66
Şekil 3.3. Kadın Çalışanların Eğitim Durumuna Yönelik Alt Kodların İstatistiği.....	67
Şekil 3.4 Kadın Çalışanların Afet Bölgesinde Görev Alma Deneyimlerine Yönelik Alt Kodların İstatistiği	67
Şekil 3.5 Kod Bulutu	69
Şekil 3.6. Kelime Bulutu	70
Şekil 3.7. “Çalışma Deneyimleri” temasına ait alt temalar	70
Şekil 3.10. “Travma Etkisi” Temasına Ait Alt Temalar.....	86
Şekil 3.11. “Başa Çıkma Becerileri” temasına ait alt temalar	95
Şekil 3.12. “Toplumsal Cinsiyet Roller” temasına ait alt temalar	104

KISALTMALAR LİSTESİ

AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AFM	: Afet Farkındalık Merkezi
APA	: American Psychiatric Association (Amerikan Psikiyatri Derneği)
ASYA	: Afet Acil Sosyal Yardım
AYDES	: Afet Yönetim ve Karar Destek Sistemi Projesi
DSM	: The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders
EPOS	: Avrupa Yer Gözlemleri Sistemi
HF	: High Frequency (Yüksek Frekans)
İZCİ	: Bulaşıcı Hastalık Sürveyans ve Erken Uyarı Sistemi
KAGEP	: Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği Altyapısının Geliştirilmesi Programı
KBRN	: Kimyasal, Biyolojik, Nükleer Tehditler
M.Ö.	: Milattan Önce
MERS	: Middle East Respiratory Syndrome
SARS	: Severe Acute Respiratory Syndrome
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TAMP	: Türkiye Afet Risk Azaltma Planı
TARAP	: Türkiye Afet Risk Azaltma Planı
UMKE	: Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi
URAP	: Ulusal Radyasyon Acil Durum Planı

6 ŞUBAT KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNDE GÖREV ALAN KADIN ÇALIŞANLARIN İKİNCİL TRAVMA İLE BAŞA ÇIKMA DENEYİMLERİ

ÖZET

İnsanın içinde yaşadığı fiziki ve sosyal çevreyi tehdit eden birçok olay bulunmaktadır. Afet bunlar içinde yıkıcı sonuçları ile öne çıkmaktadır. İnsanların normal hayatını ve faaliyetlerini kesintiye uğratan, ciddi zarar ve kayıplara neden olan, doğal veya insan kaynaklı afetler, toplumsal düzeni derinden etkiler. Büyük ölçekli yıkım ve hasara yol açmaları sebebiyle acil müdahale ve iyileştirme gerektirir. Doğal afetler bakımından riskli bir konumda yer alan Türkiye’de yaşanan doğal afetler incelendiğinde, yıkıcı etkileri toplum genelinde en fazla hissedilen afetin deprem olduğu görülmektedir. 6 Şubat 2023 tarihinde saat 04.17’de gerçekleşen Asrın Felaketinde de görüldüğü üzere deprem, depremzedeler ve sahada çalışanlarla sınırlı kalmayan ve ülke geneline yayılan olumsuz psikolojik çıktılar doğurmuştur. Bu bilgiler doğrultusunda araştırma, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında afet bölgesinde görev alan kadın çalışanların ikincil travma ile başa çıkma becerilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseniyle yürütülmüş ve veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi ile belirlenen ve farklı kurumlarda görev yapmış 15 kadın katılımcıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla görüşme öncesinde gönüllü onamları alınmış, ses kayıtları izne dayalı olarak gerçekleştirilmiş ve bu kayıtlar yazıya dökülerek analiz sürecine dahil edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler, Maxqda programı aracılığıyla tematik analiz yöntemi kullanılarak kodlanmış ve altı ana tema altında toplanmıştır.

Araştırma bulguları, afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların yoğun duygusal, fiziksel ve sosyal zorluklarla karşılaştığını; ancak çeşitli bireysel başa çıkma yöntemleri ve sosyal destek mekanizmaları sayesinde bu süreci görece daha güçlü şekilde yönetebildiklerini ortaya koymuştur. Ayrıca, görev öncesinde yeterli hazırlığın yapılmaması, sahada yetersiz koordinasyon ve dönüş sonrasında destek eksiklikleri gibi faktörlerin ikincil travmayı derinleştirdiği görülmüştür. Bu bağlamda çalışmada, afet bölgelerinde görev yapacak personelin eğitimi, psikososyal destek hizmetlerinin artırılması, görevli kadın çalışanların özel ihtiyaçlarının dikkate alınması ve görev sürecinin bütüncül bir destek sistemiyle yapılandırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Elde edilen bulgular, afet sonrası hizmetlerin daha etkili hale getirilmesine ve kadın çalışanların güçlendirilmesine yönelik sosyal politika geliştirme süreçlerine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Afet, Deprem, Kadın Çalışan, İkincil Travma

EXPERIENCES OF COPING WITH SECONDARY TRAUMA OF FEMALE EMPLOYEES WORKING IN THE FEBRUARY 6 KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKES

ABSTRACT

There are many events that threaten the physical and social environment in which people live, and among them, disasters stand out with their destructive consequences. Disasters, whether natural or man-made, interrupt normal life and activities, cause serious harm and losses, and deeply affect the social order. Due to the large-scale destruction they cause, they require immediate intervention and long-term recovery. In Turkey, which is located in a geologically risky zone, earthquakes are observed to be the most impactful natural disasters. As seen in the "Disaster of the Century" that occurred on February 6, 2023, at 04:17 a.m., earthquakes result in widespread psychological consequences that are not limited to victims or field workers, but spread across the entire nation. In this context, the aim of this study is to examine the coping skills of female employees working in disaster zones with secondary trauma following the Kahramanmaraş-centered earthquakes of February 6, 2023.

This study was conducted using a qualitative research method with a phenomenological design. A semi-structured interview form was used as a data collection tool. Snowball sampling method was employed to reach 15 female participants working in various institutions. Before the interviews, participants were informed about the research in detail, their verbal consent was obtained, and audio recordings were taken with their permission. These recordings were transcribed and analyzed using the Maxqda program. The data were coded through thematic analysis and grouped under six main themes.

The findings indicate that female employees faced intense emotional, physical, and social difficulties during their work in the disaster zone. However, they managed the process relatively more effectively through personal coping strategies and social support mechanisms. Additionally, lack of preparedness before deployment, poor coordination in the field, and insufficient support after returning from the disaster area were found to exacerbate secondary trauma. The study emphasizes the need for training of personnel assigned to disaster zones, increased access to psychosocial support services, consideration of the specific needs of female employees, and the construction of a comprehensive support system throughout the assignment process. The results of the study are intended to contribute to the development of effective social policies for improving post-disaster services and empowering female workers.

Keywords: Social Work, Disaster, Earthquake, Female Employee, Secondary Trauma

1. GİRİŞ

Afetler hem fiziksel hem de duygusal açıdan derin yaralar açan ve toplumsal düzeni büyük ölçüde etkileyen olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğünde afet şu şekilde tanımlanmaktadır: "Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay. Afet bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur" (AFAD, 2019). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, afetler sadece meydana gelen fiziksel olaylar değil, aynı zamanda bu olayların toplumsal ve bireysel düzeyde yarattığı etkiler ile de değerlendirilmelidir.

Türkiye, bulunduğu coğrafi konum ve iklim şartları nedeniyle sıklıkla doğal afetlerle karşı karşıya kalmaktadır. Doğal afetler; deprem, sel, heyelan, erozyon, fırtına, tsunami, çığ ve orman yangınları olarak sıralanabilir. Türkiye'nin yer aldığı Anadolu coğrafyasında en büyük etkiye sahip olan doğal afet ise, yer kabuğundaki hareketlenmeler nedeniyle oluşan depremlerdir. Depremler, ani ve yıkıcı etkileriyle toplumsal travmalara neden olmaktadır. Bu tür kriz durumlarında, acil yardım ve sosyal hizmet müdahaleleri hayati önem taşımaktadır (Ergünay, 2006).

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş ve Gaziantep merkezli meydana gelen ve Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi başta olmak üzere birçok ili etkileyen deprem sonrasında, afet bölgesine Türkiye'nin dört bir yanından meslek elemanları görevlendirilmiştir. Bu afet, bölgedeki insanların yaşamlarını derinden etkilerken, aynı zamanda afet bölgesinde görev alan personelin, özellikle kadın çalışanların mesleki ve kişisel yaşamları üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Afet bölgelerinde çalışan kadın personelin maruz kaldığı yoğun duygusal ve psikolojik yük, literatürde "ikincil travma" olarak tanımlanan bir durumu da beraberinde getirmektedir. Şar (2014), ikincil travmayı "bir kişinin travmatik olayı yaşamamış olmasına rağmen, başkalarının yaşamış olduğu olumsuz deneyimlerini dinlemesi, gözlemlemesi, yardım etmesi veya bu durumlara empati kurması sonucunda, kendisinin de travmatik stres belirtileri yaşaması" olarak tanımlamaktadır. Bu durum özellikle, travmaya duyarlı meslek gruplarında çalışan bireylerin mesleki motivasyonlarını ve kişisel yaşamlarını olumsuz etkilemektedir (Duru ve Balkis, 2017).

Afet sonrası müdahale sürecinde görev alan sosyal çalışmacılar, psikologlar, hemşireler, sağlık çalışanları ve diğer meslek elemanları, hayatta kalanlara destek sağlamak için yoğun çabalar göstermektedir. Afet bölgelerinde çalışan kadınlar, depremzedelerin hikayelerine tanıklık etmekte, onların acılarına ortak olmakta ve bu süreçte kendi duygusal dayanıklılıklarını korumaya çalışmaktadır. Bunun yanı sıra, toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği ek zorluklarla da baş etmek zorunda kalmaktadırlar (Yılmaz ve Kaptanoğlu, 2021). Bu nedenle, afet bölgesinde çalışan kadın personelin ikincil travma ile baş etme becerilerini anlamak, onların mesleki destek ihtiyaçlarını ve psikososyal dayanıklılık stratejilerini incelemek büyük önem taşımaktadır.

Tüm bu bağlamlar doğrultusunda araştırmanın ana hedefi, afet bölgesinde çalışan kadınların duygusal süreçlerini, karşılaştıkları zorlukları ve bu zorluklarla baş etme stratejilerini derinlemesine incelemektir. Aynı zamanda, bu bağlamda toplumsal cinsiyet rollerinin etkisini ve kadın çalışanların yaşadıkları travmatik olaylara verdikleri tepkilerin analizini yapmak da çalışmanın temel hedefleri arasında yer almaktadır.

Araştırmanın bulgularının, afet bölgelerinde görev alan kadın çalışanların karşılaştığı zorlukların daha iyi anlaşılmasını sağlaması ve onların ihtiyaçlarına yönelik daha etkili destek mekanizmalarının geliştirilmesine katkı sunması beklenmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın sonuçlarının, sosyal hizmet, psikoloji ve diğer ilgili alanlardaki profesyoneller için rehber niteliğinde olması hedeflenmektedir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet perspektifinden ikincil travma olgusunun ele alınması hem yerel hem de uluslararası düzeyde afet sonrası müdahale çalışmalarında kadınların desteklenmesi için yeni yaklaşımlar geliştirilmesine yardımcı olabilir (Türk Psikologlar Derneği, 2022). Son olarak, afet bölgelerinde görev yapan kadın çalışanların yaşadığı ikincil travmanın doğasını, başa çıkma becerilerini ve toplumsal cinsiyet rollerinin bu süreç üzerindeki etkilerini ortaya koyarak, afet sonrası iyileşme süreçlerine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Afet bölgelerinde çalışan kadınlar, travmaya doğrudan maruz kalmasalar da yardım ettikleri bireylerin yaşadığı travmalara tanıklık etmeleri sonucu ikincil travma geliştirme riski taşırlar. Bu durum, kadın çalışanların ruh sağlığını olumsuz etkileyebilir ve iş performanslarını zayıflatabilir. Maraş-Antep depremi sonrası, afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların ikincil travma ile baş etme konusunda çeşitli sorunlar yaşadığı gözlemlenmiştir. Araştırma problemi, bu kadınların hangi başa çıkma yöntemlerini kullandıkları, sosyal ve psikolojik

destek ihtiyaçlarının karşılanma düzeyi ve ikincil travmanın ruh sağlıkları üzerindeki etkilerini anlamaya yöneliktir. Araştırmanın problem soruları ise şu şekildedir:

- Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların çalışma ortamı ve koşulları, onların ikincil travma deneyimlerini ve ruh sağlıklarını doğrudan etkilemektedir.
- Kadın alışanlar afet bölgesinde mesleki rollerini yerine getirirken, çoğu zaman yetersiz kurumsal ve psikososyal destekle karşılaşmakta, bu durum onların başa çıkma kapasitelerini zorlamaktadır.
- Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanlar, psikolojik ve sosyal açıdan çeşitli zorluklarla karşılaşmakta; bu sorunlara karşı kurumlar ve meslektaşları tarafından sağlanan önlemler ise genellikle yeterli gelmemektedir.
- Kadın alışanlar afet bölgesindeki deneyimleri doğrultusunda psikolojik ve sosyal olarak çeşitli beklentiler geliştirmekte, ancak bu beklentilerin çoğu zaman karşılanmadığı görülmektedir.
- Kadın alışanların görev aldıkları pozisyonlar ve mesleki sorumluluklar, çoğu zaman onların yetkinliklerine ve psikososyal dayanıklılıklarına tam olarak uygun olmayabilmektedir.
- Afet bölgesinde çalışan kadınlar, iş yaşamı ile aile yaşamı arasında denge kurmakta güçlükler yaşamakta; aile ve sosyal destek ağlarının koruyucu etkisi ise değişkenlik göstermektedir.
- Kadın alışanların afet bölgesindeki görevlerinde karşılaştıkları çalışma koşulları (alışma saati, görev dağılımı, güvenlik, barınma, dinlenme imkânları, mesleki destek vb.), ruh sağlıklarını ve genel iyilik hallerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.
- Kadın alışanların ikincil travmaya bağlı olarak ruh sağlıklarının korunması ve iyileştirilmesi için afet yönetimi ve ilgili kurumlar tarafından daha kapsamlı ve etkin düzenlemelerin yapılmasına gereksinim duyulmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, afet bölgelerinde görev yapan kadın çalışanların ikincil travma ile başa çıkma becerilerini incelemektir. Özellikle Maraş-Antep depremi örneğinden yola çıkarak, bu kadın çalışanların karşılaştıkları psikolojik zorluklar, sosyal destek arayışları ve kullandıkları baş etme stratejileri ele alınacaktır. Araştırma, kadın çalışanların travmatik deneyimlerle nasıl baş ettiklerini ve bu süreçte hangi faktörlerin onlara destek sağladığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda, kadın çalışanların travma sonrası

iyileşme süreçlerine katkıda bulunan sosyal ve profesyonel destek mekanizmaları da analiz edilecektir. Böylelikle sahada yer alan kadın çalışanların travmalarıyla baş etme becerilerinin demografik özellikleri ile ilişkisi değerlendirilecektir ve afet bölgesinde görev alan kadın çalışanların deneyimleri doğrultusunda sahada görev alacak kadına ihtiyacın boyutu tespit edilmeye çalışılacaktır. Kadın personelin deneyimlerindeki farklılıkların tespiti ve değişik yönleri ile ele alınması afetlerle mücadeledeki eylem planlarında da düzenlemelere imkan sunabilir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlar araştırılmıştır:

- Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların, yaşadıkları ikincil travma deneyimlerinin psikolojik ve sosyal boyutlarını açığa çıkarmak.
- Kadın çalışanların afet öncesi ve sonrası psikolojik iyilik hallerini ve başa çıkma süreçlerini değerlendirmek.
- Kadın çalışanların görev yaptıkları kurumlarda, işveren ve meslektaşlarının kendilerine yönelik tutum ve davranışlarının farklılık ve benzerliklerini analiz etmek; bu tutumların kadınların iyilik haline etkilerini ortaya koymak.
- Kadın çalışanların afet bölgesindeki görevlerinden ve çalışma hayatından beklentilerini belirlemek; bu beklentilerin karşılanma düzeyinin psikolojik iyilik haline etkisini incelemek.
- Kadın çalışanlara kurumlar tarafından sunulan ek fırsatların (psikososyal destek, dinlenme, eğitim, görev değişikliği vb.) travma ile başa çıkmada oynadığı rolü değerlendirmek.
- Kadın çalışanların görev aldıkları pozisyonların yeterliliği ve uygunluğunu, iyilik halleriyle ilişkili olarak analiz etmek.
- Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların iş-aile yaşamı dengesini nasıl sağladıklarını ve bu sürecin iyilik hallerine etkisini incelemek.
- Kadın çalışanların çalışma koşullarını (çalışma saati, güvenlik, barınma, mesleki destek vb.) nasıl değerlendirdiklerini ve bu koşulların psikososyal iyilik hallerine etkilerini tespit etmek.
- Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların sosyal sağlık ve iyilik hallerini artırmak için yapılması gereken düzenlemelere ilişkin öneriler geliştirmek.

1.3. Araştırmanın Soruları

Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanlar, çalışma ortamı ve koşulları nedeniyle hangi ikincil travma deneyimlerini yaşamaktadırlar?
2. Kadın çalışanlar afet bölgesinde mesleki rollerini tam ve etkin şekilde yerine getirebilmek için yeterli destek ve imkâna sahip midirler?
3. Kadın çalışanların afet bölgesinde karşılaştıkları başlıca psikolojik ve sosyal sorunlar nelerdir? Kurumsal ve sosyal destekler yeterli midir?
4. Kadın çalışanlar afet bölgesindeki görevlerinden ve mesleklerinden ne tür beklentiler taşımaktadırlar? Bu beklentilerin karşılanma düzeyi nedir?
5. Kadın çalışanların görev yaptıkları pozisyonlar, onların mesleki ve psikososyal yeterliliklerine uygun mudur? Bu pozisyonların iyilik hallerine etkisi nasıldır?
6. Kadın çalışanların iş yaşamı ile aile yaşamı arasındaki uyum süreçleri nasıldır ve bu uyum psikolojik iyilik hallerini nasıl etkilemektedir?
7. Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların çalışma koşullarını (çalışma saati, barınma, dinlenme, güvenlik, mesleki destek vb.) nasıl değerlendirdikleri ve bu koşulların iyilik hallerine etkisi nedir?
8. Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların sosyal sağlık durumlarını ve genel iyilik hallerini artırmak için hangi düzenlemelerin yapılması gerekmektedir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Araştırma, afet bölgelerinde çalışan kadınların ruh sağlığına dair farkındalık oluşturmayı amaçlamaktadır. Afet sonrası travma yaşayan bireylere destek veren kadın çalışanların yaşadığı ikincil travma, genellikle göz ardı edilen bir konudur. Bu çalışma, ikincil travmanın kadın çalışanlar üzerindeki etkilerini daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koyarak, afet bölgelerinde çalışanlara yönelik sosyal ve psikolojik destek programlarının geliştirilmesine katkı sunmayı hedeflemektedir. Araştırmanın sonuçları, afet bölgelerinde çalışan kadınların ruh sağlığını koruyacak destek mekanizmalarının önemine dikkat çekerek, bu tür durumlar için daha etkin ve kapsamlı müdahale programlarının oluşturulmasına yol gösterebilir.

Araştırma aşağıdaki açılardan önem taşımaktadır:

- Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların ruh sağlığı, psikososyal dayanıklılığı ve başa çıkma stratejilerinin analiz edilerek, afet sonrası psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesine katkı sunmayı amaçlaması;
- Araştırmanın soruları, afet sonrası hizmet sunumunda ön plana çıkan psikolojik sağlamlık, sosyal destek, iş yaşamı-aile yaşamı dengesi ve cinsiyet temelli ihtiyaçlar dikkate alınarak hazırlanmıştır;
- Çalışmanın, saha gerçekliğiyle örtüşen verilerden hareketle, kadın çalışanların maruz kaldığı ikincil travmanın nedenlerini ve sonuçlarını sosyal hizmet, psikoloji ve afet yönetimi disiplinleri çerçevesinde bütüncül olarak ele alması;
- Afet alanında kadın çalışanların karşılaştığı güçlükleri ve başa çıkma mekanizmalarını inceleyerek, toplumsal cinsiyetin afet hizmetlerine etkisi konusunda toplumda ve kurumlarda farkındalık oluşturmaya hedeflemesi;
- Görüşmelerden elde edilen bulguların, özellikle kadın çalışanların görev yaptığı iş ortamlarında iyileştirici düzenlemeler yapılmasına, daha etkili ve kapsayıcı destek mekanizmalarının oluşturulmasına katkı sağlayacak politika önerilerine temel teşkil etmesi;
- Verilerin, sosyal hizmetin temel yaklaşımı olan ekolojik sistem yaklaşımı ve travma bilgili hizmet modeliyle değerlendirilmesi açısından yenilikçi ve kapsayıcı bir örnek sunması.

Araştırmanın gerekçesi ise şudur: Türkiye’de afet bölgelerinde çalışan kadınların yaşadığı ikincil travmaya yönelik yapılan nitel çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Literatürde genellikle afetin doğrudan mağduru olan bireyler ve genel yardım personelinin psikososyal durumları ele alınmış, ancak kadın çalışanların cinsiyet temelli deneyimleri, ikincil travma ve başa çıkma stratejileri çoğunlukla göz ardı edilmiştir (Tuncay, 2017).

1.5. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma, Maraş-Antep depreminde görev yapmış kadın çalışanları kapsamıştır. Çalışma, afet bölgelerinde görev alan sağlık personeli, sosyal çalışmacılar ve gönüllüler gibi farklı meslek gruplarından kadınları içererek, ikincil travma ile başa çıkma süreçlerini bu geniş perspektiften ele almayı amaçlamıştır. Kapsam dâhilinde, ikincil travmanın bu gruplar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkileri incelenecek ve baş etme becerileri değerlendirilmiştir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, doğrudan afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların ikincil travma ile başa çıkma süreçlerine odaklanmakla birlikte, çeşitli pratik ve yapısal sınırlılıklarla şekillenmiştir. Öncelikle, araştırmanın evreni 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş-Antep Depremi sonrasında afet bölgesinde aktif olarak görev yapmış, farklı kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarında çalışan 15 kadın meslek elemanı ile sınırlıdır. Katılımcıların belirlenmesinde kartopu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir; bu nedenle, görüşülen kişilere ulaşımındaki güçlükler, sürecin öngörüldüğünden daha uzun sürmesine ve örneklem büyüklüğünün sınırlı kalmasına yol açmıştır.

Araştırmanın verileri yalnızca yarı yapılandırılmış, derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Ancak, afet sonrası koşullarda katılımcıların zaman darlığı, yoğun mesai temposu, duygusal yorgunluk ve güven kaygıları gibi nedenlerle bazı kadın çalışanlara ulaşmak ya da onları görüşmeye ikna etmek mümkün olmamıştır. Bazı katılımcılar ise yaşadıkları olayları paylaşmak istememiş veya yalnızca yüzeysel bilgi vermekle yetinmiştir. Ayrıca, saha çalışmasının gerçekleştiği dönem, hem afet bölgesinde yoğun bir hareketlilik hem de kurumlar arasında iletişim kopuklukları olduğu bir zamana denk gelmiştir; bu da hem veri toplama sürecini hem de derinlemesine analiz imkânını sınırlamıştır. Ayrıca, bu araştırmanın kapsamı yalnızca afet bölgesinde görev yapmış kadınlarla sınırlı olduğu için, başka illerde görev yapan ya da afet bölgesi dışında çalışan kadınların deneyimleri değerlendirme dışında bırakılmıştır. Son olarak, nitel araştırma yönteminin yapısı gereği, elde edilen bulgular genellenemez; ancak, derinlemesine ve anlamlı içgörüler sunma amacı taşımaktadır. Kısacası, araştırma hem afet sonrası saha gerçekliğinin zorlukları hem de katılımcıların yaşadıkları ağır psikolojik yük nedeniyle, daha geniş örnekleme ulaşmada ve bazı verileri derinlemesine açmada doğal sınırlılıklar taşımaktadır. Ancak, elde edilen bulgular mevcut koşullar altında mümkün olan en gerçekçi ve anlamlı katılımcı görüşlerini yansıtmaktadır.

1.7. Araştırmanın İçeriği

Bu araştırma, afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların ikincil travma ile başa çıkma becerilerini nitel bir yöntemle incelemek üzere tasarlanmış olup, dört temel bölümden oluşmaktadır. Çalışma, kavramsal çerçeveden bulgulara, tartışmalardan sonuç ve önerilere kadar sistematik bir biçimde yapılandırılmıştır.

Tezin birinci bölümünde, araştırmanın problemi, amacı, önemi, gerekçesi, kapsamı, sınırlılıkları ve tanımları sunulmuştur. Bu bölümde, afet bölgelerinde görev yapan kadın çalışanların ikincil travma riskiyle karşı karşıya oldukları ve bu durumun ruh sağlıkları üzerindeki etkileri açıklanarak, çalışmanın gerekçesi ortaya konmuştur. Araştırmanın neden gerekli olduğu, hangi boşluğu doldurduğu ve hangi sorulara yanıt aradığı netleştirilmiştir. Ayrıca, çalışmanın sınırlılıkları, araştırmanın kimleri kapsadığı ve hangi yöntemle yürütüldüğü gibi detaylara da yer verilmiştir. İkinci bölümde, araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Bu bölümde; afet, travma, ikincil travma, başa çıkma, psikososyal destek, kadın çalışanların afet alanındaki rolü ve toplumsal cinsiyet temelli etkilenimler gibi temel kavramlar açıklanmıştır. Ayrıca, daha önce bu alanda yapılmış ulusal ve uluslararası araştırmalara yer verilerek, mevcut literatürdeki boşluklar ve bu çalışmanın literatüre sunacağı katkılar değerlendirilmiştir. Ek olarak, sosyal hizmet disiplini içinde önemli bir yer tutan ekolojik sistem yaklaşımı çerçevesinde kadın çalışanların deneyimlerinin nasıl yorumlandığına dair teorik bir temel sunulmuştur.

Üçüncü bölümde araştırmanın bilimsel yöntemi ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgubilim) yaklaşımı tercih edilmiş, çalışmada derinlemesine bilgi edinmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Katılımcılar kartopu örnekleme yöntemiyle belirlenmiş olup, Kahramanmaraş-Antep Depremi sonrasında afet bölgesinde aktif olarak görev yapmış farklı kurumlarda çalışan 15 kadın çalışan ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ses kaydıyla kayıt altına alınmış, veriler yazıya dökülerek MAXQDA programı ile analiz edilmiştir. Bu bölümde ayrıca, araştırmanın geçerliği, güvenirliği, etik ilkeler, örneklem özellikleri ve veri analiz süreci de ayrıntılı bir biçimde sunulmuştur.

Tezin dördüncü ve son bölümünde, görüşmelerden elde edilen verilerin analizi sonucunda ulaşılan ana temalar ve alt temalar sistematik olarak sunulmuştur. Katılımcıların ifadelerinden doğrudan alıntılara yer verilerek, afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların yaşadığı psikolojik etkiler, kurumsal zorluklar, başa çıkma becerileri, destek mekanizmaları ve cinsiyete dayalı ayrımcılık gibi konular çok yönlü olarak ele alınmıştır. Bulgular bölümünün ardından, bu bulguların mevcut literatürle ilişkisi tartışılmış, sonuçlara ulaşılmış ve uygulamaya yönelik öneriler geliştirilmiştir. Araştırmanın sonunda, elde edilen veriler doğrultusunda afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların psikososyal ihtiyaçlarına yönelik destekleyici politika ve uygulama önerileri sunulmuştur.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Afet

İnsanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar ortaya çıkaran, insanın normal yaşantısını ve eylemlerini durduracak veya kesintiye uğratacak, imkânların yetersiz kaldığı olaylara verilen genel bir isimdir. Büyük oranda veya tamamen insanların kontrolü dışında gerçekleşen afetler, kitlesel bir can ve mal kaybına neden olur. Bir olayın afet olarak nitelendirilebilmesi için insanları veya insanların yaşamını sürdürdüğü çevreyi etkili biçimde etkileyecek kadar büyük olmalıdır. Buradan yola çıkarsak afet bir olaydan ziyade bir olayın doğurduğu sonuçtur (Artan ve Özkan, 2020). Bu kısımda afet kavramının tanımı ve afet türleri dair literatür bilgileri aktarılacaktır.

2.1.1. Tanım

İnsan yaşamını ve doğal yaşamı tehdit eden birçok olay bulunmaktadır. Ancak afet, bunlar içinde yıkıcı sonuçları ile bilinen önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Arapçadaki felaket, bela, büyük salgın ve yıkım anlamlarına gelen *afa* kelimesinden Türkçeye kazandırılmıştır (Dölek, 2021). Eryılmaz, Tezel ve Ulusoy (2021) tarafından yapılan çalışmada aktarıldığı üzere Türk Dil Kurumu'nda afet, insan ve doğa yaşamına olumsuz yönde etkilerde bulunan, doğal düzenin aksamasına veya değişmesine neden olan (kimi zaman sonlandıran), maddi, manevi, ekonomik ve sosyal alanlarda kayıpların oluşmasına, korunmasında, önlenmesinde ve mücadele edilmesinde birçok farklı disiplinin birlikte çalışmak zorunda olduğu önemli doğa olaylarıdır. Afetlerle mücadele bireysel ve toplumsal sağlığın sürdürülmesinde etkili kurum olan Dünya Sağlık Örgütü (2013) afeti “beklenmeyen, kurumun olanakları ve kapasitesini aşan normal işleyişi bozan dışarıdan yardım gerektiren ani ekolojik olgu” olarak tanımlamıştır (Akt.: Taşkıran ve Baykal, 2017).

Afetlerin değerlendirilmesinde ve tanımlanmasında tehlike, risk ve savunmasızlık kavramları önemli görülmektedir. Tehlike ile afetin neden olabileceği ekonomik, sosyal, manevi ve kültürel kayıplara neden olabilme ihtimalleri değerlendirilmektedir. Bu anlamda tehlike ile afetin etki alanları vurgulanmaktadır. Risk ise yaşanan veya yaşanabilecek afetin insanlar ve canlılar üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik kayıplara atıfta bulunmaktadır. Bir açıdan risk ile tanımlanan kavram potansiyel kayıplardır. Son olarak karşımıza savunmasızlık kavramı çıkmaktadır. Afet bölgesinin, insanların ve canlıların afet durumuna karşı direnç düzeyini tanımlayan bu kavramda geliştirilmesi ve güçlendirilmesi gereken taraflara değinilmektedir (Altun, 2018).

Türkiye gerek iklim koşulları gerekse coğrafi konumu göz önüne alındığında doğal afetler için riskli bir konumda yer almaktadır. Global ölçekte sınıflandırılmış yaklaşık 52 adet afet türünün 21'i ülkemizde görülmektedir. Bu olay afet çeşitliliğinin ülkemizde %40,38 olduğunu göstermektedir (Işık ve ark., 2012). Global anlamdaki risk değerlendirme skalasına bakıldığında, ülkemiz 180 ülke arasında 113. en riskli ülke konumundadır. Ayrıca bu oran afete uğrama için 108. sırada ve afetten etkilenebilirlik için 112. sırada yer almaktadır (Menekşe, 2024).

2.1.2. Afet Türleri

Afetler insan ve doğa canlılarının yaşamını tehdit eden geniş çaplı yıkım olaylarıdır. Bu yıkımın türü ve kapsamı ne kadar geniş olursa olsun sonucunda büyük bir tahrip ve geriye döndürülmesi zor bir ortam bırakmaktadır. Bu kavramın türlerini yakından inceleyecek olursak insan ve doğa temelli afetler olarak iki farklı sınıflama karşımıza çıkmaktadır (Dikmen ve Gafa, 2017). Bu sınıflamanın yanında farklı türde afet sınıflamaları da bulunmaktadır (Çelik ve ark., 2020).

2.1.2.1. Oluş Nedenine Göre Afetler

Afetlerin meydana gelmesi doğal etkilerin bir sonucu olarak olduğu gibi beşerî müdahaleler ve hataların sonucu olarak da karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2.1.1. Doğa Kaynaklı Afetler

Doğa birçok anlamda kaotik ve kendi içerisinde yıkıcı olayların sahnelendiği bir ortamdır. Ancak bu olayların canlılığa olumsuz etkileri doğal afet olarak tanımlanmaktadır. Bu kısımda bazı doğa kaynaklı afetler hakkında bilgi verilecektir.

2.1.2.1.1.1. Deprem

Yer kabuğunun çeşitli jeolojik nedenler sonucunda hareket etmesi ile yer yüzünün titreşim olayı deprem olarak bilinmektedir. Yer kabuğu her an için hareket halindedir. Ancak bu genellikle yüksek ve hissedilebilir depremler haline gelmedikçe farkına varılmamaktadır. Bu kınılmadan doğan enerjinin büyüklüğü ve şiddeti, depremin yer yüzündeki etkilerini belirlemektedir. Depremler geniş ölçekte alanları etkileyebildiği gibi önemli oranda mal, can, ekonomik, sosyal ve fiziksel kayıplara yol açabilmektedir (Telli ve Altun, 2023). Depremlerin yol açtığı sorunlar yapı stoklarının nitelikleri ile ilişkili görülmektedir. Planlı ve stratejik gelişmelerle birlikte gerçekleştirilen yapı inşaatları güvenli limanlar olarak görülmektedir.

Ancak düzensizlik, plansızlık ve yapı stoklarında uygunsuz malzemelerin kullanımı deprem anlarında can ve mal güvenliğinin korunması için tehditler oluşturmaktadır. Depremlere karşı direncin önemi bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Dirençli yapıların olmaması depremin değil yapının kayıplara neden olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır (Şahin ve Demirbilek, 2023).

2.1.2.1.1.2. Taşkın-Sel

Aşırı yağışların olması, betonlaşmanın yaygınlığı ve sulak alanların fazlalığı ile birlikte görülen sel, yaşamı ciddi anlamda etkileyen bir afettir. Özellikle sel suları ile birlikte ortaya çıkan çamur, balçık ve sert akıntılar önemli oranda can ve mal kaybına neden olmaktadır (Öztürk ve Uzuntaş, 2019). Ülkemiz için 2020 tarihinde Giresun ili Dereli ilçesinde meydana gelen sel büyük bir yıkıma sebep olmuştur. Neredeyse bir ilçenin tamamında etki gösteren bu afette, dere yatağının yeterli oranda genişletilmemesi, yapılaşmanın dere yatağı etrafında olması ve beklenenden fazla miktarda düşen yağış ortaya büyük bir afet çıkarmıştır (Apaydın, 2021). Yakın tarihte İspanya’da meydana gelen sel felaketinde ise 217 kişi hayatını kaybetmiştir (TRT, 2024).

2.1.2.1.1.3. Fırtına

Dünyamızı çevreleyen atmosfer tabakası yaşamın oluşmasına elverişli bir ortam sağlamanın yanında canlılığın en önemli tehlike kaynağı da olabilmektedir. Rüzgâr, havanın atmosfer içindeki değişimleri sonucunda oluşan esintilerdir. Bu esintilerin saniyede 17,2-20,7 metre aralığında yol alması fırtına olarak saniyede 20,8-24,4 metre aralığında yol aldığı ise şiddetli fırtına olarak tanımlanmaktadır (Türkeş ve Şahin, 2018). Fırtınalar, rüzgarların yıkıcı güçlerinin yanında çevreye verdikleri zararlarla birlikte olası olumsuz sonuçların etkilerini arttırabilmektedir. Dünya üzerinde geniş ölçekteki fırtınaların %9,2 oranında maddi ve manevi kayba neden olduğu bilinmektedir (Karaman, 2016).

2.1.2.1.1.4. Heyelan

Aşırı uç değerdeki hava durumlarından kaynaklı toplam kütlelerinin yamaçtan koparak düşmesi olarak bilinen heyelan ülkemizde sıklıkla görülen doğal afetler arasındadır. Heyelan genellikle sıcak-soğuk hava değişimleri, aşırı yağış ve akışkan toprak yapısı gibi faktörlerden etkilenmektedir. Ülkemizde sıklıkla yağışın yoğun miktarda düştüğü Doğu Karadeniz bölgesinde görülen heyelan can ve mal kaybının dışında yerleşim yerlerinin ve ulaşım imkânlarının olumsuz etkilendiği tablolara da sebebiyet verebilmektedir (Ekinci, Büyüksaraç, Ekinci ve Işık, 2020).

2.1.2.1.1.5. Çığ

Karasal iklim temelli olan çığ, dağlık ve engebeli alanlarda biriken karın yoğun ve ani bir şekilde tutunduğu yamaçlardan kütle halinde hareketi olarak bilinmektedir. Bu anlamda bitki örtüsünün kar kütlesini tutmada yetersiz olması, yağışın çok fazla görülmesi ve yamaç eğimi gibi faktörler çığ oluşumunda etkili olmaktadır. Ülkemizde karasal iklimin yoğun şekilde hissedildiği ve engebelik alan yüzdesinin fazla olduğu Doğu Anadolu Bölgesi bu tarz afetlerin sıklıkla bildirildiği lokasyonların başında gelmektedir (Şahin, 2019).

2.1.2.1.2. Beşerî Afetler

İnsan aktivitelerinin sonucunda doğada meydana gelen değişimler afetlere neden olabilmektedir. Bu kısımda insan kaynaklı afetlere dair bilgiler verilecektir.

2.1.2.1.2.1. Yangın

Ateşin yıkıcı gücü kapsadığı alanlar ve etki ölçüsü bağlamında afet boyutuna ulaşabilmektedir. Genellikle ormanlık alanlarda başlayan yangınlar önlenemediğinde ve kuraklık, rüzgâr gibi çevresel faktörlerle birlikte genişleyerek büyümektedir. Yangınların doğal nedenlerle de çıktığı bilinse de büyük oranda insan kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır (Tonak ve Kitiş, 2020). Ülkemizde 2021 yılı temmuz aylarında Akdeniz havzasında başlayan ve Ege, Marmara ve Anadolu'nun çeşitli illerinde de görülen büyük yangın felaketinin tahribatı da ağır olmuştur. Bölgenin engebeli yapısı ve kesintisiz orman alanlarının varlığı bu felaketin büyümesinde etkili olmuştur. Ayrıca küresel ısınma ve iklim değişiklikleri de yangınlarla mücadelede önemli rol oynamaktadır (Tüfekçioğlu ve ark., 2022).

2.1.2.1.2.2. Teknolojik Afetler

İnsan temelli geliştirilen teknolojik gelişmeler amaçları dışında kullanıldıklarında yıkıcı sonuçlara neden olabilmektedir. Bu sonuçlar içinde yerel veya global savaşlar, saldırılar, kimyasal silahların kullanımı ve santral patlamaları görülmektedir. Burada teknolojinin yanlış, eksik, dikkatsiz kullanımının yanında kasti olarak afet boyutuna ulaşılması gibi faktörler etkili olmaktadır. Teknolojik afetlere verilebilecek en iyi örnek 1986 yılında Sovyetler Birliği tarafından Ukrayna'nın Çernobil şehrinde büyük bir yıkıma neden olan Çernobil Nükleer Santrali'ndeki patlamadır (Çelik, Usta, Yılma ve Yakupoğlu, 2020).

2.1.2.1.2.3. Savaşlar

İnsan topluluklarının belirli kazanım hedefleri ve motivasyonlarla kışkırtılarak karşı karşıya gelmesi sonucunda ortaya çıkan savaşlar, afet boyutlarında etkiler gösterebilmektedir. 20. yüzyılla birlikte farklı bir anlama bürünen savaş kavramı I. Dünya Savaşı (Ertan, 2016) ve II. Dünya Savaşı (Altınsoy, 2017) ile birlikte küresel bir boyut kazanmıştır. Bu savaşlar milyarlarca insanın ölümü, ciddi yapı hasarları, hastalıkların ortaya çıkması, küresel göç hareketleri ve dünya düzenindeki politik-ekonomik sonuçları ile afet boyutunda etkiler göstermektedir. Bu küresel savaşları bölgesel çatışmalar ve egemen güçlerin farklı ülkelerin topraklarındaki çatışmalar izlemiş ve günümüzde de devam eden bir anlam kazanmıştır.

2.1.2.1.2.4. Bulaşıcı Hastalıklar

Doğal nedenlerle oluşabilmekle birlikte çoğunlukla insan aktivitelerinin sonucunda afet boyutuna ulaşan bulaşıcı hastalıklar insan tarihi boyunca etkili olmuştur. Tıbbi gelişmeler öncesinde veba, kolera, çiçek ve sıtma gibi bulaşıcı hastalıklar topluluklarda önemli oranda can kayıplarına neden olmuştur (Yıldız, 2014). Bulaşıcı hastalıklar temelli afetlerin yerel bir bölgede etkili olması epidemik, global olarak etkili olması ise pandemi olarak tanımlanmaktadır. Epidemik olarak Ortadoğu ülkelerinde etkili olan SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) ve MERS (Middle East Respiratory Syndrome) salgınları önemli sayıda insan kaybına neden olmuştur. Ancak dünyanın kara vebadan sonra gördüğü en önemli sağlık afeti ise Covid-19 olmuştur. Milyonlarca vaka sayısı, binlerce ölümün gerçekleşmesi, sokağa çıkma yasakları, dünya genelinde alınan ciddi önlemlerle birlikte bu afetin sonuçları global bir perspektif kazanmıştır (Akkuzu ve ark., 2020).

2.1.2.1.2.5. Küresel Isınma

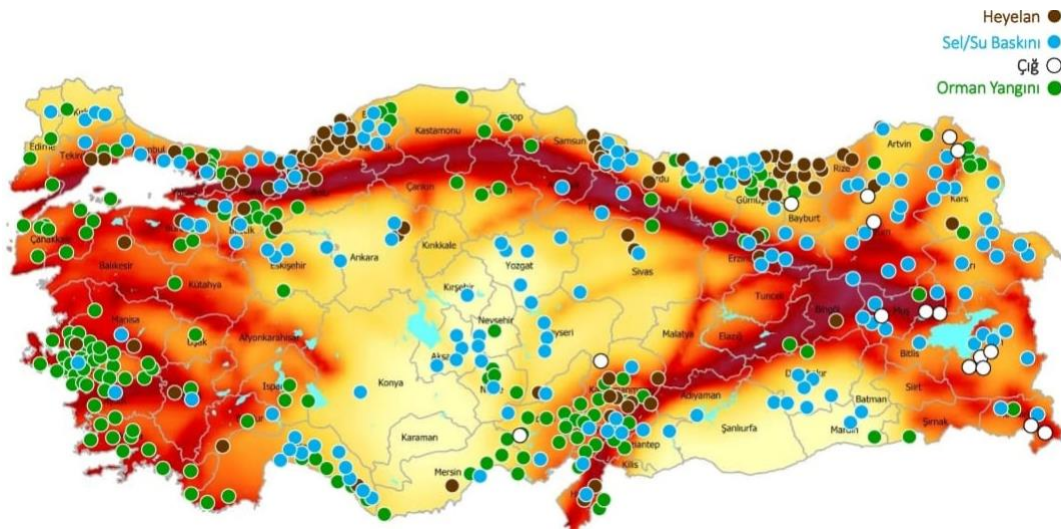
Dünyamız güneşten aldığı ısı ve ışık enerjisi ile sürekli olarak ısınmaktadır. Ancak yaşamın varlığı ve devamlılığı bu ısının belirli bir düzeyde sabit kalması ile mümkündür. Güneşten alınan bu enerjinin bir kısmı yer küre tarafından tutulurken büyük bir kısmı uzaya geri yansımaktadır. Karbondioksit ve metan gibi yoğunluklu gazların atmosferde fazla orada yer almaya başlaması yerküre üzerinde adeta bir sera etkisinde bulunmaktadır. Bu etkinin en büyük sonuçlarından biri uzaya yansıtılan ısının atmosferde tutularak dünyanın ısısındaki artışa neden olmasıdır. Günümüzde küresel ısınma olarak kavramsallaştırılan bu afet, insan kaynaklı en uzun süreli etkilerde bulunan afet olarak bilinmektedir. Bu Sanayi Devrimi ile başlamış olmakla birlikte günümüzdeki fabrikalaşma, fosil yakıt tüketimi ve çevre dostu önlemlerin alınmaması ile artan şiddette devam etmektedir (Kayan ve Taştekin, 2021).

2.1.2.2. Gelişim Sürecine Göre Afetler

Zaman, doğa olaylarının tasnifinde belirleyici bir kriter olarak görülebilir. Özey ve Ünlü'nün (2020) aktardığına göre afetler meydana geliş hızlarına göre de sınıflandırılabilir. Bu anlamda afetlerin gelişimleri ani ve yavaş şekilde gerçekleşebilmektedir. Ani gelişen afetler içinde deprem, çığ, kasırga gibi doğa koşulları içinde oluşan ve birdenbire ortaya çıkan afetler gösterilebilir. Bu tür afetlerle mücadelede toplumlar olumsuz sonuçlarla baş başa kalabilmektedir. Ancak bazı afetler ise zamanla ortaya çıkmakta ve kümülatif bir ilerleme göstermektedir. Heyelan, kuraklık, kıtlık, salgın ve küresel ısınma gibi lokal ve global etkilerdeki afetler zamana yayılmış bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu tür afetlerin sonuçlarının önlenememesindeki en önemli faktör gelişim sürecinin iyi analiz edilememesi, önleyici faktörlerin dikkate alınmaması ve rasyonel adımların atılmaması örnek olarak gösterilebilir.

2.1.3. Afetlerin Sonuçları

Afetlerin sonuçları etki alanları, büyüklükleri ve türlerine bağlı olarak değişim göstermektedir. Şekil 1 de verilen haritada ülkemizin deprem haritası üzerinden depremden sonra en sık görülen heyelan, sel, çığ ve orman yangını afetleri için dağılımlar verilmiştir (AFAD, 2022). Yaşanan bu afetlerin büyük oranda yoğun nüfusa sahip bölgeler ve büyükşehirlerde gerçekleşmiş olması afetlerin sonuçlarının daha geniş kapsamlı olmasına neden olabilmektedir. İlgili harita ülkemizin deprem ülkesi olmasının yanında afet ülkesi olduğunu daha net bir şekilde göstermektedir. Bu afetlerin oluşmasında doğal ve beşerî faktörlerin birlikte ortak etkilerinin olduğu söylenebilir.

Şekil 2.1. Türkiye’de Görülen Afetlerin Lokal Dağılımları (AFAD, 2022)

2.1.3.1. Bireysel Etkiler

Afetlerin bireysel etkileri birincil olarak can kayıpları ve sağlık sorunları olarak görülmektedir. Afetle birlikte yaşanan ölümler ve yaralanmalar bireyleri ciddi anlamda etkilemektedir. Bunun yanında beslenme ihtiyaçlarının giderilememesi, güvenlik ihtiyacının kaybı ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmaması gibi gıda, barınma, lojistik hizmetlerin aksaması bireylerin fiziksel açıdan olumsuz sonuçlarla karşılaşmasını beraberinde getirmektedir (Çakmak, Ocaktan ve Akdur, 2018). Afetlerin ikincil bireysel etkileri ise psikolojik olarak görülmektedir. Afet sonrasında bireyin ruh sağlığın önemli ölçüde etkilenmektedir. Zarar görmek veya zarar görebilirlik endişesi bireylerin yoğun kaygı yaşamasına neden olmaktadır. Bu kaygı ile başa çıkamamanın beraberinde çeşitli ruhsal bozukluklar ve duygu durum sorunları da görülebilmektedir. Ayrıca yaşanan doğal afetler bireyin güvenlik algısını bozmakta, benlik saygısını düşürmekte ve bilişsel sorunların yaşanmasında etkili olmaktadır (Güldü, 2023).

2.1.3.2. Toplumsal Etkiler

Afetten etkilenme, bireysel olduğu kadar bir toplumu, ülkeyi veya bir bölgeyi derinden sarsabilmektedir. Afetler toplumların da sağlıklarını ve psikolojilerini derinden sarsan olaylardır. İncinme algısı ve kırılganlık toplumsal temelde de insanları etkileyebilmektedir. Afete maruz kalan topluluklar, zarar görmeyenlere göre daha dezavantajlı bir konumda olabilmektedir. Bu durumda toplumların kendilerine karşı bakışları da olumsuz yönde evrilmektedir. Durumu daha ümitsiz değerlendirme, geleceğe yönelik kaygı duyma ve süreçle başa çıkmakta toplumlar zorluklar yaşayabilmektedir (Çakmak, Ocaktan ve Akdur, 2018). Afetler sonrasında etkilenen grupların afet bölgesinden bireysel veya toplu şekilde ayrılmaları da toplumsal etkilerin bir yansıması olarak görülebilmektedir. Bireyler olumsuzluklardan kaçınmak için yer değiştirme yolu ile toplumsal etkilere neden olabilmektedir. Bu durum göç veren yer kadar göç edilen yerde de ekonomik, kültürel, sosyal ve toplumsal sorunları beraberinde getirebilmektedir (Şeker, 2023).

2.1.3.3. Yapısal Etkiler

Yapısal unsurlar, afetin olası sonuçları içinde etkilenmeleri ve bu etkilerin yansımaları ile önemli bir noktada görülmektedir. Afetler sonrasında yapısal etkiler yer üstü ve yer altı olarak incelenebilir. Yer üstü yapılar içinde evler, binalar, iş yerleri, yollar gibi alanlar görülebilir. Yer altı yapılar içinde de elektrik, su, doğalgaz dağıtım sistemleri ve kanalizasyon sistemleri görülebilir. Yapısal hasarlar afet bölgesine ulaşımı ve etkili bir kriz yönetimini engellemenin

yanında olası ikincil afetlerde etkinin büyümesi, afet sonrasında yaşanabilecek sağlık sorunlarının artması ve diğer olumsuzluklarla birlikte devam eden etkileri de beraberinde getirebilmektedir (Özkul ve Karaman, 2007). Bu anlamda yapısal önemlerin sağlıklı ve doğru alınması, afetlerin neden oldukları ve çoğunlukla can kaybı ile sonuçlanana yapısal etkilerin en aza indirilmesinde değerli görülmektedir. Özellikle yönetmelikler ve bilimsel incelemeler ışığında uygun yapıların, uygun lokasyonlara, uygun bir şekilde yapılmasının önemi bilinmektedir. Yapısal etkiler çoğunlukla zemin özellikleri, kullanılan malzeme özellikleri, düzensizlik, olası hasarlı veya zarar görmüş yapıların varlığı ile belirlenmektedir (Büyükkaracıoğlu, 2016).

2.1.3.4. Ekonomik Etkiler

Afetlerin neden olduğu ekonomik kayıplar uzun vadede ciddi ekonomik sorunlara neden olabilmektedir. Bu durum başlangıç olarak afet bölgesine yapılan ekonomik yardımlarla kendini göstermektedir. Afetzedelerin birincil ihtiyaçlarının yürütülmesi, arama kurtarma çalışmaları, yapısal hasarların neden olduğu olumsuzlukların giderilmesi, personel ihtiyaçları gibi kalemler ülkelere önemli ekonomik çıktılarına mal olmaktadır. Ayrıca uzun adede gayrisafi yurt içi hasıla, enflasyon, büyüme oranı, bütçe açıkları, kamu borçları, dış ticaret açığı, ülke ekonomik planlamaları, hazine giderleri gibi birçok kalem yaşanan afet veya afetlerin büyüklüğü, etki alanı ve şiddetine göre etkilenmektedir (Altun, 2018). Ayrıca afet bölgesinin üretim, turizm, sanayi ve tarım alanı gibi özellikli yerler olması da ekonomik etkiler için belirleyici role sahiptir. Ülkemizde gerçekleşen 1999 Marmara Depremi ciddi ekonomik kayıplara neden olmuştur. Depremi yaşadığı yerdeki yedi ilin gayrisafi milli hasıla içerisindeki yüzdesinin %34,7 olması ve sanayi katma değeri içindeki payının da %46,7 olması sonuçların istatistiksel önemini göstermektedir (Aktürk ve Albeni, 2002).

Ülkemizde doğal afetlerden en sık görülen ve en büyük yıkıma neden olanı depremdir. Yaşanan depremler trajik sonuçları ile tüm toplumun belleğinde önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda deprem kavramının analizi değerli görülmektedir.

2.1.4. Afetlerde Sosyal Hizmet

Afetler, doğal ya da insan kaynaklı olaylar sonucunda büyük yıkımlara yol açarak bireylerin yaşamını derinden etkiler. Bu süreçte, afet mağdurlarının fiziksel, psikolojik ve sosyal iyileşmeleri için verilen destek hizmetleri hayati bir öneme sahiptir. Afetler, yalnızca fiziksel değil, psikososyal boyutlarıyla da bireyleri ve toplumu etkileyen olaylardır. Bu nedenle afet sonrası müdahale süreçleri bütüncül bir yaklaşımı gerektirir (Tuncay, 2017, s. 18). Sosyal

hizmet, afet sonrası bireylerin, ailelerin ve toplulukların yeniden toparlanabilmesi için önemli bir rol oynar. Afetlerde sosyal hizmet, yalnızca kriz anındaki müdahalelerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda afet sonrası iyileşme sürecinin her aşamasında etkili bir biçimde devreye girer. Bu yazıda, afetlerde sosyal hizmetin rolü, sosyal çalışmacıların afet sırasındaki ve sonrasındaki görev ve sorumlulukları, afet mağdurlarına sunulan hizmetler ve bu süreçte karşılaşılan zorluklar ele alınacaktır. Zarar gören kişilere, ailelere, gruplara ve topluma sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık kapsamında sunulan bütün hizmetleri ifade etmektedir. Sosyal yardımlar ve incinebilir gruplara sağlanan başta rehabilitasyon olmak üzere diğer hizmetler de bu kapsamdadır (Tercan, 2018).

Afetlerde sosyal hizmetin temel amacı, bireylerin ve toplumun afet sonrası iyilik hallerini yeniden kazanmalarını sağlamaktır (Tuncay, 2017, s. 25). Afetler bireylerin, ailelerin ve toplumların fiziksel, psikolojik ve sosyal yaşamlarını derinden etkileyen olaylardır. Doğal afetler (deprem, sel, kasırga) veya insan kaynaklı afetler (savaş, göç, çevresel felaketler) nedeniyle milyonlarca insan barınma, beslenme, sağlık ve psikososyal destek gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. Bu noktada, sosyal hizmet disiplini, afet mağdurlarının iyileşme sürecine katkıda bulunarak bireylerin ve toplumun dayanıklılığını artıran önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Dominelli, 2013). Afetlerde sosyal hizmetin temel amacı, bireylerin ve toplulukların afetin etkileriyle başa çıkmalarına yardımcı olmak, fiziksel ve psikososyal iyileşme sürecine destek vermek ve toplumun sosyal bütünlüğünü yeniden sağlamaktır (Zakour ve Gillespie, 2013). Bu çalışmada, afetlerde sosyal hizmetin kapsamı, uygulamaları ve sosyal çalışmacıların rolü incelenecek, ayrıca literatürdeki önemli yaklaşımlar ele alınacaktır.

2.1.4.1. Afetlerde Sosyal Hizmetin Rolü

Afetlerde sosyal hizmetin rolü, yalnızca acil yardım sağlamaktan çok daha geniş bir çerçeveye sahiptir. Afetler, bireylerin psikolojik ve sosyal iyileşmelerini engelleyen travmalar yaratabilir. Bu noktada sosyal hizmet uzmanları, afet mağdurlarının hem kısa vadeli hem de uzun vadeli ihtiyaçlarını karşılayacak hizmetler sunar. Sosyal hizmetin sağladığı bu destek, afet mağdurlarının yalnızca fiziksel hayatta kalmalarını değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik açıdan da iyileşmelerini sağlar.

Afetlerin yaratmış olduğu travmaların üstesinden gelmek, sosyal hizmetin en önemli işlevlerinden biridir. Bireyler, aileler ve topluluklar, afet sonrası yalnızca temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamakla kalmazlar, aynı zamanda psikolojik ve sosyal açıdan da desteklenmelidirler. “Zarar gören kişilere, ailelere, gruplara ve topluma sosyal güvenlik,

eğitim ve sağlık kapsamında sunulan bütün hizmetleri ifade etmektedir. Sosyal yardımlar ve incinebilir gruplara sağlanan başta rehabilitasyon olmak üzere diğer hizmetler de bu kapsamdadır.” (Tercan, 2018). Bu sözler, afetlerde sosyal hizmetin geniş kapsamını ve sağlanan desteğin çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, afet sırasındaki ilk müdahalede olduğu gibi, afet sonrasında da uzun vadeli iyileşme süreçlerinde devreye girerler. Psiko-sosyal destek, sosyal yardım, barınma hizmetleri, aile birleştirme ve rehabilitasyon hizmetleri, sosyal hizmetin afetlerde sunduğu başlıca hizmetlerdir. Afet sonrası bu hizmetlerin sağlanması, toplumun yeniden yapılanma sürecinde önemli bir adım olarak kabul edilir.

2.1.4.2. Afetlerde Sosyal Hizmetin Kapsamı

Sosyal hizmet, afet öncesi, sırası ve sonrasında aktif bir rol üstlenerek bireylere ve topluluklara destek sağlamaktadır. Tercan (2018), afetlerde sosyal hizmeti, "zarar gören kişilere, ailelere, gruplara ve topluma sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık kapsamında sunulan bütün hizmetler" olarak tanımlamaktadır. Afet sonrası sosyal hizmet uygulamaları; psikososyal destek, sosyal yardım, barınma hizmetleri, aile birleştirme, rehabilitasyon, aynı bağışların yönetimi ve topluluk temelli sosyal koruma politikaları gibi birçok alanda kendini göstermektedir (Javadian, 2007).

Afetlerde sosyal hizmetin kapsamını üç temel aşamada incelemek mümkündür:

1. **Afet Öncesi:** Risk değerlendirme, toplumun afetlere hazırlanması, kriz yönetimi eğitimleri ve dayanıklılık programlarının uygulanması.
2. **Afet Anı ve Sonrası:** Acil psikososyal destek, travmaya müdahale, gıda ve barınma yardımı, ailelerin birleştirilmesi, sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması.
3. **Uzun Vadeli İyileşme Süreci:** Toplulukların yeniden yapılanması, istihdam ve eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesi, bireylerin topluma entegrasyonunu destekleyen projelerin yürütülmesi.

2.1.4.3. Sosyal Çalışmacıların Afetlerdeki Görev ve Sorumlulukları

Sosyal çalışmacıların afet sırası ve sonrasında üstlendiği bazı görev ve sorumluluklar vardır. Sosyal hizmet uygulamaları psiko-sosyal destek, sosyal yardım, sosyal koruma, aile birleştirme, barınma hizmetleri, aynı bağış kabulü ve depo hizmetleri olarak belirtilebilir. Afet sırasında Kamu Kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği içinde olma, psikososyal müdahale sırasında afetzedelerin bulundukları yerlerde sosyal

incelemelerin yapılması örnek olarak gösterilebilir. Afet sonrasında afetzedeler için doğru bilgi kanallarının oluşturulması, “aile bütünlüğünü” de korumak amacıyla barınma hizmetleri sunulması genel olarak zarar azaltma ve iyileştirme politikaları oluşturmaktır. Afet sonrasında bireylerin, ailelerin, grupların, kuruluşların ve toplulukların parçalanmasını engellemek, bu bireylere ve ailelere konaklama, bilgi ve destek sağlamak, sosyal çalışmacıların görevleri arasında bulunmaktadır. Mikro, mezzo ve makro seviyeler de dahil olmak üzere kurtarma planlarında yapmak, topluluğun toparlanmasını organize etmek, yardım programlarını tasarlamak başlıca görevleri arasındadır (Javadian, 2007).

Sosyal çalışmacılar, afet sırasındaki müdahalelerin yanı sıra, afet sonrası iyileşme sürecinde de kritik bir rol oynarlar. Afet sırasında sosyal çalışmacıların üstlendiği görevler hem bireylerin hem de toplulukların ihtiyaçlarına göre çeşitlenir. İlk olarak, afetzedelere yönelik acil psikolojik destek sağlanır. Bu destek, bireylerin travmalarını hafifletmeye yönelik bir müdahale olarak büyük önem taşır. Sosyal hizmet uzmanları, aynı zamanda afet mağdurlarının barınma, gıda ve sağlık ihtiyaçlarını da karşılar.

Afet sonrasında sosyal çalışmacıların görevleri daha da önem kazanır. “Afet sırasında Kamu Kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği içinde olma, psikososyal müdahale sırasında afetzedelerin bulundukları yerlerde sosyal incelemelerin yapılması örnek olarak gösterilebilir.” (Javadian, 2007). Bu söz, afet sırasında ve sonrasında sosyal çalışmacıların çeşitli kurumlarla iş birliği yaparak, afet mağdurlarına ulaşmada etkin bir rol üstlendiklerini göstermektedir. Sosyal hizmet uzmanları, bu süreçte afetzedelerin bulundukları yerlerde sosyal incelemeler yaparak, ihtiyaçlarını belirler ve buna uygun çözümler geliştirmek için çalışırlar.

Afet sonrasında ise sosyal çalışmacılar, afetzedeler için doğru bilgi kanallarının oluşturulmasında da önemli bir görev üstlenirler. Afet sonrası kaybolan ya da ayrılan aile üyelerinin bulunabilmesi için aile birleştirme hizmetleri sağlanır. Aynı zamanda, afetzedelerin barınma ihtiyaçları karşılanarak, aile bütünlüğü korunmaya çalışılır. Bu süreç, zarar azaltma ve iyileştirme politikalarının oluşturulması adına önemlidir.

Afetlerde sosyal çalışmacılar, bireylerin ve toplumun iyileşmesini desteklemek için hem mikro (bireysel), mezzo (topluluk) hem de makro (politika geliştirme) düzeyde görev alırlar (Dominelli, 2013). Bu kapsamda, afet sonrasında sosyal çalışmacıların üstlendiği roller şunlardır:

- **Psikososyal Destek ve Travma Müdahalesi:** Afet mağdurlarında yaygın olarak görülen travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), depresyon ve kaygı bozuklukları gibi psikolojik sorunlara müdahale etmek (Zakour ve Gillespie, 2013).
- **Sosyal Yardım ve Koruma Hizmetleri:** Barınma, gıda, kıyafet ve temel ihtiyaçların sağlanmasına yönelik yardım programlarını yönetmek (Tercan, 2018).
- **Aile Birleştirme ve Destek Hizmetleri:** Afet nedeniyle ayrılan aile üyelerini bir araya getirmek ve çocuklara yönelik koruma hizmetleri sağlamak.
- **Toplumsal Dayanışma ve Organizasyon Çalışmaları:** Afet sonrası topluluk dayanışmasını güçlendirecek programlar geliştirmek, sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapmak.
- **Politika Geliştirme ve Savunuculuk:** Afet sonrası sosyal hizmet politikalarının geliştirilmesine katkı sağlamak, uzun vadeli iyileşme stratejileri oluşturmak (Javadian, 2007).

2.1.4.4. Afet Sonrası Sosyal Hizmet Uygulamaları

Afet sonrasında bireylerin ve toplulukların yeniden yapılanabilmesi için sosyal hizmet uygulamaları büyük önem taşır. Sosyal hizmet, sadece temel ihtiyaçların karşılanması ile sınırlı kalmaz; aynı zamanda afetzedelerin psikolojik ve sosyal iyileşmelerine de katkıda bulunur. Afet sonrası bireyler, aileler, gruplar ve topluluklar çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalabilirler. Bu süreçte, sosyal hizmet uzmanları, bireylerin toplumsal hayata yeniden uyum sağlamaları ve psikolojik iyileşme süreçlerinin hızlanması için destek sağlarlar. Afet sonrası sosyal hizmet, üç düzeyde (mikro, mezzo ve makro) uygulanabilir. Mikro düzeyde, bireylerin ve ailelerin ihtiyaçlarına yönelik hizmetler sunulurken; mezzo düzeyde, topluluk düzeyinde iyileşme süreçleri ele alınır. Makro düzeyde ise, devletin ve diğer büyük organizasyonların afet sonrası toplumu yeniden inşa etme çabalarına katkı sağlanır. Sosyal hizmet uzmanları, bu her üç seviyede de afet mağdurlarının topluma kazandırılması için çeşitli projeler geliştirebilirler. Sahada görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının yaşadığı ikincil travmalar, genellikle afetin yol açtığı yıkımın doğrudan tanıklığı ve mağdur bireylerle kurulan empatik bağdan kaynaklanmaktadır (Tuncay, 2017, s. 91).

2.1.4.5. Psiko-Sosyal Destek ve Rehabilitasyon Hizmetleri

Afet mağdurlarının iyileşmesi sadece fiziksel yardım ile mümkün değildir. Psiko-sosyal destek, afet sonrası iyileşme sürecinin önemli bir parçasıdır. Afet mağdurları, yaşadıkları travmalardan dolayı depresyon, anksiyete, post-travmatik stres bozukluğu (PTSB) gibi psikolojik sorunlarla karşılaşabilirler. Bu sorunlarla başa çıkabilmeleri için sosyal hizmet uzmanları, bireyleri psikolojik olarak destekleyerek, duygusal iyileşme süreçlerini hızlandırırlar. Afet sonrası rehabilitasyon, yalnızca psikolojik değil, aynı zamanda sosyal anlamda da destek sağlar. Bireylerin toplumsal hayata yeniden uyum sağlamaları, sosyal becerilerini geliştirmeleri ve afet sonrası travmaları aşmaları için çeşitli terapi ve rehberlik hizmetleri sunulur. Bu süreç, bireylerin normal yaşamlarına dönebilmeleri için önemlidir.

Afet mağdurlarının iyileşme sürecinde psikososyal destek büyük bir öneme sahiptir. Afet sonrasında bireylerin karşılaşabileceği psikolojik sorunlar arasında korku, travma, yas, kayıp duygusu ve sosyal izolasyon yer almaktadır (Dominelli, 2013). Sosyal çalışmacılar, bu süreçte bireyleri desteklemek için psikoterapi, grup terapileri ve topluluk temelli destek programlarını uygularlar (Zakour ve Gillespie, 2013). Rehabilitasyon hizmetleri, sadece psikolojik iyileşmeye değil, aynı zamanda bireylerin topluma yeniden uyum sağlamalarına da yardımcı olmaktadır. İş ve meslek edindirme kursları, sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi ve eğitim hizmetleri gibi faaliyetler, afet mağdurlarının topluma entegrasyon süreçlerini hızlandırmaktadır (Javadian, 2007).

2.1.4.6. Afet Sonrası Toplumsal Yeniden Yapılanma Süreci

Afet sonrası, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi de sosyal hizmetin önemli bir alanıdır. Afet mağdurları, yalnızca bireysel olarak değil, toplumsal bir bütün olarak iyileşmeye ihtiyaç duyarlar. Sosyal hizmet uzmanları, afet sonrası toplumsal bağların güçlendirilmesine katkı sağlarlar. Topluluklar arasındaki dayanışma, afetin yıkıcı etkilerini hafifletebilir ve toplumu yeniden inşa edebilir. Sosyal hizmet uzmanları, bu süreçte toplumsal örgütlenmeleri destekler ve afetzedelerin toplumsal hayata yeniden entegrasyonlarını sağlarlar. Afetlerde sosyal hizmet, yalnızca bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamaktan çok daha fazlasını ifade eder. Afet sonrası sosyal hizmet, afet mağdurlarının psikolojik, sosyal ve fiziksel iyileşmelerini destekleyerek toplumu yeniden inşa etme sürecine katkı sağlar. Sosyal hizmet uzmanları, afet sırasındaki ilk müdahalenin yanı sıra, afet sonrası toplumsal iyileşme sürecinde de önemli bir rol üstlenirler. Bu süreçte, afetzedelerin yalnızca fiziksel ihtiyaçları değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik ihtiyaçları da karşılanarak, onların toplumsal hayata uyum sağlamaları sağlanır. Sosyal hizmet, afet sonrası toplumsal dayanışmayı güçlendirir ve toplumun yeniden

yapılanmasına katkıda bulunur. Afet sonrası sosyal hizmet uygulamaları sadece bireylerin değil, toplumun genel olarak yeniden yapılanmasını da içermektedir. Afet mağdurlarının toplumsal hayata uyum sağlamaları için sosyal hizmet uzmanları şu alanlarda aktif olarak görev almaktadırlar:

- **Toplumsal Dayanışma Ağlarının Güçlendirilmesi:** Afet sonrası toplulukların sosyal dayanıklılığını artırmak için destek grupları oluşturmak.
- **Ekonomik Destek ve Geçim Kaynaklarının Sağlanması:** Afet mağdurlarına ekonomik destek sağlamak, istihdam fırsatlarını artırmak.
- **Uzun Vadeli İyileşme Programları:** Eğitim, sağlık ve sosyal yardımların sürdürülebilir hale getirilmesi, devlet politikalarıyla entegre edilmesi (Zakour ve Gillespie, 2013).

Afetlerde sosyal hizmet, bireylerin ve toplumların afet sonrası iyileşme süreçlerini destekleyen, psikososyal ve ekonomik dayanıklılığı artıran kritik bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, afetlerde hem kısa vadeli hem de uzun vadeli müdahalelerde bulunarak bireylerin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kapsamlı bir hizmet ağı oluştururlar. Bu bağlamda, afet sonrası sosyal hizmet politikalarının güçlendirilmesi, multidisipliner bir yaklaşımla ele alınması ve sosyal çalışmacıların afet yönetimi süreçlerine aktif olarak dahil edilmesi gerekmektedir.

2.1.5. Türkiye’de Uygulanan Afet Politikaları

Türkiye’de afet sonrası uygulanan politikalar genel çerçeve ile bakmak gerekirse 1990 yılların sonlarına kadar afetten öncesi değil afet sonrası oluşan yıkımlara yönelik politikalar olduğu öne çıkmaktadır. 1999 Marmara depremi sonrasında bu durum önleme çalışmalarının gerekliliğini gözler önüne sermiş ve sadece deprem sonrası oluşan yıkımları düzeltme politikasından çıkılarak afet öncesi önleme politikası önem kazanmıştır. Günümüze bakacak olursak şu an Türkiye’de bütünsel afet yönetim sistemi programı olarak adlandırılan modelin önceki dönemlerde baz alınan kriz yönetim sisteminden farklı olarak risk yönetim sistemine geçildiği, bu sistemle afetlerin neden olduğu yıkıcı zararların sonuçlarının yanı sıra oluşabilecek risklerden doğan zararların en aza indirgenmesi in önceden tespiti ve bu zararları önleyecek çalışmaların yapılması önem kazanmıştır (Tercan, 2018). Tarihsel süreçte ülkemizde uygulanan politikalar şunlardır;

- 17 Ocak 1940 tarihinde 3773 sayılı Erzincan’da ve Erzincan Depreminden Mütteessir Olan Mıntikalarda Zarar Görenlere Yapılacak Yapılar Hakkında Kanun
- 18 Temmuz 1944 tarih ve 4623 sayılı Yer Sarsıntılarından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun
- 1945 yılında “Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkındaki Yönetmelik” olan Türkiye Yer Sarsıntısı Bölgeleri Yapı Yönetmeliği
- 1956 yılında Yapılaşma ve kentleşme konularıyla ilgili en önemli yasa olan 6785 sayılı İmar Kanunu
- 5243 sayılı Erzincan’da Yaptırılacak Meskenler Hakkında Kanun (1948), 5663 sayılı Eskişehir Sel Baskınından Zarar Görenler İçin Yaptırılacak 110 Tercan Meskenler Hakkında Kanun (1950)
- 6746 sayılı Aydın, Balıkesir, Bilecek, Edirne, Eskişehir, Konya ve Denizli Vilayetlerinde Tabii Afetlerden Zarar Görenlere Yapılacak Yapılar Hakkındaki Kanunlar (1956)
- 4452 sayılı yetki yasası ile KHK çıkarma yetkisi
- Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi
- Ulusal Deprem Konseyi (21 Mart 2000/9 sayılı genelge)
- 23.09.1999 tarih ve 23825 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 576 sayılı KHK ile iki yıl süreli İçişleri Bakanlığı’na bağlı Afet Bölge Koordinatörlüğü ve Afet Bölge Koordinatörlüğüne bağlı il koordinatörlükleri
- 5902 sayılı yasa ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kuruluşu (Afad, 2024).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın (AFAD) sayfasında yer alan planlar şunlardır: AFAD Başkanlığı Stratejik Planları, Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TAMP), Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP), Ulusal Radyasyon Acil Durum Planı-URAP ve İl Planları (AFAD, 2024).

Tablo 2.1. AFAD Başkanlığı'nın Depreme Yönelik Projeleri (AFAD, 2024)

Proje İçerikleri	
HF (Yüksek Frekans) /SSB telsiz sistemi altyapısı	Türkiye afet risk azaltma planı
Afet yönetim ve karar destek sistemi projesi (AYDES)	Bütünleşik afet tehlike haritaların hazırlanması
Afet sonrası anlık görüntü aktarımı	Afet risk azaltma sistemi
AYDES uzaktan algılama	Tehlikeli madde taşımacılığına yönelik risk haritaları
AYDES-Kitle Kaynak Projesi	Afet risklerinin belirlenmesi ve haritalanması
Kesintisiz ve güvenli haberleşme sistemi	KAGEP (Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği Altyapısının Geliştirilmesi Programı)
KBRN (Kimyasal, Biyolojik, Nükleer Tehditler) kapasite geliştirme projesi	Avrupa doğal afetler eğitim merkezi
KBRN geri kazanımı projesi	Afete hazır Türkiye projesi
Bütünleşik ikaz alarm sistemi projesi	Ön hasar ve kayıp tahmin sistemi
AB-IPA Kurumsal kapasite	AFM (Afet Farkındalık Merkezi)
AFAD gönüllülük projesi	Ulusal deprem araştırma programı
Deprem gözlem ağıları	Deprem mobil uygulaması
Derinkuyu Sismometre Ağı projesi	Risk yönetim sistemi oluşturma projesi
EPOS (Avrupa yer gözlemleri sistemi)	Türkiye afet yönetimi strateji belgesi ve eylem planı
Bina deprem yönetmeliği	Türkiye deprem tehlike haritası

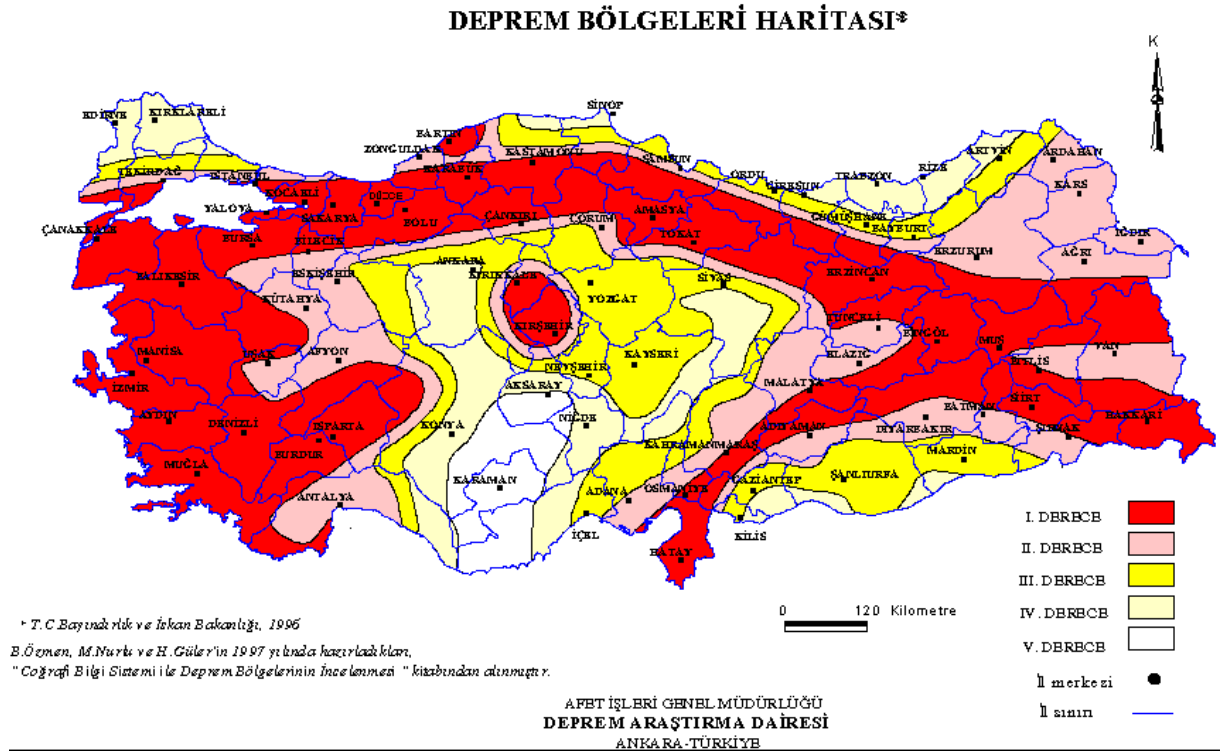
2.2. Deprem

Doğa kaynaklı bir afet olarak bilinen deprem, insanlık için büyük yıkımları ve geniş çaplı etkileri ile tarih boyunca en sık deneyimlenen afet olarak bilinmektedir. Bu kısımda deprem, ülkemizde yaşanan depremler ve sonuçları hakkında genel bilgiler verilecektir.

2.2.1. Türkiye'deki Depremlerin Tarihçesi

Türkiye depreme hiç de yabancı olmayan bir coğrafyada bulunmaktadır. Ülkemiz yüz ölçümünün tamamı deprem riski altında bulunmaktadır. Bu anlamda en yüksek riskli

depremler 1. derece depremler olarak sınıflandırılmıştır. Bunu takiben 2., 3., 4. ve 5. derece deprem risk bölgeleri bulunmaktadır. Hazırlanan bu harita yapılan çalışmalarla birlikte güncellenerek 18 Mart 2018 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanmış ve 2019’un ilk gününde yürürlüğe girmiştir. Harita incelendiğinde en yüksek riskli bölgelerde ülke nüfusunun büyük bölümünün yer aldığı görülmektedir. Ayrıca sanayi, ticaret ve üretim sektörlerinde de bu bölgelerin payının yüksek olması yaşanan depremlerin etkilerinin ülke genelinde ne derece hissedildiğini göstermektedir (AFAD, 2024).

Şekil 2.2. Türkiye Deprem Haritası, AFAD 2024

2.2.1.1. Erzincan Depremi

Erzincan ovası tarih boyunca çeşitli depremler üreterek yıkıcı etkiler yaşamıştır. Bu anlamda bölge insanları için deprem, önemli bir afet olarak yaşamlarında yer almaktadır. Erzincan'ın deneyimlediği bilinen en büyük deprem 27 Aralık 1939 tarihinde saat 1:57'de meydana gelmiştir. Yaşanan deprem 7.9 büyüklüğünden olmakla birlikte yaklaşık 116,720 yapının hasarı ve 32,962 kişinin yaşamını kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Deprem Erzincan'a yakın olan Gümüşhane, Sivas, Tunceli, Yozgat, Tokat, Erzurum, Giresun, Çorum Gibi İllerin Dışında Anadolu'nun neredeyse tamamında hissedilmiştir (Ağır, 2024). Erzincan Ovası yaklaşık 3000 metreyi bulan tektonik bir ovadır. Bölgede Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın etki alanı büyük olmakla birlikte Kuzey Doğu Anadolu Fay Hattı ve Ovacık Fay Hattı'nın da

kesişim alanı içinde yer almaktadır. Bölgenin jeolojik özellikleri ve toprak yapısı gibi faktörlerin yaşanan depremin etkilerinin büyük oranda hissedilmesine neden olmuştur (Uysal ve Sunkar, 2024). Depremi kış ayında gerçekleşmiş olması, etkilediği alanın yaklaşık 400 km² olması, deprem sonrası meydana gelen çığ ve heyelan olayları, dönemin Türkiye'sinin imkânlarının yetersiz olması gibi birçok neden yaşanan afetin etkilerinin daha yoğun hissedilmesine ve uzun süreli devam etmesine yol açmıştır (Turp, 2024).

2.2.1.2. Van Depremleri

Van ili ve çevresi tarihte birçok depremin neden olduğu yıkımdan etkilenmiştir. Büyüklüğüne göre bu depremlerden ilki 24 Kasım 1976 tarihinde 14:35 saatleri sularında merkez üssünün Çaldıran-Muradiye olduğu 7,3 büyüklüğünde meydana gelmiştir. Bu depremde 3,790 kişinin hayatını kaybettiği, 8,310 ağır, 3,259 orta ve 4,743 konutun az hasar aldığı raporlanmıştır. Bölgenin zor coğrafyası ve iklim şartları yaşanan etkilerin daha ağır hissedilmesine neden olmuştur (Bilik, 2021). Bu büyük depremde 35 yıl sonrasında aynı coğrafya benzer acıları tekrar deneyimlemiştir. Van'ın Erciş ilçesinde 23 Ekim 2011 tarihinde saat 10:41'de meydana gelen ve 7,1 büyüklüğündeki depremde büyük yıkım yaşanmıştır. Yaşanan deprem sonucunda 604 kişi hayatını kaybetmiş, 2608 kişi yaralanmış ve binlerce yapı hasar görmüştür (Utkucu ve ark., 2014).

2.2.1.3. Marmara Depremleri

Marmara bölgesi Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın iki önemli ucu arasında yer almaktadır. Bu hat Taşkesti-Dokurcun bölgesinin batısından iki ana kola ayrılarak yoluna devam etmektedir. Kuzeyde yer alan ana kol Sapanca Gölü üzerinden önce Hersek Burnuna ardından Adalar bölgesine sonrasında ise Tekirdağ doğrultusunda Balkanlara ulaşmaktadır. Güney ana kol ise İznik Gölü güneyini takip ederek Gemlik Körfezi'ne bağlanmaktadır (Kalafat, 2024). Marmara bölgesi ülke nüfusunun ve sanayi alanlarının büyük çoğunluğuna sahip bir bölgedir. Bunun yanında ithalat ve ihracat için önemli bir merkez olarak da bilinmektedir. Bu depremler ülkemizde deprem algısının, politikaların ve önlemlerin alınmasında bir milat olarak görülmektedir. İlk deprem Kocaeli'nin Gölcük ilçesinde 17 Ağustos 1999 tarihinde 03:02 saatlerinde 7,8 büyüklüğünde gerçekleşmiştir. Bu depremde yaklaşık üç ay sonrasında Düzce'de 12 Kasım 1999 günü 18:57 saatlerinde 7,5 büyüklüğünde diğer büyük afet yaşanmıştır (Avcıl, 2024). Yaşanan depremlerde 17 Ağustos Gölcük Depremi 17,127 kişinin canını kaybetmesine, 1,358,953 kişinin etkilenmesine ve 20,000,000 dolar ekonomik kayba neden olmuştur. Bunu takip eden 12 Kasım Düzce Depremi 845 kişinin hayatını

kaybetmesine, 22,948 kişinin etkilenmesine ve 1,000,000 dolar ekonomik kaybı beraberinde getirmiştir (Avdar ve Avdar, 2022). Tüm bu istatistikler, depremin bir afet olarak yerel bölgeden çok ülke genelindeki geniş etkilerini göstermektedir.

2.2.2. Depremin Psikolojik Sonuçları

6 Şubat depremleri başta depremzedeler sonrasında deprem sahasında çalışanlar ve ülke genelinde bu felaketten etkilenen bireyler üzerinde olumsuz psikolojik çıktılara neden olmuştur. Bu olumsuzluklardan ilki depresyon bozukluğudur. Bireyler yaşadıkları büyük şok, travma, kayıplar ve yaralanmalara bağlı olarak derin depresif duygular yaşamıştır. Yaşanan yıkımın büyüklüğü, etkilenen il sayısının fazla olması ve müdahalede geç kalınan bölgelerin varlığı bireylerin bu duyguları daha yoğun ve uzun süreli yaşamalarına neden olmuştur. Yaşanan afet, bireylerin duygu düzenleme becerilerine yaptığı etkiler nedeni ile de olumsuz duyguların daha belirgin yaşanmasında rol oynamıştır (Cengiz ve Peker, 2023). Depresyonun yanında yoğun stres ve anksiyete tepkileri de klinik tablolarda gözlenmiştir. Bu durum deprem gibi doğal afetlerin ani, yıkıcı ve sarsıcı etkileri ile doğrudan orantılıdır. Depremin yol açtığı ani şok, mevsim ve depremin büyüklüğü yaşanan bu stresle başa çıkmada bireyleri önemli oranda zorlamıştır. Başa çıkma becerilerini, psikolojik sağlamlık ve iyi oluş düzeylerini ciddi anlamda etkileyen bu gibi doğal afetler bireylerin bilişsel, duygusal ve davranışsal anlamda patolojik çıktılara neden olabilmektedir (Akay, Oğuzhan ve Tüfekçi, 2024).

Depremzedeler içinde davranışsal gözlemler içinde uyku sorunu, sinirlilik, aşırı uyarılmışlık, dikkat ve odak sorunları, bellek sorunları, yeme bozuklukları ve anlam karmaşası gibi belirtiler de yaygın olarak bildirilmiştir. Afet sonrası artçı depremlerin devam etmesi, yaşam standartlarının köklü değişimi, hayatın kaybedilmesi ve güvenlik tehdidi, sevdiklerinin kaybı ve sürekli olarak yıkım manzaralarına tanık olma gibi süreçler bu davranış örüntülerinde etkili görülmüştür (Bozkurt, 2023). Depremin ilk saatlerinde ve günlerinde yaşanan yüksek ölüm oranları da bireylerin psikolojilerini ciddi anlamda etkilemiştir. Bu açıdan gerek sevdiklerinden kayıpların olması gerekse afet alanlarında ölen vatandaşların görülmesi gibi travmatik deneyimler afetzedelerin ölüm kaygısını yoğun bir şekilde yaşamasına neden olmuştur. Depremzedelerin psikolojik etkilere çok açık olduğu bu süreçle birlikte yaşamın sonlanacağı veya hayatın anlamını yitirmesi gibi faktörler bu ölüm kaygısını beslemektedir (Canlı ve Yılmaz, 2024).

Yaşanılan afetler bireylerde travmatik stres bozukluğu yaratabilmektedir. Gözlenen bu klinik tablonun şiddeti hiç şüphesiz afetin sonuçları ile doğrudan orantılı olabilmektedir. Bu anlamda depremzedelerde titreşime aşırı duyarlılık, hassasiyet ve tedirginlikte artış, öfke sorunları, uyku problemleri, duygu durumunda çalkantılar, deprem anını yeniden yaşatan flashbackler ve kabuslar, içe kapanma, güvensizlik hissi gibi birçok travmatik stres belirtileri görülmüştür. Bu belirtiler bireyin depremlerden ne derece etkilendiği ve ne sıklıkla maruz kaldığı gibi durumlara göre değişkenlik göstermektedir (Tüccar ve Yavuz, 2023). Depremin psikolojik sonuçları içinde çeşitli risk faktörleri olduğu bilinmektedir. Özer (2024) çalışmasında kadın olmak, ileri yaşlılık, eğitim düzeyi, depreme maruz kalma düzeyi, yakın kaybı, ruhsal rahatsızlık geçmişi, enkaz altında kalma ve yoğun korku-dehşet hali gibi parametrelerin travma sonrası stres bozukluğu için risk faktörleri olabileceğini aktarmıştır. Bunun yanında etkili bir sosyal desteğin varlığı psikolojik sağlığın sürdürülmesinde önemli bir koruyucu faktör olabilmektedir.

2.2.3. Kahramanmaraş Depremleri

Kahramanmaraş depremleri bölgenin geçmişini de yansıtan bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahramanmaraş Anadolu ve Arabistan Levhalarının çarpışması sonucu oluşan jeolojik bir alandır. İki önemli levhanın kesişim alanında olması da bu bölgenin ciddi oranda deprem riskine sahip olduğunu göstermektedir. Bu iki levhanın dışında Doğu Anadolu Fay Hattı ve Ölü Deniz Fay Hattı da bölgenin deprenselliği için etkili parametreler olarak bilinmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda bölgede milattan önce (M.Ö.) 131 yılları ile 1872 yılları arasında şiddeti 6.0-9.0 aralığında değişen çok sayıda deprem yaşandığı bildirilmiştir (Biricik ve Korkmaz, 2013). Aynı levha ve fay hatları içinde yer alan Antakya bölgesi de bu depremlerin nedenleri üzerinde etkili ve sonuçlarını paylaşma açısından önemli bir noktada yer almaktadır. Arabistan Levhasının kuzey yönlü hareketleri, Ölü Deniz Fayında ciddi anlamda bir enerji birikimine neden olmaktadır. Kahramanmaraş bölgesi gibi Antakya bölgesi için de yapılan tarihî kayıtların incelenmesi ve toprak-kayaç yapılarının analizleri göstermiştir ki bölge ciddi anlamda yüksek riskli konumdadır. Tarih boyunca M.Ö. ve sonrasında içinde alan çok büyük şiddetteki depremler kimi zaman binlerce insanın hayatını kaybetmesi ile kimi zamanda şehrin tamamının yıkılması ile sonuçlanmıştır (Azarak, 2023).

Ülkemizin bir deprem ülkesi olduğu gerçeğini son yüzyılda gerçekleşen çeşitli büyüklüklerdeki 200 deprem doğrulamaktadır. Ancak çok yakın bir tarihte meydana gelen 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin yurt içinde ve yurt dışındaki ülkelerdeki etkileri ile sarsıcı olmuştur. Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinde 04:17 saatlerinde meydana gele 7,8

büyükluğündeki ilk deprem ve saatler 13.24'ü gösterdiğinde Elbistan ilçesinde yaşanan 7,6 büyüklüğündeki ikinci deprem bölgenin ve ülkemizin yaşadığı en acı afet olayları olarak kaydedilmiştir (Demirhan ve Hacıoğlu, 2024). Gerçekleşen bu felaketlerde Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Osmaniye, Adana, Malatya, Kilis, Diyarbakır ve Elâzığ olmak üzere toplam 11 il ve 14 milyon insan etkilenmiştir. Toplam can kaybının 50 binler dolayında olması, 115 bin kişinin yaralanması ve 528,146 kişinin bölgeden tahliye edilmiş olması bu felaketin insani boyutlarını gözler önüne sermektedir (Ata, 2023). Yaşanan bu büyük etki, yıkım ve can kayıplarının ardından olay “Asrın Felaketi” olarak isimlendirilmiştir (Duruel, 2023). Felakete karşı tepkiler hükümet tarafından anında alınmıştır. Bu kapsamda AFAD tarafından hazırlanan Türkiye Afet Müdahale Planındaki en üst düzey seviye olan 4. Seviye kapsamında uluslararası desteğe ihtiyaç duyulduğu dünyaya bildirilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü de bu ihtiyacın karşılığında 3. seviye alarm durumuna geçmiştir. Amerika, Avrupa, Asya ve Uzak Doğu olmak üzere toplamda 90 farklı ülkeden 11 bin kişiyi aşkın arama, kurtarma ve yardım personeli ülkemize gelmiştir (Ata, 2023).

Deprem sonrası risk faktörlerinden birisi de uyum sürecidir. Depremi ilk günlerinde vatandaşların barınma ve ihtiyaçlarının karşılanmalarına yönelik atılan adımların geç kalması ve yetersiz olması birçok depremzedenin mağduriyetine neden olmuştur. Yıkımın büyüklüğü ile yüzleşmek istememe ve en temel ihtiyaçların karşılanması zorunluluğu depremzedelerin farklı bölgelere yönelmesine neden olmuştur (Yılmaz, 2023). Bu tablo geniş ölçekte bir kitle hareketini de beraberinde getirmiştir. Resmî rakamlar göç eden kişilerin 2 milyonu bulduğunu aktarmıştır (Gökalp Yılmaz ve Şikar Turan, 2023). Depremzedelerin bu yönelimleri alışılan bölgeden gitmenin zorluğu, gidilen bölgeye uyumun gerekliliği ve maddi-manevi kayıplarla mücadeledeki savunmasızlık durumlarını karşımıza çıkarmaktadır. Depremzedeler yapılan yardımlar ve desteklerle bu süreçle başa çıkmaya çalışsa da sosyolojik ve psikolojik anlamda ciddi sorunlar da yaşanmıştır. Tüm bunların yanında göç alan bölgeler için de aktan nüfus yoğunluğu ve çeşitliliği sorunların yaşanmasına, ihtiyaçların karşılanmasındaki yetersizliğe ve kapasite artışının olumsuz yansımaları gibi çıktılara neden olmuştur (Karazincir, 2024).

Yaşanan büyük depremler sonucunda meydana gelen yıkım da büyük bir sorun teşkil etmiştir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na yapılan hasar tespit raporlarında 1 milyon 40 bin binanın incelendiği 130 bin binada ağır hasar olduğu ve acil yıkım emrinin bulunduğu raporlanmıştır. Yıkılan yapılar ve yıkılması planlanan binalarla birlikte ortalama inşaat ve yapı artığı miktarının en çok 580 milyon ton olacağı öngörülmüştür (Doğdu ve Alkan, 2023). Depremi maddi kayıpları da astronomik düzeyde yaşanmıştır. Gayri safi

yurtiçi hasılanın %10'a yakını, istihdam edilen çalışanların %12,3'ü ve nakdi kredilerin %10'a yakının deprem bölgesinde olması mali tablo hakkında fikir vermektedir. 20 Şubat 2023 tarihli yayınlanan bir raporda yaşanan afetin ekonomik maliyetinin doğrudan 34,2 milyar dolar olacağı ön görülmüştür. Bu miktarında 18 milyarı konut, 9,7 milyarı konut dışı binalar ve 6,4 milyarı ise alt yapı sistemlerindeki hasarlardan meydana gelmektedir (Selçuk, 2023). Ayrıca depremin gerçekleştiği gün borsa kısa süreliğine kapanmış ve durum analizinin ardından tekrar açılmıştır. Borsa için atılan bu adım gerek yurt içi gerek yurt dışı piyasaları ve ekonomik etkilerini açıklamaktadır. Bu kararın bir boyutunda deprem bölgesinde zarar gören bina ve yapı stoklarına verilecek sigorta ödemelerinin ciddi payı bulunmaktadır. Zorunlu deprem sigortası oranları deprem bölgesi için %49 olarak bilinmektedir. Bu oran Kahramanmaraş'ta %54, Adıyaman'da %45 ve Hatay'da %40 olarak aktarılmıştır (Sariaslan, 2023).

6 Şubat depremleri ülkemizde büyük bir yardımlaşma ve dayanışma bilincini de ortaya çıkarmıştır. Yaşanan depremlerin büyüklükleri, etkilenen bölgenin genişliği, mevsim şartları ve devletin böylesi büyük bir afete hazırlıksız yakalanması gibi koşullar yeterli müdahale imkânını da kısıtlamıştır. Ulaşım ve iletişim ağlarının da yetersizliği göz önüne alındığında devletin sorumluluğunun daha da arttığı görülmektedir. Bu kapsamda herhangi bir görev ve sorumluluk beklentisi olmadan gönüllü insanların deprem bölgesine akın ettiği gözlenmiştir. Arama-kurtarma, temel ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyaçları, sağlık, motivasyon ve destek gibi birçok amaç güden gerek sivil toplum örgütü gerekse bireysel gönüllüğün katılımıyla tüm ülke adeta deprem için seferber olmuştur. Deprem bölgesine gitmekte zorluk yaşayanlar dahi kendi lokasyonlarındaki yardım kampanyalarında insan üstü özverilerle çalışmış ve sürece destek olmuştur (Aydın, 2024).

2.2.4. Kahramanmaraş Depremlerinin Analizi

Asrın felaketinde atılan adımların incelenmesinde ilk olarak krize müdahale kavramının ve afet planı evrelerinin iyi anlaşılması gerekmektedir.

2.2.4.1. Krize Müdahale

Kahramanmaraş depremleri için yapılan acil müdahale eylemlerinin temelini daha iyi anlaşılması için öncelikle krize müdahale kavramının doğru tanıtılması gerekmektedir. Çünkü yapılan bu müdahaleler temelde kriz yönetimi kavramına dayanmaktadır. Kriz durumunun belirlenmesi için dört temel belirteç bulunmaktadır (Wright, 2011). Bu belirteçlerden ilki olağan dışı bir olayın varlığıdır. Ani, beklenmedik şekilde gelişen ve başa çıkma düzeyini

aşan her türlü olan olağandışı olarak tanımlanmadır. Bireylerin fiziksel ve ruhsal olarak etkilenme düzeyleri olayın olağandışılığından dolayı yüksek olabilmektedir. İkincil olarak savunmasızlık durumu karşımıza çıkmaktadır. Gelişen olaya karşı birey veya topluluğun savunmasız, hazırlıksız olması sonuçlar üzerinde etkili olabilmektedir. Krizi pozitif olarak etkileyen ve sonuçlar üzerinde daha yıkıcı çıktılara neden olan değişkenler ise hızlandırıcı faktörler olarak bilinmektedir. Bunlar tek başlarına önemli bir olay veya kriz olmamakla birlikte herhangi bir kriz anında etkiyi büyüten ve süreci zorlaştıran parametrelerdir. Son olarak ise aktif krizin ortaya çıkması yer almaktadır. Bu aşamada artık kriz deneyimlenmiş ve bu deneyimin bireyde yarattığı olumsuzluklar belirgin bir hal almıştır. Gözlenen belirti, semptom ve sonuçlar artık krizden öte bireyin yorum ve algılama düzeyinde şekillenmiştir (Yıldırım, 2016).

Krize müdahale planlarının hazırlanmasında yaygın olarak kullanılan yöntem afet öncesi, afet anı ve afet sonrası süreçleri içine alan planlamalardır. Ancak bu planı önleme ve zarar azaltma, hazırlık, kurtarma ve ilkyardım, iyileştirme ve yeniden inşa olmak üzere beş evreli bir yapıda da değerlendirmek mümkündür (Şahin, 2019). Afetin öncesindeki süreçler risk yönetimi olarak görülürken, afet anı ve sonrası ise kriz yönetimi olarak tanımlanmaktadır. Risk yönetimi kapsamında yapılacak ilk adım önlenemeyecek doğal afetlerde riskin en aza indirilmesidir. Bu kapsamda yerleşim yerlerinde detaylı incelemeler ve planlamaları yapılmaktadır. Nüfusun bölgesel dağılımı, bina ve yapı stokunun durumu, alt yapı ve üst yapı sistemlerinin nitelikleri, yüksek riskli ve öncelikli alanların belirlenmesi gibi durumlar risk yönetimi kapsamında değerlendirilmektedir. Muhtemel bir afet durumunda izlenecek yolların iletişim, lojistik ve alan planlanması için dinamik bir sürecin yapılandırılması önemlidir (Genç, 2007). Kriz yönetimi süreci ise afetin gerçekleştiği ilk andan normale dönme sürecinin sonuna kadar geçen zamanı kapsamaktadır. Bu dilim içinde afette arama-kurtarma, sağlık desteği, aynı ihtiyaçların giderilmesi, güvenlik ve barınma sorunlarının çözümü, sosyal desteğin sağlanması, yaşanan yıkımın izlerinin silinmesi, yeni bir yaşam alanının oluşturulması ve psikososyal faaliyetleri kapsamaktadır. Yaşanan afetin her yönleri ve etki alanlarına yönelik müdahale süreçleri koordineli bir şekilde yürütülmektedir. Bu anlamda yurt içi çalışmalar olduğu kadar uluslararası destekler ve yardımlar da göz önüne alınabilmektedir (Ata, 2023). Kriz yönetimi, sık yönetiminin uygulamalı bir şekli olduğundan etkili bir kriz yönetimi için öncesinde atılan adımlar ve yapılan planlamalar değerli görülmektedir.

2.2.4.2. Kahramanmaraş Depremlerinde Atılan Adımlar

Asrın felaketinde birçok farklı disiplinden çalışanın ortak ve koordineli bir şekilde destek süreci olmuştur. Bu kapsamda Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023) tarafından yayımlanan raporda mart ayı başı itibari ile 35.250 arama kurtarma görevlisinin yanında kamu çalışanı, sivil toplum örgütü üyesi ve gönüllü vatandaşlar ile birlikte 271.060 kişi müdahale sürecinde yer aldığı görülmüştür. Bunun la birlikte 18,048 iş makinası, 75 uçak ve 108 helikopter arama-kurtarma ve enkaz kaldırma süreçlerinde çalışmıştır. Afetten etkilenen 11 ilde toplam 360,167 çadırdan oluşan 332 çadırkent, 90,914 konteynerden oluşan 189 konteyner kent kurulmuştur.

Arama-kurtarma çalışmaları depremin ilk saatlerinde hayatta kalım oranını arttırmakla birlikte kayıp oranlarının azaltılmasında hayati öneme sahiptir. Bu anlamda 6 Şubat depremleri sonrasında gerek arama kurtarma ekipleri gerek emniyet mensupları gerek sağlık çalışanları gerekse gönüllü vatandaşlar insan üstü çabalar ve gayretlerle görev almıştır. Depremin etki alanının geniş olması, çalışılan bir bölgede bile görülen zararın kritik oranda fazla olması çalışanların sundukları yardımların kalitesini de etkilemiştir. Depremin ilk günlerinde iletişim ve koordinasyonun sağlıklı şekilde yapılamaması, çalışanların yorgunluğunun fazla olması, krize müdahale eden personelin ihtiyaçlarının giderilmesindeki imkânsızlıklar ve rotasyonun yeterli olmaması çalışanların fiziksel ve psikolojik olarak etkilenmelerinde rol oynamıştır (Yıldırım, 2023).

Yaşanan afet, Sağlık Bakanlığı'nın da insanüstü seferberliğine şahit olmuştur. Sağlık bakanlığına bağlı Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri (UMKE), sağlık çalışanları, doktorlar, ambulanslar, tıbbi cihazlar ve sahra hastaneleri deprem bölgesine sevk edilmiştir. Bakanlık tarafından yapılan bilgilendirmede 15,883 UMKE personeli, 21,204 doktor, 62,590 sağlık çalışanı, 38,513 destek personeli ile birlikte toplam 138,190 kişi görevlendirilmiştir. Bu adımı 1810 ambulans, 245 UMKE aracı ve 16 hava aracı takip etmiştir. Deprem bölgesinde 176 acil müdahale ünitesi, 23'ü uluslararası destek temelli toplam 34 sahra hastanesi de kurulmuştur. Yaklaşık 18 milyona varan birincil basamak muayene sayısı ve köylerdeki 3 milyona sağlık taraması istatistikleri aktarılmıştır. Son olarak salgın riskinin önlenmesi için Bulaşıcı Hastalık Sürveyans ve Erken Uyarı Sistemi (İZCİ) takip sistemi kullanılmış ve binlerce kişinin salgın hastalık riski yaşamasının önüne geçilmiştir. Son olarak 400 ruh sağlığı uzmanının 45 bin psikiyatrik muayenesi ile birlikte de psikolojik destek verildiği bilinmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2024)

Afetler önemli bir sağlık sorunu olarak görülmenin yanında ciddi bir güvenlik sorunu da ortaya çıkarmaktadır. Afetzedelerin can ve mal güvenliğinin sağlanması, afet bölgesinde asayiş ve düzenin korunması gibi başlıklar afete acil müdahale sürecinde önemli bir başlık olarak görülmektedir. Olağan ve olağanüstü afet durumlarında bu gibi güvenlik önlemleri doğrudan devletin sorumluluğundadır. Etkilenen 11 ilde olağanüstü hâl ilan edilmesi güvenlik ihtiyacının boyutunu da göstermektedir. Bu kapsamda Sivil Savunma Kanununda belirtildiği üzere yerel kolluk kuvvetleri ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin uzman personelleri afet alanındaki güvenlik tedbirlerinin alınmasında görevlendirilmiştir. Güvenlik unsurları afet bölgelerindeki duygusal tepkilerle oluşabilecek taşkınlıkları, topluluk eylemlerini, afetzedelerin can ve mal güvenliğini, yağma gibi olumsuz kalkışmaları, bölgesel kamu düzeninin tesis edilmesinde önemli görevler üstlenmiştir (Türk, 2023).

Depremi ardından eğitim sistemi de ciddi oranda etkilenmiştir. Özellikle depremin etkilendiği 11 il olmak üzere ülke genelindeki eğitim sisteminin düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu anlamda pandemi döneminde uygulanan uzaktan eğitim sistemi benimsenmiştir. Yüksek öğretim kurumları için de tamamen uzaktan eğitim ve hibrit eğitim gibi modeller benimsenmiştir (Bozgedik ve ark., 2024). Etkilenen bölgelerdeki okulların büyük oranda zarar görmesi, çoğu eğitim kurumunun lojistik ve barınma merkezi olarak kullanılması öğrencilerin etkin eğitim imkânlarını da kısıtlamıştır. Özellikle sınav sürecinde olan öğrencilerin bu süreçten daha çok etkilendikleri görülmüştür. Çadır ve konteyner gibi geçici barınma çözümlerinde eğitim-öğretime devam etmedeki zorluklar, yaşanan travmanın öğrenme ve bellek işlevlerine olumsuz etkileri gibi çıktılar öğrencilerin uzun süreli aksamalar yaşamalarına neden olmuştur (Özdemir, 2024).

2.2.5. Kahramanmaraş Depremlerinde Sosyal Hizmet

Afetler sosyal hizmet kavramının önemini yeniden görüldüğü ve anlaşıldığı olaylardır. Bu kısımda sosyal hizmet kavramının tanımı ve 6 Şubat depremlerindeki sosyal hizmet faaliyetleri hakkında bilgi verilecektir.

2.2.5.1. Sosyal Hizmet

Biyo-psiko-sosyal bir varlık olan insanın, deprem gibi doğal afetlerde yaşamları tüm yönleriyle etkilenmektedir. Bu etkilerin olumsuz sonuçlarını gidermek ve yaraların sarılması sürecinde sosyal hizmet kavramı karşımıza çıkmaktadır. Sosyal hizmet, afetten etkilenen birey ya da grupların gereksinimlerinin karşılanması, problemlerine aktif çözümler üretilmesi, destekleyici sosyal ortamların yaratılması ve genel iyileştirme kapsamındaki tüm faaliyetleri

içine alan çatı ir kavramdır (Alptekin, Topuz ve Zengin, 2017). Başka bir tanımla sosyal hizmet, bireyin kendine yeter bir durumda hayatına devam etme becerisinin kazandırılmasıdır. Çünkü afet durumları bireyde bir eksiklik, kırılganlık ve otonomi duygusunun kaybına neden olmaktadır. Bireyin yaşamını sürdürebilme noktasındaki becerilerinin yeniden kazanımı sosyal hizmetin en temel amaçları arasında görülmektedir. Sunulan sosyal hizmet faaliyetlerinde bireyin sosyal işlevselliğin de yeniden deneyimlenmesi kıymetlidir. Birey hem kendi içinde hem de toplumdaki konumunda eskiye yakın deneyimler yaşamaya başlaması hedeflenmektedir (Çetin, 2018).

Sosyal hizmetlerin sunulması birincil derece devletin sorumluluğundadır. Sosyal bir devlet olarak Türkiye bu sorumluluğu anayasal güvence tutmuştur. Anayasada yer alan sosyal hizmetler tanımı şu şekildedir: “*Sosyal Hizmetler; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü.*” (Genç ve Barış, 2019). Devletin sosyal hizmet sorumlulukları, toplumsal eşitlik ve adalet duygusunun temini açısından da değerlidir. Çünkü toplumun her kesimi hangi nedenle olursa olsun eşit ve adaletli bir sosyal hizmet deneyimi yaşamalıdır. Bireyin kendilik değeri ve sosyal hizmetlerin temeli de bu eşitlik duygusu üzerinde kurulmuştur. Bu anlamda ayrımcı bir tutum ve ötekileştirici yaklaşımlar sosyal hizmetin doğasında bulunmamaktadır (Çoban, 2017). Sosyal hizmetin bu yapısı hiç şüphesiz empatik yaklaşımın merkezin yer almasından kaynaklanmaktadır. Kavramsal ve pratik uygulamalarda da çalışanların empatik becerilerinin yüksek olduğu bu süreçler, afetzedelerin anlaşılmasında, ihtiyaçların tespitinde ve psikososyal müdahale süreçlerinde verilen yardımları kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedir. Sosyal hizmet personeli yardıma ihtiyaç duyan kişilere acıma ve aşağı görmekten çok uzak daha sıcak ve duygusal bir zemin olan empati ile yaklaşım sergilemektedir (Tuncay ve İl, 2009).

2.2.5.2. Sosyal Hizmet Kapsamında Yapılanlar

Doğal afetler, bireyler ve toplumların ciddi oranda etkilendikleri ve zarar gördükleri süreçlerdir. Afet sonrasındaki kriz yönetimi basamakları içinde yer alan müdahale ve iyileştirme çalışmalarında sosyal hizmet kavramı öne çıkmaktadır. Toplumlara temel ihtiyaçlar, güvenlik, refah, uyum ve sosyal hakları için gerekli güçlendirmelerin ve iyileştirmelerin yapılması sosyal hizmetlerin çalışma sahaları içindedir. Sunulan sosyal hizmetler afetin yarattığı dinamik baskıların azaltılması ve direncin yükseltilmesi

motivasyonu ile işlerlik kazanmaktadır (Artan ve Özkan, 2020). Elliott (2010) tarafından yapılan çalışmada afetlerdeki sosyal hizmetlerde kullanılabilecek müdahale modeli aktarılmıştır. Dörtlü ve dinamik bir model olan bu yaklaşımda sosyal yatırım, ekonomik yatırım, politik güçlendirme ve insani yatırımlar öne çıkmaktadır. Sosyal yatırım basamağı içinde gıda ve su ihtiyaçlarının karşılanması, hijyen ve sağlık önlemlerinin alınması gibi kısa süreli ani reaksiyonlar bulunmaktadır. Bu adımlar savunmasızlığın azaltılmasında değerli görülmektedir. İkinci adımda ekonomik katılım gelmektedir. Bu basamakta zararın azaltılmasında ve sosyal desteklerin oluşturulmasındaki maliyet planlaması, kısa-orta-uzun vadeli programların uygulanması, afet bölgelerinde kullanıma uygun fonların hazırlanması gibi başlıklar yer almaktadır. Afet sonrası iyileştirmenin temel amacı bölgeyi ekonomik faaliyetlere ve iş gücü piyasasına katılmalarında yardımcı olmaktadır. Politik güçlendirme, afetzedelerin politik anlamda korunmasını hedeflemektedir. Afetzedeler yaşadıkları olumsuzluklar sonucunda handikaplı olmakta, ayrımcılığa veya sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Bu anlamda afetzedelerin ihtiyaç duydukları destek, sosyal hizmet uzmanlarınca verilmektedir. Son olarak afetzedelerin yaşadıkları psikolojik sorunlar insani yatırım başlığında incelenmektedir. Bireylerin klinik tanı ve değerlendirmelerinin yapılması, etkili müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi, psikoeğitim verilmesi, bireysel ve grup terapilerin gerçekleştirilmesi gibi hedefler bu basamakta yer almaktadır (Akt.: Tapan, 2023).

Bireylerin uyum süreçlerinde yardımcı, sorunlarına alternatif çözümler üretme, ihtiyaçlarının karşılanması ve psikososyal destek süreçlerinde etkin rol oynayan sosyal hizmet uygulamaları yaşamın geneli için değerli bir destektir. Yaş, cinsiyet veya herhangi bir sosyodemografik farklılık gözetmeksizin mesleki profesyonelliğin uygulandığı bu alan bireysel ve toplum sağlığına olumlu katkılar sunmaktadır (Kılıç Ceylan, 2023). Afet gibi önemli doğa olaylarında ise sosyal hizmet uygulamalarının odakları üç başlıkta sınıflanmaktadır: mikro, mezzo ve makro. Mikro boyutta bireylerin afetin neden olduğu olumsuzluklarla başa çıkmalarında yardım sunmak, temel ve psikolojik ihtiyaçların giderilmesinde rol oynama ve afetzedelerin yaşam standartlarının artırılmasına yardımcı olmak gibi hedefler bulunmaktadır. Mezzo boyut geniş gruptan oluşan topluluklarda yürütülen uyum süreci, sosyal bağların kurulması, sosyal destek, ihtiyaçların belirlenmesi gibi hedefler doğrultusunda yürütülmektedir. Son olarak makro boyutta, toplum için risk faktörlerinin belirlenmesi, değişim süreçlerinin incelenmesi, toplumsal etkilerin en aza indirilmesi motivasyonları ile hizmetler verilmektedir (Koç, 2024).

Ülkemizde afetlerle mücadelede yetkili kurum AFAD'tır. Diğer tüm kurum ve kuruluşlar AFAD bünyesinde ve onun komuta-koordinasyonunda işlerlik kazanmaktadır. Sosyal hizmet uygulamalarında AFAD'ın süreci yönetmesinde en etkili devlet kurumu ise Aile ve Sosyal Bakanlığıdır. Bakanlık bünyesinde kurulmuş olan Afet Acil Sosyal Yardım (ASYA) ekipleri afetlerde sosyal hizmetlerin planlanması, uygulanması ve yürütülmesinde etkin rol oynamaktadır. Yaşanan depremlerden sonra ASYA ekipleri depremde etkilenen 10 ilde depolar kurmuştur. Bu depolar gerek yurt içinden gerekse yurt dışından gelen her türlü yardım malzemesinin lojistiğı, tasnifi ve ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında kullanılmıştır. Toplam 4,947 personelle hizmet veren ASYA depoları ayrıca gezici tırlar ve sosyal marketler ile depremzedelerin yaralarını sarmaya gayret göstermiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023). ASYA ekiplerinin yanı sıra Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) personeli de bölgede etkin çalışmalarda bulunmuştur. Bu vakıflar öncelikle yeme, içme ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında depremzedelere yardımcı olmuştur. Bununla birlikte yardımların koordineli dağıtımı, ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi, doğru kişiye doğru yardımların ulaştırılması ve sürecin denetim halinde sürdürülmesi gibi amaçlarda da gayret göstermişlerdir. Fiziksel ihtiyaçların yanında psikolojik destek ve psikoeğitimlerin verilmesi ile depremzedelerin ruhsal sağlıklarına da pozitif etkilerde bulunulmuştur (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024).

Kahramanmaraş depremleri sonrasında tıbbi sosyal hizmetlere de büyük ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaçlar içinde ölü, hasta ve yaralıları müdahalelerin yanında ayni-nakdi gereksinimler duyan depremzedeler de bulunmaktadır. Bu gereksinimler mevcut hastalıklar için devam eden tedavileri sürdürülmesi, kullanılan ilaçların temin edilmesi gibi ihtiyaçları karşılamaktan ileri gelmektedir. Tedavi ve müdahaleler için gerekli bilgilendirmelerin yapılması, aile ve yakınların süreçten haberdar edilmeleri de tıbbi sosyal hizmetler içinde önemli görülmektedir. Afet ve sonrasındaki sürecin yarattığı belirsizlik ve kaos ortamı insanların olumsuz düşünce ve duygulara yönelmelerinde etkili olmaktadır. Bu kapsamda sağlıklı bir bilgilendirme sürecinin işletilmesi sosyal hizmetlere dair faaliyetler içinde önemli bir konumdadır. Tedavi sonrası taburcu işlemleri, nakil süreçleri ve ihtiyaçların uzun vadede tespit ve giderilmesi gibi adımlar da sosyal hizmetlerin çalışma sahasında bulunmaktadır. Hasta, yaralıları depremin etkilerini fiziksel ve psikolojik anlamda yaşamlarının devam eden yıllarında hissedebilir. Tıbbi sosyal hizmetlerin bu anlamdaki amaçları hasta-yaralı ihtiyaçlarının belirlenmesi, çözümlenmesi ve planlanarak uygulanması süreçlerini kapsamaktadır (Karaağaç, 2023).

Doğal afetler ve bunun özelinde depremler bireyin ruhsal sağlığı üzerinde olumsuz etkiler uyandırmaktadır. Bu kapsamda travma kavramının daha iyi anlaşılması afetlerin ruh sağlığına etkilerinin incelenmesinde değerli görülmektedir.

2.3. Travmatik Stres ve Tanımı

Bu kısımda travma, birincil ve ikinci travma kavramları, etiyoloji, belirtiler, tanı kriterleri ve kuramsal arka plan hakkında literatür bilgileri aktarılacaktır.

2.3.1. Travma

Yaşam deneyimleri bireyin iç dünyasının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu deneyimler içindeki yaşantıların olumlu ve olumsuz yanları da ruh sağlığı üzerinde belirleyici bir öneme sahiptir. Afet kavramına benzer bir şekilde travma, beklenmedik bir şekilde oluşan, ani gelişen ve bireyin başa çıkma becerilerini aşarak dehşet, çaresizlik, korku ve kaygı yaratan olayları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu olaylar bireyin yaşamını anlamlandırmasında zorluklara neden olabilmektedir (Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018). Travmatik deneyimler yarattıkları savunmasızlık duygusu ile bireylerin yoğun çaresizlik içinde kaldıkları yaşam olaylarıdır. Başa çıkma becerilerin etkili olmadığı, yardıma ihtiyaç duyulduğu ve organizmanın yaşamını devam ettirmede destek istediği bu gibi süreçler kısa vadede gözlenmese de uzun vadedeki etkileri zorlayıcı, kısıtlayıcı ve engelleyici bir hal almaktadır (Kavaklılar, 2023).

2.3.2. Birincil ve İkincil Travmatik Stres Tanımı

Travma kavramı psikoloji literatüründe iki farklı şekilde ele alınmaktadır. Bunlardan ilki birincil travmadır. Bireyin doğal afet, savaş, istismar, ihmal, taciz ve fiziksel saldırılar gibi travmatik deneyimleri kendisinin yaşaması birincil travmatik stres kavramı ile tanımlanmaktadır. Yaşanan bu olayların örseleyici niteliğinin yanında farklı şekillerde yorumlanması kısa, orta ve uzun vadede bireylerin olumsuz şekilde etkilenmesine neden olmaktadır (Bolu, Erdem ve Öznur, 2014). Psikoloji literatüründe yeni bir kavram olarak görülen ikincil travmatik stres kavramı ise ilgili olayların birinci elden yaşanmaması ve bireyin doğrudan etkilenmemesinin yanında bu yaşam olaylara tanık olarak ve mağdurlara yardım süreçlerinde görev alarak deneyimledikleri travmatik stres süreçleridir (Gürkan ve Yalçiner, 2017). Figley (1995) tarafından yapılan çalışmalarla literatüre kazandırılan bu kavramın gelişmesinde, travmatik deneyimler yaşayan bireylerle çalışan profesyonellerdeki belirti ve semptomlar belirleyici olmuştur. Yapılan gözlemlerde travmatik geçmişe sahip kişilerle sağlık desteği, sosyal ve psikolojik destek sunan meslek elemanlarında

mağdurlardakine benzer semptom kümeleri izlenmiştir. Bu durum travmatik stres yaşamak için sadece bu olayların deneyimlenmemesi gerektiği düşüncesini akıllara getirmiştir.

İkincil travma ile ilgili kuramsal zeminde şefkat yorgunluğu kavramına vurgu yapılmaktadır. Travmatik bir deneyim yaşana bireye, müdahale etmek ve yardımcı olmak adına adım atan kişiler çoğunlukla yoğun bir duygusal durum içinde olmaktadır. Bu duyguların temelinde ise merhamet ve şefkat ağır basmaktadır. Her ne kadar empatik bir yaklaşım sergilenmek istense de bunun sempatiye dönüşme riski bulunmaktadır. Karşı tarafın çektiği acıyı anlamak, bu sürece duyarlılık göstermek, probleme karşı çözüm üretme isteği ve iyilik halinin arttırılması hedefleri bu şefkat duygusunun temelinde yer almaktadır (Peacock, 2023). Ancak kişinin bu duygularını kontrol etme becerisinin zayıf olması, istekler ve kaynaklar arasındaki uyumsuzluk ve sürecin uzun bir zamana yayılması gibi durumlar bu duygunun bir ağırlık olarak hissedilmesine neden olmaktadır. Sürecin sonunda ise şefkatin getirdiği bu yorgunluk stres, kaygı ve duygu durum bozuklukları olarak gözlenmektedir. Kişi artık kendisini sempati duyduğu bireyin yerinde görmeye başlamakta ve sürece yardımcı olan kişiden ziyade yardıma ihtiyaç duyan kişi profiline bürünmektedir (Cocker ve Joss, 2016).

Literatür çalışmaları incelendiğinde ikincil travma ile karşılaştırılan hatta yerine kullanılan farklı kavramlar olduğu görülmüştür. Bu kavramların iyi anlaşılması ikinci travma kavramının incelenmesinde değerlidir. Bunlardan ilki dolaylı travmadır. Kelime kökeni anlamıyla ikincil travmaya yakın bir anlama gelebilmektedir. İki kavram arasındaki en net ayrım ise ikincil travmanın başkasının yaşadığı travmatik deneyimlerin bireyin duygu ve davranışları üzerinde olumsuz etkilerde bulunması iken dolaylı travmada bu tarz bir durum bireyin düşünce ve inanışlarında değişime yol açmaktadır (Varan ve Demirel, 2024). Yine de iki kavramın aynı tanımı yansıttığı ve benzer bir klinik tabloyu yansıttığı düşünceleri de hakimdir (Yılmaz, 2007). Diğer bir kavram olarak üstlenilmiş travma kavramı karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram çoğunlukla travmatik deneyimleri olan danışanlarla çalışan ruh sağlığı personellerinde uzun zamana yayılan bir süreç içinde gerçekleşen bir durumdur. İkincil travmanın tanı kriterlerini karşılamamakla birlikte mesleki yetkinliği, profesyonelliği, düşünce ve inanç sistemini etkileyen bir fenomen olarak bilinmektedir (Kounenou ve ark., 2023). Son olarak benzer şekilde ruh sağlığı çalışanlarında görülen ve terapi süreçlerine olumsuz etkilerde bulunan karşı aktarım bulunmaktadır. Terapistler, yaşadıkları travmatik deneyimlerle destek sürecine başvuran danışanlarına, yaşadıkları doğrultusunda kendilerine ait düşünce ve duyguları aktarabilmektedir. Bu durum terapi sürecindeki empatik iletişime zarar verdiği gibi danışanı terapisinin merkezinden alan bir süreci de doğurmaktadır (Yılmaz ve Bekaroğlu, 2024).

2.3.3. İkincil Travma Belirtileri ve Semptomları

İkincil travmatik stres belirtileri bireylerde dolaylı olarak maruz kaldıkları travmatik deneyimin şiddeti ve devamlılığına göre farklılık gösterebilmektedir. Bu anlamda travmatik deneyim yaşayan bireylerdeki belirtiler bu tablolar da görülebilmektedir. Travmatik deneyimin ilk anlarında yoğun bir şok ve sarsılma hissi yaşanmaktadır. Birey ilk defa yaşadığı, daha önce yaşamış olsa da etkili bir şekilde başa çıkamadığı bu durumlarda şok olmaktadır. Şokun atlatılmasının ardından duygusal tepkiler gelmektedir. Duygusal gerilimin ardından bilişsel anlamda sorunlu yapılar ve yorumlama tarzları gözlenmektedir. Sürecin sonunda ise rehabilitasyon ve iyileşme gelmektedir (Hacıoğlu, Gönüllü ve Kamberyan, 2002).

İkincil travmatik strese maruz kalan biri sürekli olarak travmatik ana dair görsel ve işitsel uyarımlar yaşamaktadır. Bu durum huzursuzluk, ajite olma, tedirginlik ve sürekli tetikte olma gibi davranışsal belirtilerle gözlenebilmektedir. Birey içinde bulunduğu duruma karşı karamsarlık, ümitsizlik ve çaresizlik hissedebilmektedir. Bütün bu stresin ise bedendeki yansımaları psikosomatik ağrılar, somatoform bozukluklar yeme sorunları, uyku problemleri şeklinde olabilmektedir. Birey bilişsel, duygusal ve davranışsal anlamda yoğun bir alarm durumuna geçmektedir (Gökçe ve Yılmaz, 2017). Doğan, Keskin ve Dönmez (2021) tarafından yapılan çalışmada ise ikincil travmatik stres tepkileri üç başlıkta incelenmiştir:

- Kaçınma belirtileri: Bireyin mesleki anlamda yaşadığı kaçınmacı davranışları kapsamaktadır. Mesleki ilgi kaybı, profesyonelliğin azalması ve becerilerin etkin kullanılamayacağı gibi düşünceler ağırlıktadır.
- Bedensel belirtiler: Stres belirtilerinin bedensel yansımalarını göstermektedir. Bu alanda kardiyak-gastroenterolojik sorunlar, beslenme-uyku güçlükleri, bedensel ağrılar gösterilebilir.
- Duygusal-davranışsal belirtiler: Travmatik strese dolaylı olarak maruz kalmak bireyde güvensizlik, endişe, korku, depresyon ve kaygı gibi yoğun duygusal sorunlara neden olabilmektedir. Bunun yanında sigara, alkol, madde kullanımı, içe çekilme, dikkat ve bellek sorunları gibi davranışlar çıktılar da gözlemlenebilmektedir.

Aker (2012) de çalışmasında ikincil travmatik stres tepkileri içinde kahramanlık hissi, artan enerji-canlılık, üzüntü, dehşet, duygusal yorgunluk, endişe, karamsarlık ve umutsuzluk gibi duygusal göstergeler olabileceğini aktarmıştır. Bununla birlikte bilişsel karmaşa-yavaşlık, algı ve yorumlamada bozulmalar, odak güçlüğü ve travmatik yaşantıya dair zorlayıcı düşünceler

bilişsel semptomlar arasında gösterilmiştir. İkincil travmatik stres bireyin uyumsuz davranışlarda artış, davranışsal bağımlılıklar ve bozulan yaşam kalitesi ile de davranışsal boyutta kendini gösterebilir. Son olarak bedensel yorgunluk, halsizlik, tansiyon sorunları, sindirim-boşaltım sistemi sorunları ve yoğun bedensel ağrılar şeklinde fiziksel belirtiler de bilinmektedir.

2.3.4. İkincil Travma Tanı Kriterleri

Travmanın, olayı yaşayan kişinin dışında olaya şahit olan ya da olaya müdahil olan kişilerce de deneyimlenmiş olması yönündeki düşünce farklılıkları tanı kriterlerinin de yeniden güncellenmesini gerekli kılmıştır. Amerikan Psikiyatri Birliği (American Psychiatric Association, APA) tarafından yayımlanan Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı'nda da (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM) bu farklılık ele alınmıştır. DSM-IV ile birlikte ikinci travmatik stres kavramının tanı kriterleri içinde yer aldığı görülmüştür. Güncel olarak DSM-5'te yer alan travmatik stres bozukluğu tanı kriterleri şu şekildedir (APA, 2013):

A. Belirtilen yollardan en az biriyle; gerçek bir şekilde ölüm ya da ağır yaralanma ile karşılaşma veya cinsel bir saldırıya uğrama durumunun olması:

1. Doğrudan travmatik olayı yaşama.
2. Başkasının yaşadığı olaya tanıklık etme, şahit olma.
3. Yakınından birinin başına travmatik bir olayın geldiğini öğrenme.
4. Travmatik olayların olumsuz ayrıntılarına tekrar tekrar maruz kalma.

B. Travmatik olaydan sonra kişide belirtilen maddelerden en az birinin var olması gerekmektedir:

1. Yaşanılan olayların kişinin istemi dışında sürekli tekrar eden bir şekilde anımsaması.
2. Yaşanılan olayın tekrar eden bir şekilde rüyalarını görme.
3. Yaşanılan travmatik olayı kişinin yeniden yaşıyormuş gibi hissetmesi ve tepkiler vermesi.
4. Yaşanılan travmatik olayı anımsatan, bir şekilde çağrıştıran bir uyaran ile karşılaşıldığında yoğun bir ruhsal sıkıntı hissetme.
5. Yaşanılan travmatik olayı anımsatan, bir şekilde çağrıştıran bir uyaranlara karşılık fiziksel tepkiler gösterme.

C. Travmatik olaydan sonra kişide belirtilen maddelerden biri ya da her ikisinin birlikte, travmatik olaya dair uyarılardan sürekli kaçınma halinin var olması gerekir:

1. Travmatik olay ile ilgili, ilişkili sıkıntı veren anılardan veya duygulardan kaçınma istediği, uzaklaşma.
2. Travmatik olay ile ilgili, ilişkili sıkıntı veren anıları veya duyguları anımsatan kişilerden, konumlardan, olaylardan kaçınma ya da uzaklaşma.

D. Travmatik olaylardan sonra belirtilenlerden ikisi ya da daha fazlasının olay ile ilişkili biliş ve duygudurumda olumsuz yönde değişimlerin varlığı gözlemlenir:

1. Dissosiyatif amnezi: Travmatik olayın önemli bir parçasını hatırlayamama.
2. Bireyin, kendisi dahil her şey ile ve herkes ile ilgili abartılı inançlar ve beklentiler içerisinde olması.
3. Travmatik olayın sebebi veya sonucuyla ilgili bireyin kendisini veya diğer kişileri suçlamaya yönelik çarpık bilişler göstermesi.
4. Korku, öfke, suçluluk gibi uzun bir süre devam eden olumsuz duygudurumları göstermesi.
5. Etkinliklere katılma konusunda büyük bir azalma yaşanması.
6. Çevresindeki kişilerden uzaklaşma ve kişilere yabancılaşma.
7. Olumlu duyguları devamlı bir şekilde yaşamada zorlanma.

E. Travmatik olaylardan sonra belirtilerden en az ikisi veya daha fazlasının travmatik olayın etkisiyle uyarılma ve tepki gösterme şeklinde değişiklikler ortaya çıkar:

1. Diğer bireylere karşı, sözlü veya sözlü olmayan saldırganlık, kızgınlık.
2. Kendine zarar verici davranışlar.
3. Sürekli tetikte olma hali.
4. Çok fazla irkilme tepkisi yaşama.
5. Odaklanmada güçlük çekme hali.
6. Uyumakta ve uykuyu sürdürmekte zorluklar yaşama.

F. Travma Sonrası Stres Bozukluğu diyebilmek için B-C-D-E tanı ölçütlerinin bir aydan daha fazla uzun sürmelidir.

G. Travma Sonrası Stres Bozukluğu kişinin işlevselliğinde bozulmalara yol açar.

2.3.5. İkincil Travmada Risk Faktörleri

İkincil travmatik stresin oluşmasında yatkınlaştırıcı (predispozan) ve tetikleyici (presipitating) faktörler bulunmaktadır. Bu kısımda bu faktörlerden empati ve psikolojik sağlamlık için literatür bilgileri aktarılacaktır.

2.3.5.1. Empati

Empati, yardım ve destek süreçlerinde iletişim için değerli bir araç olarak görülmektedir. Karşı tarafın anlaşıldığı ve kabul gördüğünü bilmesinin yanında yardım edenin de bilişsel ve duygusal açıdan bu yardım sürecine hazır olmasını sağlayan empati, travmatik süreçlere müdahale eden bireyler için gerekli bir beceri olarak görülmektedir (Gürkan ve Yalçın, 2017). Bireyin bilişsel ve duygusal olarak kendisini başkasının yerine koyması ve onu daha iyi anlaması olarak tanımlanan empati, travmatik süreçler için kolaylaştırıcı olduğu kadar zorlaştırıcı bir faktör de olabilmektedir. Travmatik deneyimin şiddeti ve türüne bağlı olarak empati kuran kişi, duygusal bir yoğunluk yaşayabilmektedir. Bilişsel olarak yaşanan deneyimi algılaması ve yorumlamasındaki sorunlar düşünce yapısına da zarar verebilmektedir. Kişi her ne kadar yardımcı rolü ile süreçte yer alsada empati yorgunluğu nedeni ile yardıma ihtiyaç duyan bir pozisyonda bulunabilir. Tüm bu süreçler müdahalede bulunan bireylerin ciddi anlamda bilişsel, duygusal ve davranışsal sorunlar yaşaması ile sonuçlanabilmektedir (Hiçdurmaz ve İnci, 2015).

2.3.5.2. Psikolojik Sağlamlık

Zor durumlarla başa çıkmak insanların tarih boyu deneyimledikleri bir beceridir. İkincil travmatik stres de birey için zorlayıcı deneyimler olmaktadır. Bu anlamda psikolojik sağlamlık kavramı karşımıza çıkmaktadır. Bireyin problem çözme becerileri, zorluklara karşı güçlü durabilmesi ve uyum becerisi gösterebilmesi için tariflenen bu kavram, psikolojik sağlık için değerli görülmektedir (Altundağ, 2013). Xing ve Sun (2013) tarafından yapılan çalışmada ise psikolojik sağlamlık, bireyin yaşama isteğini yansıtan bir çözüm üretme merkezi olarak tanımlanmıştır. Şu hâlde psikolojik sağlamlık ikincil travmanın yarattığı stres için bireyi koruyucu bir özellik olarak görülmektedir. Ancak psikolojik sağlamlığı düşük olan bir kişi ikinci travmaya maruz kaldığında bunun etkileri ciddi psikolojik tablolarla kendini gösterebilmektedir. Deniz, Çimen ve Yüksel (2020) psikolojik sağlamlık için yaşanacak sorunların duygu durum bozuklukları ve anksiyete gibi psikolojik bozukluklara neden olabileceğini aktarmıştır. Oktan, Odacı ve Çelik (2014) ise çalışmalarında psikolojik sağlamlık düzeyi düşük bireylerin problem başa çıkmada başarısız oldukları ve duygu

düzenleme becerilerinin de yetersiz olduğunu göstermiştir. Bu açılardan bakıldığında travmatik deneyimler yaşayan birisine veya birilerine müdahale sürecinde kişinin psikolojik sağlamlık düzeyinin de göz önüne alınması gerekmektedir.

2.3.6. İkincil Travmaya Kuramsal Bakışlar

İkincil travma kavramının anlaşılmasında literatürde farklı kuramsal yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki olarak kiazma etkisi yaklaşımı gösterilebilir. Bu etki travmaya maruz kalan bireye yardımda ya da bu travmayı öğrenme sonucunda bireyde oluşan abartılı suçluluk, şefkat yorgunluğu gibi kavramlarla karakterize edilmektedir. Kişi travmanın yükünü travmayı deneyimleyen birey kadar ağır yaşamaktadır. Buna örnek olarak çocuğunun travmatik bir deneyim yaşadığını öğrenen anne ve babanın psikolojik durumu verilebilir. Anne ve baba süreçten kendilerini suçlayabilir, olumsuz düşünceler geliştirebilir veya çökkün duygu durumu yaşayabilir (Gündüz, 2020).

İkincil travmatik stres, duygusal bulaşma kuramı ile de açıklanmaktadır. İnsanlar düşünce ve duyguları ile başkalarını etkilediği gibi aynı şekilde başkalarından da etkilenebilmektedir. Bu anlamda duygusal bulaşma, bireyin duygularını paylaşarak veya göstererek başkalarının duygularını, düşüncelerini ve tutumlarını etkilemesi durumudur (Barsade, Coutifaris ve Pillemer, 2018). Duygusal bulaşma empatik sürecin başlangıcı olması nedeniyle ikincil travma kavramını açıklamaktadır. Duygusal bulaşmanın yoğunluğu empatik tutumdaki bozulmalarla da ilişkilidir. Bireyin bu duygusal bulaşmaya maruziyet düzeyi ve bunu yorumlama biçimleri de çıktılar üzerinde belirleyicidir. Travmatik süreçlerde ise bu durum daha önce bahsedildiği üzere empatik yorgunluk veya şefkat yorgunluğu şeklinde kendini göstererek bireyin ruhsal sağlığı açısından tehlikeli boyutlara ulaşabilmektedir (Prochazkova ve Kret, 2017). Duygusal bulaşma ve empati yaklaşımı gibi açıklamaların temelinde ise nörobiyolojik bir yaklaşım yer almaktadır. Bu yaklaşımın temelinde ise ayna nöronların keşfi ve işleyişlerinin bilimsel olarak gösterilmesi yatmaktadır. Ayna nöronlar duygusal tepkilerin anlaşılması ve bireyde benzer tepkiler uyandırmasına neden olan nöral yollardır. Bu yollar bireyin empati becerilerinin temelinde yer almakla birlikte yaşanan sorun veya sıkıntıyı bireyin deneyimlemesine gerek kalmadan buna dair duygusal bir deneyim yaşamasına imkân vermektedir. Şu hâlde başta afetler olmak üzere sonrasında da istenmeyen yaşam olayları sonucunda ortaya çıkan travmalar, bu deneyimleri hiç yaşamamış bireylerin beyin sistemlerinde yaptıkları etkiye ile ikincil travmatik stres belirtilerine neden olabilmektedir (Saraçlı, Atasoy ve Karaahmet, 2012).

Ludick ve Figley (2016) tarafından öne sürülen işlevsel model de travma sonrası stresin işleyiş sistemi üzerinden açıklamalar sunmaktadır. Bu modelde empatik tutum, ikincil travmatik stres ve ikincil travmatik stres bozukluğu olmak üzere üç faktörlü bir bulunmaktadır. Empatik tutum kendi içerisinde mağdurun deneyimine maruz kalma, empatik şefkat ve ilgi, temel empati becerileri ve tepkiler olmak üzere boyutlara ayrılmaktadır. İkincil travmatik stres ise bireyin bu deneyime bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak verdiği cevaplar üzerinde yoğunlaşmaktadır. İkincil travmatik stres bozukluğu ise bireyin strese tepkilerinin bozulmuş olması ve ruhsal sağlığının olumsuz etkilendiği süreçlere atıfta bulunmaktadır. Sosyal destek azlığı, mağdurun acısından ayrışma, sorunu kişiselleştirme ve hoşnutsuzluk duygusu gibi boyutlar da bu faktör altında incelenmektedir (Akt.: Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018).

2.3.7. Travma Sonrası Büyüme

Travmalar her ne kadar istenmeyen deneyimler ve olumsuz sonuçlara neden olan olaylar olarak görülse de birey için öğretici bir yanı da bulunmaktadır. Travma ile mücadelede aktif becerilerin kazanımı, öğrenilmesi ve pratik edilmesi kişinin mevcut olayla ilgili bakış açısının da zenginleşmesine imkân sunmaktadır. Cohen ve Collens (2013) tarafından geliştirilen travma sonrası büyüme modeli, empatik katılımın, etkin başa çıkmaların ve süreci pozitif yönetebilme becerilerinin ikincil travma süreçleri için koruyucu faktörler olduğunu ve sürece dahil olan profesyonellerin daha sağlıklı müdahalelerde bulundukları da aktarılmıştır. Pozitif psikoloji ekolünün çalışmaları ile psikoloji literatürüne kazandırılan travma sonrası büyüme olumlu değişimin önemini vurgulamaktadır. İkincil travmatik stresin olumsuz sonuçları olarak bireyde görülen anksiyete bozukluğu, duygu durum bozukluğu ve travma sonrası stres bozukluğu gibi patolojiler bilinmektedir. Bunun yanında herkesin travmayı işleme ve anlamlandırma düzeyi aynı olmamaktadır. Bazı kişiler için bu deneyimler hayatın anlamını arttırma, önceliklerin yeniden planlanması, kişisel güçlü ve zayıf yönlerin farkına varma gibi olumlu çıktılara imkân sağlamaktadır (Karaman ve Tarım, 2018). Travma sonrası büyüme teorik ve pratik olarak ikincil travmatik stresin belirtilerin önlenmesinde de yardımcı olabilmektedir. Bireyin yaşanan durumu ele alış biçimi, yorumlaması, bilişleri, duyguları ve davranışları bu doğrultuda değişim göstereceğinden koruyucu bir faktör olarak görülebilir (Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018).

2.3.8. Kadınların İkincil Travmaya Maruz Kalmasındaki Riskler ve Nedenler

Afet bölgelerinde görev yapan kadın çalışanlar hem fiziksel hem de psikososyal açıdan çeşitli risklerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Daha kapsamlı değerlendirmek gerekirse çalışma saatlerindeki düzensizlik, temel ihtiyaçlara erişimde sıkıntı, kadın sağlığına yönelik ihmal, hijyen ürünlerinde eksiklik fiziksel açıdan başlıca etkenler olarak alınabilir. Öte yandan cinsiyete dayalı şiddet riski bilinmektedir. Travmatik olaya uzun süre maruz kalma ikincil travma riskini de artırmaktadır Özellikle sosyal çalışmacılar gibi duygusal destek sağlayan mesleklerde çalışan kadınlar, bu yükü daha yoğun hissedebilmektedir (Özçelik, 2020).

2.4. Stresle Başa Çıkma

Afetler gibi stresli olaylarla mücadelede başa çıkma becerileri önemli görülmektedir. Çalışmanın bu kısmında başa çıkma becerilerine yönelik tanımlar, kuramsal yaklaşımlar, önem ve sonuçlar hakkında literatür bilgileri aktarılacaktır.

2.4.1. Stres

İlk olarak fizikte nesne ve uygulanan güç arasındaki ilişkiyi tanımlayan stres, bireysel ve toplumsal etkileri sonucunda sosyal bilimlerin önemli bir konusu haline gelmiştir. Bireyin fiziksel, psikolojik ve sosyal sağlığını etkileyen ve başa çıkma becerinin ötesinde harcanan gayret olarak tanımlanan stres günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir (Köse, 2013). Yapılan farklı tanımlarda çevresel stresörlere karşı verilen genel tepki ve olumsuz, fiziksel ve duygusal yaşantılara karşı gösterilen biyolojik bir tepki tanımlamaları da stresi açıklamak için kurulmuştur (Cam, 2011). Stresle ilgili çalışmalara katkıları ile bilinen Hans Selye (1974) tanımlardan ziyade stresin sonuçları üzerinden bir açıklama sunmuştur. Ona göre bedensel anlamdaki yaşam aktivitelerindeki dengeye etki eden her türlü deneyim stresin sonucudur. Bu bağlamda ilk olarak bedende deneyimlenen sonrasında bilişsel, duygusal ve davranışsal çıktılarla karakterize olan değişim ve uyum gerektiren her türlü deneyim birey için stresin oluştuğunu göstermektedir (Akt.: Gökler, 2012).

Stres kaynakları da günlük hayatta çeşitlilik gösterebilmektedir. Stresin ortaya çıktığını nedenler her zaman için olumsuz durumlar olmasının yanında olumlu durumlarda da stres tepkileri oluşabilmektedir. Bu açıdan evlenmek, maddi kazanımlar, hayatta yaşanan güzel gelişmeler, terfi almak, üretmek ve kendilik hakkındaki pozitif gelişmeler stres kaynağı olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında istismar, ihmal, travmalar, kazalar gibi yaşam olayları da olumsuz stres kaynağı olarak görülebilir (Köse, 2013). Tüm bu süreçler stresin nasıl

algılandığını da göstermektedir. Amirkhan, Landa ve Huff (2018) stresin birey için etkilerinin algılanan şiddeti ile ilişkili olduğunu aktarmıştır. Bu anlamda düşük stres bireyin düşünce, duygu, davranış ve yaşam sürecindeki pratiklerinde motivasyon kaybına neden olmaktadır. Bir açıdan bireyin harekete geçmesi için yeterli destek bulunmamaktadır. Stresin fazla olması da bireyin başa çıkma becerilerini aşarak neden olduğu sorunlarla birlikte olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Bu durumda birey için istenmeyen çıktılara neden olmaktadır. Bu anlamda istenen optimal düzeyde strestir. Stresin bireyi harekete geçiren ancak olumsuz sonuçlara neden olmayan kontrol edilebilir ve başa çıkılabilir bir düzeyde tutulmasının önemi aktarılmıştır.

2.4.2. Stresle Başa Çıkma Becerileri

Stres veya zorlanti bireyin yaşamı boyunca karşılaştığı deneyimler olarak bilinmektedir. Bu süreçlerin varlığının devam edeceği, bireyin bunlara cevabının ne yönde olacağı sorusunu sordurmuştur. Hem fiziksel hem de psikolojik sağlığın korunmasında ve sürdürülmesine etkili bir parametre olan bu soru başa çıkma kavramının geliştirilmesine imkân sunmuştur. Bireyin rutinin, alışılmış düzeyini ve güvenlik duygusunu tehdit eden içsel ve çevresel uyarıcılara karşı amaçlı ve bilişsel uğraşları gerektiren eylemler başa çıkma becerilerini tanımlamaktadır (Şahin ve Karaaziz, 2024). Lazarus ve Folkman (1984) ise çalışmalarında başa çıkma kavramını, bireysel kaynakların tehdit edildiği ve bireyin zorlanti hissettiği herhangi bir durum karşısında atılan bilişsel ve davranışsal uğraşlarla açıklamıştır.

Stresle başa çıkma sürecinde algısal düzeyler de belirleyici olmaktadır. Bireyin durumu veya olayı stres yaratıcı olarak algılaması ve bu şekilde yorumlaması da stres yaratmayan bir olay ya da durumun stresör olarak deneyimlenmesine neden olabilmektedir. Bu konuda stresle başa çıkmada bilişsel süreçlerin önemini göstermektedir (Akyol ve Taşkıran, 2023). Bu anlamda bireyin nesnel anlamda stres yaratabilecek herhangi bir durum ya da olay dışındaki uyarıları stres olarak tanımlaması, bilişsel süreçlerdeki bozukluğu da göstermektedir. Bilişsel açıdan gözlenen bu olumsuzluklar stresle başa çıkma için atılacak adımlarında işlevsel olmamasına ve farklı psikopatolojilerin gözlenmesine doğru giden bir tabloya neden olabilmektedir. Anshel ve Wells (2000) tarafından modellenen stres faktörlerinde de bilişsel işleme sürecinin önemi vurgulanmıştır. Bu modelde ilk adım olayı stresli olarak değerlendirme gelmektedir. Bunun ardından başa çıkma süreci için geliştirilecek stratejiler gelmektedir. Üçüncü adımdan bu stratejilerin uygulanması ve son adımda da sonuçların değerlendirilmesi bulunmaktadır. Çalışmada stresle başa çıkma süreçlerinin modellenmesi ve tümevarım yaklaşımı ile ele alınması farkındalık süreci yüksek kontrollü bir başa çıkma

deneyimi de sunmaktadır. Masten (2001) çalışmasında stresle başa çıkma becerilerinin sabit kişilik özelliği olarak görülmesinin dışında daha esnek ve değişken bir yapıda olduğunu vurgulamıştır. Bireyin aktif başa çıkma becerileri bulunsada bu beceriler her duruma benzer ölçüde uyarlanamamaktadır. Aynı zamanda bu esneklik başa çıkma becerilerinde kullanılan kaynakların varlığı, erişim durumları, bilişsel değerlendirmeler, istek ve motivasyon, çaba ve elde edilen çıktıların fayda düzeyine göre dinamik bir süreci beraberinde getirmektedir. Şu hâlde bireyin göz önüne alması gereken durumsal değişkenler bulunmaktadır.

2.4.3. Stresle Başa Çıkma Becerilerine Kuramsal Bakışlar

Başa çıkma becerilerine yönelik teorik görüşler çalışmalarının yaklaşım biçimleri ve konuyu hangi açıdan ele aldıklarına göre değişim göstermektedir. Pearlin ve Schooler (1978) çalışmalarında stresle başa çıkmada kuramsal bir model önermiştir bu modelde strese neden olan faktörlerin değiştirilmesi, stresörlerin anlamının değiştirilmesi ve stresin yönetilmesi olarak üç boyutta yaklaşmıştır. Strese neden olan iç ve dış faktörlerin belirlenmesi ve bunların etkilerinin azaltılması yönünde atılacak müdahaleler hem önleyici hem koruyucu adımlar olarak görülebilir. Anlamın değiştirilmesi ise bilişsel çabaları gerektirmektedir. Birey stres faktörlerini yönetemediği ve önüne geçemediği durumlarda stresin anlamını değiştirme yönünde bilişsel müdahalelerde bulunmaktadır. Bu müdahaleler algılama ve yorumlama düzeyinde etki ederek etkili bir başa çıkma için fayda sağlamaktadır. Son adımda ise stresin oluşumu ve etkileri önlenememekte ancak etkilerin yönetimi için yeterlilik kazanılmaktadır. Bu adımda birey başa çıkma becerilerine bağlı olarak süreci yönlendirmektedir.

Başa çıkma becerileri için Folkman ve Lazarus (1980) tarafından tanımlanan ikili model literatürde daha çok kabul görmektedir. Bu model stresörlere karşı bireyin duygu odaklı ve problem odaklı başa çıkma becerileri benimsediğini göstermiştir. Duygu odaklı başa çıkmada, stresörlerin çözümüne yönelik aktif bir çözüm önerisi bulunmamaktadır. Birey daha çok stresin neden olduğu olumsuz duygu durumları ile bireysel bir mücadele içinde bulunmaktadır. Sorunun çözilemeyeceği ancak duygusal çıktıların önemli olduğu görüşü baskın olmaktadır. Bunun yanında problem odaklı başa çıkmada stresörlerin çözümüne yönelik etkili çözümlerin üretilmesine yönelik stratejiler kullanılmaktadır. Çevresel etkilerin değiştirilerek sonuçlar üzerinde otonomi kazanılmasını hedef alan bu yaklaşımda, bireyin süreçteki aktif etkisi vurgulanmaktadır (Lazarus ve Folkman, 1984).

Roth ve Cohen (1986) çalışmalarında stres yaratan durum ve olaylara karşı bireyin yaklaşımlarını katılma/yaklaşma ve uzaklaşma/kaçınma olmak üzere iki başlıkta

sınıflanmıştır. Savaş ya da kaç tepkisinden hız alan bu yaklaşım probleme katılım ile çözüm üretme veya kaçarak uzaklaşma temelli bir model sunmaktadır. Katılım temelli başa çıkmada birey sosyal destek arama, süreci kabullenme, bilişsel yeniden yapılandırma ve duygu düzenleme gibi becerileri aktif olarak kullanmaktadır. Kaçınma temelli başa çıkmada ise birey problemin varlığını yok saymakta, inkâr etmekte, bastırmakta veya odağını değiştirmektedir. Katılım yaklaşımları uzun vadede faydalı sonuçlar vermekle birlikte kaçınma yaklaşımları kısa vadede yarar sağlasa dahi uzun vadede sorunların devam etmesine ve bireyin olumsuz etkilenmesi ile sonuçlanmaktadır (Carver ve Connor-Smith, 2010).

Bu iki yaklaşımın başa çıkma kavramını kendi içinde iki başlıkta sınıflandırması başa çıkma kavramının anlaşılmasında ve geliştirilmesinde yetersiz görülmüştür. Bu eleştiriden hareketle Carver, Scheier ve Weintraub (1989) dinamik bir kavram olarak başa çıkmaya çok boyutlu bir yaklaşım benimsemiştir. Geliştirdikleri çok boyutlu başa çıkma becerileri envanterinde başa çıkma becerilerini 14 boyutta incelemektedirler. Bu beceriler amaçsal sosyal destek, araçsal sosyal destek, duygusal sosyal destek, mizah, stresin duygusal çıktılarına odaklanma, stresörlerden kaçınma, kabullenme, sosyal geri çekilme, dine ve maneviyata yönelme, inkâr, davranışsal ve zihinsel ilgi azalımı, bireyin kendisini sınırlandırması, yeniden değerlendirme ve planlama şeklinde aktarılmıştır. Bu başa çıkma becerileri kendi içlerinde olumlu beceriler ve olumsuz beceriler olarak alt boyutlara ayrılmaktadır.

Schwarzer ve Taubert (2002) tarafından önerilen güncel bir modelde ise süreç ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda stres öncesi, stres anı ve stres sonrasında kullanılan başa çıkma becerileri farklılık göstermektedir. Modelde belirtilen reaktif başa çıkma, geçmiş stresörlerin çözümü ve etkilerinin giderilmesine yönelik adımlar yer almaktadır. Stresle beklentisel başa çıkma ise stresli durum oluşmadan, bununla ilgili planlama yapılması ve önlemlerin belirlenmesi söz konusudur. Stresle önleyici başa çıkma durumunda birey stresin oluşumunu engelleme yönündeki çabalar vurgulanmaktadır. Tüm bunlar stresin öncesi süreçleri kapsadığından stres anı ve sonrası için proaktif başa çıkma becerileri öne çıkmaktadır. Bu alandaki becerilerde stresli durumu algılama, yorumlama ve değerlendirmede pozitif başa çıkma becerileri önemsenmektedir.

2.4.4. Stresle Başa Çıkma Becerilerinin Önemi

Başa çıkma becerileri stresörlerin bireyin bedeni için neden olduğu sonuçlarla başa çıkmasında önemli görülmektedir. Bu durum fiziksel hastalıklardan psikolojik bozukluklara kadar uzanan geniş bir yelpazede incelenmektedir. Stresle etkili başa çıkma birey için

koruyucu bir faktör olarak görülebilir. Başa çıkma becerilerinin etkili olmadığı durumlarda stresin olumsuz etkileri şu şekilde özetlenebilir (Dinç ve Yıldız, 2022; Geylani, 2024; Özel ve Karabulut, 2018):

- Fiziksel etkiler: Halsizlik hissi, yorgunluk, solunum sorunları, sindirim sorunları, boşaltım sorunları, cinsel istekte azalma, yeme bozukluğu, uyku bozukluğu, titreme, terleme, bedensel ağrılar.
- Bilişsel etkiler: Ölüm ve intihar düşüncesi, konsantrasyon ve dikkat sorunları, bellek sorunları, karar vermede güçlük, benlik saygısında azalma, zihin bulanıklığı.
- Duygusal etkiler: Depresyon ve anksiyete bozukluğu, öfke, sabırsızlık, huzursuzluk, panik hali, duygusal tepkilere hassasiyet, duygu durum dalgalanmaları.
- Davranışsal etkiler: Dengesizlikler, davranışsal bağımlılıklar veya madde bağımlılığına yönelik, tartışmaya yatkınlık, öfke patlamaları, ağlama nöbetleri, içe çekilme.

Stresle etkili bir şekilde başa çıkamama bireyin farklı psikopatolojiler geliştirmesine neden olabilmektedir. Bunlardan biri olarak sosyal kaygı bozukluğu, bireyin sosyal uyaranları stresör olarak algılaması ile birlikte gelişen bir kaygı bozukluğudur. Bunun yanında stresli bir yaşam olayı deneyimlenmesi de sonrasında sosyal kaygıya neden olabilmektedir. Bireyin bu süreçlerle başa çıkmadaki yetersizliği sosyal kaygı bozukluğunun yerleşik olarak uzun süreli bir patoloji olmasına yol açmaktadır. Kişi yeni ortamlara girmeyi, insanlarla tanışmayı ve performans sergileme durumlarını aşırı bir stres kaynağı olarak değerlendirmektedir (Bianchi ve ark., 2020).

2.4.5. Stresle Başa Çıkma Becerileri ve Travma

Travmatik deneyimler bireyde yoğun stres duygusuna neden olan yaşantılar olarak bilinmektedir. Bu yaşantıların bireyin ruhsal sağlığını üzerinde başa çıkma becerilerinin düzenleyici rolü bulunmaktadır. Bu kısımda iki kavram arasındaki ilişkilere yönelik çalışmalar aktarılacaktır. Şahin ve Karaaziz (2024) çalışmalarında travmaların öznel olaylar olduğu ancak bireyin bunu nasıl deneyimlediği ve yorumladığına göre etkilerinin değiştiğini vurgulamıştır. Bu anlamda bireyin travmaya yaklaşım biçimi, fiziksel sağlığı, psikolojik durumu, sosyal hayatı ve çevresel etkiler gibi birçok faktör başa çıkma becerilerine doğrudan etki ederek travmanın boyutlarını azaltmak veya arttırmaktadır. Şu hâlde bireyin başa çıkma

becerilerinin yanında yardımcı faktörlerin de önemi bulunmaktadır. Travmalar, stres düzeyi yüksek yaşam olayları olduğundan bu süreçle başa çıkmak birey için zorlayıcı olabilmektedir. Ramos ve Leal (2013) çalışmalarında sosyal desteğin önemini göstermiştir. Bireyin çevresinde ona yardımcı ve süreci yönetmesinde destek olacak insanların varlığı travma sonrası stres bozukluğu belirtilerinin önlenmesinde etkilidir. Sosyal destek, bireyin yalnız kalarak kendisini daha fazla dinlemesinin, travmatik sürecin etkilerini deneyimlemesinin, zihninin travma ile meşgul olmasının önüne geçmektedir. Ayrıca sosyal destekle anlaşılma hissi, empatik duyarlılık hissetme ve farklı görüşlerin bulunması ile bakış açısını zenginleştirilmesi gibi katkılar da bulunmaktadır.

Duygusal dışavurum ve travmatik sürecin etkilerinin konuşulması travmanın yarattığı stresle etkili bir başa çıkma yöntemi olarak bilinmektedir. Bu anlamda travmanın beyinde yarattığı etkilerden dolayı travmaya bağlı duygular sağlıklı bir şekilde değerlendirilememiştir. Yapılacak psikoterapi süreçlerinde duygu odaklı bir yaklaşımın benimsenmesi, bireyin duygularını özgür ve rahat bir şekilde deneyimleyeceği ortamın sunulması hem duygusal farkındalık sağlamakta hem duygusal rahatlama sağlamakta hem de bilişsel yeniden değerlendirme imkânı sunmaktadır. Duyguların doğru ve etkili aktarımı bilişsel süreçlerdeki travmatik stresin daha sağlıklı işlenmesine sebep olarak olumsuzlukların azaltılmasında yardımcıdır (İzci ve Ünveren, 2017). Duman (2019) çalışmasında bireysel özelliklerin travma ve stres arasındaki ilişkide etkili olduğunu aktarmıştır. Travmayla sağlıklı başa çıkmak ve stresi yönetme sürecinde dışadönüklük, deneyime açıklık, dürüstlük gibi kişilik özelliklerinin pozitif ilişkisi bulunurken nevrotik kişilik özelliğinin negatif etkisi olduğu bildirilmiştir. Kişilik özellikleri bireyi tanımlayan ve geçmiş deneyimlerden oluşan kalıplar olması nedeniyle de başa çıkma süreçlerinde göz önüne alınması gereken bireysel farklılıklardan biridir.

Travmatik etkilerin yaşama yansımalarında stresle başa çıkmanın dolaylı rolü de bulunabilir. Eroğlu ve Arıkan (2016) çalışmasında travmatik deneyimler yaşayan sağlık çalışanlarında bu deneyimlerin tükenmiş sendromu yaşanması ve yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyeceğini aktarmıştır. Stresle başa çıkma bu ilişkilerde düzenleyici bir rol üstlenerek yaşana olumsuzların azalmasında rol oynayabilir. Bu anlamda çalışanların becerilerinin artırılması ve gerekli destek hizmetlerinin sunulması bireysel sağlıkları yönünden değerli görülmektedir. Travmatik deneyimler bireyin düşünce sistemlerine yaptığı etkilerle de başa çıkma sürecini zorlaştırmaktadır. Travmanın neden olduğu stres bireyin bilişlerinde kesin ve katı yargıların oluşmasında etkili görülmüştür. Bilişsel esneklik kavramı da bireyin etkili bir

başa çıkma becerisi sergilemesinde bu noktada yardımcı olmaktadır. Birey, yaşananlara keskin ve dar bir pencereden bakmanın dışında alternatif düşüncelere de açık olarak stresle başa çıkabilir (Aslan ve Türk, 2022). Bu kavram aynı zamanda travma ile başa çıkma algısı ile de ilişkili görülmektedir. Bu algı bireyin kaynaklarının farkına varması, süreçle başa çıkabilme becerisine güvenmesi, algısal süreçlerini örgütlemesi gibi faydalar sunmaktadır. Bu sayede bireyin öz saygısı ve öz yeterliliği artarak daha etkin bir başa çıkma süreci yürütülebilir. Yaşanabilecek olumsuzların önüne geçilmesinde esneklik ve başa çıkma algısı değerlidir.

Travma sonrası büyüme kavramı, travmanın neden olduğu stresle başa çıkmada etkili bir mekanizma olarak görülmektedir. Bu bakış açısında birey travmanın neden olduğu olumsuzlukları bilişsel yeniden değerlendirme süreci ile daha farklı bir bakıştan ele almayı ve olası veya mevcut zararların önüne geçmektedir. Bu süresi ise önceliklerini yeniden değerlendirerek, daha yakın ilişkiler geliştirerek, kendi gücünün ve potansiyelinin farkında vararak, yeni imkânları fark ederek ve ruhsal gelişimi destekleyerek başarılı şekilde yönetmektedir. Travmatik strese bakış açısı ile de etkili olan travma sonrası büyüme, bireyin farkındalık yaşayarak yaşamın daha iyi anlaşılması, hayatın ve kendiliğin önemi gibi yeni pencereler açabilmektedir (Akcan, 2018).

2.5. Maraş-Antep Depremi Çalışanlarında İkincil Travmatik Stres

Afet bölgesinde çalışan personel en az afetzedeler kadar süreçten etkilenmektedir. Bu psikolojik sağlıklarında ikincil travmatik stres olarak kendini göstermektedir. Yıldırım (2023) çalışmasında afet personellerinin yaşadıkları ikincil travma belirtilerini tükenmişlik boyutunda incelenmiştir. Çalışmada personellerin insan üstü çabalar, aşırı empati, insani kaygılar ve yardımseverlik duyguları ile uzun süreli çalışmaları ve afet alanında maruz kaldıkları travmatik deneyimler sonucunda duygusal tükenme ve duyarsızlaşma yaşayabileceklerini aktarmıştır. Bireylerin sürekli olarak duygusal içerikleri yoğun anlar yaşamaları, ölü bedenlere tanık olmaları, yıkıntılar içinde çalışıyor olmaları, temel ihtiyaçlarını gidermede yaşadıkları zorluklar, hasta ve muhtaç insanlarla çalışıyor olmaları gibi yıpratıcı süreçler başa çıkma becerilerini zorlamakta ve stres belirtilerine neden olabilmektedir.

Afetlerle birincil ve ikincil aşamada çalışan personelin duygusal katılımı ve duygusal emeği fazla olduğundan merhamet yorgunluğu oluşabilmektedir. Bu durum bireyin duygusal dünyasının yoğun ve başa çıkabileceği düzeyin üstünde bir performans göstermesi ile

meydana gelmektedir. Afetzedelerin ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılamak üzere hissedilen yoğun sorumluluk duygusu, bu yorgunluğun merkezinde yer almaktadır. Ayrıca personel, bu ihtiyaçları karşılaması gerekliliği gönünde içsel bir mekanizma da kullanabilir. Tüm faktörler göz önüne alındığında bireyin psikolojik sağlamlığı ciddi ölçüde etkilenmekte ve strese daha açık bir konuma gelmektedir. Böyle bir tabloda da ikincil travmatik stresin belirtileri şiddetlenebilmektedir (Türk ve Kaya, 2023).

Arslankoç, Doruk ve Koçak (2024) tarafından yapılan çalışmada afet bölgesinde görev alan 13 personelin psikososyal sorunları incelenmiştir. Çalışanların depremde etkilenmeleri çoğunlukla korku, suçluluk, çaresizlik, üzüntü ve kaygı kavramları ile gözlenmiştir. Bu duruma etkisi olan bir parametre ise katılımcıların yeterli afet bilgisi ve deneyiminin olmaması olarak aktarılmıştır. Görevli personel bu sorunlara başa çıkmakta aktif çözümle üretememekte, sorunu kendi içinde değerlendirmekte, duygusal tepkileri görmezden gelebilmektedir. Elde edilen bu bulgular da afet çalışanlarının, görev sonrasında olası bir ikincil travmatik stres yaşamalarının önünde rehabilitasyon sürecinin önemini göstermektedir.

Selvi ve Aslan (2024) alışmalarında 6 Şubat depremlerinde görev yapan 200 sağlık çalışanının travmatik stres düzeylerini incelemiştir. Elde edilen bulgulara katılımcıların travmatik stres düzeyleri ortalamanın üstünde bulunmuştur. Ayrıca kadınların travmatik stres puanları erkeklerden anlamlı şekilde yüksek görülmüştür. Bunun yanında psikolojik dayanıklılığın travmatik stresten korunmada etkili olduğu da gösterilmiştir. Psikolojik dayanıklılık düzeyi yüksek olan sağlık çalışanlarının deprem bölgesinde ve sonrasında yaşadıkları travmatik stres düzeyinin düşük olduğu bulunmuştur.

Gören (2023) deprem bölgesinde çalışanların travmatik belirtilerinin düzeyi ve başa çıkma biçimlerine yönelik nitel bir çalışma yürütmüştür. Afet alışanlarında aşırı düşünme hali, olumsuz inanlar, kendisini ve başkalarını suçlama, duygu durum sorunları, hayatta kalma suçluluğu, aşırı uyarılmışlık, uyku sorunları, anlamsızlık hissi, yas tepkileri ve işlevsellikte bozulma gibi travmatik stres tepkileri oluştuğu aktarılmıştır. Çalışma bulgularında bireylerin travmatik stresle başa çıkma kendine yardım, prososyal davranışlar sergileme ve dine yönelim gibi başa çıkma mekanizmaları kullanmaktadır.

Ekinci ve Canpolat (2024) tarafından yürütölen nitel bir çalışmada deprem bölgesinde çalışan ruh sağlığı çalışanlarının ikincil travmatik stres düzeylerine ilişkin görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada, bireylerin deprem bölgesinden ayrıldıktan sonra içe kapanma, duygusal yoğunluk yaşama, duygu düzenlemede güçlük, flashbackler deneyimleme gibi travmatik stres belirtileri yaşandığı raporlanmıştır. Katılımcılar bu deneyimlerle başa çıkma profesyonel destek

arayışına girmiş, kendilerini, yaşamlarını ve mesleki yetkinliklerini sorgulayan bir yapıya bürünmüştür.

Deprem bölgesinde yaşanan kaotik tabloda etkilenen bölge ve kişi sayısının fazla olması çalışan personel sayısının yetersizliğine neden olmuştur. Bu durum görevli ve gönüllü personelin daha çok mesai ve çaba sarf ederek çalışmalarına neden olmuştur. Süreçteki hassasiyetle birlikte artan empati yoğunluğu ve sempatik süreçler gibi durumlar da bireyin duygusal anlamda çökkün hissetmesinde ve bu duygularla başa çıkmasında zorluk oluşturmuştur. Bu anlamda depremden etkilenen bireylere ilk yardım hizmetleri sunmakla görevli olan sağlık çalışanları üzerindeki yükler daha ağır olmaktadır. Üstlenilen bu yükler çalışanların merhamet yorgunluğu yaşamaları ile sonuçlanmaktadır. Bu süreç bireyin fiziksel ve psikolojik olarak etkilendiği ve çeşitli psikopatolojilerin gözlemlendiği bir tabloya evrilebilmektedir (Topkara, Reyhan, Dağlı ve Bakır, 2023).

Deprem bölgesinde görev alan çalışanların, asrın felaketi olarak tanımlanan bir süreç içinde olmaları yaşananları kendi başına ikincil travmatik strese dönüşmüştür. Depremzedelerin travmatik süreçlerinin devam etmesi bunda en önemli faktör olarak bilinmektedir. Depremzedeler yas, kayıp, şok, çaresizlik, bilinmezlik gibi duygularla yüzleşirken çalışanlar da bu süreçlere yakından tanıklık etmiş ve içinde bulunmuştur. Bunun yanında travmatik sürecin devam etmesi (artçı depremler, arama kurtarma çalışmaları, yokluk ve ihtiyaçların giderilmemesi) ve yeni travmaların yaşanma ihtimali gibi faktörlerle süreç başa çıkılması zor bir tabloya dönüşmüştür (Aysan, Ogan ve Öz Soysal, 2023). Özellikle deprem bölgesinde ilk bir haftada görev alan personeller bu tarz deneyimleri sıklıkla tecrübe etmiş ve sonrasında travmatik stres belirtileri göstermiştir.

2.6. Maraş-Antep Depremi Çalışanlarında Stresle Başa Çıkma

Afet bölgesinde çalışan personelin yaşananlarla başa çıkması performanslarını sürdürmeleri ve psikolojik sağlıklarını korunması açısından değerlidir. Psikolojik sağlığın korunmasında başa çıkma becerileri önemli bir faktördür. Bu kısımda depremde çalışan personellerin deprem bölgesinde ve sonrasında yaşadıkları sorunlarla ve sıkıntılarla başa çıkma biçimlerine yönelik literatür çalışmaları sunulacaktır. Deprem gibi bireyin yaşam bütünlüğünü etkileyen ve psikolojik sağlığı üzerinde sarsıcı etkilerde bulunan afetlerin etkileri ile başa çıkma becerisi bireyin iyi oluşunda belirleyicidir. Manevi dünya ve dinî yönelim bu noktada önemli bir yardımcı olarak görülmektedir. Bireyin dinî aktiviteleri ve yaratıcı ile olan iletişim süreçleri iç rahatlığı, manevi huzur ve yaşam doyumunda yükselme gibi olumlu katkılar

sunabilmektedir. Dinî başa çıkma stratejileri afetin neden olduğu olumsuz düşünce yapılarının yeniden değerlendirilmesi ve daha pozitif şekilde algılanarak bireyin süreçle başa çıkmasında yardımcı olmaktadır (Gören, 2023). İnce, Temiz ve Erdiñ (2023) de çalışmalarında manevi bakış açısının iç rahatlığı ve süreçle başa çıkmada olumlu çıktılara neden olduğunu aktarmıştır. Manevi dünya bireyin sakinleşmesi ve daha sağlıklı düşünce yapısına kavuşması adına da etkili bir başa çıkma mekanizması olarak görülebilir. Dinî yönelim, bireyin süreci kabullenmelerinde de yüklenen anlamlarla etkili olmaktadır. Maneviyatı yüksek olan birey, yaşananları Allah'ın bir takdiri ya da kader olarak değerlendirerek kendisine bir teselli alanı yaratmaktadır. Ayrıca dualar ve Allah ile konuşma da duygularını paylaşma ve içini dökme anlamında stresle başa çıkmada faydalı çıktılar sunmaktadır.

Doğal afetler gibi yıkıcı süreçlerde afetzedeler kadar bu süreçlerde çalışan profesyoneller ve destek elemanları da zarar görebilmektedir. Bu zararlar kimi zaman fiziksel olmakla birlikte çoğunlukla psikolojik etiler bırakmaktadır. Afet çalışanlarının yaşadıkları stres, kaygı ve olumsuz duygu durumlara başa çıkmalarında rehabilitasyon ve deste programları önemli görülmektedir (Bıçakçı ve Ergüney Okumuş, 2023). Afet sürecine yardım eden personeller süreçle etkili başa çıkamamaları sonucunda veya başa çıkma becerilerini geliştirme adına destek programlarına başvurabilmektedir. Bunun yanında süreç öncesinde çalışanların psikolojik sağlamlık düzeyleri, krize müdahale yöntemleri ve başa çıkma becerilerini geliştirme açısından bu eğitim ve rehabilitasyon programları oluşturulmaktadır. Bu programları en temel hedefi çalışanın yaşadığı zorluklarla yüzleşmesi, bunları anlatabilmesi için rahat ve güvenli ortamın sunulması, benzer deneyimleri yaşayan insanlarla etkileşim kurarak yalnızlık hissinden kurtulması, geliştirilen olumsuz düşünce yapılarına ve olumsuz duygu durumlarına müdahalelerin yapılmasıdır (Güre, 2021).

Afet bölgesinde çalışanların, destek verdikleri grup içindeki etkileşimleri ve birbirleri ile olan ilişkileri koruyucu bir faktör olarak görülebilir. Sevim ve Öksüz Poplata (2024) çalışmalarında afet bölgelerindeki çalışmalara gönüllü olarak katılan bireylerin grup içi dayanışmasının önemini aktarmıştır. Grubun varlığı bireye güçlü bir sosyal destek sunmaktadır. Birey, grup üyeleri ile birlikte stresle başa çıkmada etkili iletişim, paylaşım ve aktarım imkânları bularak afetin neden olduğu olumsuz etkilerle başa çıkabilir. Grup üyelerinin dönütleri, deneyimleri ve sunacakları öneriler hem yalnızlık hissinde yardımcı olmakta hem çözüm önerilerini çeşitlendirmekte hem de empatik bir ortam ile kabul görme zemini oluşturmaktadır. Cengiz ve Peker (2023) çalışmalarında afet çalışanlarının yaşadıkları sorunlarla etkili bir şekilde başa çıkamamalarının nedenleri olarak destek arama yönündeki

enerji ve zaman kısıtına vurgu yapmıştır. Afet çalışanları gerek süreçte harcadıkları enerjinin getirdiği yorgunluk hem de afet sonrası süreçte deneyimledikleri stres belirtileri ile başa çıkmada zamanlarının olmaması gibi nedenlerle uzun süreli etkilere maruz kalmaktadır. Bu anlamda müdahale sonraki süreçlerde gerekli desteklerin sunulması farklı sorunların önüne geçilmesinde değerli görülmektedir. Bunun yanında içe çekilmenin de gözlenmesi sosyal desteğin aranmasında engel teşkil etmektedir. Çalışan yaşadığı sorunları kendi içinde analiz etme ve değerlendirme isteği ile sosyal alanlardan kendini çekebilir. Bu tablo daha yalnız ve sorunlu sonuçlardan ileri gitmemektedir.

6 Şubat depremlerinde görev alan çalışanların süreç içindeki stresle başa çıkmalarında risk faktörü olarak merhamet yorgunluğu kavramı da dikkat çekmektedir. Çalışanlar bölgede yaşanan insani durumları göz önüne alarak orada bulunmalarının amacına uygun olarak profesyonelliklerine aşırı bir yönelik gösterebilmektedir. Aşırı empati ve özveri ile birlikte bireyin kendisinde yaşanan sorunlara eğilmesi mümkün görülmemektedir. Birey bu süreçlerde çoğunlukla kendisini ihmal etmektedir. Bunun sonucu olarak merhamet yorgunluğuna bağlı çökkünlük, yorgunluk, kırılganlık gibi duygu durumlarının yanında olumsuz düşünceler, çarpık bilişler gibi düşünce sorunları da gözlemlenebilmektedir (Yıldırım, 2023).

Özdemir ve Engin (2024) çalışmalarında rutine dönme sürecinin travma sonrası stresle başa çıkmada yardımcı olduğunu aktarmıştır. Rutine dönüş zihinde de yaşanan olumsuzlukların etkilerinin azaltılmasında rol oynamaktadır. Yaşamın devam ettiği, yaşantının büyük oranda etkilenmediğine yönelik algılar stresle başa çıkmada kullanılabilir. Bu açıdan afete müdahale sürecinde normal yaşam rutinleri içinde öz bakımın devam ettirilmesi, günlük yaşam rutinleri içindeki aktivitelerin deneyimlenmesi, günlük hayatı hatırlatıcı nesne ve objelerin bulunması gibi davranışsal pratikler faydalı sonuçlar verebilir.

Afet çalışanlarının afet sonrasında yaşanabileceklere karşı bilinçli olma düzeyi, stresle başa çıkmada ilişkili olduğu bilinmektedir. Güldü (2023) çalışmasında sağlık çalışanlarının afet bilincinin bulunması mesleklerini sergileme, psikolojik sağlıklarını koruma ve süreçten en az hasarla dönmeleri noktasında koruyucu faktörlerden biridir. Afet bilinci hem bilgi birikimi hem de deneyim noktasında bireyi karşılaştıkları noktasında hazırlıklı kılmaktadır. Çalışanlar bu bağlamda başa çıkma stratejilerini stresten öncesine hazırlayacak olası stres kaynakları için donanımlı olmaktadır. Ancak 6 Şubat depremlerinin mevsim şartları, etkilenen bölgenin büyüklüğü, ulusal bir kriz olması ve çalışan personelin yetersizliği gibi değişkenler stresle başa çıkmada zorlayıcı olmuştur. Ağırkaya ve Erdem (2023) çalışmalarında 6 Şubat depremlerinde çalışanların insanüstü çabaları ve çok zor olaylara tanıklık etmelerinin stres

başa çıkma becerilerini aştığını belirtmiştir. Arama-kurtarma çalışmalarında kurtarılan bireylerle iletişim kurma, vücut bütünlüğü bozulmuş insanların cenazelerini çıkarma ve çok sayıda ölü-yaralıya şahit olma gibi durumlar bireyin tüm psikolojik mekanizmaları üzerinde yıkıcı etkilerde bulunmuştur. Ayrıca bölgede kayıpları olan veya yakınının çıkarılmasını bekleyen insanların hikayelerine tanık olmak da stresle başa çıkmada çalışanları zorlamıştır.

Depreme müdahale sürecinde özellikle sağlık çalışanlarının stresörlerinin çok sayıda olduğu bilinmektedir. Depremi ilk günlerinde müdahale süreçlerinde yaşanan iletişim ve organizasyon eksikleri, bölgedeki hastanelerin depremde etkilenmiş olması, hastanelerdeki teknik donanımların kullanılamaz halde olması, tıbbi sarf malzeme eksikleri, barınma, güvenlik ve yeme-içme ihtiyaçlarındaki sıkıntılar farklı stres kaynakları yaratmıştır. Tüm bu zorlukların yanında sağlık çalışanları, yaptıkları işin önemi ve manevi boyutuyla birlikte çalışmalarına devam etmiştir. Başa çıkma sürecinde yapılan işlere verilen anlam, birlik ve beraberlik duygusu ile çalışma gibi motivasyonlar üstlenilen psikolojik yüklerle rağmen çalışanların ruhsal sağlıklarını korumalarında yardımcı olmuştur (Karbek Akarca, 2023).

Deprem bölgelerinde çalışan meslek elemanları içinde madenciler dikkat çekmiştir. Madenciler yer altında çalışmaları, tünel bilgileri ve tecrübeleri, kapalı alanlarda çalışmadaki profesyonellikleri ve tahkimat bilgileri ile bu sürece değerli katkılar sunmuştur. Yaşanan afetin ulusal bir kriz olması ve süreçte yıkılan yapıların fazlalığı madencilerin de gönüllü olarak sürece dahil olmalarını gerekli kılmıştır. Dirimeşe (2023) depremde çalışan madencilerle yürüttüğü nitel çalışmada stres kaynakları olarak koordinasyon eksikliği, planlama yetersizliği, ekipmanların eksik olması, hazırlıksız olunması gibi temaları aktarmıştır. Tüm bu değişkenler çalışanların arama-kurtarma sürecinde sağlıklı çalışamamalarına neden olmuş olabilir. Arama-kurtarma faaliyetlerinin doğasındaki her saniyenin değerli olduğu gerçeği, çalışanları yaptıkları işin manevi ağırlığı altında ezmiş ve duygusal bir gerilim de yaşatmış olabilir.

3. YÖNTEM ve BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın yöntemi hakkında bilgilere yer verilecektir. Araştırmanın evren ve örnekleme, sınırlılıkları, verilerin toplanması ve analizi bu bölümde yer alacak alt başlıklar altında bulunmaktadır.

3.1. Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji (olgubilim) deseniyle gerçekleştirilmiştir. Fenomenoloji, bireylerin yaşadıkları olaylara dair deneyimlerinin özünü anlamaya odaklanan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu bağlamda çalışmada, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların ikincil travma ile baş etme deneyimleri derinlemesine ele alınmıştır. Nitel araştırma yöntemi, özellikle az çalışılmış, karmaşık ve çok boyutlu sosyal olguların açıklanmasında tercih edilmektedir (Creswell, 2017). Kadın çalışanların afet sahasında yaşadığı psikolojik yükler, kurumsal destek algısı, cinsiyet temelli deneyimler ve baş etme becerileri gibi unsurlar, bu yöntemin sunduğu esneklik ve derinlik sayesinde kapsamlı biçimde incelenebilmiştir.

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu, katılımcıların afet sahasındaki kişisel deneyimlerini, duygusal süreçlerini ve başa çıkma mekanizmalarını özgürce ifade edebilmeleri amacıyla açık uçlu sorular içerecek şekilde hazırlanmıştır. Görüşmelerden önce katılımcılara araştırmanın amacı hakkında detaylı bilgi verilmiş, gönüllü katılım sağlanmış ve ses kaydı alınmıştır. Ses kayıtları araştırmacı tarafından yazıya dökülmüş ve analiz sürecine bu şekilde dâhil edilmiştir. Katılımcıların seçimi için olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme kullanılmıştır. İlk ulaşılan katılımcının yönlendirmesiyle yeni katılımcılara ulaşılmış, böylece benzer afet deneyimine sahip kadın çalışanlara erişim sağlanmıştır (Güçlü, 2021; Patton, 2014). Araştırmaya, farklı kurumlardan gelen ve afet bölgesinde görev almış toplam 15 kadın katılımcı dâhil edilmiştir.

Veri analizi sürecinde, nitel verilerin sistematik biçimde çözümlenmesine imkân veren tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Braun ve Clarke (2006) tarafından geliştirilen bu yaklaşım doğrultusunda veriler, araştırma soruları çerçevesinde kodlanmış; benzer kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Bu süreçte veriler, MAXQDA programı yardımıyla

sınıflandırılmış ve görselleştirilmiştir. Araştırma süreci boyunca gizlilik ve etik kurallara özen gösterilmiştir. Katılımcı isimleri kodlarla temsil edilerek anonimlik sağlanmış, veriler yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmıştır. Sonuç olarak, bu yöntemsel yapı sayesinde, afet ortamında görev yapan kadın çalışanların psikolojik, sosyal ve kurumsal deneyimleri çok boyutlu olarak değerlendirilmiş ve ikincil travmayla baş etme yolları akademik bir çerçevede ortaya konulmuştur.

3.1.1. Araştırmanın Yöntemi ve Deseni

Afet bölgesinde görev alan kadın çalışanların ikincil travma deneyimlerini ve bu travmayla başa çıkma becerilerini anlamayı amaçlayan bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma bireylerin, grupların veya toplulukların deneyimlerini, düşüncelerini ve algılarını derinlemesine anlamayı amaçlayan, genellikle sözel ve bağlamsal verilere dayalı bir araştırma yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır. Bu yöntem, karmaşık olguları keşfetmek, anlam oluşturmak ve süreçleri açıklamak için esnek, yoruma açık ve keşif odaklı bir çerçeve sunar. Genellikle gözlem, derinlemesine görüşme, odak grup çalışmaları gibi veri toplama teknikleri kullanılır. Nitel araştırma nicel araştırmanın aksine verileri derinlemesine betimlemeyi amaçlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu doğrultuda araştırmada nitel bir araştırma yöntemi olarak derinlemesine görüşme tercih edilmiştir. Derinlemesine görüşme, nitel araştırma yöntemlerinden biridir ve bir konu hakkında derinlemesine ve detaylı bilgi toplamak amacıyla birebir gerçekleştirilen, açık uçlu sorulara dayalı bir görüşme türüdür. Bu yöntem, bireylerin deneyimlerini, algılarını, değerlerini, tutumlarını ve motivasyonlarını anlamak için kullanılır. Araştırmacının, katılımcıyla birebir ve genellikle yüz yüze yaptığı bu görüşmeler hem esnek hem de derinlemesine bilgi elde edilmesini sağlamakta olup araştırmada nitel araştırma yönteminin kullanılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır ve katılımcılar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenoloji deseninin kullanılması kararlaştırılmıştır. Çünkü fenomenoloji (olgubilim), bireylerin belirli bir olayı (bu araştırmada ikincil travma) nasıl deneyimlediğini, bu deneyimin onların hayatlarında nasıl bir yer tuttuğunu ve bu süreci anlamlandırırken hangi duygusal, bilişsel ve davranışsal unsurları devreye soktuklarını incelemektedir. Fenomenolojide başlıca veri toplama tekniği görüşme olmakla birlikte bu görüşmelere temel oluşturma veya bu görüşmeleri destekleme amacıyla gözlem tekniği de kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

3.1.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrasında afet bölgesinde görev almış kadın çalışanların ikincil travma deneyimlerini ve bu travmalarla başa çıkma becerilerini derinlemesine anlamayı amaçlamaktadır. Formdaki sorular, katılımcıların kendi hikâyelerini ve bakış açılarını özgürce aktarabilmeleri için açık uçlu şekilde hazırlanmıştır. Görüşme soruları hazırlanırken literatür taraması yapılmış ve araştırmanın amacı doğrultusunda ilgili temalar belirlenmiştir. Her bir soru, katılımcıların yaşadıkları deneyimleri ayrıntılı olarak paylaşmalarını teşvik edecek biçimde formüle edilmiştir.

Görüşmeler bireysel ve derinlemesine olarak gerçekleştirilmiştir. Tüm görüşmeler, katılımcıların izniyle ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Kaydedilen sesli görüşmeler daha sonra hiçbir ifade atlanmaksızın olduğu gibi yazıya geçirilerek Word belgesine aktarılmıştır. Elde edilen yazılı mülakat dökümleri, analiz için kullanılmak üzere hazır hale getirilmiştir. Araştırma verileri gizli tutulmuş ve yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmıştır; katılımcıların kimlikleri gizlenerek mahremiyet ve gizlilik ilkelerine uyulmuştur. Bu sayede, veri toplama sürecinde elde edilen bilgilerin doğruluğu ve bütünlüğü korunmuştur.

3.1.3. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın örneklemini, afet bölgesinde görev almış kadın çalışanlar oluşturmaktadır. Katılımcılar, olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Kartopu örnekleme süreci genellikle iki adımda ilerler: Birinci adımda, araştırma konusu ile ilgili belirlenen kriterlere uyan ilk katılımcılara ulaşılır ve onlarla mülakat gerçekleştirilir. İkinci adımda ise ilk görüşülen bu kişilerin yönlendirmesiyle diğer katılımcılara ulaşılır; böylece başlangıçtaki bireylerin referansları aracılığıyla yeni katılımcılara kolaylıkla erişilir (Güçlü, 2021). Bu yöntem sayesinde ulaşılması güç bir evrenden uygun katılımcılar zincirleme biçimde örnekleme dâhil edilebilir. Nitekim bu araştırmada da deprem bölgesinde görev almış kadınlara erişmek için kartopu örnekleme tercih edilmiş ve ilk ulaşılan katılımcıların önerdiği kişilerle bağlantı kurularak örneklem genişletilmiştir.

Araştırmanın amacı ve kriterleri doğrultusunda, afet bölgesinde görev yapmış toplam 15 kadın katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar farklı kurum ve meslek alanlarından gelmektedir; örneğin sağlık, psikososyal destek, arama-kurtarma gibi çeşitli alanlarda görev almış kadın çalışanlar örnekleme dahil edilmiştir. Her bir katılımcının

araştırmaya gönüllü olarak katılması sağlanmıştır. Katılımcılar farklı kurumlarda çalıştığı için belirli bir kurumsal izin alınmamıştır; bunun yerine görüşmeler öncesinde her bir katılımcıya araştırmanın amacı ve kapsamı açıklanmış, bilgilendirilmiş gönüllü onamları alınmıştır. Bu etik yaklaşım sayesinde, katılımcıların isteğe bağlı ve bilinçli katılımı sağlanmış, araştırma sürecinin etik standartlara uygunluğu güvence altına alınmıştır. Kartopu örnekleme ve nitel araştırma deseninin doğası gereği, örneklem büyüklüğü sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada elde edilen bulgular geniş bir evrene genellenemez; ancak kapsamlı ve derinlemesine içgörüler sunması amaçlanmaktadır.

3.1.4. Araştırma Verilerinin Analiz Edilmesi

Bu araştırmanın verilerinin analiz edilmesi, çalışmanın amacına ulaşabilmesi ve sağlıklı sonuçlar elde edilmesi açısından kritik bir adımdır. Araştırmada deprem ve afet sonrası yaşanan deneyimler ile ilgili nitel veriler elde edilmiştir. Bu verilerin doğru bir şekilde analiz edilmesi, araştırma sorularına anlamlı yanıtlar bulmak ve sonuçları doğru bir şekilde yorumlamak için gereklidir. Betimsel istatistikler, nicel verilerin genel yapısını anlamaya yardımcı olabilir. Örneğin, katılımcıların yaş, cinsiyet gibi demografik bilgileri ile araştırmanın belirli sorularına verilen sayısal yanıtlar ortalama, medyan, mod gibi ölçütlerle analiz edilebilir. Bu analizler, verilerin genel eğilimlerini ortaya koyar. Nitel verilerde ise mülakatlardan elde edilen ana temalar, katılımcıların deneyimlerini ve duygusal durumlarını anlamaya yönelik çıkarımlar yapmaya yardımcı olur. Bu sayede, afet sonrası yaşanan zorluklar, yardım süreçlerindeki aksaklıklar ve iyileştirme çalışmaları gibi konularda derinlemesine bir anlayış geliştirilir. Bu çalışmada veriler, Braun ve Clarke (2006) tarafından geliştirilen altı basamaklı tematik analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Süreç, aşağıdaki adımlarla yürütülmüştür:

1. Verilere Aşinalık

Görüşmeler, araştırmacı tarafından bizzat gerçekleştirilmiş ve katılımcıların izniyle ses kaydı alınmıştır. Elde edilen ses kayıtları araştırmacı tarafından yazıya dökülmüş, her görüşme defalarca okunarak veriye bütüncül bir bakış geliştirilmiştir. Bu aşamada önemli görülen ifadeler not alınmış, ilk izlenimler oluşturulmuştur.

2. İlk Kodların Oluşturulması

Yazıya aktarılan görüşmeler, MAXQDA programı kullanılarak kodlanmıştır. Katılımcıların ifadeleri, anlamlı parçalara ayrılmış ve bu parçalara kavramsal kodlar verilmiştir. Örneğın, “yorgunluk”, “kendini yalnız hissetme”, “aile desteğı”, “mesleki güçlenme”, “saha koordinasyon eksikliği” gibi ifadeler, ilgili kavramlara karşılık gelen kodlarla işaretlenmiştir.

3. Temaların Belirlenmesi

Oluşturulan kodlar, ortak anlam kümelerine göre gruplandırılmış ve bunlardan temalar türetilmiştir. Kodların birbirleriyle ilişkileri göz önünde bulundurularak aşağıdaki altı ana tema geliştirilmiştir:

- Travmatik Deneyimler
- Psikolojik ve Duygusal Etkiler
- Başa Çıkma Mekanizmaları
- Sosyal Destek Kaynakları
- Toplumsal Cinsiyetin Etkisi
- Yapısal ve Kurumsal Faktörler

4. Temaların Gözden Geçirilmesi

Tüm kodlar ve oluşturulan temalar tekrar gözden geçirilerek kapsamlılık, tutarlılık ve açıklık açısından değerlendirilmiştir. Benzer temalar birleştirilmiş, kapsamı zayıf kalanlar çıkarılmıştır. Böylece analiz bütünsel bir yapıya kavuşmuştur.

5. Temaların Adlandırılması ve Tanımlanması

Her bir tema, içeriğini yansıtan kısa ve açıklayıcı isimlerle adlandırılmıştır. Örneğın, “Başa Çıkma Mekanizmaları” teması altında katılımcıların stresle başa çıkmak için kullandıkları yöntemler (maneviyat, spor, sosyal iletişim gibi) detaylandırılmıştır.

6. Raporlaştırma

Son aşamada, elde edilen temalar literatürle ilişkilendirilerek akademik bir üslupta yazıya dökülmüş, temalar katılımcı ifadeleriyle desteklenmiştir. Her temanın altında doğrudan alıntılara yer verilerek bulguların güvenilirliği artırılmıştır.

Araştırmanın analizini detaylı bir şekilde ele alırsak nitel veriler için tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Mülakatlardan elde edilen veriler, ana temalar altında toplanarak analiz edilmiştir. Örneğin, bazı katılımcılar yardım sürecinin yavaşlığından veya koordinasyon eksikliğinden şikâyet ederken, bazıları ise afet sonrası iyileştirme çalışmalarındaki eksiklikleri vurgulamışlardır. Bu tür yorumlar, belirli alt temalar altında toplanabilir ve derinlemesine bir şekilde incelenmiştir. Verilerin analizinden elde edilen bulgular, afet sonrası toplumun yaşadığı psikolojik ve sosyal etkiler hakkında anlamlı çıkarımlar yapmayı sağlamaktadır. Katılımcıların deneyimlerine dayalı olarak yapılan yorumlar, afet sonrası iyileştirme çalışmalarına yön verebilir. Örneğin, bazı katılımcılar yaşadıkları afet deneyimlerinin uzun vadede iyileştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu bulgu, toplumsal iyileşme sürecinde yapılması gereken müdahalelere ışık tutabilir. Aynı şekilde, afet sonrası iyileştirme çalışmalarında yaşanan eksiklikler ve aksaklıklar da araştırma bulguları ile açığa çıkabilir.

Verilerin analiz edilmesi hem nicel hem de nitel verilere dayalı çıkarımlar yapmayı ve bu çıkarımları toplumsal iyileşme ve afet yönetimi sürecinde uygulanabilir hale getirmeyi sağlar. Verilerin doğru bir şekilde analiz edilmesi, afet sonrası toplumun ihtiyaçlarına daha uygun bir şekilde müdahale edilmesine imkân tanır ve bu müdahalelerin daha etkili olmasını sağlar. Toplanan verilerin analizi, araştırma sorularına anlamlı yanıtlar bulunması ve güvenilir sonuçlara ulaşılması açısından kritik bir adımdır. Bu çalışmada mülakatlardan elde edilen nitel veriler, sistematik bir biçimde çözümlenmiştir. Görüşmelerden elde edilen ses kayıtları yazılı metne dönüştürüldükten sonra, tematik analiz yöntemi uygulanmıştır. Tematik analiz, verideki anlamlı kalıpları (temaları) belirleyip inceleyerek, katılımcıların deneyimlerini açıklayan ana temalar ve alt temalar ortaya koymayı sağlar. Bu amaçla, tüm mülakat metinleri defalarca okunarak veriye aşinalık kazanılmış; ardından veriler satır satır incelenerek önemli görülen ifadeler başlangıç kodları olarak işaretlenmiştir. MAXQDA nitel veri analiz programı yardımıyla kodlama süreci organize edilmiş, benzer içerikteki kodlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Daha sonra bu kategoriler arasındaki ilişkiler değerlendirilmiş ve araştırmanın amacı doğrultusunda anlamlı temalara dönüştürülmüştür.

Araştırmada elde edilen nitel veriler, belirlenen temalar altında toplanarak derinlemesine analiz edilmiştir. Örneğin, bazı katılımcılar afet sonrasında yardım sürecinin yavaşlığı veya koordinasyon eksikliği gibi konulardan şikâyet etmiş, bu ortak vurgular ilgili bir alt tema altında toplanmıştır. Diğer yandan, bazı katılımcılar iyileştirme çalışmalarındaki eksiklikler üzerinde durmuşlardır; bu ifadeler de benzer biçimde ayrı bir alt tema kapsamında ele

alınmıştır. Her bir tema altında katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerini yansıtan ifadeler doğrudan alıntılar şeklinde belirlenerek analizde kullanılmıştır. Tematik analiz süreci boyunca araştırmacı, kod ve temaların veriyi gerçekçi bir şekilde yansıtmaya özen göstermiş; gerektiğinde danışman görüşlerine başvurarak tema tanımlarını netleştirmiştir. Sonuç olarak, verilerin tematik analizi sayesinde katılımcıların ikincil travma ile başa çıkma deneyimlerini açıklayan ana temalar ortaya konmuş ve bu temalar ışığında bulgular yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular, afet sonrası sahada görev yapan kadın çalışanların karşılaştıkları güçlükleri ve geliştirdikleri başa çıkma yöntemlerini bütüncül bir bakış açısıyla anlamamıza imkân tanımıştır.

3.1.5. Araştırma Verilerinin Geçerliği ve Güvenirliği

Araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği, elde edilen verilerin doğru ve güvenilir sonuçlar sağlama kapasitesini belirleyen kritik unsurlardır. Bu iki kavram, araştırmanın kalitesini ve güvenilirliğini değerlendiren temel ölçütlerdir. Verilerin geçerliği ve güvenilirliği, araştırma sonuçlarının bilimsel temele dayalı ve uygulamaya uygun olabilmesi için dikkatle değerlendirilmelidir. Verilerin geçerliği ve güvenilirliği, araştırmanın kalitesini ve bulguların doğruluğunu doğrudan etkiler. Geçerlik ve güvenilirlik, araştırmanın hem içsel hem de dışsal geçerliği sağlanarak yüksek güvenilir sonuçlar elde edilmesine katkı sağlar. Araştırmanın verilerinin geçerlik ve güvenilirlik açısından güçlü olması, sonuçların doğru ve uygulanabilir olmasını sağlar ve bu da toplumsal düzeyde afet sonrası iyileştirme çalışmalarının etkili olmasına imkân tanır. Genel olarak, bu çalışma afet sonrası yardım ve iyileştirme süreçlerine dair katılımcılardan alınan görüşlerle önemli veriler elde edilmiştir.

Bu nitel araştırmada verilerin geçerlik ve güvenirliliği (diğer bir deyişle araştırmanın inanılrlılığı ve tutarlılığı), elde edilen sonuçların bilimsel açıdan güvenilir olmasını sağlamak için titizlikle ele alınmıştır. Geçerlik, araştırmanın ölçmek istediğı olguyu gerçekte ne derece doğru ölçtüğünü; güvenirlilik ise elde edilen bulguların tutarlı ve tekrarlanabilir olup olmadığını ifade etmektedir. Nitel çalışmalarda klasik anlamda dışsal genelleme amaçlanmasa da araştırmanın iç tutarlılığını ve bulguların inandırıcılığını sağlamak önemlidir. Bu amaçla, araştırmada içsel geçerlik (inandırıcılık) ve dışsal geçerlik (aktarılabirlilik) ilkeleri göz önünde bulundurulmuştur. Elde edilen verilerin, çalışmanın bağlamı içinde doğru ve eksiksiz bir biçimde yansıtılması için gerekli önlemler alınmıştır.

Araştırma sürecinde veri toplama, analiz ve raporlama aşamaları mümkün olduğunca şeffaf ve sistematik yürütülerek güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır. Tüm görüşmelerin ses kaydına alınması ve daha sonra kelimesi kelimesine yazılı döküme dönüştürülmesi, veri bütünlüğünü korumuş ve herhangi bir bilginin kaybolmasını engellemiştir. Verilerin kodlanması ve temalara ayrılması süreci detaylı şekilde dokümente edilmiş; benzer kodların tutarlı biçimde aynı tema altında toplanmasına özen gösterilmiştir. Araştırmacı, mülakatlar sırasında katılımcılara yönlendirici olmayan, tarafsız bir tutum sergilemiş ve her katılımcıya benzer soruları uygulayarak tutarlılığı sağlamıştır. Elde edilen bulgular sunulurken katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar yapılması, sonuçların dayanağını görünür kılarak çalışmanın inandırıcılığını arttırmıştır. Bunun yanı sıra, araştırma boyunca danışman öğretim üyesinin geri bildirimleri alınarak yorum ve sonuçlar uzman görüşü ile değerlendirilmiştir.

Çalışmanın dışsal geçerlik boyutunda, elde edilen sonuçların benzer koşullardaki diğer durumlara aktarılabilir olması hedeflenmiştir. Her ne kadar bu nitel araştırmanın bulguları istatistiksel bir genellemeye tabi olmasa da benzer afet ortamlarında görev alan profesyoneller için fikir verici ve uygulanabilir çıkarımlar sunması amaçlanmıştır. Ayrıca araştırma etik ilkelerine titizlikle uyulması, çalışmanın güvenilirliğini destekleyen bir diğer unsurdur. Katılımcıların gönüllü katılımı, görüşmelere başlamadan önce bilgilendirilerek onaylarının alınması ve elde edilen verilerin gizlilik içinde işlenmesi, araştırmanın etik ve bilimsel geçerliğini pekiştirmiştir. Sonuç olarak, bu çalışmada izlenen yöntem ve uygulanan denetimler sayesinde verilerin geçerlik ve güvenilirlik düzeyi yükseltilmiş; ortaya konan bulguların olabildiğince doğru, tutarlı ve araştırma amaçlarına uygun olması sağlanmıştır.

3.2. Bulgular

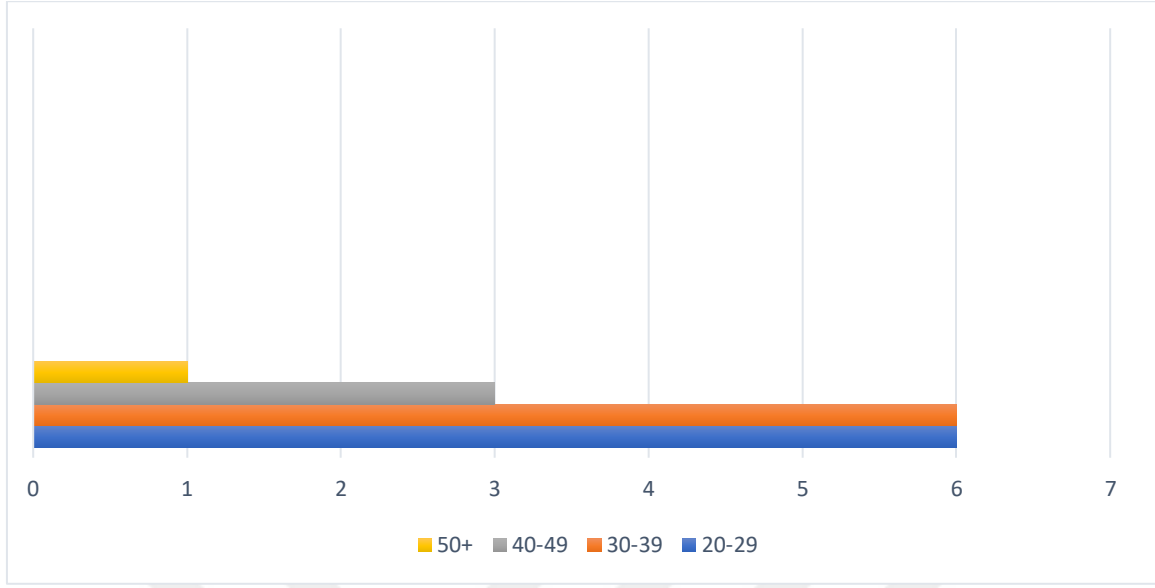
3.2.1. Afet Bölgesinde Görev Alan Kadın Çalışanların Demografik Özellikleri

MAXQDA programı ile yapılan analizler sonrasında katılımcılara ait demografik bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 3.1. Demografik Bilgiler

	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek	Mesleki Hayattaki Deneyim	Afet Bölgesindeki Görev	Görev Yaptığı İller/İlçeler	Afetten Sonra Görevlendirilme Süresi	Afet Bölgesinde Deneyimi
K1	Kadın	40	Bekâr	Lisans	İnşaat Mühendisi (AFAD Personeli)	17 Yıl	80 Gün	Hatay/Antakya-Samandağ	1 Ay Sonra	İlk Defa
K2	Kadın	28	Evli	Lisans	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	4 Yıl	15 Gün	Hatay/Antakya	8 Ay Sonra	İlk Defa
K3	Kadın	27	Bekâr	Lisans	Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi	14 Ay	15 Gün	Hatay/Antakya	7 Ay Sonra	İlk Defa
K4	Kadın	37	Evli	Yüksek Lisans	Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakfı Müdürü	13 Yıl	18 Gün	Hatay/Tüm İlçeleri	40 Gün Sonra	İlk Defa
K5	Kadın	35	Evli	Yüksek Lisans	Çocuk Gelişim	11 Yıl	17 Gün	Hatay-Kahramanmaraş	1 Ay Sonra	Üç Defa
K6	Kadın	26	Bekâr	Lisans	Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi	2 Yıl	15 Gün	Hatay/Antakya	8 Ay Sonra	İlk Defa
K7	Kadın	38	Bekâr	Lisans	Ebe	10 Yıl	9 Gün	Kahramanmaraş/Göksun	5 Gün Sonra	İlk Defa
K8	Kadın	27	Bekâr	Lisans	AFAD Gönüllüsü	5 Yıl	15 Gün	Hatay/Antakya-İskenderun	3 Gün Sonra	İki Defa
K9	Kadın	50	Evli	İlkokul	Temizlik Personeli	25 Yıl	30 Gün	Hatay/Antakya-Reyhanlı	1 Hafta Sonra	İlk Defa
K10	Kadın	44	Evli	Lisans	Memur	14 Yıl	15 Gün	Hatay/Antakya	6 Ay Sonra	Bir Defa
K11	Kadın	29	Evli	Lisans	Sosyal Çalışmacı	5 Yıl	15 Gün	Hatay/Antakya	10 Ay Sonra	İlk Defa
K12	Kadın	30	Evli	Lisans	Sosyolog	5 Yıl	15 Gün	Hatay/Antakya	10 Ay Sonra	İlk Defa
K13	Kadın	36	Evli	Lisans	Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni (AFAD)	14 Yıl	25 Gün	Hatay/Antakya	2 Ay Sonra	İlk Defa
K14	Kadın	27	Bekâr	Lisans	Memur (AFAD Personeli)	2 Yıl	100 Gün	Hatay-Gaziantep	1 Ay Sonra	İlk Defa
K15	Kadın	38	Bekâr	Lisans	Enformasyon Memuru (AFAD)	11 Yıl	90 Gün	Hatay/Antakya	2 Ay Sonra	İlk Defa

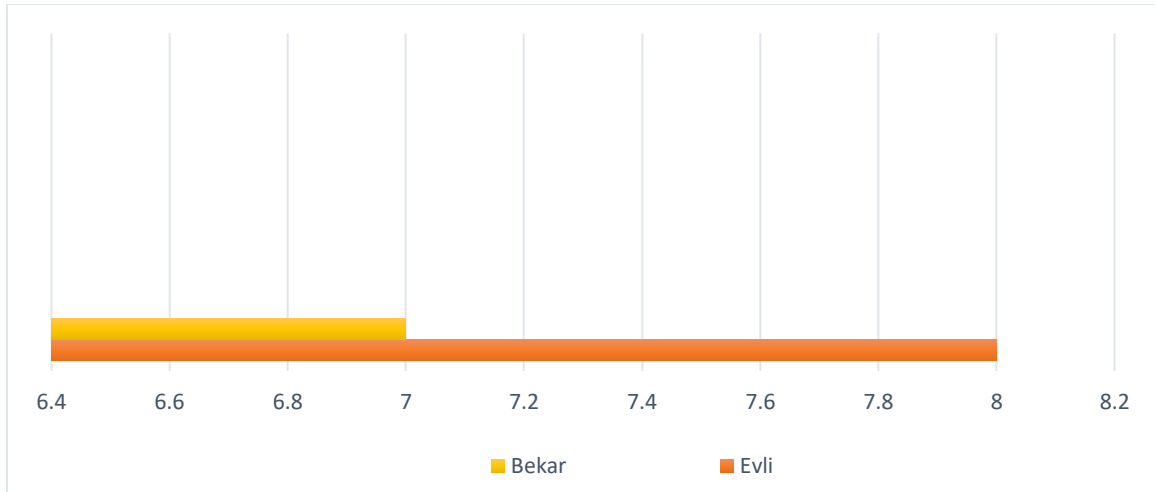
3.2.2. Afet Bölgesinde Görev Alan Kadın Çalışanların Yaş Dağılımı

Şekil 3.1. Katılımcıların Yaş Dağılımına Yönelik Alt Kodların İstatistiği

Görüşmeye katılım sağlayan kadınlardan 6'sının 20-29 yaş aralığında ve 30-39 yaş aralığında da 6 katılımcının olduğu yukarıdaki grafikte görülmekte olup 3'ünün 40-49 yaş aralığında ve 1 kişinin de 50 yaş üzeri olduğu görülmektedir.

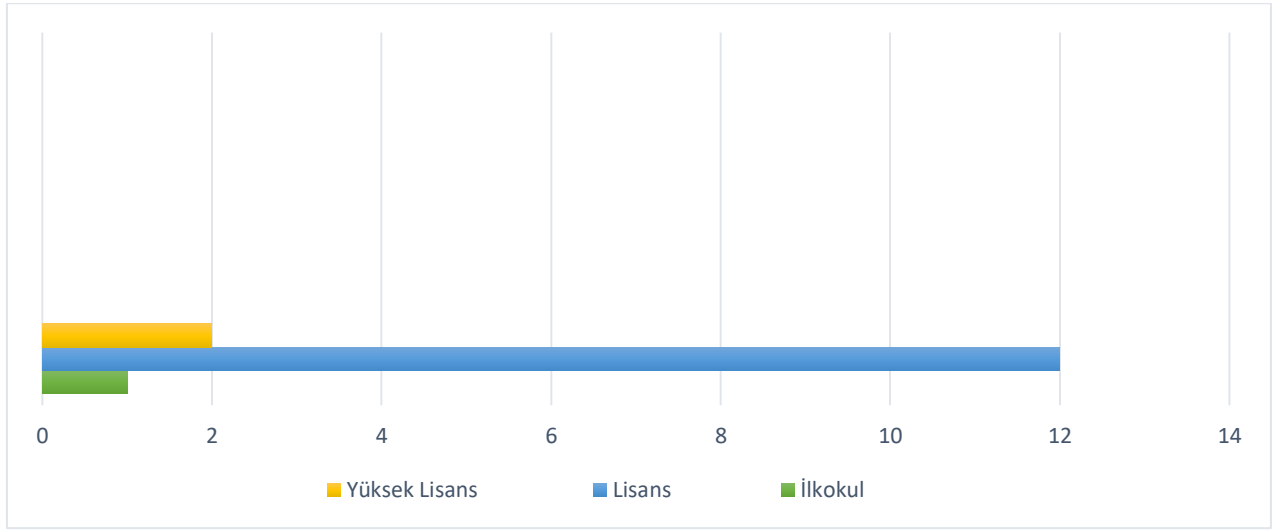
3.2.3. Afet Bölgesinde Görev Alan Kadın Çalışanların Medeni Durumu

Şekil 3.2. Katılımcıların Medeni Durumuna Yönelik Alt Kodların İstatistiği

Görüşmeye katılan kadın çalışanların 8'inin evli 7'sinin ise bekâr olduğu görülmektedir.

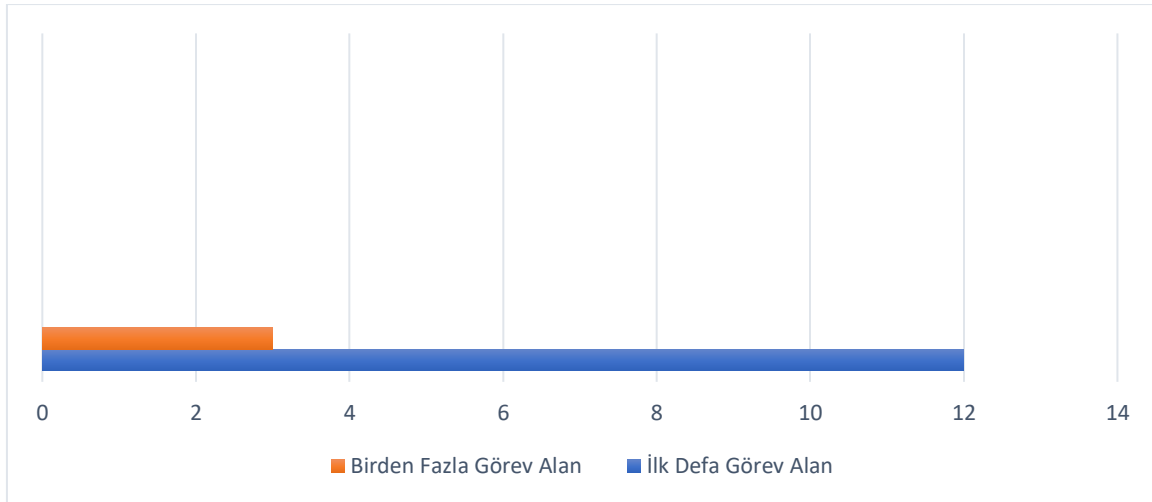
3.2.4. Afet bölgesinde Görev Alan Kadın Çalışanların Eğitim Durumu

Şekil 3.3. Kadın Çalışanların Eğitim Durumuna Yönelik Alt Kodların İstatistiği

Görüşmeye katılım sağlayan kadın çalışanların yüksek bir çoğunluğunun lisans mezunu olduğu yukarıdaki grafikte görülmekte olup bu sayı 12 kişidir. Katılımcılardan 2'si yüksek lisans mezunu ve 1 katılımcıda ilkokul mezunu olduğu görülmektedir.

3.2.5. Görev Alma Deneyimleri

Şekil 3.4 Kadın Çalışanların Afet Bölgesinde Görev Alma Deneyimlerine Yönelik Alt Kodların İstatistiği

Görüşmeye katılım sağlayan kadın çalışanların 12'si afet bölgesinde ilk defa görev alırken 3'ü birden fazla afet bölgesinde görev aldığı görülmektedir.

3.2.6. Araştırmanın Tema, Alt Tema ve Kodları

Bu bölümde bulgular dört kategori altında ele alınmış olup bunlar; çalışma deneyimi, travma etkisi, başa çıkma becerileri ile görüşler ve önerilerdir.

Tablo 3.2. Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod
Çalışma Deneyimi	Saha Koşulları	Güçlü/savunmasız anlar
	Sorumluluklar	Saha tecrübesi
	Ekip ve Duygular	Dayanışma, ekip ruhu, yoğunluk
Travma Etkisi	Olaylar	Barınma, ölüm, kayıp
	Psikolojik Etki	Stres, kaygı, üzüntü
Baş Çıkma Becerileri	Duygusal Destek	Kurumsal ve sosyal destek
	Kişisel Stratejiler	Dua, yalnız kalmak, duygusal çıkış
Toplumsal Cinsiyet Roller	Kadına Özgü Zorluklar	Mahremiyet, güvenlik, erişim
	Toplumsal Etki	Önyargı, planlama, roller
Görüşler ve Öneriler	Eksikler ve Tavsiyeler	Eğitim, personel, belirsizlik

Saha koşulları, sorumluluklar, ekip ve duygular alt temalarında güçlü/savunmasız anlar, saha tecrübeleri, dayanışma ekip ruhu ve yoğunluk kodları alınmıştır. Olaylar ve psikolojik etki alt temalarında barınma, ölüm, kayıp, stres, kaygı ve üzüntü kodları alınmıştır. Duygusal destek ve kişisel stratejiler alt temalarında kurumsal/sosyal destek, dua, yalnız kalma ve duygusal çıkış kodları alınmıştır. Kadına özgü zorluklar ve toplumsal etki alt temalarında mahremiyet, güvenlik, erişim, önyargı, planlama ve roller kodları alınmıştır. Son olarak eksikler ve tavsiyeler alt temalarında eğitim, personel ve belirsizlik kodları alınmıştır.

Afet Bölgesinde Görev Yapan Kadın Çalışanlara Özgü Zorluklar (-)

Şekil 3.5 Kod Bulutu

Kod bulutunda büyük punto ile belirtilmiş kodlar daha yoğun kullanılan kodları oluşturmaktadır. Punto büyüklüğü küçüldükçe kodların kullanımı da azalmaktadır. Buna göre en yoğun kullanılan kod “Afet bölgesindeki çalışma deneyimleri” kodudur. “İkincil Travma”, “Başa çıkma becerileri”, “Toplumsal Cinsiyet Roller”, “Afet bölgesinde karşılaştıkları durumlar”, “Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanlara özgü zorluklar” ve “Genel görüş ve öneriler” kodları da araştırmada yoğun olarak kullanılan diğer kodlardır. Diğer alt kodlar ise kullanım yoğunluğuna göre boyutlandırılmıştır.

“Çalışma Deneyimleri” alt temasına ait kodları oluştururken öncelikle kadın çalışanların afet bölgesindeki çalışma ortamını tanımlaması, sorumlulukları ve karşılaştıkları durumlar üzerinde durulmuştur. Bu alt tema altında kadın çalışanların afet bölgesindeki kişisel ve mesleki deneyimleri ele alınacaktır.

3.2.6.1.1. Saha Koşulları

Afet bölgesindeki fiziksel ve lojistik koşullar, kadın çalışanların görev süreçlerini doğrudan etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Konaklama, hijyen, güvenlik, ulaşım, yeme-içme gibi temel ihtiyaçlara erişimde yaşanan sıkıntılar, çalışanların hem fiziksel dayanıklılığını hem de psikolojik yükünü artırmıştır. Bazı katılımcılar, çadır ya da geçici barınma alanlarında kalmak zorunda olduklarını, dinlenme imkânlarının sınırlı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, uzun saatler süren yoğun çalışma temposu, düzensiz vardiyalar ve afet sahasının kaotik yapısı, çalışanların stres düzeyini yükseltmiş, bu da ikincil travma riskini artıran çevresel bir faktör haline gelmiştir.

3.2.6.1.1.1. Güçlü/Savunmasız Anlar

“En zor bir durum şu olmuştu. Bir depremde anında oğlunu kaybetmişti. Ve bu durumdan tamamıyla kendini suçluyordu. Psikolojik olarak ve sürekli kendi hayatını sona erdirmeye alakalı fikirleri vardı. Bizim yanımıza geldi işte görüşme için. Hani kendi anlattı, kendini çok suçladığını, sürekli o deprem alnının kendisi zihninde canlandığını, bir şeylerin hep kendinden kaynaklandığını düşündüğünü vs. Biz görüşme yaptıktan sonra müracaatçıyı hastaneye sevk ettik. Hala yoğun kaygı tepkileri, travma sonrası tepkileri gösteriyordu. Fakat yönlendirmeyi asla kabul etmedi. Bu sefer yandaki ya da yöresindeki konteynırdan başkaları okumayla alakalı tekrar bir görüşün. Hani bu çok sağ kol görmüyoruz gibi falan. Tekrar bir ileride bunlar. Tekrar görüştük.....” (K2).

“Evet bizim duygusal olarak bittiğimiz nokta şuydu. Kaldığımız kısım biraz şehrin dışındaydı ve Kimsesizler Mezarlığı'na da geçtikten sonra kaldığımız noktaya geliyorduk. İlk gün Kimsesizler Mezarlığı zaten beni bir böyle vurmuştu çünkü çok fazla mezar vardı. Son gün oranın iki katına çıktığını, yani her gün kaldığım yere dönerken oranın çok daha fazla insan gömüldüğünü görmek kırk gün sonra bile o bizi her gün böyle kaldığımız yere dönerken bitirerek gönderiyordu. En çok o çok beni etkilemişti. Kimsesizler mezarlığın gün ve günü artarak çoğalması.” (K4).

K2, depremde oğlunu kaybeden ve ağır bir suçluluk duygusu yaşayan bir danışanla yaptığı görüşmeyi anlatmıştır. Kişinin sürekli intihar düşüncelerinden bahsettiğini, yoğun kaygı ve travma belirtileri gösterdiğini, hastaneye yönlendirme çabalarının ilk etapta reddedildiğini ancak birkaç görüşmeden sonra ikna edildiğini belirtmiştir. Bu süreç, çalışan için oldukça kaygı verici ve zorlayıcı olmuştur.

K4 ise kaldıkları yere her gün giderken Kimsesizler Mezarlığı'ndan geçtiklerini, ilk gün çok etkilendiğini, ancak gün geçtikçe mezarlığın büyümesinin kendilerini duygusal olarak yıprattığını ifade etmiştir. Her geçen gün yeni mezarların eklendiğini görmek, kırk gün boyunca bu manzaraya şahit olmak katılımcıyı derinden sarsmıştır.

“Örneği şöyle verebilirim. Kısa bir süre orada bulunmak, orayı yeterince tanımamak, gelen kişilerin de orayı bilmemesi ama gelen kişilerin koordinatör olduğunuz için sizden beklentilerinin olması. Haklı olarak sorunları sizin çözmenizi bekliyor. Yani işte kendinden çok fedakârlık yapman gerekti. Yani işte 18 aylık bir çocuğum var ama ben orada 2-3 kez konuşabildim onunla. Hani her gün bir 2 kez görüntülü görüşmeyi planlıyordum hani onun da bu süreçten çok etkilenmemesi için ama o an hani kendi çocuğum aklıma bile çok gelmedi öyle söyleyeyim. Ya da çok uykusuna düşkün biriyim ama sabaha kadar uyumadım ve 6'da yeniden yani işte 4'te kadar uyumayıp 4 ile 6 arası uyuyup 6'da tekrar kalkıp saha toplantısı yaptığımız zamanlar oldu. En büyük zorluklardan biri dediğim gibi yani hiç bilmediğiniz yörede bir sorunu çözmeye çalışırken sizden sorunu çözmenizi bekleyen bir ekip var ama sizin imkânlarınız çok kısıtlı. Bunu çözmekte çok zorlanıyorsunuz. İşte örneğin belli sayıda araç vardı. Diğer illerden gelen personellerin bu araçlarla görev bölgelerine götürülmesi gerekiyor. Gelen personel sayısı araç sayısından fazla olduğu için nasıl olacak ve buna sizin çözüm getirmeniz bekleniyor. Çünkü orada muhatap olabileceğiniz bir idare vesaire yok. Yani bunları hesaplayıp bunları yapabilmek için gerçekten ciddi zamana ihtiyaç vardı. Hani bunda hep uyumayarak çözmeye çalıştık.” (K5).

Katılımcı K5, afet bölgesinde kısa sürede büyük sorumluluklar üstlendiğini ve yeterince tanımadığı bir bölgede ciddi beklentilerle karşı karşıya kaldığını ifade etmiştir. Koordinatör pozisyonunda olmasının getirdiği baskı nedeniyle hem fiziksel hem de duygusal olarak ciddi bir yük hissetmiş; kendi çocuğu ve kişisel ihtiyaçlarını ikinci plana atmak zorunda kalmıştır. Uyku düzeni bozulmuş, yoğun iş temposu içinde uyumadan çözüm üretmeye çalışmıştır. Sınırlı kaynaklarla birçok sorunu çözmesi beklenmiş, bu da çaresizlik ve tükenmişlik hislerini

artırmıştır. Bu anlatım, sahadaki rol karmaşasının, kaynak yetersizliğinin ve bireysel fedakârlıkların kadın çalışanlar üzerindeki etkisini çarpıcı biçimde yansıtmaktadır. Diğer katılımcıların aşağıdaki ifadeleri de bu anlamda değerli görülmektedir.

“Duygusal olarak zorlayan... İşte yani dediğim gibi, insanların şeyleri, yokluk... Aşağıda mesela dışarıda bir sürü şeyler var, malzemeler... İçeride malzeme çok dışarıda da... Çadır isteyen insan çok yani. Organize edilip onlar güzel eşit bir şekilde dağıtılabildi yani. Kimisi aşağıdan girip alıyormuş çocuk bezi falan. Demek ki ihtiyacı var yani. Çocuğa ihtiyacı var. Onlar orada duracağına bir şekilde organize edilip dağıtılabildi.” (K9).

“Aşamadığımı düşündüğüm zamanlar sadece çorap sıkıntısı çok çekmiştim. Morgda olduğum için sürekli çizme giymek zorundaydım çünkü hep cesetti. Sürekli ayaklarımız ıslanıyordu, çorap bulamıyorduk ama sağ olsun arkadaşlar gidip gelen yardımlardan toplayıp getiriyorlardı bana. Ben on gün boyunca hep muhtaçtım, dışarı bile çıkmadım.” (K9).

“Görev sırasında karşılaştığım en zorlu durumlardan biri, çadır taleplerinin çok yoğun olduğu anlarda yetersiz malzeme nedeniyle herkese aynı anda yardımcı olamamak oldu. Bu durum hem sahada hem de duygusal olarak zorlayıcıydı. Önceliklendirme yaparak, özellikle yaşlılar, çocuklu aileler ve engelli bireylerin ihtiyaçlarını önceledik. Ekip içi dayanışma ve hızlı koordinasyon sayesinde birçok sorunu çözdük. Ancak, bazı insanların mağduriyetini anında gideremediğim zamanlarda kendimi yetersiz hissettiğim anlar oldu. Bu durumlar, görev sonrası hala düşündüğüm zor anlardı.” (K10).

Katılımcı K9, sahada hem fiziksel hem de duygusal açıdan yoğun zorluklar yaşadığını ifade etmiştir. Görev yaptığı morg ortamında çizme giymek zorunda kaldığını, çorap bulamadığı için günlerce yardım beklediğini ve dışarı bile çıkamadığını belirtmiştir. Aynı zamanda sahada gözlemlediği kaynak yetersizliği ve adaletsiz dağıtım da onu duygusal olarak etkilemiştir. Çocuk bezi gibi temel ihtiyaçları karşılayamayan bireyleri görmek, organize olunamamasına dair içsel bir rahatsızlık yaratmıştır.

K10 ise çadır talepleri gibi hayati ihtiyaçların karşılanamaması durumunda yaşanan yetersizlik duygusuna vurgu yapmıştır. Özellikle kırılgan gruplara (yaşlılar, çocuklu aileler, engelli bireyler) öncelik verilmesine rağmen, bazı mağduriyetlerin anında giderilememesi, görev sonrası bile etkisini sürdüren bir vicdani yük oluşturmuştur.

Bu anlatımlar, afet sahasında görev yapan kadın çalışanların yalnızca fiziksel değil, duygusal ve etik sorumluluklar altında da ezildiklerini, yardım edemedikleri her birey için içsel bir yük taşıdıklarını göstermektedir. Saha koşulları ile duygusal yük arasındaki bu bağ, ikincil travma riskini artıran temel faktörlerden biridir. Aynı zamanda ekip içi dayanışmanın da bu zorlayıcı süreçte önemli bir destek kaynağı olduğu vurgulanmaktadır.

“Afet bölgesinde kendimi duygusal olarak en güçlü hissettiğim an, çadır bekleyen bir aileye konaklama imkânı sağladıktan sonra yüzlerindeki rahatlama ve teşekkür dolu sözleri görmektir. İnsanlara somut bir şekilde yardımcı olabilmek, motivasyonumu artırdı ve dayanıklılığımı güçlendirdi. Ancak, sıcak hava altında uzun süre beklemek zorunda kalan yaşlı bir kişinin bayılması gibi durumlarda, hızlı müdahale edememekten dolayı kendimi savunmasız hissettiğim anlar oldu. Bu anlar, yardım etme isteğime rağmen imkânların sınırlı olduğu gerçeğiyle yüzleştiğim anlardı.” (K10).

“Fiziksel açıdan zaten 10 ay geçmiş olmasına rağmen yine hala fiziksel koşullar iyi değildi. Hem bizim konaklamamız noktasında hem de deprem zedeler noktasında çok iyi bir koşullarda değillerdi. Sosyal olarak da konteyner kentlerde çalıştım. Konteyner kentlerde biraz daha o sosyalleşme, aktiviteler, STK'lar ya da aile bakanlığı olsun. Bunlar zaten aktif görev aldığı için o biraz daha aşılmış gibiydi onay olduğu için, onay sonra olduğu için. Psikolojik anlamda tabii ki vaka çalışmaları. Tekrar bunları konuşmak kişilerle birazcık yıpratıcıydı.” (K11).

“Zor olan şey aslında bizim konaklamamızdı. Biz huzurevinde konakladık. Huzurevi bizim sürecimizde yıkılma aşamasına geçmişti artık. Yani aslında konaklamadaki fiziksel koşullarımız iyi değildi. Mecburen bir şekilde konteynerin içerisinde verilen alanda halletmeye çalıştık birçok şeyimizi. Yani bu şöyle bir konteyner yine bu konteyner kentteki bir hanede teyze çocuk halbuki yeğenlerinin bakımını sağlıyor. İki yeğeni var. Teyze hakkında şikayetler vardı. Bunun üzerine bir görüşme gerçekleşti. Çocukların bakımlarını sağlamadığına dair. Gittiğimizde durum bambaşka. Kardeşini, işte kardeşinin eşini, annesini kaybediyor. Çocukları şeyden, enkazdan kendisi çıkarıyor. Yeğenini enkazdan üstüne atıyorlar, o şekilde çıkarıyorlar. Kardeşinin hamile bu sırada kardeşi, bir de deprem olduğu sırada. Bu noktada şey, nerede olduğunu söylüyor kardeşine ve ayağında kırılmış o süreçte. Söylediği yere bakılmadığını ifade etti ısrarla. Ve kaç gün sonra demişti, 15 gün sonra, kardeşim benim dediğim yerden çıkarıldı. Ama artık tabii tanınmayacak haldeydi ama ben

ayağındaki alçıdan tanıdım dedi. Bu hani ciddi bir şekilde etkilemişti ve çoğu yeğenlerine bakım verme noktasında da hiçbir sıkıntı yoktu. İnsanların bunu söylemesi de biraz bizi üzdü açıkçası. Elimden gelen her şeyi yapıyor ama tabii ki hala 10 ay geçmiş olmasına rağmen kabullenme sürecine geçememişti. O yana yönelik çalışma yaptık ama beni en çok etkileyen vaka buydu diyebilirim. Çaresizlik aslında ve o kabullenilmemiş olmanın getirdiği ilk tepkileri devam ediyordu maalesef. Bu, bu şekildeydi.” (K11).

Katılımcı K11, afet bölgesinde görev yaptığı süreçte hem fiziksel koşulların hem de vakaların duygusal etkilerinin zorluğuna dikkat çekmiştir. Görevli olduğu dönemde üzerinden 10 ay geçmiş olmasına rağmen ne çalışanlar ne de depremzedeler için konaklama koşulları yeterli düzeyde değildir. Kendisi ve ekibi huzurevinde kalmış, fakat yapının neredeyse yıkılmak üzere olması nedeniyle mecburen konteyner içinde kısıtlı alanlarda barınmak zorunda kalmıştır.

Psikolojik anlamda ise en çok etkileyen durum, yeğenlerine bakan bir teyze ile ilgili gelen şikâyet üzerine yapılan görüşmede yaşanmıştır. Ön yargılarla gidilen bu vakada, teyzenin aslında kardeşini, hamile eşini ve annesini depremde kaybettiği, çocukları kendi elleriyle enkazdan çıkardığı ve büyük bir travma yaşadığı öğrenilmiştir. Özellikle kardeşinin cansız bedenini günler sonra, ayağındaki alçıdan tanınması, katılımcıda derin bir çaresizlik ve hüznün duygusu yaratmıştır. Kişinin bu kadar büyük bir kaybın ardından çocuklara bakım vermeye devam etmesi, onun gücünü gösterirken; hakkında ortaya atılan şüphelerin haksızlığı da çalışanları duygusal olarak sarsmıştır.

Bu anlatım, afet sahasında yalnızca fiziksel zorluklarla değil, aynı zamanda yanlış anlamalar, yargılamalar ve çok katmanlı trajediler içinde çalışıldığını göstermektedir. Ayrıca, sosyal hizmet çalışanlarının hem objektif bir değerlendirme yapma hem de insani duyarlılığı koruma çabası arasında denge kurmakta zorlandıkları durumları gözler önüne sermektedir. K11’in yaşadığı vaka, ikincil travmanın yalnızca bireylerin anlattıklarıyla değil, tanıklık edilen adaletsizlik ve çaresizlik duygusuyla da beslendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Farklı mesleki alanlarda çalışmış olmalarına rağmen genel olarak duygusal anlamda etkilendikleri ve koordinasyon eksikliğinin ortak bir sorun olduğu görülmektedir.

3.2.6.1.2. Sorumluluklar

Sahada görev alan kadın çalışanların sorumlulukları eğitim durumu ve yaşa bağlı olarak değişiklik göstermekte olup bu durumlarla ilgili katılımcıların sahada yerine getirdikleri görevler aşağıda belirtilmiştir:

“Morg görevlisiydim. Cenaze topladım sürekli. Bir diğesinde de doğumdaydım. Reyhanlı'ya gittiğimde doğumdaydım.” (K9).

“Orada biz daha çok işte konteyner kentte, oradaki ne diyeyim, ilkokul öğrencilerle ve ortaokul öğrencilerle daha çok etkinlikler planlama üzerine bir görevimiz vardı. Kızılay'la beraber de çalıştık özellikle. Okullara gittik konteyner kentteki. Orada çocuklarla çeşitli etkinlikler planladık. Konteynerde onları uyguladık. Anaokulu vardı. Anaokulu konteynerine gittik. Orada etkinlikler planladık. Benim görevim daha çok çocuk alanındaydı diyebilirim.” (K12).

“Oraya bakanlık tarafından direktmen 6 müdürle birlikte ve ben görevlendirildim. Ben il koordinatör olarak atandım. Dolayısıyla tüm ildeki mobil tırların, sosyal marketlerin, konteyner kentlerin kontrolü bendeydi. Bunu gerçekleştirdim orada. Her gün bir ilçede olup yardım akışını izleyip, oradaki yardım eksikliklerini inceliyorduk. Atıyorum o sosyal markette şu eksik ya da bu konteyner kentte sosyal market çok fazla gibi. Analiz yaptık daha fazla.” (K4).

Katılımcıların ifadeleri, afet sahasında yaş, meslek ya da uzmanlık ayrımı gözetmeksizin çok çeşitli görevlerde yer aldıklarını göstermektedir. K9, görevli olduğu dönemde hem cenaze toplama gibi oldukça ağır bir işle ilgilenmiş, hem de doğum sürecinde görev almıştır. Bu, sahadaki görev dağılımının ne kadar geniş bir yelpazede olduğunu ve sağlık personelinin çok farklı alanlarda konumlandırıldığını ortaya koymaktadır.

K12 ise sahadaki görevini özellikle çocuklarla etkinlik planlama ve uygulama üzerine yürütmüştür. Konteyner kentlerdeki ilkokul, ortaokul ve anaokulu düzeyindeki çocuklarla çeşitli sosyal ve psikolojik destek etkinlikleri düzenlediklerini, Kızılay ile iş birliği içinde çalıştıklarını aktarmıştır. Bu durum, afet sonrası psikososyal desteğin çocuklara ulaşma boyutunun ne kadar kritik olduğunu vurgulamaktadır.

K4 ise sahada il düzeyinde sorumluluk alarak koordinasyon görevini yürütmüştür. Mobil destek araçlarından sosyal marketlere kadar birçok yapının işleyişinden sorumlu olmuş, ilçe ilçe gezerek yardım akışlarını denetlemiş ve ihtiyaç analizleri yapmıştır.

Bu üç katılımcının anlatımları, afet bölgesinde kadın çalışanların yaş ya da meslek grubu fark etmeksizin büyük bir özveriyle farklı alanlarda görev aldıklarını göstermektedir. Gerek ön saflarda gerekse koordinasyon ve analiz düzeyinde çalışan bu kadınlar, afet yönetiminin hem

fiziksel hem de duygusal yükünü taşımakta önemli roller üstlenmişlerdir. Sahadaki bu çeşitlilik, afet dönemlerinde esneklik, dayanıklılık ve çok yönlülük gerektiren bir hizmet yapısının varlığını ortaya koymaktadır.

“Oradaki görevim çok farklıydı. Psikososyal destek çalışmaları saha koordinatörü olarak görev aldım. Dolayısıyla sorumluluğu çok daha ağır ve büyüktü. Maraş'taki çok daha iyileştirme dönemi ve çok daha bireysel yani sadece çocuk ve ergenlerdeki ruh sağlığını iyileştirme sürecinde birtakım uygulamalar için görev aldım. Orada çok daha kısıtlıydı ama Hatay'daki görevim çok daha geniş ve sorumluluğu yüksekti. Dolayısıyla kendimi çok stres altında hissettim. Yani hayatımda fiziksel olarak ihtiyaçlarımı karşılamada zorlandığım tek dönem diyebilirim. Çünkü hiç bilmediğim bir ilde, hiç bilmediğim bir fiziksel ortamda, hiç bilmediğim insanları koordine etmek durumundaydım. Kurumlar arası iş birliğini sağlamak mümkün değil. Çünkü herkes farklı bölgelerden gelmiş ve görevlendirilmiş. Yöreyle bilmiyorum. Oranın özelliklerini, kültürel özelliklerini bilmiyorum. Ve bunları bana aktarabilecek yerel de destek sağlayan personeller yoktu. Personellerin pek çoğu farklı illerdeydi ya da görevde zaten değildi. Hayatını kaybedenler vardı. Yani diğer illerin desteğiyle yürüdüğü için koordinasyonu sağlamak çok zordu. Saha koordinatörlüğünde de açılan psikososyal destek merkezlerinin sorunlarını tespit edip bu sorunların giderilmesi noktasında destek sağlamak hani koordinatörün görevi. Ben bölgeyi hiç bilmediğim için oraya da zaten farklı illerden görevlendirilen arkadaşlar geliyor. Örnek veriyorum işte diyor ki Katar konteyner kentinde şöyle bir sorun var diyor. Ama o konteyner kenti nerede? Orada kimler kalır? Orada kalan kişilerin kültürel özellikleri nelerdir? Nasıl bir yapılanma var konteyner kentinde? Tüm bunları bilmediğim için önce zaten bütün sahayı gezmem gerekti. Ve görev sürem de sonuçta çok uzun değil. Kısa bir süre. Bir çocuğum doğduğu için, küçük bir çocuğum vardı 18 aylık. Hızlı bir şekilde fayda sağlamak adına kendi zamanımızdan, öz bakımımızdan biraz daha fedakârlık göstererek bütün sahayı gezip sonrasında çözüm bulmaya çalıştık. Dolayısıyla orada çözüm bulmaya çalışırken de diğer kurumlarla da kontak sağlaman çok zor. Dediğim gibi hiç bilmediğim bir yerdesin. Ve düşündüğünün dışında da birtakım problemler çıkabiliyor. Yani bir sahada istismar vakası da olabiliyor. Zaten sosyal hizmetlerin normalde de görev ve sorumluluklarından. Dolayısıyla ona da yöneliyorsun. Yani oldukça zorluydu.” (K5).

Katılımcı, Hatay’da psikososyal destek saha koordinatörü olarak görev aldığını ve bu pozisyonun yüksek sorumluluk ve stres içerdiğini ifade etmiştir. Bilmediği bir şehirde, yerel destek olmadan farklı illerden gelen personeli koordine etmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Fiziksel ihtiyaçlarını karşılamada ciddi zorluk yaşamış; görev süresinin kısa olması nedeniyle öz bakımından fedakârlık yaparak sahayı hızla tanımaya çalışmıştır. Kurumlar arası iş birliğinin zayıf olması, kültürel farklar ve sahadaki beklenmedik sorunlar (örneğin istismar vakaları) görevi daha da zorlaştırmıştır.

“Ben başvuru alıyordum. Başvuruların alınması, engelli aylığı, dul aylığı, şartlı eğitim yardımı, aile destek yardımı. Bu ilk başvuru kısmı bendeydi. Başvuruların alınması, kömür yardımı. Bütün başvuruları ben aldım, öyle söyleyeyim.” (K3).

“Konteyner kent kurulumu başlangıcında bulundum. Daha ben gittiğimde konteyner kentler hızlı bir şekilde yapılmaya çalışılıyordu. İlerleme aşamalarını takip ediyordum. Ekiplerim vardı. Önce bunu arama kurtarma teknisyenleriyle yaptım ilk gittiğimde. Sonrakinde daha bir düzenli oldu. Türkiye’nin dört bir yanından gelen mühendis arkadaşları koordine ettim. Bu iş yaptım ben. İşlerin takibi, ilerlemesi veya o sırada o konteyner kentte bir sıkıntı varsa atıyorum. Bununla ilgili üstlere veya sorumlulara iletmelerini sağladık. Böyle bir koordinasyon yaptık.” (K1).

“Valla biz işe temizlik personeliydik. Orada direkt temizlik yaptık yani. Hep hastanenin içinde. Hastanede zaten yeni yapılmış bir hastanedir. İçi de aslında çok güzelmiş ama çok hasar görmüş. Hasar görünce usta bulunamamış. Ustalar çok böyle pis çalışmışlar. Her yer boya o. Şey yapılan, söyle şunları... Harcanan tıbbi malzemeler, yoğun bakımda, ameliyathanede, o enjektörler bilmem neler, tüpler onlar bunlar bir sürü malzemeler ziyan yani hep. Onları topladık işte, yerleştirdik, ettik.” (K8).

Katılımcı K3, afet bölgesinde sosyal yardım başvurularının alınmasından sorumlu olduğunu belirtmiş; engelli ve dul aylığı, şartlı eğitim yardımı, kömür desteği gibi birçok başvuru işlemini tek başına yürüttüğünü ifade etmiştir. K1 ise konteyner kentlerin kurulum sürecinde sahada aktif görev almış, arama kurtarma teknisyenlerinden mühendis ekiplerine kadar birçok farklı grupla koordinasyon sağlamış ve teknik işlerin takibini yapmıştır. K8 ise hastane ortamında temizlik personeli olarak çalışmış; hasar görmüş tıbbi alanlarda yoğun bir temizlik ve malzeme toplama süreci yürüttüğünü aktarmıştır.

Bu ifadeler, afet bölgesinde görev alan kadın çalışanların farklı kurumsal rollerde ve mesleki pozisyonlarda yer aldığını ve her birinin sahaya özgü kritik sorumluluklar üstlendiğini göstermektedir. Ayrıca görevlerin yalnızca meslek tanımına bağlı kalmadığı, afetin olağanüstü doğası gereği çok yönlü ve esnek bir çalışma biçiminin geliştiği anlaşılmaktadır. Katılımcılar, kimi zaman asli görevlerinin ötesine geçerek sahadaki ihtiyaçlara göre inisiyatif almış ve çözüm üretme odaklı çalışmışlardır. Bu da kadın çalışanların hem teknik hem psikososyal alanlarda önemli roller üstlendiğini ve afet yönetiminin çok yönlü insan kaynağına duyduğu ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır.

Yapılan görüşmeler sonrasında afet bölgesinde görev alan kadın çalışanların meslek, yaş veya tecrübe ayrımı yapmaksızın sahada her alanda bulunduklarını görmekteyiz.

3.2.6.1.2.1. Saha Tecrübesi

Afet bölgesinde görev alan kadın çalışanlar fiziksel, duygusal ve sosyal açıdan çalışma ortamında zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durumlarla ilgili katılımcıların öne çıkan ifadeleri şu şekildedir:

“Fiziksel olarak zaten afet bölgesi olduğu için pek bir şartları düşünmeden gittik. Araçta kalmaya göze almıştık. Ama daha sonra küçük bir konteynırda sadece bir kişinin kalabileceği konteynırda beş kişi kaldık. Fiziksel şartlar hani beş üzerinden puan versek ikiydi. Duygusal olarak buna bağlı olarak zaten 18 gün sadece bir palet üstünde yattığımız için çok fazla motive olamamış olmanın verdiği ve olayın acısından dolayı. 5 üzerinden 3 civarlı. Kendi vatandaşına çok temas etmeye çalıştık ama hepsi kendi çadırında ve kendi hayatındaydı. Biz çalışanlar olarak çok farklı bir bölgede kalıyorduk. Dolayısıyla hani sosyallik bir de Ramazan ayıydı. Sadece iftar saatlerinde gerçekleştirebildiğimiz bir durumdu.” (K4).

“Yani çok kaotik bir ortam. Tabii gittiğimiz döneme göre bu değişiklik gösterir ama akut dönemi değerlendirecek olursak yani tam krizlerin olduğu bir dönem. Fiziksel olarak da öyle. Çok karmaşık, ihtiyaçların karşılanamayacağı, yetersizliklerin çok yoğun olduğu bir dönem. Yani psikososyal açıdan da çok kendinizi çaresiz hissettiğiniz, zaman zaman yetersiz hissettiğiniz varsa kendi yaşanmışlıklarınız onların da su yüzüne çıktığı zor bir dönem yani her açıdan hem fiziksel hem sosyal hem psikolojik açıdan zor bir dönem.” (K5).

“Fiziksel açıdan yoğun enkaz, ağır çalışma koşulları ve yetersiz altyapı nedeniyle oldukça zorluydu. Sürekli hareket ve fiziksel efor gerektiren bir iş yükü vardı. Duygusal açıdan yaşanan acılar ve kayıplar nedeniyle oldukça ağır ve sarsıcıydı. Hayatta kalanların umutları ve çaresizlikleriyle karşılaşmak, duygusal anlamda dayanıklılık gerektiriyordu. Sosyal açıdan dayanışma ve ekip ruhu ön plandaydı. Meslektaşlar ve gönüllülerle kurulan güçlü bağlar, motivasyonu artırsa da bazen iletişim ve koordinasyon sorunları yaşıyordu. Üç hafta süresince hem fiziksel hem de ruhsal olarak sınandım, ancak insanların hayatlarına dokunmak ve yardım etmek bu zorluklara değdi.” (K10).

Kadın çalışanların afet bölgesinde karşılaştıkları saha koşulları, fiziksel, duygusal ve sosyal düzeyde birçok zorluğu beraberinde getirmiştir. Katılımcıların aktarımlarında öncelikli olarak barınma, hijyen, ulaşım ve temel ihtiyaçlara erişim konularında ciddi yetersizlikler öne çıkmaktadır. Krizin ilk günlerinde görev alan kadın çalışanlar, çoğu zaman barınma koşullarını düşünmeden bölgeye intikal ettiklerini, hatta bazı durumlarda araçta kalmayı bile göze aldıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin bir katılımcı (K4), beş kişinin yalnızca bir kişinin kalabileceği bir konteynıra sığmak zorunda kaldıklarını, 18 gün boyunca bir paletin üzerinde yattıklarını, bu nedenle hem fiziksel hem de duygusal anlamda motivasyonlarının oldukça düştüğünü belirtmiştir.

Sahadaki koşullar, afetin akut evresinde kaotik, düzensiz ve yoğun bir kriz ortamı olarak tanımlanmıştır. Katılımcılardan biri (K5), bu süreci “ihtiyaçların karşılanamayacağı, yetersizliklerin çok yoğun olduğu bir dönem” olarak betimlemiş ve hem fiziksel hem psikolojik anlamda bireyin sınırlarına yaklaştığını vurgulamıştır. Bu durum, sadece bedensel dayanıklılığı değil, duygusal sağlamlığı da ciddi biçimde zorlamıştır. Enkaz yoğunluğu, yetersiz alt yapı, sürekli hareket gerektiren görev dağılımı gibi unsurlar; çalışanların hem tükenmişlik hem de çaresizlik hislerini artırmıştır.

Bir başka katılımcı (K10) ise sahadaki koşulların fiziksel olarak oldukça ağır olduğunu, ancak en zorlu unsurun duygusal anlamda yaşanan kayıplar ve çaresizlikle yüzleşmek olduğunu vurgulamıştır. Hayatta kalanların gözlerindeki umutla çaresizliğin iç içe geçmesi, çalışanlarda empatik tükenmeye ve yoğun duygusal dalgalanmalara yol açmıştır. Bununla birlikte, bu zorluklara rağmen ekip arkadaşları ve gönüllülerle kurulan bağların destekleyici bir unsur olduğu, dayanışma hissinin zaman zaman motivasyonu artırdığı da vurgulanmıştır.

Tüm bu ifadeler, saha koşullarının yalnızca fiziksel bir zorluk değil; aynı zamanda psikolojik ve sosyal açıdan da yoğun bir yük anlamına geldiğini ortaya koymaktadır. Kadın çalışanlar, afet ortamında çoğu zaman kendi ihtiyaçlarını geri plana atarak görev odaklı hareket etmiş, ancak bu durum uzun vadede ruhsal ve bedensel tükenmişlik riskini artırmıştır.

“...yani bütün şehrin yok oluşunu görmek, işte insanların o halini görmek ve çok da bir şey aslında yapamadığımızı fark etmek maalesef. Yani ne kadar oraya gitsek de orada bulunsak, bir şey yapmaya çalışsak da çok fazla bizim elimizde olan bir şey olmadığı için, daha böyle nakit kaynaklar gerektiği için. Birazcık kendimi kötü hissettim açıkçası. Elimizden geldiğince destek olmaya çalıştık ama döndükten sonra da böyle birkaç hafta kendime geledim yani duygusal anlamda. Kötü hissettim. Sosyal anlamda da tabii ki birilerine destek olmak, öyle işte insanlarla beraber olmak. Bu da çok anlamlı bir şey tabii ki bizim için. Yani bir parçası gibi hissettim. Yani o grubun bir parçası ve işte hani birlikteyiz duygusu çok hoşuma gitti. Ama dediğim gibi çok şeydi ki küçük bir parçaydık biz.” (K12).

“Yani ben gittiğimde bilmiyorum ama bayağı kötüydü. Yani ortam, insanlar... Ben de etkilendim. Ama kısa ve net tanım olarak söylemem gerekirse... Yani büyük bir kaos diyeyim ya, karışıklık.” (K3).

“Böyle kantin gibi bir yerde yerlere matlar sevilerek şey yaptık, ısı öteden sıkıntımız yoktu ama duş sorunumuz vardı. Tabii sosyal olarak yani kadınlar, erkekler iç içeydik. Biraz bir mecburiyet bölgesi gibi bir şeydi. Duygusal olarak da herkes birbirine çok yardımsever, çok bağlı, çok birikti.” (K7).

“Zor ya. Çalışmak falan. Zordu, başlarda daha zordu. Sonra sonraya alıştığımızdan, yani biliyoruz ya daha önce, hani daha sonra alıştık ama zor bir ortam. Fiziksel olarak da zor, duygusal olarak zaten hiç söylemiyorum kendim açısından. Çünkü duygulu bir insanım yani. Hep zorlandım. Sosyal açıdan bir sosyal bir şey yok zaten yani.” (K1).

“Şöyle, fiziksel olarak konteynerde kaldığımız için bir şeylere ihtiyaç daim, temel ihtiyaçla ulaşmakta zorluk çektik. Yemek olarak özellikle. Çünkü bilmediğiniz bir şehirdesiniz ve nerede ne olduğunu da bilmiyorsunuz. Bu yüzden zor da psikolojik olarak insanların anlattıklarından daha çok çocuklardan etkilendim. Yani kendinizi onun yerine koyduğunuza kötü hissediyorsunuz. Zaten daha çok yardım amaçlı yaklaşıyorsunuz.” (K6).

“Ya böyle aşırı savaş meydanı gibi olarak tanımlıyorum ben onu biraz zihnimde ama Herkes bir şekilde üzüldürken, ağlarken soğukkanlı hiçbir şey hissetmeyen personeller var. Bunlardan biri miydim? Evet biriydim. Orası bana bulunduğum süre zarfında hiçbir şey hissettirmedi. Aslında bu termitlerle gittiğimiz için duygusal olma şansımız ve lüksümüz yok.” (K8).

Yapılan görüşmeler sonucunda bölgenin fiziksel, duygusal ve sosyal açıdan yetersiz olduğu görülmekte olup sahaya destek olmak için giden kadın çalışanların da dezavantajlı grup içerisine dahil oldukları anlaşılmaktadır. Bazı katılımcılar, çalıştıkları alanı “büyük bir kaos” (K3) ya da “savaş meydanı gibi” (K8) tanımlayarak, bölgedeki karmaşanın boyutuna dikkat çekmişlerdir. Özellikle barınma ve hijyen konularında ciddi eksiklikler olduğu, kimi zaman yatacak yer bulamayıp matlar üzerinde ya da kalabalık konteynerlerde kalmak zorunda kalındığı belirtilmiştir (K4, K7). Kadın ve erkek çalışanların sosyal alanlarda iç içe bulunmaları, duş gibi mahremiyet gerektiren ihtiyaçların karşılanamaması, kadın çalışanların sahadaki temel haklara erişimini daha da zorlaştırmıştır.

Fiziksel zorlukların yanı sıra, çalışanlar sahada temel ihtiyaçlara ulaşmakta da zorlanmıştır. Bilinmeyen bir şehirde yemek ve barınma gibi en basit ihtiyaçların dahi karşılanması çaba gerektirmiş, bu durum çalışanların stres düzeyini artırmıştır (K6). Bazı katılımcılar, özellikle çocuklarla kurdukları temasların kendilerinde daha yoğun bir duygusal yük yarattığını ifade etmiş, travma yaşayan çocuklara şahit olmanın ikincil travmayı tetikleyici bir unsur olduğunu vurgulamıştır.

Duygusal olarak ise çalışanlar iki uçta deneyimler yaşadıklarını aktarmışlardır. Bazı çalışanlar kendilerini sahaya motive olmuş hissettiklerini ve yardım etme isteğiyle hareket ettiklerini ifade ederken, bazıları ise duygularını bastırarak görevini yapmaya çalıştığını belirtmiştir. Katılımcılardan biri, “orası bana hiçbir şey hissettirmedi” diyerek, duygularını askıya alma halini açıkça dile getirmiştir (K8). Bu durum, afet sahasında görev yapan personelin yalnızca fiziksel değil, psikolojik olarak da olağanüstü koşullar altında çalıştığını göstermektedir.

Sosyal açıdan ise bazı katılımcılar sahada bir dayanışma ve birlik duygusu hissettiklerini belirtirken, bazıları sosyal etkileşimin oldukça sınırlı kaldığını, herkesin kendi görev alanında yalnızlaştığını ifade etmiştir. Özellikle Ramazan ayında görev yapan katılımcılar, sosyal birlikteliğin sadece iftar saatleriyle sınırlı olduğunu dile getirmiştir (K4).

Sonuç olarak, saha koşulları; fiziksel zorluklar, duygusal yıpranma ve sosyal izolasyon gibi çok boyutlu etkenlerin birleşimiyle kadın çalışanların mesleki deneyimlerini şekillendirmiştir. Bu koşullar, ikincil travmanın gelişiminde tetikleyici bir rol oynamış ve başa çıkma stratejilerinin merkezinde yer almıştır.

3.2.6.1.3. Ekip ve Duygular

Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların deneyimlerinde ekip içi ilişkiler ve duygusal süreçler belirleyici bir yer tutmaktadır. Dayanışma, empati ve ortak amaç duygusu sahada moral ve motivasyonu artırırken, kimi zaman yetersizlik hissi, duygusal tükenme ve yalnızlık duyguları da yoğun şekilde yaşanmıştır. Katılımcılar, ekip ruhunun zaman zaman koruyucu bir faktör, zaman zaman da iş yükünü artıran bir unsur haline geldiğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, duygusal dayanıklılık kadar ekip içi iletişim ve destek de ikincil travma ile başa çıkmada önemli rol oynamaktadır.

3.2.6.1.3.1. Dayanışma, Ekip Ruhu, Yoğunluk

“Mesleki anlamda da bizim görevimiz acil durumlarda, afet anlarında ya da ne bileyim deprem olur, farklı bir afet durumu olur ya da intihar olur vs. Böyle şeylere görevlendirilebiliyoruz. Zor koşullarda. Böyle konularda daha böyle soğukkanlı olabilmeyi ve daha güçlü durabilmeyi öğretti diyebilirim.” (K12).

“Kişisel olarak tabii ki dediğim gibi yani hani aldığım nefesi sorguladığım andı ve mesela son görevimde gittiğimde 3 gün konteyner kente elektrik verilmediği vardı. Evde hastalar var, bebekler var, ısınma, yemek yapacağınız ocak, her şey elektriğe bağlıydı. Bunların hiçbirisi olmamıştı ve ben çok sorguladım. Biz ne kadar konforlu bir yerde yaşıyormuşuz yani bu insanların yaşadığı hayata bakınca açıkçası orada ben çok üzüldüm ve hala yetersiz kaldığımızı düşünüyorum oralara karşı. Bunun dışında ekleyebileceğim çok bilemedim şu anda.”(K15).

“Bu süreç hem kişisel hem de mesleki hayatımı derinden etkiledi. Kişisel olarak, insanlara yardım etmenin ne kadar değerli olduğunu bir kez daha anladım ve dayanıklılığımın sınırlarını keşfettim. Zorluklara rağmen umutlu kalmayı öğrendim. Mesleki olarak ise kriz yönetimi, hızlı karar alma ve kaynakları etkin kullanma konularında kendimi geliştirdim. Ayrıca, insanların ihtiyaçlarını daha iyi anlayarak empati kurma yeteneğimi artırdım. Bu tecrübe hem bir birey hem de bir AFAD görevlisi olarak beni daha güçlü kıldı.” (K10).

Katılımcıların anlatımları, afet bölgesinde görev almanın sadece mesleki bir deneyim değil, aynı zamanda kişisel bir dönüşüm süreci olduğunu ortaya koymaktadır. K12, afet anlarında görev almanın mesleki açıdan soğukkanlılık ve dayanıklılık kazandırdığını vurgulamıştır. Bu tür kriz ortamlarının sosyal hizmet uzmanlarına sadece bilgi değil, aynı zamanda pratikte güçlü kalmayı öğrettiğini ifade etmiştir.

K15'in anlatımı, afet bölgesindeki gözlemlerle birlikte gelişen kişisel farkındalığı vurgular niteliktedir. Elektriğin günlerce kesik olduğu, bebeklerin ve hastaların yaşadığı konteyner kentlerdeki yoksunluk, kendi hayatını sorgulamasına ve yaşamın ne kadar konforlu yönlerini çoğu zaman fark etmeden yaşadığını düşünmesine neden olmuştur. Aynı zamanda bu koşullarda yetersiz kalmanın verdiği üzüntüyü hâlâ taşıdığını belirtmiştir.

K10 ise bu sürecin hem kişisel hem de mesleki gelişimine doğrudan katkı sağladığını dile getirmiştir. Dayanıklılığını test ettiğini, yardım etmenin anlamını derinlemesine kavradığını ve kriz anlarında karar verme, kaynak yönetimi, empati gibi becerilerinin güçlendiğini ifade etmiştir. Bu deneyimin onu sadece bir kamu çalışanı değil, aynı zamanda daha dirençli ve duyarlı bir birey haline getirdiğini vurgulamıştır.

Bu anlatımlar, afet bölgesinde görev yapmanın mesleki yeterliliklerin ötesinde, kişinin değerlerini, empatisini, yaşam algısını ve sınırlarını sorgulamasına neden olan derin etkiler bıraktığını göstermektedir. Kadın çalışanlar, bu süreçte yalnızca başkalarına destek sunmakla kalmamış, aynı zamanda kendilerini de yeniden tanıma fırsatı bulmuşlardır. Bu durum, ikincil travmayla baş etmenin yanında, sahada bir tür kişisel farkındalık ve dönüşüm sürecinin de yaşandığını ortaya koymaktadır.

“Valla çok güzel etkiledi diyorum. Neden? Çünkü her zaman her şeye şükredebilmeyi öğrendim. Hiçbir şeyde neden, niçin demiyorum artık sorgulamıyorum.” (K9).

“Yani psikopat bir mühendis olarak tabi ki de yapıların insanları öldürdüğünü düşünüyorum. Umarım düzeltirler öyle söyleyeyim.” (K1).

“Diyorum ki nelerle uğraşıyormuşuz. İnsanların ne dertleri var. Bunu biraz daha bakıma kolaylaştırdı. Tabi ki depreme dayanıksız evlerde oturmanı getirmiş oldu. Ya da çalıştığımız yerlerin. Bunlar biraz daha kaygılandırdı. Ama yine elimizden bir şey gelmiyor tabii o noktada. Yani hani ilk 10 ay sonra gitmiş olmama rağmen televizyonda izlediklerimiz gibi değil. İnsanların yaşadıkları şeyler bambaşka. Yani bu noktada çok ciddi bir olumlu katkısı var. Genişledi bakış açım. Biraz daha hani o monotonluk veyahut da hani mesleğin getirmiş olduğu içerisindeki hengameler dışında farklı bir psikososyal destek vermek de bu kadar büyük bir afette yardım edebilmek ya da hani mesleki olarak becerilerini kullanabiliyor olmak. Bunlar hani gerçekten etkili oldu ve dönüp dönüp o günlerden vaka örnekleriyle birlikte kullanıyorum yani.” (K11).

Katılımcıların ifadeleri, afet bölgesinde yaşanan deneyimlerin yalnızca mesleki değil, aynı zamanda kişisel farkındalık, yaşam algısı ve toplumsal duyarlılık açısından da derin etkiler bıraktığını göstermektedir.

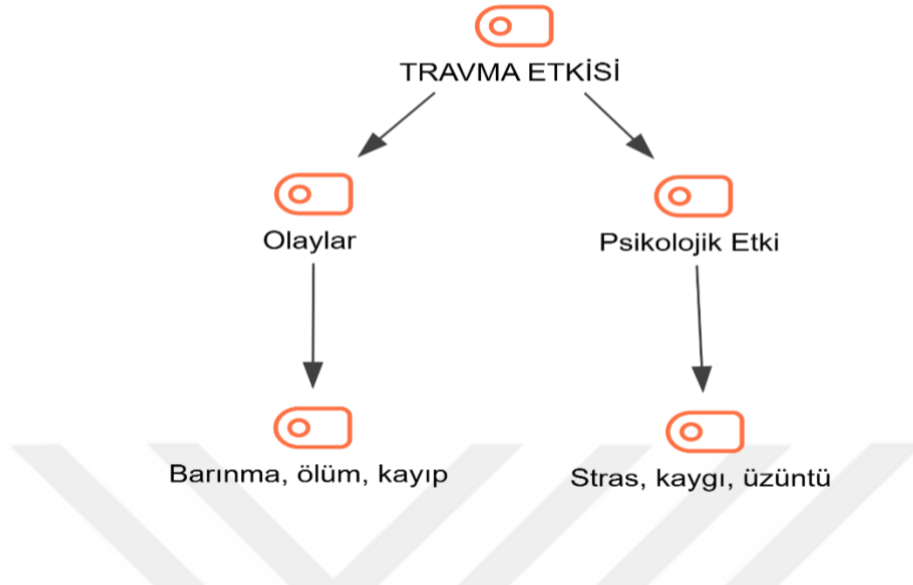
K9, afet sahasında geçirdiği sürecin kendisinde güçlü bir maneviyat gelişimi sağladığını ve artık olaylara sorgulayıcı değil, şükredici bir yerden baktığını ifade etmiştir. Bu, afetin insanlara değer verdiği şeyleri yeniden düşünme ve günlük şikâyetlerden uzaklaşma fırsatı sunduğunu gösteren bir içsel dönüşümdür.

K1, mühendislik bakış açısıyla sürece yaklaşarak afetin insani değil, yapısal ihmallerin sonucu olduğunu açıkça dile getirmiştir. "Yapılar insanları öldürüyor" ifadesi, afetlerin sonuçlarının doğa olaylarından değil, ihmal ve plansızlıktan kaynaklandığını vurgulayan kritik bir toplumsal eleştiridir. Aynı zamanda bu yaklaşım, teknik meslek gruplarının afet sonrası değerlendirmelerde oynadığı önemli rolü göstermektedir.

K11 ise yaşadığı deneyimin kendi bakış açısını genişlettiğini, televizyonlardaki afet görüntülerinin gerçek yaşananlarla kıyaslanamayacağını, sahada birebir tanık olmanın çok daha dönüştürücü bir etki yarattığını belirtmiştir. Afet sonrası psikososyal destek sunmanın, mesleki becerilerini derinlemesine kullanma fırsatı sunduğunu ve bu örnekleri hâlâ eğitim ve danışmanlık süreçlerinde hatırladığını ifade etmiştir.

Bu anlatımlar, afetin sadece bir kriz değil, aynı zamanda bir farkındalık ve dönüşüm alanı olduğunun açık göstergesidir. Kadın çalışanlar, sahada yaşanan her travmatik deneyimden kişisel anlamlar çıkarmış; değerlerini, mesleki tutumlarını ve toplumsal duyarlılıklarını yeniden şekillendirmişlerdir. Afet, kimi için içsel bir şükür kaynağı olurken, kimi için sistem eleştirisine dönüşmüş; ancak tümünde ortak nokta, bu deneyimin kişiyi derinden dönüştüren bir süreç olduğudur.

3.2.6.2. Travma Etkisi

Şekil 3.10. “Travma Etkisi” Temasına Ait Alt Temalar

“Travma Etkisi” alt temasına ait kodlar oluştururken afet bölgesinde görev alan kadın çalışanların alanda en çok etkilendikleri olaylar ve bu olayların duygusal ve psikolojik sağlıklarına etkileri dikkat edilmiştir. Bu bölümde katılımcıların ikincil travma bilgileri yer alacaktır.

3.2.6.2.1. Olaylar (İkincil Travma Deneyimleri)

Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların anlatımları, ikincil travmanın mesleki sınırların ötesine geçen ve bireysel yaşamı etkileyen derin bir psikolojik süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcılar, görev süresince yalnızca fiziksel değil, yoğun bir duygusal yük altına da girdiklerini belirtmişlerdir. En sık ifade edilen duygular; üzüntü, çaresizlik, suçluluk, yetersizlik hissi ve tükenmişlik olmuştur.

Katılımcılardan biri, afet sahasında yaşadığı duyguları şu şekilde özetlemiştir:

“Üzüntü. Hep üzüntüyle beraber bu acaba biz yetişemiyor muyuz, yapamıyor muyuz kaygısı. Ve ne zaman bu işler bitecek stresi. Yaşadığım temel duygular bunlardı.” (K15).

Bir başka katılımcı, görev yaptığı hastanede arama kurtarma sürecinde canlı bir bireyi çıkarılamamasının kendisinde yoğun bir umutsuzluk duygusu yarattığını, cenazelerin teslim sürecinde ise ailelere yardımcı olamamanın suçluluğunu hissettiğini belirtmiştir:

“Bizim çalıştığımız hastane enkazında hiç canlı çıkartamadık biz. Sadece insanların cenazelerini teslim etmek üzere bir sistem vardı. Sanırım en kötü hisseden durum oydu çünkü artık bir süre sonra bizimki de umutsuzluğa kapıldı. Canlı çıkartmak, birilerinin yaşamına el uzatmak belki çok daha farklı bir duygu Arama Kurtarma Personeli için. Yani beni çok aslında biraz zorlamıştı. Çünkü bir ses, bir umut ışığı duymayı çok arzuladık, çok istedik. Ama maalesef olmadı. Aile yakınlarına hesap veremeyişimiz de bizi biraz üzdü. Günler sonra aileleri bulamayışımız, ailelerin cenazelerin hepsini teslim ettikten sonra hala ailelerin yakınlarına ulaşamadığı ve o yakınlarının kimsesizler mezarlığına gönderildiğini ilettiğimizde yaşadıkları o kötü halde biraz üzdü, yıpratmıştı bizi açıkçası.” (K8).

İfade edilen duygular, sadece sahadaki olaylara değil; başkalarının yaşadığı kayıplara tanıklık etmenin de birey üzerinde önemli etkiler bıraktığını göstermektedir. Katılımcılardan biri, dinlediği travmatik yaşam öyküleri nedeniyle empatik yıpranma yaşadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Kaybettikleri sevdiklerini anlatan bireyleri dinlerken yoğun empati nedeniyle kendimi yıpranmış hissettim. Bu durum, mesleki olarak daha dikkatli ve kişisel olarak daha içe dönük olmama neden oldu.” (K10).

Bazı katılımcılar ise doğrudan bir travma yaşamamış olsalar da tanıklık yoluyla yaşanan duygusal etkileri vurgulamışlardır. Örneğin K7, bireysel olarak travmatik bir olayla karşılaşmadığını ancak depremzedelerin anlatımlarından derin biçimde etkilendiğini belirtmiştir:

“Yani Bireysel olarak karşılaştığım bir travmam olmadı ama ikinci travma olarak dediğim gibi oradaki deprem zedelerinin anlattıkları tabii ki beni çok etkiledi ve uzun bir süre bunu düşünüp üzüldüm. Ama şu an iyiyim, bir etkisi yok.” (K7).

Benzer şekilde, K6 ise sahada yaşadıklarının kendisini kayıp senaryoları kurmaya ittiğini, bu düşüncelerin kendi yaşamına dair farkındalıklar ve kaygılar doğurduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Olayları bakış açısında etkiliyor zaten. Yani şöyle söyleyeyim, birini kaybetmenin, şu an değer verdiğim birini kaybetseydim ne yapardım kısmını düşünüyorsun direkt. Yani ya da bu kadar insan ölseydi hayatıma nasıl devam ederdim gibi sürekli kendini sorguluyorsun. Bu da kötü etkidir. Aileyi kaybetmek başladı zaten direkt, travma olarak geliyor.” (K6).

Bu anlatımlar, afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların çoğunun, empati yoluyla travmaya maruz kaldığını, bu durumun ise zaman zaman işlevselliklerini zorlayan duygusal etkilerle sonuçlandığını göstermektedir. Ayrıca ikincil travmanın etkileri bireyden bireye değişmekte; bazıları için kısa süreli düşünsel sorgulamalarla sınırlı kalırken, bazıları için uzun vadeli psikolojik izler bırakabilmektedir. Sahaya geç ulaşan ya da daha az yoğun görevlerde bulunan çalışanların ise bu etkilere daha sınırlı biçimde maruz kaldığı görülmektedir:

“Yani gittiğim zamanlarından muhtemelen. Bir şeyler daha atlatıldığı için ikinci travma ikisi bende çok oluşmadı. Temel sebep dediğim gibi o sürecin biraz da halk açısından, o bölgede yer alan kişiler açısından biraz daha geçmesi, bir şeylere alışmış olmaları. İster istemez hani temel sebep oluyor. Atıyorum depresyon olduktan çok kısa bir süre sonra gitmiş olsaydım muhtemelen yaşadığım travma durum... Öyle düşünüyorum.” (K3).

Sonuç olarak, elde edilen bulgular; afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların yaşadıkları travmatik tanıklıkların, ikincil travma gelişimine zemin hazırladığını, bu durumun ise çalışanların psikolojik dayanıklılığını zorladığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, sahada çalışan kadın personelin psikolojik destek mekanizmalarına erişimi, düzenli süpervizyon, duygu boşaltımı sağlayacak güvenli alanlar ve kurumsal rehberlik gibi destek sistemlerine ihtiyaç duydukları söylenebilir.

3.2.6.2.1.1. Barınma, Kayıp, Ölüm

Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların anlatımları, sahada yalnızca profesyonel değil, aynı zamanda bireysel düzeyde de derin etkiler bırakan deneyimlerle karşılaştıklarını göstermektedir. Bu deneyimler, kimi zaman mesleki rollerle ilgili etik ikilemler, kimi zaman ise yaşamsal yoksunluklar ve sahadaki eşitsizliklerle yüzleşme üzerinden şekillenmiştir. Katılımcıların en çok etkilendikleri olaylara ilişkin aktardıkları, afetin fiziksel yıkımı kadar, ruhsal etkilerinin de sarsıcı olduğunu ortaya koymaktadır.

“En çok etkileyen olay... Bulunduğum konteynerin birkaç konteyner ötesinde... O arada işte benim bulunduğum zaman da yavaş yavaş Hatay’da yağmurlar başlamıştı. Çadırların su aldığından ve yine buna müdahale de bulunamadığından bahsediyordu. İşte birkaç konteyner ötede bebeği olan birinin konteyner su almıştı ve bebeği rahatsızlandı. Hani aslına bakan çabayı sarf ediyor ama kriz anında anlık çözüm buluyoruz ister istemez. Ben de şeyi düşündürmüştüm. Bu ailenin bir çocuğu var, yaşı çok küçük ve o dönemde de havalar çok soğuk değildi. İlerleyen kış koşullarında hani çocuk için barınma koşulları nasıl olacak ki çocuk alanında çalışan biri olarak nasıl bir ailenin de isteği var mı yok mu derler. Hani şeyi düşünmüştüm, bu çocuk KMÇ mi değil mi? Hani nasıl yaklaşılmalı? Sonra dedim ki hani bu tabii ki geçici bir durum. Durum değil. Hani bu açılardan insan biraz mesleki anlamda çatışma yaşıyor. Bazı konularda. Kararsız kalıyorsun.” (K3).

Katılımcı K3, konteyner kentte kalan bir bebeğin su alan konteynerde yaşadığı sağlık sorunu karşısında çaresizlik hissettiğini ve bu durumun kendisinde mesleki bir çatışmaya yol açtığını ifade etmiştir. Çocuğun korunma ihtiyacını fark eden katılımcı, kriz anlarında karar vermenin güçlüğüne dikkat çekmiş ve geçici barınma çözümlerinin uzun vadeli etkilerini sorgulamıştır. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının kriz anlarında hem hızlı hem de etik temelli kararlar alma sorumluluğunun yarattığı yükü göstermektedir.

K4 ise görev yaptığı ortamda temel insani ihtiyaçların ne kadar ulaşılmaz hale geldiğini ve bu süreçte kişisel sınırlarının ötesine geçerek birçok şeyi sorgusuzca kabul ettiğini belirtmiştir. Tuvalet ve temizlik gibi temel ihtiyaçları karşılamak için gösterilen çabanın, bireysel konfor ve mahremiyet anlayışlarını dönüştürdüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Alanda çalışırken en çok etkileyen olay yani bizim mesleki anlamda da demeyeyim, ben bireysel anlamda diyeyim. Yaklaşık biz korucuların, ormancıların ve sadece jandarma, asker kuvveti olan bir yerde kaldık. Normalde yapamam dediğim her şeyi çok rahat, yadırgamadan yaptığımı gördüm. Bir tuvalet, 57 kişi, 60 kişi. Erkek ayrımı yok. Tuvalette duş alabilirsen, su bulursan alabilirsin. Yani yaşamsal faktörler aslında çok da şey değilmiş, onu anladım. Standartlardan oluşmuyormuş. Hayat sana ne veriyorsa oymuş. Onu anladım. Yani yıkık bir binanın altında su bulduk, kuaförmüş. Sadece orada su var diye hızlı o yıkığının altına girip saçımızı yıkayıp çıkmışlığımız var. Riske girip. Bazen hayat ne verirse onu yaşamamız gerekiyormuş. Onu anladım.” (K4).

“Ben alanda hiç etkilenmedim, bilerek gittim, bilinçli gittim. Beni tek etkileyen şey son döneceğim gün işte arkadaşlar şehri gezelim dediler. Hani gidelim bir görelim bakalım dediler. Ben ne zaman oraya gittim işte aslında orası benim canımı çok yaktı. Her taraf ovaydı. Bir tane ev yoktu. Düşünün apartmanlar böyle arada şey olur ya yol olur ya yol diye bir şey yoktu. Hepsi üst üste devrilmişti. Hani oradan geçecek adım atacak bir şey yoktu ve o Bütün binalar çökmüş ama sadece bir saat kulesi ayakta idi, onu gördüm. Benim içimi yakan onlar oldu. O kadar cesedi topladım, o kadar kefenledim, onlar hiç benim canımı yakmadı. Ama o şehrin içine girdiğim zaman... bitmiş, yıkılmış, dünya yıkılmış gibi geliyor ona. Şehri gittiğim zaman dedim ki tamam ya, dünya yıkılmıştır. Kıyamet kopmuştu ki zaten. Fragman değil, gerçeği idi.” (K9).

K9, görev boyunca onlarca cenaze ile temas etmiş olmasına rağmen, en derin duygusal etkiyi şehrin yıkılmış halini gördüğünde yaşadığını ifade etmiştir. Ayakta kalan tek yapının bir saat kulesi olduğunu, tüm binaların yıkıldığını anlatan katılımcı, bu manzarayı “kıyametin gerçeği” olarak tanımlamıştır. Bu durum, fiziksel yıkımın sembolik anlamlar kazanarak bireyin zihin dünyasında nasıl travmatik bir iz bıraktığını gözler önüne sermektedir.

K8 ise sahadan döndükten sonra “normal hayatın devam ediyor oluşunun” kendisini en çok etkileyen unsurlardan biri olduğunu belirtmiştir. Kendisinin felaketin tam ortasından dönmüş olmasına rağmen diğer şehirlerde gündelik hayatın sürüyor olması, travmatik bir yabancılaşma duygusu yaratmıştır:

“Daha sonrasında döndüğümüzde ise tabii ki de ilk başta normal hayata uyum sağlamakta zorluk çektik hepimiz. Normal yaşamın hala sürüyor olması, farklı şehirlerde kimsenin bu durumda umurunda olmaması belki de canımız en çok yakanlardan biri buydu. Çünkü o bölgeye artık alışmıştık ve orada bir hayat durmuştu. Sanırım en çok etkileyen durum buydu döndükten sonra ama tabii zaman içerisinde alıştık, gittik geldik.” (K8).

K12’nin ifadesi ise sahada karşılaştığı en büyük zorluğun maddi imkânsızlıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Yardım hizmetlerinin çalışanların bireysel varlığına bağlı olması, sosyal hizmet sisteminin yapısal eksikliklerini gözler önüne sermektedir:

“Yani şu maddi imkânsızlıklar diyeceğim. Çünkü aslında ailelerin birçok şeyi kişi bizler olmadığımız için çıkmaza sokuyordu biraz bu durum.” (K12).

Bu anlatımlar, afet bölgesindeki deneyimlerin sadece fiziksel koşullara bağlı olmadığını; mesleki karar süreçleri, sosyal adalet duygusu, empati, yabancılaşma ve toplumsal duyarlılık eksikliği gibi çok katmanlı duyguların çalışanların psikolojik yapısını etkilediğini göstermektedir. Katılımcıların çoğu, sahadaki insan hikâyelerine tanıklık etmenin, fiziksel yorgunluk kadar ruhsal yıpranma yarattığını dile getirmiştir. Bu da afet sonrası süreçte yalnızca hizmet alanların değil, hizmet verenlerin de psikososyal destek ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

3.2.6.2.2. Psikolojik Etki

Afet sahasında görev alan kadın çalışanların ifadeleri, afetin yalnızca kriz anında değil, görev sonrasında da bireyin gündelik yaşamına ve mesleki kimliğine etki eden çok yönlü sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Katılımcılar hem psikolojik hem de davranışsal düzeyde çeşitli değişim süreçlerinden geçtiklerini belirtmişlerdir.

Bazı katılımcılar, görevden döndükten sonra gündelik yaşamlarında duygusal kopukluk, motivasyon eksikliği ve yaşama dair ilgisizlik yaşadıklarını dile getirmiştir. K1'in anlatımı bu durumu açıkça ortaya koymaktadır:

“Güzel bir soru, evet sanki. Hiç şey değildim dedim ya, uzun bir süre atlatmadım yani. O git geller, şey oluyor, ben bir de çok 15-15 şey yaptım da mesela 15 gün orada mıyım, burada mıyım? Onu şey yapamadım yani. Buraya geldiğimde, inan bak sana şöyle bir örnek vereyim. O kadar ruh halim bozuldu ki, mesela evde yumurta yok zaten. Diyordum ki, zaten gideceğim ya. Almıyor, almıyor, almadım yani. Demek ki psikolojim hiç iyi değilmiş. Canım hiçbir şey yapmak istememiş. Hani şey de yapmadım. Buraya geldiğimde belki o ilerleyen sorularda sınırım vardı. Bu durumu düzeltebilecek, moralimi birazcık yerine getirecek bir şeyler de yapamadım. Yapamıyorsun zaten. Çünkü ona enerjin kalmıyor, motiven kalmıyor. Ama mesela o spor yapmak benim normal duygumun psikolojisine bile çok iyi geliyordu. Aslında da iyi olabilirmiş. Ama yapamadım. Son beşinci görevde ne yaptım bir kere biliyor musun? Konteynerin içinde açtım bir tane video. Hani dedim ki bir spor, bir şey yapayım bari. Bir de bir tane bisiklet bulmuştum konteynerken. Onu istedim onlardan. Şöyle on kere falan turladım. Çok hoşuma gitmişti yani bir şey yapabilmek için.” (K1).

Bu ifade, görev sonrası yaşanan tükenmişliğin gündelik karar verme süreçlerini bile etkileyebildiğini göstermektedir. K1, spor gibi olumlu alışkanlıkların bile bir süre sekteye uğradığını ancak küçük çabalarla, örneğin konteynerde kısa süreli egzersizlerle, yeniden kendine gelmeye çalıştığını ifade etmiştir. K3 ise yaşadığı deneyimlerin mesleki uygulamalar üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir. Çocuk alanında çalışırken istismar ve ihmale yönelik farkındalığının arttığını, sahadaki uzman yetersizliğinin krize müdahaleyi zorlaştırdığını ve bu nedenle hastane işleyişinin daha bütüncül düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, afetin insani boyutunu da şöyle ifade etmiştir:

“Evet oldu. Şöyle oldu, mesleki anlamda dediğim gibi birebir krize müdahale alanında çalıştırma yapmış oldum. İkincisi bazı bilgilerin aslında uygulamada tamamıyla değiştiğini, iş başa düştükten sonrasında olayların çok farklı bir şekilde gelişebildiğini fark ettim. Çocuk alanında özellikle herhangi bir istismar durumuna ya da ihmal durumuna mahal vermek amacıyla örneğin çalışmaların daha yoğunlaştırılması gerektiğini bu alanlarda bunu tecrübe ettim. İkinci olarak da özellikle bu alanlarda hastanenin ve sağlık kuruluşlarının da olayda daha etkin kılması gerektiğini düşündüm. Bizim mesela bulunduğumuz konteyner alanında bir ekip vardı kızla dair ama orada yeterince uzman yoktu. Ve kişilerin hastaneye sevki açısından da sıkıntılar yaşanıyordu. Bu da ister istemez uygulamada bize problemler çıkartabiliyordu. Tabii bu işin tamamıyla mesleki boyutu. İnsani boyutuna gelecek olursak da her şeyin ölümlü olduğunu ve bu her zaman biyolojik olarak gerçekleşmeyeceğini, yaşadığım her anın kıymetli olduğunu düşündüm. Aileme daha fazla, daha farklı zaman geçmem gerektiğini düşündüm. Bu gibi sonuçlara ulaştım.” (K3).

Öte yandan bazı katılımcılar, önceki afet deneyimlerinden kaynaklı olarak bu görevde daha az etkilenmiş olduklarını ifade etmişlerdir. K5, fiziksel yıkımı görmekten etkilendiğini ancak görev döneminin geç olması ve doğrudan can kayıplarıyla karşılaşmaması nedeniyle travmatik etkilerin sınırlı olduğunu belirtmiştir. Ancak bu sınırlı etkilenme, empatik düşünce süreçlerini yine de harekete geçirmiştir:

“Yani çok büyük değişiklikler olmadı aslında. Belki ilk görevlendirmem olmadığı için olabilir. Sadece tabii ne kadar medyadan görsek de oraya gidip fiziksel olarak bir şehrin yok olduğunu görmek yani kısa vadede tabii üzücüydü. Benim eşim de ilk hafta arama kurtarma çalışmalarına gitmişti. Mesela o gelmeye çok etkilenmişti. Ama ben onun kadar etkilenmedim. Belki hani gittiğim dönemle alakalı. Yani cansız beden görseydim belki farklı olabilirdi.

Mesela onun çok daha farklıydı geldiğindeki tepkileri. Ben sadece şeyi daha fazla düşünmeye başladım. Eşimi, çocuğumu kaybetsem, bu şekilde kaybetsem, o insanların yanında ben olsaydım Hakikaten böyle kalabilir miydim? Bir insan aklını kaybetmeden yaşayabilir mi? Kendime çok fazla empatik yaklaşıp, acaba ben ne yaşardım deyip gerildiğim anlar oldu ama onun dışında çok büyük bir şey yaşamadım açıkçası. Muhtemelen daha öncesindeki afet tecrübelerimden dolayı.” (K5).

Bu anlatımlar, afetin bireyler üzerinde farklı düzeylerde etki yarattığını; görev süresi, olayın şiddeti, bireyin önceki deneyimleri ve mesleki pozisyonuna göre bu etkilerin çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, tüm katılımcılar ortak bir şekilde afet sonrası süreçte duygusal anlamda bir içe dönüş yaşadıklarını ve yaşamla kurdukları ilişkinin bir süreliğine değiştiğini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak, afet sonrası yaşantıların bireyde duygusal yorgunluk, değerlerde yeniden yapılanma, mesleki farkındalık artışı ve empati düzeyinde derinleşme gibi etkiler bıraktığı söylenebilir. Bu bulgular, yalnızca afet anındaki müdahale değil, aynı zamanda müdahale sonrasındaki rehabilitasyon sürecinin de sosyal hizmet çalışanları için psikososyal destek gerektiren bir dönem olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2.6.2.2.1. Stres, Kaygı, Üzüntü

Afet bölgelerinde görev yapan kadın çalışanlar için afet deneyimi yalnızca sahada sınırlı kalmamış, görev sonrası yaşamlarına da doğrudan yansımıştır. Katılımcıların anlatımları, afetin ardından ortaya çıkan uzun vadeli etkilerin hem psikolojik hem de davranışsal düzeyde kendini gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Katılımcı K6, görev süresince yaşadığı artçı depremlerin kendisinde kalıcı bir tetikte olma hali oluşturduğunu belirtmiş; en küçük bir sarsıntının bile büyük bir felaketin habercisi gibi algılandığını ifade etmiştir:

“Deprem, travması oluştu bir kere. Biz oradayken çok sallanıyordu. Hala sallanmaya devam ediyordu. Ve buradayken en ufacık bir deprem olduğunda bile aslında bir anda çok büyük deprem olacak bir hissi varmış gibi geliyor. En çok etkileyen buydu. Yani ne bileyim, daha şey, deprem olsa ne yapardım, nasıl hareket ederdim araştırmaya yönelik bir şeyler yapmıştım. Böyle devam ediyorum şu an hayatımda, olursa diye.” (K6).

Benzer şekilde K11, görev dönüşünde yaşam alanlarında güvenlik arayışının arttığını ve sürekli deprem senaryoları üzerinde düşünmeye başladığını dile getirmiştir:

“Değişiklikler oldu tabii ki. Nasıl değişiklikler oldu? Biraz daha kaygı ve panik yüklendi. Onu söyleyebilirim. Yani bu özellikle döndükten sonraki hani sürekli şeye bakıyorum. Deprem olsa nereye saklanabilirim? Nerede kendimi koruyabilirim? Çünkü hiçbir bina kalmamıştı. Yani hani o yüzden döndükten sonra da yaşamımda gerçekten biraz daha kaygı arttı ama biz günlük yaşantıya sonraki süreçte biraz daha düşünerek bu süreci atlatarak Dediğim gibi döndüğüm süreçte biraz daha kaygı yüklenmişti bu sebeple.” (K11).

Katılımcılar, afetin yaşamlarının her alanına nüfuz ettiğini vurgulamışlardır. K15, afet deneyiminin özellikle barınma, yapı güvenliği ve deprem sigortası gibi konularda bilinç düzeyini önemli ölçüde artırdığını belirtmiştir. Artık ev seçiminde ilk kriterinin “depreme dayanıklılık” olduğunu, DASK (Doğal Afet Sigortası Kurumu) konusunu ciddiyle ele aldığını ve yaşam alanlarını düzenlerken afet riskine göre davranmaya başladığını ifade etmiştir:

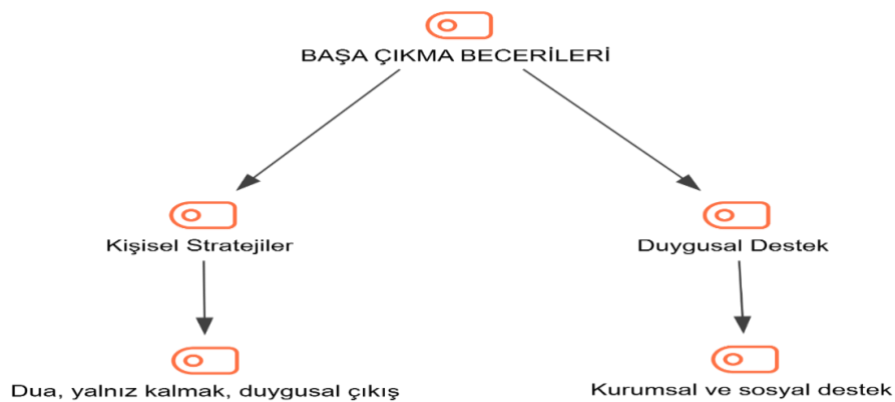
“Yani şöyle aslında Afet'in olduğu bir ülkede, sınırlı coğrafyasında yaşıyoruz ve hiçbirimize uzak olmadığını ve hayatımızın gerçekten saniyelere bağlı olduğu gerçeğini hissettim ki ben İzmir depreminde de İzmir'deyken de hissettim. Çok şükür herhangi bir mal ve can kaybı olmadı ama O saniyeler bile çok korkunçtu. Bu insanlar birebir yaşayıp her şeylerini kaybettiler. Ve tekrar toparlanmaya çalışıyorlar. Yani şunu söylemeye çalışacağım. Afet, umarım olmaz ama olursa da gerçekten hepimizin ensesinde olacak kadar yakın gerçekten. Öyle bir coğrafyadayız çünkü. Tedbirli olmak, bilinçli olmak. Gerçekten mesela ben bundan sonrası için atıyorum bir yer, bir ev düşündüğüm zaman ilk soracağım şey depreme dayanıklılığı. Ve mesela artık DAS konusu benim için çok önemli bir yerde. Deprem sigortası. Bu daha öncesinde çok böyle aman canım dediğimiz bir mevzuydu. Lüzumsuz oraya da ne para yatıracağım gibi külfet gibi görünen şeyin aslında yeri geldiği zaman ne kadar önem teşkil ettiğini gördük. Yani hayatımızda mesela evin içindeki eşyaları yerleştirirken bile artık bundan sonrası için işte daha böyle duvara montede daha böyle pahalı yerlere kurma noktasında da mesela bakış açım çok değişti. Günlük hayatımı sirayet eden şeylerden bunlar olabilir. Bunları söyleyebilirim.” (K15).

K15 ayrıca, afetin çocukların yaşam alanları üzerindeki etkisi konusuna da dikkat çekmiştir. Konteyner kentte sınırlı alanlarda yaşayan çocukların gülüşlerinin ardında büyük bir yokluğun gizli olduğunu hissettiğini, bu durumun kendisinde güçlü bir üzüntü ve empati duygusu yarattığını belirtmiştir:

“Benim öncelikle tabii en çok hissettiğim şey üzüntü. Yani üzölmek oldu empati kurduğum için. Çocuklarla ilgili benim en hassas noktamız oldu. Evet, evet kesinlikle. Mesela şey o konteyner kentte çocukların sadece o konteyner kentin civarında gülüp koşmaları bile yani evet umutlu olmaları güzel çocuk oldukları için çok anlamıyorlar ama bir anlamda da çok üzölüyorum diyorum ki yani düşünsenize şu kadar küçük bir alanda çocuklara bir hayat verilmeye çalışılıyor.” (K15).

Bu anlatımlar, afetin bireyde yalnızca sahaya özgü bir travmatik etki yaratmadığını; aynı zamanda bireyin yaşamı algılama biçimini, güvenlik ihtiyacını ve gelecek planlarını yeniden şekillendirdiğini göstermektedir. Katılımcılar görevlerinden ayrılmış olsalar dahi; kaygı, tetikte olma hali ve afet bilinci gibi etkilerle yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Sonuç olarak bu bulgular, afet sonrası müdahale sürecinde yer alan kadın çalışanların sadece mesleki değil, aynı zamanda kişisel yaşamlarında da kalıcı değişiklikler yaşadıklarını göstermektedir. Bu durum, afet sahasında görev yapan meslek elemanlarının yalnızca sahada değil, görev sonrası psikososyal rehabilitasyon süreçlerinde de desteklenmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.2.6.3. Başa Çıkma Becerileri

Şekil 3.11. “Başa Çıkma Becerileri” temasına ait alt temalar

“Başa Çıkma Becerileri” alt temasını oluştururken katılımcılara sosyal desteğin etkisi ile kurumunun veya ekibinin duygusal desteğe yönelik hizmetleri sorulmuş olup bu doğrultuda katılımcıların başa çıkma yöntemleri ile ilgili öne çıkan ifadeleri bu bölümde yer verilmiştir.

3.2.6.3.1. Duygusal Destek

Katılımcılar, zorlu süreçlerle başa çıkmada sosyal desteğin kritik önemini vurgulamış olup aile, sevdikleri ve meslektaşlar gibi destek kaynaklarının bireyler üzerinde nasıl olumlu etkiler bıraktığını ifade etmişlerdir. Yapılan görüşmelerde öne çıkan ifadeler ise şu şekildedir:

Katılımcı K5, sosyal desteğin ruhsal dayanıklılığını artıran en önemli unsur olduğunu şu ifadeyle açıkça dile getirmiştir:

“Çok etkili oldular. Vallahi 1 ile 10 arasında puan vermemiz gerekirse 10 veririm. Yani benim için o dayanıklılığı, o psikolojik dayanıklılığı arttıran kesinlikle sosyal destek. Ki normalde insan ilişkilerinde çok şey değildir aslında. Daha böyle soğuk bir yapım vardır ama ona rağmen sosyal destek çok kıymetli.” (K5).

Bu vurgu, afet sahasında karşılaşılan yoğun stres, belirsizlik ve travmatik deneyimlerin, yalnızca profesyonel bilgi ve beceriyle değil, çevresel destekle de dengelenebildiğini göstermektedir. Dahası, K5’in ifadesinde dikkat çeken bir başka unsur da sosyal ilişkilerde genellikle mesafeli bir kişilik yapısına sahip olmasına rağmen, kriz anında sosyal desteği beklenmedik ölçüde değerli bulmuş olmasıdır. Bu durum, afet gibi olağanüstü koşulların bireyin sosyal bağlara olan ihtiyacını artırdığını göstermektedir. Öte yandan K6’nın ifadesi, mesleki çevrede yeterli desteği bulamamanın yalnızlaştırıcı etkisini ortaya koyarken, aile ve yakın çevrenin desteğinin bir tür “duygusal kaçış” ya da sığınma işlevi gördüğünü vurgulamaktadır:

“Yani çalıştığım kurumdaki meslektaşlarım olmadı. Ama ailem, sevdiklerim destek oldu. Meslektaşım ayrı bir Büşra Hanım var. O destek olmuş olabilir ama diğer kurumdaki meslektaşlarımdan böyle bir şey görmedim. Ama şöyle ailem her zaman... Şöyle oraya gittiğinizde zaten sürekli birileriyle telefonla konuşuyorsunuz buradaki insanlarla. Çünkü oradan kaçış yolu olarak aslında buradakilerle konuşmaya çalışıyorsunuz. O yüzden sevdiklerinizle haberleşmek en önemlisi.” (K6).

Bu anlatım, görev sırasında bireylerin yalnızca sahadaki zorluklarla değil, aynı zamanda mesleki bağlamda hissedilen yalnızlıkla da baş etmek zorunda kaldıklarını göstermektedir. Özellikle kadın çalışanların, kurumsal ya da meslek içi dayanışmadan yeterince fayda göremediği durumlarda, aile ilişkilerine yöneldikleri ve bu ilişkilerin psikolojik bütünlüklerini korumada önemli bir kaynak işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Tüm bu bulgular doğrultusunda, afet bölgelerinde görev yapan kadın çalışanların ikincil travma ile başa çıkma sürecinde sosyal destek sistemlerinin, psikolojik dayanıklılık üzerinde belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Bu destek sadece profesyonel ekipten değil, aynı zamanda aile bireylerinden, yakın arkadaşlardan ve kimi zaman sahada yeni tanışılan kişilerden de sağlanabilmektedir. Araştırmanın bu kısmı, afet sonrası müdahale süreçlerinde görev yapan personelin sadece bireysel olarak değil, çevresel ve sosyal bağlamda da desteklenmesinin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kapsamda hem kurumsal sosyal hizmet sistemleri hem de toplumsal düzeyde sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi, sahadaki personelin psikolojik bütünlüğünün korunması açısından kritik bir ihtiyaç olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, bazı katılımcılar afet bölgesine gitmelerinin kendi sosyal çevrelerinde alışılmadık bir durum olduğunu, özellikle cinsiyetlerinden dolayı başta çekinceler yaşandığını da belirtmişlerdir. Ancak K7'nin anlatımından anlaşıldığı üzere, bu durumun zamanla destekleyici bir tavra dönüştüğü görülmektedir:

“Normalde benim ailem doğulu bir aile ve uzakta böyle bir yere tek başıma savunmasız gitmemi istemeyecek bir aile. Özellikle de kadın olduğum için ama herkes destekledi beni gitmemi istediler yani.” (K7).

Katılımcı K10 ise, aile ve meslektaşlarla duygularını paylaşmanın, yaşadığı duygusal yükü hafiflettiğini belirtmiş ve bu paylaşımın kendisinde rahatlama sağladığını ifade etmiştir:

“Ailemin ve meslektaşlarımın desteği çok etkili oldu, özellikle duygularımı paylaşmak rahatlatıcıydı.” (K10).

“Aile gerçekten en birinci sırada. Mesaj atmaları, yanımda olduklarını veya beni düşünüyor olduklarını, akıllarının sürekli önünde olduklarını bilmek ve hani bir telefon kadar yakınımda olduklarını bilmek çok kıymetli. Bu zaten hani o 15 günlük süreyi kolaylaştıran şeylerden bir tanesiydi. Yani hani aile birinci sıraları her zaman diyebilirim bu süreçte.” (K11).

Bu durum, kadınların afet bölgelerinde görev alma süreçlerinde toplumsal cinsiyet rollerinin de etkili olduğunu; ancak aileden gelen destekle bu rollerin aşılabildiğini göstermektedir. Katılımcılar, yalnızca görev sürecinde değil, görev öncesi ve sonrası aşamalarda da aile desteğinin sürekli ve istikrarlı bir kaynak olarak hayatlarında yer aldığını vurgulamışlardır.

Bu bulgular, afet gibi kriz dönemlerinde aile bağlarının ve duygusal iletişimin ne kadar koruyucu bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmanın genel çerçevesi içinde değerlendirildiğinde, aile desteği, kadın çalışanların ikincil travma ile baş etme süreçlerini olumlu yönde etkileyen temel faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu destek, sadece duygusal yükü hafifletmekle kalmamakta, aynı zamanda kadın çalışanların sahada daha verimli ve dayanıklı bir şekilde görev yapabilmelerine de imkân tanımaktadır.

Katılımcılar, zorlu süreçlerle başa çıkmada sosyal desteğin önemini vurgulamış olup aile, sevdikleri ve meslektaşlar gibi destek kaynaklarının psikolojik dayanıklılığı artırdığı belirtilmiştir. Özellikle aile desteği, telefon görüşmeleri aracılığıyla katılımcılara moral sağlamış, bu süreçleri kolaylaştırmıştır. Bazı katılımcılar meslektaş desteğinin sınırlı olduğunu ifade ederken, duyguları paylaşmanın rahatlatıcı bir etkisi olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, uzak bir yere gitme konusunda toplumsal ve kültürel engellere rağmen, ailelerinin destekleyici tutumu önem arz ettiğini yapılan görüşmeler sonucunda görmekteyiz.

3.2.6.3.1.1. Kurumsal ve Sosyal Destek

Afet bölgelerinde görev yapan kadın çalışanların deneyimleri, yalnızca bireysel ve sosyal destekle değil, aynı zamanda kurumsal yapıların sunduğu desteklerle de şekillenmektedir. Bu doğrultuda yapılan görüşmelerde, kurumsal destek imkânlarının çalışanlar üzerindeki etkisi oldukça farklı boyutlarda ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan K4, kurumunun hem lojistik hem de bürokratik düzeyde tam destek sağladığını şu ifadelerle dile getirmiştir.

“Kurumum buradan gönderirken bana araç ve personel isteği sağladı. Tabii bu biraz çetrefilli yollardan oldu ama sonuçta oldu. Gönderildim. Onun dışında ihtiyacım orada çok buraya dönük olarak bana burada şu konuda ihtiyaç var destek sağlayın olmadı. Yapılabilecek temin etmesi gereken benim terbiyem ne varsa valilik tarafından, kurum tarafından çok şükür hepsi karşıladı. Orada da bizi bakanlığımızın kaynak hizmetleri daire başkanı karşıladı. Hak verişimiz kaynak hizmetleri deyince yani paranın ve hizmetlerin noktasıdır. Şurada şu kurum sözümüz de yapıldı. Hem bürokratik anlamda hem de insani anlamda hiçbir şekilde desteksiz bırakılmadık açıkçası.” (K4).

Bu ifade, kurumun sahaya gönderdiği personelin görevlerini yerine getirebilmesi için gerekli kaynakları sağladığını ve bu sürecin sahada çalışan bireyin motivasyonunu artırdığını göstermektedir. Benzer şekilde K5, sahada görev sırasında ekip arkadaşlarının özverili tutumlarının, kurumsal destekten ziyade insani dayanışma yoluyla psikolojik rahatlama sağladığını ifade etmiştir:

“Her defasında gelin biraz nefes alalım. Bizim ayrı bir koordinasyon çadırımız vardı. Onlar görevleri bitiyor mesela saat 5'te. Geliyorlar ve bir daha serbestler. Bizim öyle değil. Sabaha kadar mesai sürdüğü için arada geliyorlardı. İşte size çay getirelim, biraz nefes alın. Çok çalıştınız. Gelin bir fotoğraf çekelim. Yani sizinle öz bakımınızı falan sağlayabileceğiniz böyle zaman yaratmaya ve iyi gelecek bir şeyler söylemeye çalışıyorlardı. Yani düşünüldüğünüzü hissetmek de birileri tarafından iyi geliyor. Muzipte bir arkadaş vardı bir sosyal çalışmacı sağlık müdürlüğünden. Özellikle o gelip gelip böyle güldürecek bir şeyler söyleyip gidiyordu. Çok bunalmışsın hocam dur senin gözlerin iyice böyle şey olmuş. Kıpırmızı olmuş kan çanağına dönmüş bak şöyle şöyle falan gibi şeylerle iyi hissettirmeye çalışıyordum. O da iyi geliyordu tabii.” (K5).

Bu tür destekler, özellikle psikolojik yorgunluğun ve ikincil travmanın yoğun hissedildiği dönemlerde, bireyin duygusal yükünü hafifleten kritik unsurlar arasında yer almaktadır. Özellikle mesai saatleri dışında da devam eden desteğin, yalnızca fiziksel değil, duygusal ihtiyaçlara da yanıt verdiği görülmektedir.

Ancak kurumsal destek konusunda tüm katılımcılar aynı düzeyde memnuniyet bildirmemiştir. Katılımcı K6, kurumunun kendisine hiçbir destek sunmadığını açık şekilde ifade etmiştir:

“Benim kurumum hiçbir şey yapmadı.” (K6).

Bu durum, afet gibi olağanüstü koşullarda çalışan bireylerin kurumlar arası destek farklılıklarına maruz kaldığını ve bu farkların hem motivasyon hem de tükenmişlik düzeyi açısından önemli sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.

Katılımcı K7 ise, kurumsal anlamda doğrudan psikolojik destek teklifinin Sağlık Bakanlığı tarafından yapıldığını belirtmiştir:

“Sağlık Bakanlığı bütün deprem bölgesine giden görevli personel için psikolojik destek teklifinde bulundu.” (K7).

Bu ifade, bazı kurumların yalnızca operasyonel değil, aynı zamanda psikolojik iyilik hâlini desteklemeye yönelik adımlar attığını göstermektedir. Ancak bu desteklerin ne ölçüde uygulandığı, kimlerin yararlanabildiği gibi unsurlar net olmamakla birlikte, öneri düzeyinde kalma riskini taşımaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, afet sahasında görev yapan kadın çalışanların kurumsal destek deneyimlerinin kurumdan kuruma büyük farklılıklar gösterdiği, bu durumun da çalışanların duygusal dayanıklılığı, motivasyonu ve mesleki verimliliği üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Nitel bulgular, sahada yer alan çalışanların sadece lojistik destek değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik destek mekanizmalarına da ihtiyaç duyduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle, afet bölgelerinde görev yapan personelin yalnızca fiziksel değil, psikososyal olarak da desteklenmesine yönelik bütüncül kurumsal müdahaleler büyük önem taşımaktadır.

“Öyle hani psikolojimiz bozuldu mu etti mi ya ne yaptınız oradan gelince iki gün izin verdiler onu bile hatta Emine’yle ikimizin de ertesinde bizim nöbetimiz yoktu. Onu bile izinlerimizden düşürdüler. Bizim kurumumuzdan bir şey yok yani. Biz kendimiz isteyerek gittiğimiz için bir şey de beklemedik zaten.” (K9).

“Biz şöyle, hastanede kendi ekibimizle beraber çalıştık. Kimisi kurulum kısmında, ben masada bilgisayar raporlama kısımdaydım. O kadar yoğun olduğumuz için herkes birbirini akşam görüyordu. Yani akşam bir yarım saatlik, bir saatlik çay molası bizi motive ediyordu yani. Ya da gidebiliyorsak bir yerlere gidelim.” (K13).

Katılımcılar, kurumların sağladığı desteklere ilişkin farklı deneyimler yaşamışlardır. Bazı katılımcılar, kurumlarının araç, personel ve malzeme ihtiyaçlarını karşıladığını ve bürokratik süreçlerde destek sağladığını belirtmişlerdir. Ayrıca, görev süresince bireysel ihtiyaçların dikkate alınmasının ve rahatlatıcı bir ortam yaratılmasının olumlu etkileri vurgulanmıştır. Örneğin, mola imkânları, sıcak bir çay ya da moral veren meslektaşların varlığı gibi küçük jestlerin bile motivasyonu artırdığı ifade etmişlerdir. Ancak, bazı katılımcılar, kurumlarından destek göremediklerini ya da verilen izinlerin dahi yetersiz olduğunu dile getirmişlerdir. Psikolojik destek girişimleri gibi genel düzenlemelerden söz edilse de bunların uygulamada her zaman tatmin edici olmadığı belirtilmiştir. Yoğun çalışma koşullarında ekip içi dayanışma ve küçük molaların moral üzerinde etkili olduğu sıkça ifade edilmiştir.

3.2.6.3.2. Kişisel Stratejiler

Afet çalışanı bireylerin stresle başa çıkmada kullandıkları yöntem ve teknikler bireysel farklılıklara göre değişim göstermektedir.

3.2.6.3.2.1. Dua, Yalnız Kalmak, Duygusal Çıkış

Afet bölgesinde görev alan kadın çalışanlar, karşılaştıkları yoğun fiziksel, psikolojik ve sosyal zorluklara rağmen görevlerini sürdürmeye çalışmış ve bu süreçte çeşitli bireysel başa çıkma mekanizmaları geliştirmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, travmatik durumlarla baş etme konusunda kişisel anlam üretme, duygusal boşaltım, maneviyata yönelme, fiziksel aktivite ve sosyal destek gibi yöntemlerin sıklıkla tercih edildiğini göstermektedir.

Katılımcı K1, maruz kaldığı acı ve kaotik ortam karşısında zamana ve umuda tutunarak dayanıklılığını sürdürdüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Onun geçeceğini, bir gün bitecek bu çalışmalar, bu acılar diye düşünerek bir şekilde görevimizi yapmaya çalıştık.” (K1).

Bu yaklaşım, anlam odaklı baş etme stratejilerinden biridir ve kişinin kriz ortamındaki deneyimlerini geçici olarak görerek psikolojik dayanıklılığını koruması açısından önemlidir.

Öte yandan, K2’nin ifadesi, çok daha duygusal temelli ve sosyal etkileşim odaklı bir baş etme sürecine işaret etmektedir:

“Stresle nasıl başa çıkmaya çalıştım? Ya birçok aslında stresle başa çıkma yöntemi var. Ben genelde stresle başa çıkarken duygularımı dışarı yansıtan, ağlayarak atan birisiyim. Zaman zaman çok dolup, duygulanıp ağladığım oldu. Daha maneviyata yöneldim. Çok kendimi dolu hissedersen yürüyüşe çıkıp bu stresi atmaya çalıştım. Ki Hatay’ın halkı da genel olarak çok olumlu insanlar. İnsan seviyorlar. İnsanlar ağırlamayı seviyorlar. Orada çalıştığım arkadaşlarımla dışarıda mesai sonrası görüştüğümüz zamanlar da oldu. Çok dostça, arkadaşça davrandılar. Bu sayede biraz da kendimi toparlama imkânım oldu.” (K2).

Ağlamak, stresin duygusal boşaltımı açısından etkili bir yöntem olarak nitelendirilebilir. K2 ayrıca, manevi güç kaynaklarına yönelmenin ve doğada yürüyüş gibi fiziksel aktivitelerin rahatlatıcı etkisini de vurgulamıştır. Bu stratejiler, özellikle afet gibi yüksek stresli ortamlarda, bireyin içsel denge kurmasına yardımcı olan önemli araçlar arasında yer alır.

Ayrıca, K2’nin görev yaptığı ortamda toplumun ve ekip arkadaşlarının olumlu tutumları,

bireysel toparlanmayı kolaylaştıran bir dışsal destek kaynağı olarak dikkat çekmektedir:

Bu ifade, gündelik sosyal etkileşimlerin, mesai dışı dostça ilişkilerin psikolojik iyileşme sürecinde ne kadar destekleyici olabileceğini göstermektedir. Travmanın sosyal boyutu kadar, sosyal iyileşmenin de önem taşıdığı bu bağlamda ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak, afet sahasında görev yapan kadın çalışanların başa çıkma süreçleri, bireysel farklılıklara ve çevresel koşullara bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Ancak ortak noktada, bu stratejilerin çoğu duyguların dışavurumu, sosyal destek ağlarının kullanımı ve kişisel inanç sistemlerine yönelme ekseninde şekillenmektedir. Bu başa çıkma mekanizmalarının anlaşılması, afet sonrası çalışanlara sunulacak psikososyal destek hizmetlerinin şekillendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Katılımcılar arasında, aile ve sevdikleriyle kurulan iletişim sıkça başvurulan bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. K6'nın kısa ama öz ifadesi bunu net bir şekilde göstermektedir:

“Ailemle konuşmak.” (K6).

Benzer şekilde K9, ailevi ve arkadaşlık bağlarının moral ve psikolojik destek üzerindeki etkisini şöyle vurgulamıştır:

“Çocuklarımla konuşmak. Arkadaşlarımla birlikte gitmiş olmak. Oraya iyi ki onlarla gitmişim. Mesela bizim arkadaşımızdan birisi tek başına gitmiş, gitti. Öyle denk gelmiş.” (K9).

Bu tür sosyal destek ağları, kriz anlarında bireyin yalnız hissetmesini engelleyerek güçlü kalmasına yardımcı olmaktadır.

K10'un ifadesi ise hem bedensel hem de duygusal dengeyi korumaya yönelik çeşitli tekniklerin kullanımına işaret etmektedir:

“Derin nefes alma, kısa molalar verme, kısa yürüyüşler, ekibimle duygularımı paylaşma ve görev sırasındaki başarıları hatırlamak.” (K10).

Bu yaklaşım, travma sonrası olumlu başa çıkma yolları arasında sayılan farkındalık, öz bakım ve sosyal paylaşımı bir araya getirmektedir.

K3 ve K11 ise maneviyata yönelmenin önemli bir baş etme biçimi olduğunu belirtmişlerdir:

“Maneviyata verdim.” (K3).

K11, bu süreci biraz daha derinlemesine analiz etmiş ve doğa ile temasın rahatlatıcı etkisinden söz etmiştir:

“Ben açıkçası biraz yoga tarzı şeylere inanırım ve bu noktada bunun iyi geldiğini de düşünüyorum. Sabah kalktıktan sonra bir nefes alıp başlamak veya gece yatmadan önce dediğim gibi konteynerimizin kıyısında bir bank vardı. O banka oturup sadece sessizlikte, çok da aydınlık bir yer değildi. Hafif soğukta onu boşaltım sağlayıp devam ettim açıkçası. Budur yani. Evet şükrettiğimiz durumlar oldu ama bunu birinciye sıraya koyamam. Bu bazen beni aslında endişelendiren şeylerden birisi suçladığım da oluyor bununla alakalı. Şükrediyorsun ama bu durumu yaşayan insanlar var. Onlara bakarak iyi olduğunu... Hani burada bir kendi içimdeki bir ikilem aslında. Bu hani konumuzla alakası yok. O yüzden hani dediğim gibi doğayı dinlemek beni her zaman rahatlatıyor.” (K11).

K11 ayrıca, şükretmenin kendisinde ikilemler yarattığını da belirtmiştir; bu durum, **afet** sonrası gelişen suçluluk duygusu ile pozitif düşünme çabası arasındaki içsel çatışmayı da göstermektedir.

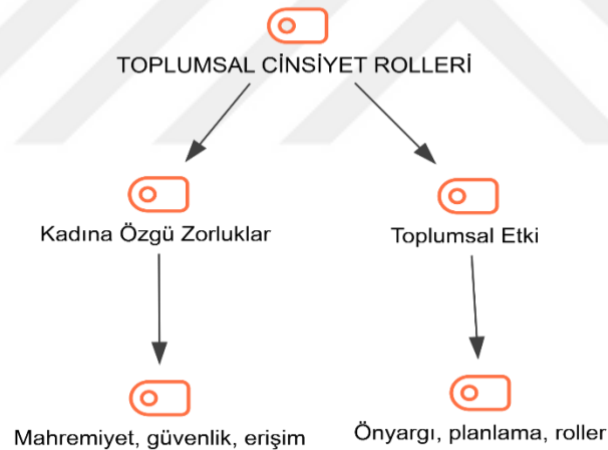
K13 ise, içsel motivasyon ve görev bilinciyle başa çıkma yaklaşımını temsil etmektedir:

“Yani kişi olarak ailem, eğer onlar destek vermezse ben öyle motive şekilde orada çalışamazdım. Çocuklarım yani çoktu, küçük değil biz 8,1,12 yaşında. 25 günlük orada yine içim rahat bir şekilde çalıştım. İş arkadaşlarım yine aynı şekilde orada destek verdi. Ve yaptığım iş bana motive ve gurur verdiği için kendi kendime motive ettim, öyle söyleyeyim. Yani o anlamda çalışmam güzel geçti. Kendi motivasyonum diyebilirim.” (K13).

Bu ifade, mesleki doyumun, bireysel motivasyonun güçlenmesinde etkili bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle anlamlı bir iş yapma hissi, kişinin duygusal yükünü hafifletmede önemli bir araç olarak görülmektedir. Genel olarak bu başa çıkma stratejileri, afet sonrası oluşabilecek ikincil travmanın etkilerini azaltma noktasında kadın çalışanlar tarafından bilinçli ya da sezgisel olarak tercih edilmiştir. Sosyal destek, doğa ile temas, öz bakım, maneviyat, içsel motivasyon ve anlamlı iş bilinci, bu kadınların afet sahasında

psikolojik dayanıklılıklarını korumalarına yardımcı olmuştur. Bu veriler, ileride geliştirilecek psikososyal destek programlarında bu stratejilere dayalı modellerin önemini vurgulamaktadır. Katılımcılar, stresle başa çıkmak için çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Bunlar arasında maneviyata yönelme, duygularını paylaşma, yürüyüş yapma, nefes egzersizleri, aile ve arkadaşlarla iletişim kurma, çocuklarından güç alma ve ekip dayanışması öne çıkmaktadır. Ayrıca, mesai dışındaki sosyal etkileşimlerin ve doğada vakit geçirmenin rahatlatıcı bir etkisi olduğu belirtilmiştir. Bazı katılımcılar, duygularını ifade ederek, özellikle ağlayarak, içsel rahatlama sağladıklarını vurgulamış; bazıları ise yoga ve sessizlikte düşünme gibi yöntemleri tercih etmiştir. Yaptıkları işin anlamını hatırlamak, başarılarını düşünmek ve bunun getirdiği gurur duygusunun da motivasyonu artırdığı ifade edilmiştir. Aileden alınan destek ve ekip arkadaşlarıyla dayanışmanın, zorlu süreçleri aşmada kritik rol oynadığı görülmektedir.

3.2.6.4. Toplumsal Cinsiyet Roller

Şekil 3.12. “Toplumsal Cinsiyet Roller” temasına ait alt temalar

“Toplumsal Cinsiyet Roller” temasını oluştururken afet bölgesinde görev alan kadın çalışanlara özgü zorluklar ile diğer meslek elemanlarının deneyimleri göz önüne alınarak toplumsal cinsiyet rollerin etkileri incelenmiştir.

3.2.6.4.1. Kadınlara Özgü Zorluklar

Afet bölgesinde görev alan kadın çalışanlar, kadın olmanın saha çalışmalarında çeşitli avantaj ve dezavantajlar yarattığını ifade etmişlerdir. Genel olarak, kadınların daha duygusal, hassas ve insan ilişkilerinde daha etkili oldukları vurgulanmıştır. Ancak fiziksel koşullar ve toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı zorluklar da dile getirmişlerdir.

3.2.6.4.1.1. Mahremiyet, Güvenlik, Erişim

Afet sahasında çalışan kadınlar açısından toplumsal cinsiyetin hem koruyucu hem de kırılganlaştırıcı bir unsur olarak işlev gördüğü; sahadaki fiziksel koşullar ve sosyal rollerin kadın çalışanlar üzerinde çok katmanlı etkiler yarattığı söylenebilir.

Yapılan görüşmelerde öne çıkan ifadeler şu şekildedir:

“Arkadaşım mesela muayyen gününde gitmişti ve kalacak bir yerleri yoktu, arabada kalmıştı mesela. Hani bu onun için çok zor bir fiziksel süreci getirmişti. Atıyorum... benim gittiğim dönemde biraz da benim gibi hani sakinlik olduğu için cinsiyet anlamında bir sıkıntı yaşamadım. Dediğim gibi hani cinsiyet anlamında çok büyük bir sıkıntı olarak bence olmuyor çünkü Hatay'ın halkı zaten çok misafirperver, sıkıntılı, kendileri sıkıntı yaşamış oldukları için belki de biraz daha gelen yardımcı olmak isteyen insana karşı daha hassas davranıyorlar. Yani o anlamda cinsiyet anlamında çok bir sıkıntı yaşamıyoruz.” (K3).

“Ben kadınların, yani ki bence toplumda böyle bir genelleme var, daha duygusal olduğu kanaatindeyim. Erkekler biraz daha mantıksal ve düz olarak bakabiliyorlar çoğu şeye. Dediğim gibi daha duygusal olarak yaklaştığını düşünüyorum. Çocuklarla alakalı daha hassas davrandığımı düşünüyorum kadın olduğum için. Erkeklerin mesela çalışmalarına baktığımda biraz daha işte hani etkinlik var diye çalışmalar yapıldığını fark ettim. Kadınlar biraz daha işte özellikle istismara yönelik önleyici çalışmaları yoğunlaştırmışlar. Bizim ekipte de bu şekildeydi. Erkekler biraz daha genel ihtiyaçlar bazında çalışırken kadınlar biraz daha büyük bir sosyal destek eğitimleri kapsamında çalışmalar sergilediler bu süreç boyunca.” (K3).

K3, arkadaşının regl döneminde arabada kalmak zorunda kalmasından örnek vererek, kadınların fizyolojik gereksinimlerinin afet alanında ne denli göz ardı edildiğini vurgulamıştır. Kendisinin bu türden bir sorun yaşamadığını ifade etse de, anlatısı afet alanlarında kadınların fiziksel ve biyolojik ihtiyaçlarına uygun koşulların sağlanmadığını göstermektedir.

“Hiç olmadı, yoktu. Tam aksine yani hiç benim ismime dikkat edilmemiş. Hem mesleki anlamda hem de kadın olarak. Tam tersine dezavantaj değil avantaj sağlandı. Yani tırların tepesinde, mobil tırlarda gitmediğim daha tepe kalmadı ama ben de bunu deprem olmasaydı Manisa'da yapar mıydım? Bir kamyonun üstüne binip bu kadar gözü kara davranır mıydım? Onu düşündüm açıkçası. Orada negatif değil tam tersine pozitif durumu oldu.” (K4).

K4'ün ifadesi, alışılmış toplumsal cinsiyet normlarının afet sahasında kırıldığına dair önemli bir veridir. Kadınların erkeklerle eşit sorumluluklar üstlendiği ve bazı durumlarda daha fazla destek ve takdir gördüğü belirtilmiştir. “Kamyonun üstüne çıkmak” gibi örnekler, kadınların afet sahasında cinsiyetlerinin dışında mesleki kimlikleriyle var olduklarını ortaya koymaktadır. Bradshaw (2015), afetlerin “toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürücü” etkileri olabileceğini ve kadınların liderlik, dayanıklılık ve dayanışma kapasitelerinin açığa çıkabileceğini vurgular. K4'ün anlatımı da bu dönüşümün sahadaki yansımalarını sunmaktadır.

“Orada cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyet aslında orada vardı. Yani orada saygı vardı. Biz burada gender diye üzerinde yüksek lisanslar yaptığımız cinsiyeti, sokak ortalıkları Afet bölgesinde 60-70 erkek, 5 kadın, tek tuvalet, elimizde havlularla tuvalet sırasının arasında duş alacağımız peştemallerimiz. Yani hiç aklımıza gelmeyen cinsiyetçilik hiç orada yoktu. Her zaman bir öncülük, kadın olmanın öncülüğü. Ve burada gece 10'dan sonra duraklar istediği yerde durup gitsin, otobüsler denen şeylerim. Orada hayatı durdurur derecede. Bu böyle olacak, kadınsa böyle olacak. ...gibi öncelik sağlandığını gördüm. Konteyner kentlerde de öyle. Yani afet olunca, insan gerçekten zorda kalınca... ..bir canlıya daha fazla zarar vermeyi istemiyor. O farklı durum. Ne zaman lüks ve şaşalık girince işin içine, evlere çekilince... ..bir cinsiyetçilik, ben, ben, ben demek başlıyormuş. Onu çok net anladım. Ben de beş sene önce bir tez yazmış biri olarak toplumsal cinsiyet adına, kadın olmak adına. Yani afet yerini de gördükten sonra yazmak isterdim. Bazen bazı şeyler gerçekten doğasına bırakıldığında yani hayat sıfırlandığında, lüks çıktığında kadının erkeğin birbirlerinin canlı olduğunu anlayıp saygı duyduğunu gördüm. Dolayısıyla orada hiçbir negatiflik yaşamadım kadın olduğumdan.” (K4).

“Karşılaştığımız zorlukların... Yani benim gittiğim yerde aslında... Yani dediğim durum dışında çok yok ama bence gittiğimiz yerin kültürel özelliklerine göre belki Hatay'da görevli olduğumuz için de... Yani Elâzığ'da da durum başkaydı. Elâzığ'da bir yetkiliyle görüşmeye

gittiğinizde siz kadın olduğunuz için belki çok şey alınmayabilirsiniz. Dikkati alınmayabilirsiniz. Söyledikleriniz kayda değer bulunmayabilir. Çok güzel bir çözüm de getirseniz. Ama gittiğim yönde böyle bir şey yaşamadım. İnsanların da dediğim gibi bir tek fiziksel koşullarda belki kadınların ihtiyaçları değiştiği için ya da bir annenin işte mesela mahremiyetinin mesela konteyner kentlerden bu benim için değil ama konteyner kentlerden mesela ya da işte çadır kentte tuvalet ve banyolar çok uzaktaysa ve aydınlatmayla ilgili sorun varsa kişiler mesela tuvalete bile gidemiyor tek başına. Bir kadın olarak gidemiyor. Mesela erkek çok rahat gidiyor ama kadın çocuklarının ihtiyacını karşılamak için ya da kendi ihtiyacını karşılamak için gidemiyor. Ya belki bu sahadaki diğer arkadaşlar için de düşünüyorum şimdi biz hepimiz aynı yerde kaldık ama belki o olabilir. Ben de mesela böyle pek çok kişinin kaldığı bir yerde tuvalet başka bir yerde olsa bir erkek kadar rahat gidemeyebilirim. Yanıma birini almadan gidemeyebilirim. Ben bunu yaşamadım ama koşulları öyle olsaydı bunu yaşardım bir kadın olarak.” (K5).

K5, Hatay’daki koşulların görece pozitif olduğunu belirtmekle birlikte, Elazığ gibi yerlerde kadınların yetkilerinin sorgulanabileceğini ve söylediklerinin dikkate alınmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca, tuvaletlerin uzaklığı ve aydınlatma yetersizliği gibi faktörlerin kadınların güvenliğini tehdit ettiğini belirtmektedir.

“Ben şimdi mesela on bir il etkilendi. Belki başka illere gitseydim. Belki farklı şeyler söylüyor olurdum. Ama gittiğim il üzerinde kadın olmanın bir avantaj ya da dezavantajını görmedim. Yani kadın ya da erkek olmaya yönelik herhangi bir ayrışan bir durum olmadı. Ama başka bir ilde hani isim vermeyeyim görevlendirilmiş olsaydım belki orada yaşayabilirdim. Yaşıyor olabilir arkadaşlarım. Yani mesela bir tek şu var. Ama bu tam tersi cinsiyette de aynı şey var. Mesela ben görüşmeleri sadece kadınlarla ya da çocuklarla yapmıyorum. Kadın personel olarak. Yetişkin erkeklerle de yapıyorum. Yetişkin erkeklerin kadınlara açılma, kendini ifade etme şeyi daha düşük oluyor. Yani güçlü olmak zorunda ve yelkenleri indirmemesi gerekiyor gibi düşünüyor. Özellikle de belli bir yaşın üzeri yani hani 35 yaşın üzeri diyeyim mesela daha güçlü durmak zorunda hissettiği için bir kadın personeli açılma olasılığı daha düşük yani bir psikososyal destek çalışanının da o kişiyle konuşması lazım psikolojik ilk yardım belki psikoeğitim yapması gerekiyor yani bir psikoeğitim yaptığımızda da şimdi Maraş’ta yapma şansım olmadı ama şeyde pardon Hatay’da mesela ben burada yaptığımda bir köyde kıraathanede yapmıştım erkeklerin çok daha böyle net bir duruşu var Çok zor ikna oluyolar yaptığınız çalışmaya dahil olmak için.” (K5).

K5, görev yaptığı ilin kadın olmaktan dolayı ne avantaj ne de dezavantaj sağladığını belirterek doğrudan bir ayrımcılıkla karşılaşmadığını ifade etmektedir. Ancak görüşmesinde, kadın bir psikososyal destek çalışanı olarak erkek danışanlarla kurulan iletişimin sınırlı olduğunu belirtmektedir. Kırsal ve geleneksel yapının hâkim olduğu bölgelerde erkeklerin bir kadına duygusal açılımda bulunmakta zorlandığını, “güçlü durma” zorunluluğu hissettiklerini ifade etmektedir. Bu da K5’in, kadın olmanın doğrudan bir dezavantaj yaratmasa da, hizmetin ulaşılabilirliğini etkileyen bir faktör olabileceğini sezgisel olarak ortaya koyduğunu göstermektedir. Raven et al. (2018), kriz bölgelerinde kadın sağlık ve sosyal hizmet uzmanlarının bazı danışanlarla (özellikle yetişkin erkeklerle) kurdukları iletişimde toplumsal normlar nedeniyle sınırlılık yaşadığını belirtmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyetin hizmet sunumu açısından karşılıklı etkileşim yarattığını gösterir. Ayrıca Connell (2005), erkeklik normlarının kriz anlarında bile duygusal kırılganlığı baskılamaya devam ettiğini, bu durumun yardım almayı zorlaştırdığını ortaya koyar. K5’in gözlemleri bu kuramsal çerçeveye birebir uyumludur.

“Şu şekilde kadın çalışanlara özgü bir zorluğunun olduğunu düşünmüyorum. Kendi kadın arkadaşlarımı görün. Bu kadın olarak değil, kişiden kişiye değişen bir durum. Şöyle bir örnek vermem gerekirse, bizim çalıştığımız alanda bir arkadaşımız vardı. Kendisi bir süre gassallık yapmış bir hanımefendiydi. Bunun getirisiydi, ful enkazdaki depremzedeleri paketlemek görevi düştü. Sürekli işte cenaze çıkıyor, paketliyor vesaire. Çok güzel bir şekilde görevini başarıyla tamamladı. Arka planda etkilendiği olduğunda aşağıya gelip ağlayarak geri devam ediyordu. Bazı kadın arkadaşlarımız da alanda 1-2 gün çalıştıktan sonra evet ben görmek istemiyorum, yapamayacağım diye ayrılanlarda oldu. Bunu yapan erkek arkadaşlar da vardı. Bunun cinsiyete özgü bir zorluk olduğunu düşünmüyorum. Ben kişiye değişen, kişinin kendi deneyimleri ve soğukkanlılığıyla ilgili olduğunu düşünüyorum. Çünkü çok güzel, çalışan kadın arkadaşlarımı gördüm. Bir zorluğu da şu olabilir, makine tesisat kullanımında. Bizim kullandığımız kırcılar genellikle 27 kiloluk oluyor. Kadın arkadaşlarımız buna evet. Kullanabilen arkadaşlar ama maksimum 5-6 dakika daha fazlasını kullanmakta zorluk çekebiliyorlar. Çünkü titreşimleri de artan bir ağırlık oluyor vücutta. Bunu erkek arkadaşlar çok daha iyi kullanabiliyorlar ama kadın arkadaşlar en kızın altında çok daha başarılı çalışmalar yürütebiliyorlar bence.” (K8).

K8, sahadaki gözlemlerinde kadın ya da erkek olmanın “başarı” ya da “dayanıklılık” üzerinde doğrudan bir fark yaratmadığını ifade etmektedir. Zorlukla baş etme biçimlerinin bireysel özelliklerle ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Ancak özellikle enkaz kaldırma araçlarının kullanımı gibi fiziksel güce dayalı görevlerde erkeklerin görece avantajları olduğuna da değinmektedir. Buna rağmen bazı kadınların görevini büyük bir başarıyla yerine getirdiğini, duygusal etkilenmeye rağmen çalışmaya devam ettiklerini belirtmektedir.

Katılımcılar, saha çalışmalarında kadın olmanın hem avantajlarını hem de dezavantajlarını deneyimlediklerini ifade etmişlerdir. Kadınların duygusal yaklaşımlarının ve hassasiyetlerinin özellikle çocuklar ve hassas gruplarla çalışmada önemli bir avantaj sağladığı, sosyal destek ve istismarı önlemeye yönelik çalışmalarda daha etkili oldukları belirtilmiştir. Bazı bölgelerde kadın çalışanlara pozitif ayrımcılık yapıldığı ve yerel halkın kadınlara karşı daha saygılı ve hassas davrandığı da vurgulanmıştır. Ancak, fiziksel koşullar ve toplumsal cinsiyet algıları nedeniyle zorluklar yaşandığı ifade edilmiştir. Kadınların mahremiyet ve güvenlik kaygıları nedeniyle temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığı, ağır ekipman kullanımında güçlükler yaşadığı ve bazı bölgelerde yetkililer tarafından yeterince dikkate alınmadığı dile getirilmiştir. Ayrıca, erkeklerin kadın çalışanlara açılma konusunda daha mesafeli olduğu ve bu durumun psikososyal destek çalışmalarını zorlaştırdığı belirtilmiştir. Tüm bu zorluklara rağmen, kadınların dayanıklılık göstererek hem bireysel hem de toplumsal anlamda önemli katkılarda bulunduğu vurgulanmıştır.

3.2.6.4.2. Toplumsal Etki

Afet sahasında görev yapan ekiplerin sadece duygusal olarak değil, aynı zamanda kişisel ve psikolojik alışkanlıklar bakımından da derin etkiler yaşadığını ortaya koymaktadır. Kadın çalışanların gözlemleri hem kendilerinde hem de çevrelerindeki meslektaşlarında psikolojik etkilenmelerin boyutlarını değerlendirmek açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

“Programlar var mı bilmiyorum ama etrafımdaki insanlar, bölgesinde çok tartışanlar olduğu, başa çıkamayıp sinirsel olarak ağlayanlar olduğu, ama bir şeyler yapıp yapmadıklarını bilmiyorum.” (K7).

K7, çevresinde görev sırasında sinirsel boşalmalar yaşayan, tartışan veya ağlayan kişiler olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu bireylerin psikolojik destek alıp almadığını bilmediğini söyleyerek, psikososyal müdahalelerin sahada ne kadar sistemli uygulandığına dair bir belirsizlik olduğuna işaret etmektedir. Bu durum, afet sonrası psikolojik destek uygulamalarının sistematik takibinde eksiklik olabileceğini düşündürmektedir.

“Yani kendi ekibimden bahsedebilirim. Titizlik noktasında OKB, yani obsesif kompulsif bozukluk boyutuna giden bir süreçteydi önceki zamanda. Oraya gittiğinizde tabii ki hijyen koşulları asgari düzeyde, bunu hepimiz biliyoruz. Burada bunu aşabildi mesela, böyle bir katkısı oldu.” (K11).

Bu gözlem, travmatik ortamların bireylerde kimi zaman terapötik etkiler de yaratabileceğini göstermektedir. Literatürde bu durum "post-travmatik büyüme" (Tedeschi ve Calhoun, 2004) olarak tanımlanır. K11'in ifadesine göre, obsesif davranış örüntüleri olan bir ekip üyesinin, sahadaki hijyen eksiklikleri nedeniyle bu durumla baş etmeyi öğrenmesi ve tolere edebilmesi, psikolojik esneklik kazanımı açısından dikkat çekicidir.

K13'ün paylaşımı, arama kurtarma ekibinin karşılaştığı travmatik olayların ne derece etkileyici olduğunu ve sonrasında sağlanan desteklerin önemini vurgular:

“Arama kurtarma ekibimiz en fazla birebir çalıştığı için hatta bir kısmı görevden geldi. Çok sıra süre sonra Adıyaman'da sel olmuştu. Aranılan hemşire ve çocuk vardı. Onların cesetlerini bizim ekiplerimiz buldu. Anlatırken biz bire çok etkilendik. Onların biraz psikolojik anlamda destek aldılar. Müdürlüğümüz bunu sağladı. Zaten her olay sonrası genelde bunu yapıyorlar.” (K13).

Bu ifade, örgütsel destek mekanizmalarının aktif biçimde devreye girmesi halinde, ikincil travmanın etkilerinin azaltılabileceğini göstermektedir. Özellikle doğrudan ölümle temas eden görevlerde bulunanların, psikolojik destek alma gereksinimi daha yüksektir ve literatürde bu grup genellikle "yüksek riskli meslek grubu" olarak tanımlanır (Figley, 1995). Bu bağlamda, kurumların travma sonrası izlem ve destek hizmetlerini süreklilik içinde sunmaları kritik önem taşır.

K1'in yorumu ise, enkaz altında çalışmanın psikolojik ağırlığına dikkat çekmektedir:

“Yani destek elemanları bizim acil tıp teknisyenlerinin herhalde psikolojik destekleri vardır diye düşünüyorum. Onlar çünkü enkaz çıkarttıkları için. Onların daha fazla etkilendiklerini düşünüyorum. Gerçi anlatırlarken çok şey anlatıyorlar ama kolay değil. Onlar hep ölü çıkarttı.” (K1).

Katılımcılar, sahada yaşanan zorlu koşulların çalışanlar üzerindeki psikolojik etkilerine dikkat çekmişlerdir. Bazı katılımcılar, hijyen koşullarının zorluğunun kişisel alışkanlıkların değişmesine yol açtığını ve bunun olumlu bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Özellikle enkazda çalışan ekiplerin ve ölü bedenlerle birebir temasta bulunanların daha fazla etkilendiği, bu grupların psikolojik destek almasının kritik olduğu vurgulanmıştır. Bazı durumlarda müdürlükler tarafından psikolojik destek sağlandığı belirtilirken, destek programlarının yaygın olup olmadığına dair belirsizlik dile getirilmiştir. Ayrıca, ekiplerde stresle başa çıkmada zorlanan, duygusal tepkiler veren bireylerin olduğu, ancak bu durumlarla ilgili herhangi bir müdahale yapıp yapılmadığı bilinmemektedir. Genel olarak, çalışanların yaşadıkları travmatik olaylar sonrası psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğu ifade edilmiştir.

3.2.6.4.2.1. Önyargı, Planlama, Roller

Katılımcılar, afet bölgesinde kadın olmanın etkilerini genel olarak olumlu değerlendirmiştir. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının görülmediği, aksine bazı durumlarda pozitif ayrımcılığın yapıldığı belirtilmiştir. Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların toplumsal cinsiyet rollerine ve kadın kimliklerine dair yaşadıkları deneyimlerin oldukça çeşitlendiğini ve bu deneyimlerin bireysel, kültürel ve mesleki bağlamlarda farklı şekillerde algılandığını göstermektedir. Katılımcılar, kadın kimliğinin çoğu zaman bir engel olmaktan ziyade, iletişim ve güven kurma sürecinde bir avantaj sağladığını vurgulamaktadır. Bu bulgular, literatürdeki birçok çalışmayla örtüşmektedir. Özellikle kadınların empatik iletişim, duygusal yakınlık kurma ve hassas gruplarla etkileşimde öne çıktıkları belirtilmektedir (Enarson, 2000; Bradshaw, 2015).

K4, sahadaki toplumsal cinsiyet dinamiklerinin teorik düzeyde konuşulduğunun aksine sahada "insani" bir yaklaşımın hâkim olduğunu vurgulamakta ve şöyle demektedir:

“Hiçbir negatifliği yoktu. Toplumsal cinsiyet denen şey tam tersine. Aşırı hümanist. Hani öyle feminist ya da antifeminist toplumsal bir cender ayrımı yoktu. Tamamen hümanist, insan olarak bakıldı. Çalışan olarak söylüyorum. Konteyner kentlerde yaşayan kadına gel bir de sor denebilir. Atıyorum bir çadır bulmuş, üç çocuğuyla yalnız kalmış durduk. Kadın için durum çok farklı olabilir. Ben mesleki anlamda söylüyorum. Sadece Hatay'a gittiğimde, Afet bölgesinde, işlerin yönetiminde hiçbir şekilde pozitif, negatif ayrımcılık yaşamadım. Aksine pozitif bir ayırım oldu ama negatifini hiç yaşamadım.” (K4).

Bu ifade, afet gibi kriz zamanlarında kadın-erkek ayrımının geri planda kaldığını ve “insan” kimliğinin öne çıktığını göstermektedir. Bu da afetlerde “cinsiyet körlüğü” değil, “eşit ama farklı” yaklaşım ihtiyacını gündeme getiren literatürle örtüşmektedir.

K3, K6 ve K10, kadın kimliğinin empati, sıcaklık ve iletişim kurma becerileriyle avantaj sağladığını savunmaktadır:

“Bence artısı vardı. Yani oradaki insanlarla iletişim kurmakta bana kalırsa yani bir kadınla bir çocukla iletişim kurarken yanımdaki erkek meslektaşımın daha iyi konuştuğunu düşünüyorum. Çünkü yardıma gelen bir kadın bile kapıdan kadın olarak direkt bana geliyordu sormak için yanımdaki insana gitmiyordu yani.” (K3).

“Valla bilmiyorum kadın olmak bence çok daha şey orada. Yani erkeklere nazaran biz daha bir kere şeyiz hani sıcak kanlıyız bir kere. Kadınlarla iletişim daha iyi. Erkek olsan sadece erkeklerle konuşursun. Çocuklara yaklaşımımız daha farklı. Ve bence empati gücümüz de erkeklere göre daha yüksek.” (K6).

“...ve şunu anladım, en zor durumlarda kadınların daha güçlü olduğunu anladım.” (K9).

“Kadın olarak daha fazla duygusal destek beklenmesi ve yardım rolleriyle özdeşleştirilmek iş yükümü artırdı, ancak bu durum aynı zamanda güven inşa etmeme yardımcı oldu.” (K10).

Bu tür deneyimler, afet sonrası topluluklarla etkili iletişimin cinsiyetle bağlantılı sosyal roller üzerinden şekillenebileceğini göstermektedir. Aynı zamanda kadınların sıklıkla “duygusal emek” yükünü daha fazla taşıdığına dair feminist literatürle de paralellik kurmaktadır.

K11, kadın çalışanların konteyner kent gibi mahremiyetin düşük olduğu alanlarda özellikle tercih edilmesinin, hizmetlerin etkinliğini artırdığını vurgulamaktadır:

“Benim açımdan olumlu ya da olumsuz bir şey diyemem. Ne türdü? Yani mesleki anlamda yapmam gerekeni yaptığımı düşünüyorum açıkçası. Bu toplumsal cinsiyet rolleri noktasında sadece şunu söyleyebilirim, o da fiziksel güçle alakalı. Belki otizmi çocuktan bahsetmiştim. Onun kontrol edilmesi noktasında tabii ki bir kadın polise de ben zaten müdahale edemem. Bir erkek polis tarafından. Toplumsal cinsiyet farklılığını şu an sadece böyle söyleyebilirim. Fiziksel koşullarla ilgili olabilir. Aslında erkeğin afet bölgesine ihtiyaç olduğu kadar kadına da ihtiyaç var bence. Mesela çünkü erkek görevlendirdiğimiz personellerde konteyner kentlerin içine giremediklerini, kadınların bunlardan rahatsız olduklarını ifade ettiler. Bunu çok duyduk. Bu noktada bir kadın görevlerin konteynerin içerisine girmiş olması onların tamamen kendilerini anlatabiliyor olmaları. Bu sadece depremden kaynaklı bir travmayı anlatmak değil. Çünkü biliyorsun aile içerisinde de bazı sorunlar. Konteyner küçük bir yer. Zaten travmatize olmuş tüm insanlar. Evlerini kaybetmişler. Hane içerisinde eşleriyle sorun yaşayanlar. Bunun dışında işte evet. Burada kadın personel görevlendirmesi önemini gösteriyor. Hani bu noktada dediğim gibi hem sosyal yardımlar, Aile içi şiddet ve geçimsizlik çok haksız hattıydı ben onca ayda gittiğimde. Ama bunu ifade edemiyor. İfade etse bile karşılık göremiyor ya da anlatmaya korkuyor zaten. Ama hani güvendiği, aynı cinsiyette olan bir kadını anlatması veya anlayabileceğini düşündüğü için daha rahat ifade edebiliyordu. Bu da çok kıymetli. Bir tane daha çok kadın görevlendirilmesine zaten eşit olarak görevlendirmeler yapıldı. Çünkü aynı zamanda kadınları konuşuyoruz ama erkeklerin de anlatabilecekleri boyut var kadınlara.” (K11).

K13 ve K15, kadın kimliğini ön planda tutmadıklarını ve görevlerini cinsiyetlerinden bağımsız olarak yerine getirdiklerini belirtmişlerdir:

“Yani benim fiziki açıdan biraz zorluğum vardı ama onun dışında zorluk olarak görmüyorum. Görevlerimi bir şekilde yerine getirdim. Yani mesai kavramımız yoktu. Günün sonunda mutluyduk, gururluyduk. Aynı cevapları veriyorum ama...” (K13).

“Yani hiçbir şekilde etkilemedi. Sonuçta ben oraya bir kadın kimliğiyle gitmedim. Tamam sadece kurumsal kimliğimle gitmiş oldum ama ben kurumsal kimliğim olmasaydı da yine bir gönüllü AFAD gönüllüsü olarak yine gidip yine aynı özverileri çalışabilirdim.” (K15).

Kadınların daha sıcak ve empatik bir yaklaşımla, özellikle kadın ve çocuklarla daha iyi iletişim kurduğu vurgulanmıştır. Kadınların destek ve güven inşa etme süreçlerinde önemli bir rol oynadığı, bu durumun iş yükünü artırsa da iletişim ve güven oluşturma açısından avantaj sağladığı ifade edilmiştir. Bazı katılımcılar, kadınların afet bölgesinde güçlü bir duruş sergilediğini ve zorluklara karşı direnç gösterdiğini belirtmiştir. Fiziksel güç gerektiren durumlarda erkeklerin daha etkili olduğu ifade edilse de kadınların özellikle aile içi şiddet, sosyal yardımlar ve hassas durumlarda kritik bir rol üstlendiği dile getirilmiştir. Ayrıca, kadınların varlığının konteyner ve çadır kentlerdeki bireylerin kendilerini daha rahat ifade etmesine katkı sağladığı belirtilmiştir.

Sonuç olarak, afet bölgesindeki kadın çalışanların hem duygusal hem de profesyonel anlamda katkıları yüksek değerlendirilmiş, kadın ve erkek çalışanların birbirini tamamlayıcı roller üstlendiği ifade edilmiştir.

3.2.6.5. Genel Görüşler ve Öneriler

“Genel Görüşler ve Öneriler” teması, afet bölgesinde görev alan kadın çalışanların karşılaştıkları durumlar göz önünde bulundurularak, kişisel ve mesleki çıkarımları incelemeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda, katılımcılar aşağıdaki alanlarda görüş ve önerilerini paylaşmışlardır:

1. Kadın Çalışanlara Yönelik Tavsiyeler:

- Afet bölgesinde görev yapacak kadınların fiziksel ve psikolojik dayanıklılıklarını artıracak ön hazırlıklar yapmaları önemlidir.
- Kişisel hijyen, güvenlik ve mahremiyeti sağlama konularında destekleyici tedbirler alınması gerektiği vurgulanmıştır.

2. Destek Mekanizmaları:

- Afet bölgelerinde görev yapan personelin psikososyal destek alması gerektiği belirtilmiştir. Özellikle travmatik olaylara maruz kalan çalışanların bu süreçte yalnız bırakılmaması önemlidir.
- Meslek elemanları için düzenli eğitim programları ve saha uygulamalarına yönelik destek mekanizmalarının geliştirilmesi önerilmiştir.

Bu öneriler, afet bölgelerinde görev yapan kadın çalışanların hem bireysel hem de mesleki olarak güçlenmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Katılımcılar, afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların karşılaştığı zorlukları ve destek ihtiyaçlarını çeşitli açılardan ele almışlardır. Yapılan görüşmelerde öne çıkan ifadeler şu şekildedir:

“Bence öncelikli olarak sahaya giden ekibin de destek alması gerektiğini düşünüyorum psikolojik anlamda. Çünkü bazı duruma dediğim gibi kişinin de içinde burun kaynaklı travmaları tetiklenebiliyor ve ikincil travma çok yoğunluğu geçtiği etkisini görüyoruz. Bahsettiğim arkadaşım gibi. O yüzden de psikolojik anlamda bu ekiplerin desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum ki genelde olan da görevli olan personel kendisi de birebir depreme maruz kalmış, depremde doğmuş insanlar. Kendi akrabalarını da kaybetti söz konusu. Kişiler kendi acılarına merhem olmaya çalışırken başkalarının yaralarına merhem olmak biraz da onun için de sıkıntı yaşıatabiliyor. Ki artık her şey biraz daha yerel bazda ilerliyor. Bakanlık olarak biraz daha bölgesel çalışma daha fazla ek ders personel alındı bu anlamda da. Dediğim gibi bu anlamda özellikle personel için bence bu yapılmalı ve barınma ile alakalı iyileşme sağlanabilir. İkinci olarak da o sahadaki özellikle destek alabilecekleri daha fazla ortam sağlamalı. Çok yoğun bir psikolojik travma yaşıyorlar ve travma ile alakalı destek almak istediklerinde destek kuvveti çok yetersiz kılıyor. Evet, kızdayım mesela psikolojik sağlıkla ilgilenen bir ekibi vardı. Orada psikologlar vardı ama dalaşanlar psikologla tedavi edilebilecek ve uzayabilecek bir evde değildi. Travmaların boyutları çok uç noktalardaydı, ilaç tedavisi gerekiyordu. Ama psikiyatrisiler sadece kişi sayısının az olmasından kaynaklı her zaman destek sağlayamıyordu. Bu anda daha fazla istihdam yapılması gerektiğini düşünüyorum. Ve barınmayla alakalı da bence oradaki halkın koşullarını keşke bir an önce imkânlar düzeltilebilse çünkü şu an bizim bile evimize var dediğimiz zamanlarda konteyner da yaşamının kolay olmadığını düşünüyorum. Ki yakın zamanda milletin atamaları orada. Orada bile mesela bu bir sorun haline geldi. Yani bu şekilde düşünüyorum. Deprem gerçeği herkes için çok zor” (K2).

Katılımcı K2'nin ifadeleri, afet bölgesinde görev alan personelin yalnızca yardım edici rolüyle değil, aynı zamanda bireysel olarak da travmaya açık ve kırılgan bir konumda olduğuna dikkat çekmektedir. Bu vurgu, özellikle ikincil travma riski, hazır bulunuşluk düzeyi ve kurumsal destek eksikliği bağlamında önemli değerlendirmeler sunmaktadır. Literatürde de benzer şekilde, afet bölgelerinde görev yapan profesyonellerin yalnızca yardım eden değil, aynı zamanda yardım süreçlerinden etkilenen bireyler oldukları ve bu nedenle psikolojik destek mekanizmalarının yalnızca afetzedeler için değil, sahada çalışanlar için de yapılandırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

“Kişilerin hazır bulmuşluğu bence değerlendirilmeli ve zorunlu görevlendirmenin ben doğru olmadığını düşünüyorum. Çünkü zaten travmaya maruz kalmak kolay bir şey değil ve zorunlu yapılan işlerde ister istemez tabi isteksizliğe bağlı sıkıntıların da artacağını düşünüyorum.” (K2).

K2'nin görüşü, afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların desteklenmesi gereken **travma** yükü, kurumsal ihmal, barınma koşullarının yetersizliği gibi yapısal sorunları çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu ifadeler, tezin öneriler kısmına doğrudan katkı sunabilecek nitelikte olup, afet sonrası hem saha personeli hem de topluma yönelik bütüncül destek politikalarının geliştirilmesinin gerekliliğini göstermektedir.

K2, sahaya çıkan personelin psikolojik olarak desteklenmesi gerektiğini, çünkü bazı bireylerde kişisel travmaların tetiklenebileceğini belirtmiştir. Özellikle barınma koşullarının yetersizliği ve sahada uzman psikolojik destek elemanlarının azlığı, bu ihtiyacı artırmaktadır. Ayrıca, sahaya gitmenin gönüllülük esasına dayanması gerektiğini, zorunlu görevlendirmelerin kişilerde isteksizlik ve tükenmişlik yaratabileceğini vurgulamıştır. Bu yorum, sahaya hazırlıksız gönderilen personelin hem kendine hem de yardım ettiği bireylere zarar verebileceğine dair literatürle örtüşmektedir (Figley, 1995).

“Öncelikle Afet Bölgesi'ne görev yapan herkes zaten bir vakıf ya da sosyal politikalar bünyesinde konuşuyor. Bir memuriyet hayatı olan biri. Destek dediğimiz, belki gitmelerimin planı birkaç hafta önceden söylenebilir ki hazırlıklı olmalarından. Biz çok pat küt bir şekilde gittik. Hani sosyal politikalar il müdürlüğünde, psikososyal destek ekiplerinde nasıldır bilmiyorum. Bizimki hemen pat küt olduğu için Ailemi alıştıramadığım duruma, çocuğumu çalıştıramadım. Tek sadece planlama çalışmalarının biraz daha uygulanabilir olması gerekiyordu.” (K4).

“Yani şöyle, biz orada kalabilen kadınlar olarak şunu söyleyeyim, gerçekten söylenecek hiçbir şey yok, takdiri şayandı çünkü şartlar gereği. Onu yapan her şeyi yapar diyebilirim. Başka travma, ikinci travma ya da ekstra bir travma yaratır mı? Elbet yaratır. Alt beyninde ne olur ne biter bilinçaltında bilmiyorum. Ama demek istediğim orada görevini sonuna kadar yapabildiyse devamı da çok rahat gelir.” (K4).

“Ben dediğim gibi sadece planlanması konusunda ya da orada yaşanabilecek sorunların döndükten sonra dönüş bulunmasının sorun noktasındayım. Gitmeden önce sadece bakanlıksa bakanlık, valilikse valilik, ilgili kurum kimse, AFAD ise İçişleri Bakanlığı, bizsek Aile Sosyal, planlamanın daha önceden haber verilip şu gün şu tarihlerde şurada olacaksınız denmesi, dönünce de dönüş alınması. Hani ikinci gruba en azından çıkarırken ya da üçüncü gruba çıkarırken alınan dönükler bir yerde en azından fayda sağlar diye düşünüyorum.” (K4).

K4, görevlendirme sürecinin plansız ve ani olmasının hem kendisi hem de ailesi açısından zorluklar yarattığını belirtmiştir. Kurumsal planlamanın eksikliği, özellikle kadın çalışanlar için çocuk bakımı gibi sorumluluklar açısından daha da önemlidir. Ayrıca dönüş sonrası değerlendirmelerin yapılmamasının eksiklik olduğunu vurgulamıştır. Sahadaki kadın çalışanların takdire şayan bir dayanıklılık gösterdiğini ifade etmiş ve bu çalışanların ikinci travma yaşama riskine dikkat çekmiştir. Bu durum, travma sonrası destek sistemlerinin kurumsal olarak yapılandırılması gerektiğini göstermektedir.

“Bölgede görev yapan kişiler için. Öncelikle çalışan destek psikososyal desteğin görevlerinden biri. Bu da çalışan desteğe girer. Öncelikle bireylerin oraya hazır bir şekilde gitmesi. Yani psikososyal destekle ilgili eğitimi almış olması, fiziksel olarak hazır olması, yani çok hasta olabilir, rahatsız olduğu bir dönem olabilir, bedensiz olarak kendini güçsüz hissediyor olabilir. Duygusal olarak psikososyal eksiden hazır olması, bilgi olarak demiştik eğitim açısından hazır olması ve gittiğinde de öz bakım ihtiyaçlarının karşılanabileceği iyi kötü bir şeylerin olması yani evet afetlerde ilk 72 saat hep deriz herkes kendi ihtiyacını karşılayacak şekilde diyor ama hiç bilmediğiniz bir yere göre görevlendirildiğinizde imkânlar da çok kısıtlı oluyor dolayısıyla güvende hissetmek adına işte barınma ihtiyacının, öz bakım ihtiyaçlarını karşılayabileceği yeme içme temizlik gibi ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir Minimum düzeyde de olsa ortamın olması ve giden kişinin bunları bilerek hazırlıkla gitmesi yani fiziksel hazırlığını valizle ona göre hazırlayarak gitmesi bence bunlar olmalı. Yani süpervizyon kesinlikle önemli bir şey. Afet bölgesinde en çok yaşanan şeylerden biri yetersizlik ve çaresizlik olduğu için orada hem süpervizyon hem de çalışana destek yapılması. Yani süpervizyon vakalarla ilgili belki olabilir kendi kendine yardımı öğrenmesi ya da işte onaya gelecek şeyler neler, psikolojik sağlamlığını nasıl arttırabilir. Hem bölgedeyken hem bölgeden sonra desteklenmesi. Buna da biz zaten çalışana destek diyoruz. Psikososyal desteğin hizmet alanlarından bir de bu. Bunun sağlıklı bir şekilde yapılıyor olması. Yani en büyük ihtiyaçlardan biri.” (K5).

K5, afet sahasına gitmeden önce personelin hem fiziksel hem de psikolojik olarak hazırlanması gerektiğini vurgulamıştır. Öz bakım imkânlarının sağlanması, güvenli barınma alanları oluşturulması ve travma ile başa çıkma eğitimlerinin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Sahada ve saha sonrasında süpervizyon uygulamalarının yapılması gerektiğini dile getirmiştir.

“Bir kere en başta koordinasyonu sağlanması gerekiyor bence. Kimin nerede kalacağını ve nereye gideceğini çok önceden bilmesi gerekiyor. Bir gün önceden öğrenilecek şeyler değil bunlar. Ben kiminle görev alacağım, bana bilgisi verilmeli.” (K6).

Koordinasyon eksikliği K6’nın en büyük eleştirisidir. Nerede görev alacağını, kimlerle çalışacağını önceden bilmeden sahaya gitmenin verimliliği düşürdüğünü belirtmiştir. Kurumsal bilgilendirme ve planlama yapılmadığında sahada işbirliği ve motivasyon eksikliği oluşmaktadır.

“Böyle psikososyal destek ekibi sadece deprem zedeler üzerinde çalışıyor. Mesela oraya gelen meslektaşlarla bir psikolog ya da herhangi bir görüşme yapmıyor. Herkes görevli, ben de görevli olabilirim. Ama benim görevim yardım etmek. Oraya gelen psikososyal destek ekibinin görevliye de sorular sorup onlarla da iletişim kurması. Onlar sadece deprem zedelerle de... Sonuçta iki hafta orada kalmış ama bizim en başından beri giden meslektaşlarımız var. Deprem olduğu günden itibaren. Tamamen sokakta kalan, hiçbir yardımı olmayan... O kişilerle de iletişim kurulması gerekiyordu bence. Giden çalışana verilsin ki orada gittiği işte depremzedenin insanlara vatandaşlara etkisi daha fazla olabilsin. Etkilenmeden doğru bir şekilde yardımcı olabilsin bence.” (K3).

“Koordinasyonun sağlanması, sadece psikolojik destek değil de ben gitmeden benim yatacağım yer, hangi yerde görevlendirileceğim, hangi insanlara hitap edeceğim. Bunların çok önceden planlanmış olması lazımdı bence.” (K3).

K3, psikososyal destek ekiplerinin sadece depremzedelerle değil, sahada görev yapan profesyonellerle de görüşmesi gerektiğini savunmuştur. Travmatize olmuş görevli personelin desteklenmemesi, yardım kapasitesini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca göreve gitmeden önce kısa da olsa bir hazırlık eğitimi verilmesi gerektiğini, böylece neyle karşılaşacaklarını bilmelerinin baş etme becerilerini artıracaklarını ifade etmiştir.

“Yani travma konusunda psikolojik destek sunulması gerekiyor. Bize sunulmuştu. Ben ihtiyacım olduğunu düşünmediğim için değerlendirmedim. Ama kesinlikle psikolojik destek şart.” (K7).

K7, psikolojik desteğin gerekli olduğunu ancak bu desteği kullanmadığını belirtmiştir. Destek sağlanmasının önemli olduğunu kabul etmiş, ancak bireysel ihtiyaca göre değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu ifade, psikolojik desteklerin sadece sunulmasının değil, erişilebilir ve kabul edilebilir biçimde yapılandırılması gerektiğine işaret eder.

“Valla biz hiçbir şey beklemeden gittik ablam. Sadece yardım için gittik. Sonra bizim oraya gittiğimizde dediler siz buradan yevmiyi alacaksınız. Şey ama neyse mesai oluyor bunlar sayılıyor da ücretini alacaksınız falan dediler. Sonra biz o son gün mesela akşamına şeyi geldik şöyle ben başımdan geçeni anlatayım sana da sonra mesela Son gün bizi erken bırakmış kişi. Valizlerimizi toplayacağız da gece hareket edeceğiz diye. Neymiş, kağıtlarımızı Valla biz hiçbir şey beklemeden gittik ablam. Sadece yargılamak için gittik. Sonra bizim oraya gittiğimizde dediler siz buradan yevmiyi alacaksınız. Şey ama neyse mesai oluyor bunlar sayılıyor da ücretini alacaksınız falan dediler. Sonra biz o son gün mesela akşamına şeyi geldik şöyle ben başımdan geçeni anlatayım sana da sonra mesela Son gün bizi erken bırakmış kişi. Valizlerimizi toplayacağız da gece hareket edeceğiz diye. Neymiş, kağıtlarımızı imzalamışlar. Orasının başhekimimiz imzayı atmayacakmış, bilmem ne yapmayacakmış. Para alamazsanız, alamazsak alamayalım dedik. Hatta herkes hastanenin önüne çıktı. Bayağı bir hareketlendi. Parası orası yani. Biz para için yapmadık zaten. Atmazsak atmaz imzaya biz geldik. Biz işimizi gördük. Biz yardıma geldik size. Yani paraya karşılığında yapılmaz zaten böyle şeyler. Biz daha çok yardımla gideriz de Türk milleti olarak. Yani ne bileyim hiçbir şey beklemedik biz. Psikolojimiz de şöyle dediğim gibi yani evimizi geldik, ailemizi kavuştuk. Yani çok şükür.” (K9).

“Vallahi koordinatör, koordinatör güzel olacak. Herkes her şeyle ilgilenecek. Bir kişi oraya koyup da o da geleni yok yok deyip geçmeyecek. Güzelce ilgilenecekler yani. Ekip kurulacak. Ekip bence çok önemli.” (K9).

K9, görev süresince kurumdan beklentisiz bir şekilde sahada çalıştıklarını, esas motivasyonlarının “yardım etmek” olduğunu vurgulamıştır. Ancak alandaki plansızlık ve idari

sorunlar (örneğin ödeme krizi) kişilerin motivasyonunu zedelemiştir. Ayrıca etkili bir ekip lideri ve ekip koordinasyonunun önemine dikkat çekmiştir. Bu durumlar, travma sonrası destek sistemlerinin sadece bireysel değil kurumsal olarak da yapılandırılması gerektiğini gösterir.

“Psikolojik danışmanlık, düzenli dinlenme imkânı, hijyen ve güvenlik koşullarının iyileştirilmesi. Psikososyal destek programları, mesleki rehberlik, travma sonrası terapi ve destek grupları oluşturulmalı. Sahada daha fazla bireysel destek sağlanmasını beklerdim.” (K10).

K10, barınma, güvenlik ve hijyen gibi temel ihtiyaçların görevli personel için de sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca mesleki rehberlik, süpervizyon ve destek gruplarının oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır.

“Bir kere kesinlikle yani barınma ihtiyacı. Bölgede görev yapanlar için de bir kere psikolojik destek anlamında yönlendirici hizmetler verilmeli bence. Çünkü birçoğumuz aslında bilmeden balıklama gidiyoruz ve bir şekilde kendimizi işin içinde buluyoruz. Gidilmeden önce paylaşılması gerekiyor aslında. Şunlar yaşıyor, böyle oluyor ya da bununla alakalı bir bilgilendirme olabilir, toplu bir eğitim verilebilir. Bir günlük bir eğitim bile olsa en azından neye dikkat edeceğimizi, ne yapacağımızı, biz neyi beklediğini biliriz. Bence bu bir ihtiyaç.” (K12).

K12, görevlendirmeden önce kısa süreli de olsa kriz yönetimi, iletişim ve travma müdahalesine yönelik eğitimler verilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Bu hazırlıkların yapılmaması, özellikle ilk kez sahaya çıkan kişiler için yetersizlik duygusunu artırmaktadır. Ayrıca eğitim eksikliği sahada yapılan müdahalenin niteliğini de etkilemektedir.

“Yani bir eğitim verilmesi. Hani bu alanda biz bunlarla çalışıyoruz. Böyle işler yapılıyor. İşte siz gittiniz de şöyle şeylerle karşılaşacaksınız. Öncesinde bir hazırlığımız olsaydı ne göreceğimizi ne bekleyeceğimizi bilseydik daha faydalı olurdu. Bir de böyle durumlarda, ilk acil müdahalelerde kişiye nasıl davranılır, nasıl yaklaşılabilir? Bunlar üzerine konuşulsaydı bence çok daha etkili olurdu diyebilirim. Çok daha verimli olabilirdik sahada.” (K12).

“Yani kadınlar için... Kadın erkek ayrımı yok aslında. Büyük bir afetti. Normalde bir afette, Türkiye Afet Müdahale Planına göre bir etkilendiğinde çevre iller destekledi. Ama çevre iller de bölge olarak çıktığı için fiziki şartlar çok zordu. Eğer böyle bir afet olmasaydı destek iller hemen barınma alanı, tuvalet, banyo vesaire bu alanlara şartlar sağlanabilirdi. Ama bu imkânda yoktu. Sorumlu kimseye atamıyorum. Büyük bir afettir gerçekten. Şartlar yoktu. Ve gerçekten gönüllü gidenler bu işi başarıyordu.” (K13).

K13, fiziki koşulların çok zorlayıcı olduğunu ancak yine de gönüllülükle görev yapan kişilerin başarı gösterdiğini ifade etmiştir. Gönüllülük ruhunun ne kadar güçlü olduğunu belirtmiş, aynı zamanda afetin büyüklüğü nedeniyle sistematik aksaklıkların doğal karşılanması gerektiğini söylemiştir. Bu ifade, sahadaki dayanışma duygusunu ve özveriyi yansıtmaktadır.

“Hangi desteklerin sağlanmasına? Ben sadece Hatay için konuşayım diğer illerde nasıl oluyor bilmiyorum ama mesela bizim son görevimde gittiğim zaman bize hiçbir şekilde artık yemek, ulaşım ve kalma noktasına çok yardımcı olmadılar. Bu da tabii bizim gibi farklı illerden gelen insanların ve bir mesai kavramı içerisinde çalışan insanların ihtiyaçlarını giderme noktasına gerçekten çok zorluk oluyordu. Belki de bunların biraz giderilmesi noktasında insanlar daha da gönüllü gidebilirler. Biraz personeli iyileştirme yapılabilir bu anlamda. Çünkü biraz kısıtlamalar gelmişti açıkçası.” (K15).

“Psikososyal belki destek alınabilir geldikten sonra. Aslında şöyle de yapmak lazım. Bence gidecek olan her görevliye psikososyal destek verilip ondan sonra gönderilmesi gerekiyor. Kesinlikle. Yani bana mesela ilk görevime gittiğim zaman telefon geldi dediler ki yarın gideceksin. Yani nasıl gideceğim ne yapacağım ne ile karşılaşacağım. Bir kadın olarak tek başıma gönderiliyorum. Nerede ineceğim, nereye gideceğim hiçbir bilgi yok.” (K15).

K15, saha koşullarının (yemek, ulaşım, barınma) iyileştirilmesi gerektiğini, ayrıca her görevliye gitmeden önce psikososyal destek sunulmasının şart olduğunu belirtmiştir. Ani ve bilgisiz görevlendirmelerin, özellikle kadın çalışanlar açısından güvensizlik yarattığını ve travmatik etkileri artırabileceğini vurgulamıştır.

Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanlara yönelik yapılan görüşmelerde, çeşitli öneriler ve gözlemler öne çıkmıştır. Katılımcılar, afet bölgesine gitmeden önce kadın çalışanlara psikolojik destek ve hazırlık eğitimi verilmesinin önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu

destek, çalışanların psikolojik olarak daha güçlü bir şekilde göreve başlamalarına yardımcı olacak ve travmaya maruz kalma risklerini azaltacaktır. Ayrıca, afet bölgesine gönderilecek çalışanların, görev yerleri ve temel ihtiyaçları hakkında önceden bilgilendirilmesi gerektiği, böylece daha hazırlıklı bir şekilde göreve başlamalarının sağlanacağı belirtilmiştir.

Barınma, hijyen, güvenlik gibi temel ihtiyaçların karşılanması ve görevli çalışanların psikolojik destek alabilecekleri ortamların oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, afet sonrası sürecin daha verimli olması için psikolojik destek gruplarının ve terapi seanslarının artırılması önerilmiştir. Zorunlu görevlendirmelerin, çalışanlarda isteksizlik yaratabileceği ve bu durumun iş verimliliğini olumsuz etkileyebileceği belirtilmiştir. Bu nedenle görevlendirmelerin gönüllü olması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların duygusal güçlülüğü ve destek sağlama noktasındaki önemli rolleri vurgulanmış, ancak kendi psikolojik ihtiyaçlarının da göz önünde bulundurulması gerektiği dile getirilmiştir. Süpervizyon ve destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiği, afet bölgesinde çalışanların karşılaştıkları zorluklarla başa çıkabilmeleri için düzenli süpervizyon ve psikolojik destek almalarının önem taşıdığı ifade edilmiştir. Bu öneriler, afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların daha sağlıklı, verimli ve etkili bir şekilde çalışabilmeleri için gerekli düzenlemeler ve destek mekanizmalarının sağlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.2.6.5.1. Eksiklikler ve Tavsiyeler

Afet bölgesine görevli olarak giden kadın çalışanların deneyimleri ve bu süreçte yaşadıkları zorluklar üzerine çeşitli görüşler yer almaktadır. Görüşlerin ortak noktaları, afet bölgesine gitmeden önce hazırlık yapılması gerektiği ve görevli kadınların psikolojik destek almasının önemidir.

“İkinci travmayı? Vallahi ben kendi kendime geçirdim ya. Hani bir şey yapmadım. Zaten zamanla işte şeyi görüyorsunuz. Az önce bir adam anlattım ya. Hani çocuklarını kaybetmiş ve evlenmiş. Ya diyorsun hani Duygu. Onlar bile toparlamaya başlıyor. Mecbur. Daha doğrusu bu hemen ertesi gün ayakta kalmaya başlayınca mesela insanların şey talepleri oluyor. Hani önce can sonra mal derler ya. Canları kurtulduğunu anlayınca bu sefer insanlar kalan mallarıyla ilgili Kaygı yaşamaya başladılar. Yani mesela bu onları hayatta tuttu belki işte. Evet kayıplarına çok üzüldüler ama bir şekilde işte ben de yaşadım bu travmayı. Anneyi kaybettikten sonra falan. Ama bir şekilde yani ölemiyorsun arkasından. Ne kadar gebersen de üzülhürsen. Dolayısıyla bu zaman isten bir şey. Benim de zamanla kendi kendine azaldı. Ama

zamanla ben de hani onları gördükçe bak toparlanıyorlar. Onlar bile bu kadar ağır bir şey yaşadılar. Hayatları bile hiçbir şeyleri kalmadı. Yani ne bileyim hiçbir hatıraları, belki bizim en küçük bir evimizde tuttuğumuz bir iğne mesela değil mi? Çok önemli. Anneanneden kalmış. Hani hiçbir şeyleri kalmadı. Hani şey diyorsun, onlar bile başladı. Sen de artık eski hayatına yavaş yavaş dön. Mesela ben geçen aylarda, bu yaz pardon, mesela bir şeye başladım. Yani tekrar spora başladım. Bunlar tabii bana yavaş yavaş yani yavaş yavaş normal hayat ilerlemeye devam ediyor yani. Yapabiliyorlarsa tabii bence şey yapsınlar, ne bileyim, destek alsınlar, psikolojik destek alsınlar. Yani konuşsunlar birileriyle. Hobileri izlesinler. Ne bileyim? Hobi edinsinler kafalarını verebiliyorlarsa film izlesinler, kitap okusunlar. Ben, inan o bölgeye giderken yanımda dergi falan, kitap her zaman her yere götürürüm. Ama hiç okuduğumu hatırlamıyorum.” (K1).

K1, yaşadığı travmalarla başa çıkmak için profesyonel bir yardım almadığını, bunun yerine zaman içinde kendi gözlemleriyle iyileşmeye başladığını belirtmektedir. Başkalarının toparlandığını görmek, kendi yas sürecini normalize etmesine yardımcı olmuştur.

“Kendini iyi hissettiren, yanında götürebileceği bir kitap, zaman ayırdığında kendine zaman ayırdığında ona iyi gelecek. Normal rutinde yaptığı, rutin hayatında yaptığı şeyleri afet bölgesinin el verdiği sürece yapabileceği şeyleri yanında götürmek olabilir. Fiziksel hazırlık kısmında aslında bu da. Yani şöyle, aslında belki şu olabilir, yani hani orada kişiye normal hayatında da iyi gelen, baktıkça iyi hissettiren küçük bir nesne olabilir. Hani fotoğraf olabilir, her şey olabilir. Onun için değerli, anlamlı. Onu baktığında iyi yerlere götüren, iyi hissettiren bir şey yanında götürebilir. Yine benzer şeyler olacak ama yani kesinlikle kendini hazır hissediyorsa görevlendirilmesi konusunda. Ve mümkünse öncesinde eğitim alması konusunda. Çünkü psikososyal destek çok karıştırılıyor hizmetin içeriği. Pek çok meslek elemanına da kendini yetersiz hissettiriyor. Hani sanki bir terapi eğitime ihtiyacı varmış gibi. Dolayısıyla bu hazırlığı yaparak hem nitel hem nicel anlamda bu hazırlığı yaparak oraya gitmesi, mümkünse görevlendirildiği yerde, hiç bilmediği bir il olabilir, tanıdığı birileriyle gitmesi, en azından tanıdığı birileri, tanımadığı bir ilde de olsa tanıdığı biriyle olması.” (K5).

K5, göreve gitmeden önce kişinin kendini duygusal olarak iyi hissettiği nesneleri (fotoğraf, kitap gibi) yanına almasının önemini vurgulamıştır. Bu, kişisel güvenlik nesneleri kullanımıyla duygusal regülasyonu destekleyen bir stratejidir. Ayrıca, daha önce sahada görev yapmış biriyle gitmenin sosyal destek açısından önemli olduğunu belirtmiştir. Eğitim

gerekliliğini vurgulaması, hazır bulunuşluk düzeyinin afetle başa çıkmada belirleyici olduğunu göstermektedir.

“Evet, gitmeden önce bence bir psikolog ya da ne bileyim psikoloji, psikoteknik destek bir ekibinden eğitim programından ya da ne bileyim bir destek alıp da gidilmenin. Mesela ben şu anki aklım olsa hani keşke şunu yapmasaydım dediğim bir şey unuttuğumu deseydim, benim psikolog arkadaşım da var, gitmeden önce onunla konuşup bana bir şeyler söylemesini isterdim. Ya da daha önce gitmiş yakın bir arkadaşım olsaydı, Nadire benden önce gitmiş olsaydı, muhakkak ona paylaştırdım. İşte yanıma ne götüreyim, şunu alayım mı? En azından benim de benden önce bir yere gitmiş olsaydı belki bir şeyleri sorabilirdim. Benim böyle bir şansım olmadı.” (K3).

K3, afet sahasına gitmeden önce bir psikologla ya da daha önce bu deneyimi yaşamış biriyle konuşmanın önemini belirtmiştir. Bu ifade, önceden yapılan duygusal hazırlığın kişisel dayanıklılığı artırabileceğini göstermektedir. Ayrıca, sahaya dair bilgi eksikliği ve izolasyon duygusu, bilişsel yetersizlik hissiyle birleştiğinde ikincil travmanın şiddetini artırabilir.

“Vallahi işte ben bayan gidecekse dediğim gibi arkadaşı olacak yanında. Tanıdık birisiyle gitsin isterim. Yani oradan en azından birbirine destek olun yani.” (K9).

K9, özellikle kadın çalışanların tanıdıklarıyla birlikte sahaya gitmelerinin daha sağlıklı olacağını savunmuştur. Bu öneri, eşli sosyal destek aracılığıyla yalnızlık duygusunun azaltılmasına yöneliktir. Literatürde, sahadaki güvendiği biriyle çalışmanın travmaya karşı tampon etkisi olduğu belirtilmiştir (Figley, 2002).

“Yani kadınlara önerim ilk 15-20 gün gidecek kadınlar, gerçekten gönüllü olanlar ve fizik şartları bilerek gitmeliler. Psikolojik olarak onu aşabileceklerse gidecekler. Travmalarla alakalı diyebileceğim bir şey yok açıkçası.” (K13).

K13, görevlendirme için gönüllülük esasının önemine dikkat çekmiş, fiziksel ve psikolojik yeterlilik vurgusu yapmıştır. Kadınların fiziksel koşulların zorluğuna hazırlıklı olması gerektiğini belirtmiştir. Bu yaklaşım, afet dayanıklılığı bağlamında görevli personelin seçiminin kritik rolüne işaret eder.

“Bunların işi olduğunu düşünmeleri gerekiyor. Orada görev yapmak zor olabilir.” (K14).

K14, afet görevini “işin bir parçası” olarak tanımlamış ve görev bilinciyle hareket edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu yaklaşım, travmaya karşı profesyonel mesafe koyabilen kişilerde daha yaygın görülür ve profesyonel kimlik ile başa çıkma becerisini destekler.

“Yani özellikle dediğim gibi kadın olsun erkek olsun bunun bence bir gönüllülük işi olduğunu biraz sabırlı olmak gerektiğini çünkü bazen insanlar şey oluyor hani sizi görünce ve sizi muhatap aldığı için eğer ki görülmeden önce karşılık bulamadıkları bir talebi olduğu zaman direkt sizi sorguluyorlar. Sanki siz yapmamışsınız gibi sorguluyorlar. Bu noktada biraz gerçekten sabırlı olmak lazım. Hala bir krizi var ve bu krizi ve stresi yönetebileceklerse gitsinler bence.” (K15).

K15, sahadaki kriz ortamında sabırlı ve gönüllü olmanın önemini vurgulamış, halkla iletişimde yıpratıcı anlar yaşanabileceğini ifade etmiştir. Bu yorum, afet ortamında görev yapan çalışanların iletişim yükü ve duygusal taleplerle baş etme kapasitelerinin önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca “krizi yönetebilecekler gitsin” diyerek duygusal dayanıklılığın önemini ortaya koymuştur.

Afet bölgesine giden kadın çalışanların deneyimleri, psikolojik ve fiziksel hazırlığın önemini vurgulamaktadır. Katılımcılar, görev öncesinde psikolojik destek almanın ve deneyimli kişilerle iletişim kurmanın faydalı olduğunu belirtiyorlar. Ayrıca, afet bölgesine gitmeden önce kişisel olarak iyi hissettiren nesnelerin, hobilerin ya da kitapların yanlarında bulundurulması, psikolojik dayanıklılık sağlamak için önerilmektedir. Gönüllü olmanın, fiziksel ve psikolojik olarak hazırlıklı olmanın önemli olduğu, ayrıca afet bölgesine gidenlerin sabırlı olmaları gerektiği ifade edilmiştir. Bu süreçte, görevli kadınların birbirlerine destek olmalarının ve tanıdık bir kişiyle gitmelerinin faydalı olacağı, zorluklarla başa çıkabilmek için dayanışmanın önemli olduğu vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, afet bölgesine gitmeden önce uygun hazırlıkların yapılması, psikolojik destek alınması ve göreve gönüllü bir şekilde, hazır bir şekilde gitmenin, daha etkili ve sağlıklı bir şekilde görev yapılmasını sağlayacağı ifade edilmektedir.

Afet bölgesinde görev alan kadın çalışanların deneyimlerinden öğrendikleri kişisel, mesleki ve insani dersler katılımcıların ifadeleri doğrultusunda analiz edilmiştir. Her bir katılımcıdan elde edilen veriler, travmatik koşullar altında gelişen farkındalıkları ve uzun vadeli etkileri

yansıtmaktadır. Bu kazanımlar, bireysel dönüşümün yanı sıra mesleki kimliğin de yeniden şekillenmesine katkı sunmaktadır.

“Yani afet tekrar yaşanmasın ama bu deneyim iki benim için olmuş. Dediğim gibi ilişim, yardım, herkese yardım etmek, yardım için vakıfta vesaire ama çok soyutmuş yaşadıklarımız. Sadece hikâyeyi dinleyip, inceleme, rapor, sirler hazırlamak değilmiş hayat. Onu yaşayınca dayanışmadan çıkıp yardımlaşmanın can havliyle de yapılabileceğini, raporsuz da plansız da yardım edilebileceğini anladım. Deneyimin en büyük bu oldu.” (K4).

K4, yardımın sadece raporlarla ya da planlamalarla değil, bazen can havliyle ve içgüdüsel şekilde de gerçekleştirilebileceğini vurgulamaktadır. Bu ifade, insani yardımın sahada teoriden farklılaştığını ve duygusal bağın ön plana çıktığını göstermektedir.

“En önemli ders... Karşıdan konuşmak kolay. Bunu nasıl ifade edebiliriz? En önemlisi... Yani bence en önemlisi gerçekten bu oldu. Doğru ifade şeklini bulmaya çalışıyorum. Çünkü biz ülkenin bütün kaynakları oraya kanalize edildiği, nasıl koordinasyon olamaz, bu kadar mı zor diye böyle çok şey yapmıştık. Gidince gördük ki bütün kaynaklar orada olsun. Kaynakları yönetecek insanların olmaması. Yani insanlar var da o insanların soruşturma yöreyle o bölgeye ve orada kontak sağlayabileceği kimse yok. Bunların olmamız çok zorlayıcı. Hakikaten bir şeyi deneyimlemeden, yorumlamak çok kolay. Deneyimlemeden, bir başkasının yaşadığını yaşamadan onun gözünden bakamazmışsın. Ben en azından koordinasyonun içinde onu gördüm. Bilmiyorum bunu nasıl ifade edebilirim ama.” (K5).

K5’in ifadesi, koordinasyon eksikliğine ilişkin ön yargısının sahaya gittikten sonra değiştiğini göstermektedir. Burada “yaşantı temelli öğrenme” kavramı öne çıkar. Sahadaki kaosun nedenini sadece kaynak eksikliğine değil, aynı zamanda yönlendirme ve yerel irtibat eksikliğine bağlamıştır. Bu, afet yönetiminde kurumsal planlamanın sahadaki gerçeklikle uyumsuzluğunu ortaya koymaktadır.

“Çalışma olanaklarını görüyorsun gittiğin yerde çalışma yani. Oradaki insanlarla da çalışıyorsun çünkü senin kendi kurumunun bir çalışma prensibi var ya da başka bir yerin çalışma prensibi var. Biraz onu öğreniyorsun. Farklı bir yerde yaşama deneyimini deniyorsun ve en zor şekilde aslında. Bu bence çok büyük bir artı. Gittiğin mesela başka bir yere gidip çalışsan belki zorlanacaktın ama orayı gördükten sonra farklı bir yerde çalışmak bu kadar iyi...” (K6).

K6, afet bölgesinde çalışmanın farklı ortamlarda görev alma konusunda kişiyi daha esnek ve hazır hale getirdiğini belirtmektedir. Bu da travmatik deneyimlerin ardından kazanılan mesleki dayanıklılık il ilişkilendirilebilir.

“Her şeye şükretmek yani. Nefes alabildiğimize şükretmek bence. Ben normalde çok şey bir insan değilim zaten ama en ufak bir şeye, her şeye şükretmeyi öğrendim. Öyle söyleyeyim. Ne olursa olsun. Sağlığın olur, yakınlığın olur. Banyo etmek mesela.” (K3).

K3, en temel ihtiyaçlara erişimin bile zor olduğu koşullarda nefes almanın, sağlıklı olmanın değerini anladığını ifade etmiştir. Bu durum, travmatik deneyim sonrası bireyin hayatın küçük detaylarına duyduğu şükran duygusunun artması ile ilgilidir.

“Yani, görünenin arkasını biraz daha ilerleyebilirim. Meslek hayatımızda bunları hep görüyoruz, iddialar, iftiralar, ihbarlar. Fakat bunu deprem bölgesinde, afet bölgesinde görüyor olmak biraz daha beni, açıkçası insanlığa olan şüphemi artırdı. Bunu söyleyebilirim. Bunu görmek, gözlemlemek gerektiği olduğunu düşünüyorum. Yani hani budur. Şöyle geriye baktığımda daha geniş bir perspektiften daha detaylı bakabilmek çok daha önemli.” (K11).

K11, afet bölgesinde tanık olduğu iddialar ve ihbarların sahada da devam ettiğini belirtmiş, bu durumun insanlığa olan güvenini sarstığını dile getirmiştir. Ancak aynı zamanda mesleki gözlem gücünün arttığını, olaylara daha geniş bir perspektiften bakmayı öğrendiğini ifade etmiştir.

“En önemli ders, kadınlar her işi yapabilir. İş ayrımı yok, onu öğrendik. İş başı düşünce herkes her şeyi yapıyor. Bütün zorlukların üstesinden gelinebiliyor böyle büyük bir afet olunca. Gözümüze uyku bile girmiyor açıkçası. Günün sonuna bakıyoruz yani taleplere cevap verebildik mi, gerekeni yapabildik mi? Bu sorumlulukla işe geliyoruz, bu sorumlulukla gözümüzü kapatıyoruz. O yüzden bize güzel bir tecrübe oldu.” (K13).

K13, kadınların afet bölgesinde her işi yapabildiğini, fiziksel ve duygusal zorluklara rağmen görevlerini yerine getirdiklerini ifade etmiştir. Bu söylem, kadınların kriz anlarında **cinsiyet** temelli ayrımcılık beklentilerini aşarak etkin rol üstlendiklerini göstermektedir. Ayrıca, sorumluluk bilincinin travma karşısındaki en büyük motivasyon olduğuna dikkat çekmektedir.

“Önemli ders düşünüyorum. Her şeyi bilmek gerektiğini. Her konuda birazcık bilgili olmamız gerektiğini. Çünkü her zaman her işi yapabiliriz. Öyle bir kurumda yaşıyoruz. Gidip de

sadece iş yerine şu işi yapıyorum diye o işe odaklanmamak gerek. Her şeyden biraz dost bulmak gerek. Ne çıkacağını bilemeyiz karşımıza.” (K14).

K14, afet ortamında sadece uzmanlık alanıyla sınırlı kalmanın yeterli olmadığını, her işi yapabilme esnekliği gerektiğini belirtmiştir. Bu, sahada görev alanların rol esnekliği ve çok alanlı bilgiye sahip olma gerekliliğine işaret eder.

“En önemli ders... İnsan her yerde insan. İnsan gerçekten çok kıymetli ve ben yaptığım işte yani insanlara yardım etme noktasında bir yerde, bir kurumda çalışıyor olmak beni aslında gerçekten çok mutlu etti. Bunu daha önce kurumda... Farkında değilsiniz günlük çalışma içerisinde. Ama insanlara yardım ve hizmet noktasında bir faydanızın olduğunu görmek bence çok önemliydi. Bunun bir parçası olmak gerçekten beni çok mutlu etti. Tabi dilerim ki bir daha yaşanmasın. Kimsenin kimseye bir ihtiyacı olmasın. Ama maalesef dediğim gibi böyle bir coğrafyada yaşıyoruz. Nasıl diyeyim? Hani dediğim gibi onların bir yaralarına dokunmuş olmak, bir tanesinin bir ihtiyacını karşılamış olmak beni çok mutlu etti. Başka ne ekleyebilirim ki şu anda bilemedim.” (K15).

K15, yardım etmenin insani değerini sahada daha derinden anladığını ve kurumundaki görev tanımının ötesine geçerek bu deneyimin onu insan olarak dönüştürdüğünü ifade etmiştir. Bu anlatı, mesleki tatminin insani bağlamda yeniden şekillenmesi ile ilgilidir. Aynı zamanda, yardım edebilmenin bireyde varoluşsal bir anlam yarattığına işaret eder.

Afet bölgesinde yaşanan deneyimler, katılımcıların kişisel ve mesleki gelişimlerine katkı sağlamıştır. Katılımcılar, afetin gerçekliğini deneyimleyerek, yardımın yalnızca raporlama ve planlamayla değil, can havliyle ve dayanışma ile yapılabileceğini öğrenmişlerdir. Deneyim, afet bölgesindeki koordinasyon eksikliklerini, kaynakların etkin yönetimi ile ilgili zorlukları ve bir şeyleri yaşamadıkça doğru değerlendirme yapmanın ne kadar zor olduğunu göstermiştir. Ayrıca, afet bölgesinde çalışanlar, farklı çalışma yöntemlerini öğrenmiş ve yeni bir yaşam deneyimi edinmişlerdir. Bu süreç, minnettarlık duygusunu pekiştirmiş, hayatta olmanın ve küçük şeylere şükretmenin önemini vurgulamıştır. Afet bölgesindeki gözlemler, insanlığa olan güveni ve şüpheyi sorgulamaya, meslek hayatında geniş bir bakış açısı geliştirmeye neden olmuştur. Kadınların her işi yapabileceği, iş ayrımının olmadığını ve büyük zorlukların üstesinden gelebileceğini fark etmişlerdir. Ayrıca, her konuda bilgi sahibi olmanın, afet gibi beklenmedik durumlarla başa çıkmada önemli olduğu öğrenilmiştir. Son

olarak, insanların değerinin farkına varılmasının, yardım ve hizmet işinde çalışanları mutlu ettiği, bir başkasının ihtiyacını karşılamının sağladığı tatminin önemli olduğu vurgulanmıştır.

3.2.6.5.1.1. Eğitim, Personel, Belirsizlik

Katılımcıların afet sonrası sürece ilişkin değerlendirmeleri, yalnızca sahadaki tecrübeleri değil, aynı zamanda sistemsel işleyişe, iyileştirme süreçlerine ve koordinasyona dair gözlemledikleri eksiklikleri de açıkça ortaya koymaktadır. Her bir katılımcının yorumu, afete müdahale sürecinde mikro (bireysel/kurumsal) ve makro (yapısal/ulusal) düzeyde öğrenilen dersleri ve önerilen iyileştirmeleri içerdii için tezinizin “sonuç ve öneriler” bölümünde değerli birer kaynak niteliğindedir.

“Herkesin de... Bir şey söyleyeyim mi? Afet çalışsın çalışmasın. İlişkili bir konuda çalışsın çalışmasın. Bence herkesin orayı... Her insanın... Nasıl deprem Japonya'da olduğunu, yıkılan bir bina meydana örnek olarak bırakılmış ve müze gibi onun etkisi. Herkes görüyorsa ya da o etkiyi... Yani herkesin bir görmesi gerekiyordu ya. Yani aslında nasıl böyle dediğiniz gibi Japonya'dan örnek verecek olursak onlar atom bombasının atıldığı bölgeyi öğrencilerine götürüyorlarsa bizim de okullara bu tarz bir geziler düzenleyerek çocuklarımızı o şekilde yetiştirsek çok daha güzel olabilir. Hani belli başlı konteyner kentlere. Özellikle zaten en yakın olan bölge Hatay ve Maraş diye biliyorum. Hatay hiç yok yani Antakya merkezi yok.” (K1).

Afet bölgesinin bir tür toplumsal hafızaya dönüşmesi gerektiğini vurgularken, Japonya örneği üzerinden kolektif farkındalık yaratmanın önemine dikkat çekmiştir. Bu ifade, afetin sadece fiziksel değil sosyo-kültürel bir eğitim aracı olarak da değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

“Yani konuşulmadığını düşünüldeğüm Kendim açısından öyle bir konu yok. Ben orada her şeyi çok fazla çaktım. Bakanlık personeli olsun, daire başkanlarım olsun. Altı tane ilim valisiyle çalıştım. Afyon, Kütahya, Şuhut Kaymakamı, oradaki kendi valileri. Altı valiyle birlikte her gece toplanıp Afat ‘ta, Süleyman Soylu ve Hulusi Akar başkanlığında günün rutininin toplantılarına katıldım. Ve orada zaten dökülmek için toplanıyorduk. Bugün ne yaptık, bugün ne yaptık. Toplantı gibi toplantılardan çok uzak, samimi ve biz ne yapıyoruz, neredeyiz, ne yapmalıyız toplantılarıydı. Çok işe yarar toplantılardı. Dolayısıyla Afet döneminde ne gerekiyorsa o söylenir ya, şu an açız, şu an üşüyoruz, şu an böyle. Yani artık

daha fazla düşünecek bir durum olmadığı için ölüm çizgisinde. Dolayısıyla gizli kalan bir şey yoktu. Ama tabii ki de her şey gülüp gülistanlıkta değildi. Söyleniyordu. Bir gün olmaz, ikinci gün oluyordu. Ama böyle içimde benim şunu söylemedim, onu söyleseydim oraya dokunabilirdim dediğim hiçbir şey kalmadı. Oradayken en tepeden, en küçük depodaki forkliftçiye de ziyaret eden sanayi bakanına da her gün toplantı yapan İçişleri Bakanı'na da ne gerekiyorsa çıkıp gerekeni her zaman her arkadaşımız söyledi. Orada her şey çok şeffaf ve olması gerektiği gibiydi. O yüzden Dediğim gibi üstü kapalı kaldı, gizli kaldı dediğim hiçbir şey olmadı.” (K4).

Sürecin şeffaf yürütüldüğünü ifade ederken, günlük toplantılar ve kriz iletişiminin değerli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca koordinasyon eksikliği gibi sistemsel sorunların gözlemlendiğini de ima ederek, afet müdahalesinde planlılık ve yerel iş birliğinin önemini vurgulamıştır.

“Yani konuşulmadığını derken, nerede konuşulmadı? Benim için şu, yine koordinasyonda olduğum için söyleyebilirim. Normalde Türkiye Afet Müdahale Planı kapsamında yerel düzey, her ilin, her bölgenin, her çalışma grubunun psikososyal desteği sosyal destek açısından belki zorluk yaşamadık ama yaşanan herhangi bir afette hani buna bu afet de dahil. Burada tabii çok fazla ilin etkilenmesi en büyük sorunlardan biriydi. Yani normalde planlarda o ile destek verecek iller de belli. Kimlerin vereceği de belli. Ama biz bir afet yaşadığımızda bu planları unutuyoruz. Ve nedense her kurum, her kişi ben ne yapabilirimi odaklanıyor. Aslında herkesin yapabildiği birden fazla şey vardır ama bir Afet'te görevliyse herkesin yapmakla hükümlü olduğu şeyi yerine getirmesi önemli. Yardımlardan mesela örnek vereceğim. Şimdi mesela yardımlar gelen yardımlar aynı Bağış Depo Yönetimi Sosyal Yardımlaşma Vakfı'nda. Normalde bütün bağışların orada toplanması ve tek elden dağıtılması gerekiyor. Ama biz bunu Afet'te unutuyoruz. Tırlarla bir sürü Yardım için işte gıda, giyim bir sürü şey gönderiyoruz. Ama işte bunu o plandaki gibi koordine edecek kişiye, yere, kuruma değil de kendi imkânlarımız ölçüsünde bir şey yapmaya çalışıyoruz ve iyilik yapalım derken...” (K5).

Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) gibi ulusal planların uygulama aşamasında yetersiz kaldığını belirterek, kaynakların yönetiminde ciddi zaafılar olduğunu vurgulamıştır. Bu da afet yönetiminde “hazır olma” ve “rol netliği” ilkelerinin altını çizmektedir.

“Yani tek şunu diyebilirim dediğim gibi güzel ülkemize Allah bir daha böyle bir doğal afet yaşatmasın. Çünkü toparlanmak çok zor. Maddi manevi toparlanmak çok zor. Manevi kayıp, maddi kayıp zaten çok fazla. Ama diyebileceğim tek şey yani bir daha böyle Allah böyle bir afet yaşatmasın.” (K3).

En belirgin vurgusu duygusal yüküdür. Büyük kayıpların tekrar yaşanmaması temennisiyle sınırlı bir ifade sunmuş, genel olarak sahadaki yıkımın ağırlığını duygusal bir tepkiyle dile getirmiştir.

“Evet. Yani oraya kaymakam bile bizden sonra gelmişti. Hizmet güçlerinin çok geç gelmesi, hizmetin çok geç gelmesi.” (K7).

Afet sonrası ilk müdahalenin gecikmiş olmasını eleştirerek, yerel idarenin geç hareket etmesini vurgulamıştır. Bu, afet yönetiminde “zamanlama” unsurunun ne kadar kritik olduğunu göstermektedir.

“Kadın çalışanların özel ihtiyaçlarının (hijyen, güvenlik) sahada daha fazla dikkate alınması gerektiğini düşünüyorum.” (K10).

Kadın çalışanların sahadaki özel ihtiyaçlarının (örneğin hijyen ve güvenlik) daha fazla dikkate alınması gerektiğini söyleyerek, afet sonrası destek politikalarının daha kapsayıcı olması gerektiğini vurgulamıştır.

“Şöyle diyeyim o zaman ben de yani mesela biz iki hafta görevlendirilip gittik yani ve aslında orada kendi aramızda konuştuğumuz birçok personelin hem fikir olduğu konu yani biz buraya geliyoruz evet ama işte bu kadar ödemeler yapılıyor sonuçta yol masrafları veriliyor bize ekstra para veriliyor yolluk şu bu falan yani devlet için aslında çok büyük bir külfet oluyoruz aslında yani bence o devletimize Harcamış olduğu paradan daha çok fazlasını katamıyoruz biz oluyor. Çünkü ister istemez ilk birkaç gün zaten adaptasyon, alışma süreci. İşte oraya alış, oradaki insanlar alış, yerine alış vesaire. Belki faydamız 10 gün oluyordur. 10 gün içinde kesinlikle değmiyor. Aslında oraya bir personeller alınması, işte o zamanlarda çünkü çok fazla ihtiyaç vardı. Normal bir şekilde personel alınıp oraya atanması ve orada göreve başlaması gerekiyordu. Bence böyle geçici iş olduğu için kimse sahiplenemedi çok fazla açıkçası.” (K12).

Geçici görevlendirmelerin yeterince sahiplenilmemesine neden olduğunu belirtmiş, bunun yerine yerel ve uzun vadeli personel istihdamını önermiştir. Adaptasyon süresinin verimliliği düşürdüğüne dikkat çekmiştir.

“Bizim için kritik olan bir konu yok. Yani ben afet olarak bakıyorum. Büyük bir afet olduğu için eksiklikler vardı. Ama büyük bir afet. Yani Türkiye'deki arama kurtarma sayısı yeter. Çünkü Türkiye'deki arama kurtarma sayısı o dönem 35 bindi ama bu yurt dışından gelenlerle beraber. Bazı vatandaşların sorup oluyor. AFAD yetemedi, yollar kapandı falan ama ilk deprem oldu 26 bin. Bina yıkıldı, sahadaki arama kurtarma sayısı 35 bindi. Bunu öldüğümüzü bir bina başına bir buçuk kişi yapıyor. Yine yeterli değiliz tabii ki. Bizim sadece AFAD'ın arama kurtarma sayısı 2309. Biz AFAD çalışanlar, memurlarla beraber 5000 civarı bir çalışan var zaten. Dünyadaki arama kurtarma sayısı 750 bin. Bu sadece AFAD'e yeterli. O yüzden büyük bir afetti. Eksik, aksaklık oldu. Ama bunun sonrasında iyileştirme çalışmalarına bakıyorum. Hani orada bahsedebileceğim kritik ya da bahsedilmeyen bir durum yok. Kabul da ediyoruz kurum olarak. Yetemediğimiz noktalar da oldu. Bahsettiğim şartlardan dolayı büyük bir afetti. Ama bunun sonrasında başta almamız 100.000 ATT, yani arama kurtarma projesi, 100.000 ve destek arama, destek gönüllüsü projesi. Ondan şey, personel alıyor ayrı konu. Benim bahsettiğim sivil vatandaşlardan, kamu kurumlarından. Yani 100.000 arama kurtarma projesi 11 bakanlıkla imzalanan, içinde milliyetim var, sağlık, belediye, gençlik, spor, belli sayılar var. 100 bin arama kurtarma personeli oluşturuyor. Yani bir deprem anında, atıyorum, Gençlik Spor 27-30 kişi ekibiyle kendi malzemeleriyle arama kurtarmaya gidebilecek. Biz iyileştirme çalışmaları sonrasında başkanlığımız böyle bir çalışma başlattı. Destek Afat Gönüllüsü 'nü biliyorsunuz. Afat Gönüllü kavramını biliyorsanız eğer. Destek Afat Gönüllülerini de oluşturarak, yani 100 bin destek Afat Gönüllüsü 'nü İyileştirme çalışmalarında yer alacak. Yani reklamda biliyorsunuz Yener'i diyen herkes enkazın başına çıktı. KSO da sebep olan oldu. Yani 100 bin AKT projesi Allah korusun bir afet olursa afetin enkazın başında olacak. 100.000 Destek Gönüllüsü projesi de iyileştirme çalışmalarında yer alacak. Açıkçası bu konuda bir ayrıma gitti. Bu konuda çalışmalar var, hala devam ediyor. Akredite ettiği kurumlar var, STK'lar var. Bunlarla da sayımızı artırmaya çalışıyoruz.” (K13).

“Genel olarak baktığımda Ciddi bir kurtarma personeli eksikliği vardı aslında genel olarak baktığımızda. Kurtarma personellerinin sayısının artırılması, kalifiyeli kurtarma personellerinin tabii ki de aynı zamanda bizim gerçekten TAMP uygulayabilmemiz lazım, Türkiye Afet Müdahale Planı'nı. Bunun üzerine ciddi tatbikatlar yapılması ve ciddi bir koordinasyon eksikliğinin olmasıydı en çok rahatsız eden. Türkiye'de zaten bir deprem ülkesi ve ciddi depremler beklenen bir ülke. Bunu bile bile bu kadar üstünü kapatmak, bunları daha öncesinde hiçbir şekilde hesabının kitabının yapılması. Olay yaşamlarına büyük bir boşluğa düşmek belki de ülkece çok hoş bir durum değildi. Ama bir diğer açıdan baktığımızda belki o

kadar çalışma planı yapılmış olsa bile bu şekilde bir afetin altından kalkmak kolay olmayabilirdi. Evet, can kaybı sayısını daha az indirebilirdik ama bunu ben her zaman bu şekilde düşünüyorum. Daha iyi bir iyileştirme çalışması süreci izlenebilirdi çünkü şu an hala o bölgede iyileştirme çalışmaları neredeyse minimum düzeyde. Ben deprem olduğu zamandan daha sonrasında gittiğimde, temmuz ayında gittiğimde hiçbir şey değişmemişti hala. Daha sonrasında ben 2024'te gittiğimde, Ramazan ayında ve 23 Nisan, Nisan ayında hala çok ufak tefek değişiklikler vardı. Hatta oradaki arkadaşlarım şey söyledi, Irmak bir değişiklik görebiliyor musun diye. Dedim kusura bakmayın çok özür diliyorum ama yani hiçbir değişiklik göremiyorum ben. Aynı bölge, aynı... Aynı Antakya ya. Ben hani daha öncesinde de buradaydım. Kaldığım yerlere de gittim. Hiçbir şey değişmemişti. Hatay aynıydı. Çok böyle kaplumbağa gibi yavaş yavaş ilerleyen bir sistem var iyileştirme açısından en azından evet o büyük afet olduğunda belki gücümüz yetmeyebilirdi daha iyi olsak bile ama daha sonrasında en azından o kadar insanın hala mağdur edilmesi beni çok rahatsız eden bir durum çünkü hava koşulları Hatay gibi bir bölge özellikle güneydoğu gibi bir bölgede çok zor hem sıcaklığı kötü hem kış dediğimiz o soğuk ayazı çok kötü ve o insanlar ciddi bir şekilde Yazın özellikle yılanlarla, farelerle yaşıyor. Benim kaldığım konteynerde akraba çıkmıştı. Konteynerde hem çıkıyor, çadırdaki düşünabiliyor musunuz bunu? Oraya da giriyor. Gittiğimizde baya bir sürü ölü fareler falan vardı. Ben çadır kentte gezmekten rahatsız oldum. Yani ürktüm. Burada bu insanlar nasıl yaşıyorlar? Sıcaklığı gerçekten çok kötü. Bir gün konteynerimde klimasız kaldım. Hatay'ın o 60 derece sıcaklığında. Ve ben şey dedim yani bayılacaktım konteynerde. Çok nemde var. Hiç olmayanlar... Ya ne yapacak bu insanlar bu sıcakta o konteynerde? Konteyner dediğimiz malzeme zaten güneşe direkt aldığı anda hemen içeride ciddi bir boğucu hava yaratan bir ortam. En azından iyileştirme çalışmaları üzerinde durulmaması, hala o bölgenin görmezden gelmesi ve bu afetin yaşanmamış gibi davranması belli başlı kesimlerin ve insanların da bunu yapması beni en çok rahatsız eden durumlardan biri. Belki düzeltilmesi gereken...” (K8).

Sahada gözlemlendiği barınma, hijyen, güvenlik, yılan-fare gibi çevresel tehditler üzerinden sistemin iyileştirilmemiş olmasını ciddi bir eksiklik olarak sunmuştur. Özellikle uzun vadede iyileştirici uygulamaların eksikliği, afetin “unutulmuşluk” hissiyle birleştiğinde bireyleri daha da yıpratıldığını göstermektedir

Afet bölgesindeki deneyimler, katılımcıların afet yönetimi ve iyileştirme süreçlerine dair önemli dersler çıkarmalarına yol açmıştır. Katılımcılar, afetin etkilerini daha geniş bir kitleye göstermek gerektiğini vurgulamış, okullarda afet bölgelerine geziler düzenlenmesini

önermiştir. Ayrıca, afetin her yönüyle şeffaf bir şekilde ele alındığını ve herkesin elinden geleni yapmaya çalıştığını ifade etmişlerdir. Bu süreçte, psikososyal destek gibi alanlarda zorluklar yaşanmış, ancak planlara yeterince uyulmadığı ve herkesin kendi imkânlarıyla hareket etmeye çalıştığı gözlemlenmiştir.

Katılımcılar, afetin bir kez daha yaşanmaması dileğiyle, toparlanmanın zorluklarına ve kayıplara dikkat çekmiş, bu sürecin maddi ve manevi olarak oldukça yıkıcı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, afet bölgesine hizmetlerin geç ulaşması ve kaymakam gibi yetkililerin bile geç gelmesi eleştirilmiştir.

Kadın çalışanların özel ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerektiği, afet sonrası alınan geçici personelin sahiplenilmediği, geçici görevlendirilenlerin verimsiz olduğu belirtilmiştir. Katılımcılar, afet bölgesinde yeterli kurtarma personelinin olmaması ve koordinasyon eksikliklerinden rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Özellikle, afet sonrasında iyileştirme çalışmalarının yavaş ilerlediği, Hatay gibi bölgelerde hala ciddi eksiklikler olduğu vurgulanmıştır. Konteynerlerde yaşam koşullarının son derece zorlayıcı olduğu ve bölgedeki insanların zorluklarla mücadele ettiği de belirtilmiştir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu kısımda çalışma sonucunda elde edilen bulguların literatür bilgileri ışığında tartışılmasına yer verilmiştir.

4.1. Afet Bölgesinde Çalışanların Yaşadıkları Zorluklar

Kadın çalışanların afet bölgesinde yaşadıkları temel sorunlardan birisi olarak hijyen gelmektedir. Kadınların erkeklere oranla hijyen, temizlik ve bakım ihtiyaçları farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca bu hijyenin sağlanması noktasındaki gizlilik ve özen de afet alanında ciddi zorluklara neden olmuştur. Diğer yandan kadınların menstrüel döngüleri afet dönemindeki hijyen gereksinimin önemini göstermiştir. Bu durum depremin büyüklüğü, etki alanının genişliği, müdahalenin yetersiz kalınması ve geciken adımlarla açıklanabilir (Aysan, Ogan ve Öz Soysal, 2023; Cengiz ve Peker, 2023). Tüm bu değişkenlerin koordinasyon eksikliği ile birleşmesi sonucunda ilk on gün içinde çalışanların insanüstü öz veri göstermeleri ve ciddi ödünler vermeleri de söz konusu olmuştur. Kadın çalışanların yanıtları incelmediğinde kadınların bu anlamda erkeklere oranla daha çok etkilendikleri görülmüştür.

Rahat hareket etme güçlükleri kadın çalışanları diğer önemli sorunu olarak görülmüştür. Bu anlamda kadın olarak kendini güvende hissetmeme, kalınacak yerlerdeki çekimserlik ve kendini koruma iç güdüsü gibi sorunlar bireylerin içsel olarak kaygı duymasına neden olmuştur. Afet bölgesindeki kaotik yapı, güvenliğin ilk günlerde tam anlamıyla sağlanmamış olması, ölüm ve yıkımın tüm çıplaklığıyla gözleniyor olması, artçı depremlerin devam ediyor olması ve yaşamın kaybedilmesi riski gibi durumlar kadınların daha rahatsız hissetmelerine neden olmuş olabilir (Bozkurt, 2023). Arslankoç, Doruk ve Koçak (2024) da çalışmalarında deprem bölgesinde görev yapan çalışanların çoğunlukla korku, üzüntü ve kaygı deneyimlediklerini aktarmıştır. Son olarak afet bölgesinde yağma olayları, asayiş sorunları yaşandığı da bilinmektedir. Etkilenen 11 ilde olağanüstü hâl ilan edilmesi güvenlik ihtiyacının boyutunu da göstermektedir. Bu kapsamda Sivil Savunma Kanununda belirtildiği üzere yerel kolluk kuvvetleri ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin uzman personelleri afet alanındaki güvenlik tedbirlerinin alınmasında görevlendirilmiştir (Türk, 2023).

Afet bölgesine çalışmanın getirdiği fiziksel ve duygusal zorlukların da çalışanları etkilediği görülmüştür. Afet bölgesi akut zaman içinde ciddi bir yıkımın ve bölgesel bir felaketin resmini çizmektedir. Sürece dair sağlıklı ve tam bilgilerin alınmaması sonucunda yıkım ile yüzleşmek, felaketin boyutları noktasında zihinsel bir sarsıntıya neden olmuştur. Bu gözlemler sonucunda da duygusal gerginlikler ve kaygılar kendisini göstermiştir.

Katılımcıların bu deneyimleri yaşanan afetin büyüklüğü ve süreçte atılan adımlarla ilişkili görülmüştür. Yıldırım (2023) çalışmasında afetin etki alanını çok büyük olması, iletişim ve koordinasyondaki eksiklikler, personellerin ihtiyaçlarının giderilmesindeki sorunlar, rotasyonda yaşanan yetersizlikler gibi faktörlerin akut dönemde gözlenen sorunlar olduğunu aktarmıştır.

4.2. Afet Bölgesi Çalışanlarında Cinsiyet Roller

Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında afet bölgesinde herhangi bir dezavantaj yaşamadığını belirten katılımcılar bulunmaktadır. Bu noktada kadın olmak afet bölgesinde yer alma ve yardım sürecine katılım noktasında hem çalışanlar hem de afetzedeler açısından bir sorun olarak görülmemiştir. Afetzedelere yardım sürecinde kadınlar da erkekler gibi çalışmış ve süreçte görev almıştır. Bu durum yaşanan olağanüstü hâl içinde afetin her türlü ayrımcılığın üstünde görüldüğünü yansıtmaktadır. Çünkü gerek çalışanlar gerekse depremzedeler yardımın niteliğinin daha değerli ve önemli olduğu şeklinde bir algıya sahip olmuş olabilir. Kadın çalışanların afet bölgesinde genellikle koordinatörlük, organizasyon, psikososyal destek üniteleri, kayıt ve kontrol süreçleri, yardımların dağıtımı, temizlik işleri gibi destek alanlarında görev yaptıkları görülmüştür. Bu bulguların kadın daha çok yardımcı hizmetlerde sorumluluk aldıkları ya da görevlendirildikleri söylenebilir. Bu durumun toplumsal cinsiyet rollerinin dışında bireylerin süreç içinde en etkili ve verimli şekilde kullanılması fikrinden hız aldığı düşünülmektedir. Çünkü enkaz kaldırma ve arama kurtarma faaliyetleri daha çok erkeklerin kas gücüne ve pratik zekasına hitap eden süreç olarak yorumlanabilir.

Çalışma bulgularının dışında literatür çalışmalarında toplumsal cinsiyet rollerinin çeşitli afetlerde görüldüğü bildirilmiştir. Kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik/fiziksel farklılıklar ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan sosyoekonomik eşitsizlikler genellikle kadınlar aleyhine bir durum yaratmaktadır (Ünür, 2021). Demirci ve Avcu (2021) çalışmalarında kadın çalışanların karar alma sürecinde etkin olarak yer almamasının önemini aktarmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında, afete müdahale süreçlerinde kadınların görüş ve düşüncelerinin önemsenmemesi, ötelenmesi ve dikkate alınmaması gibi cinsiyet bağlamı sorunların yaşandığı bilinmektedir. Gündüz (2022) çalışmasında 2011 yılında Japonya’da meydana gelen büyük depremde kadınların yeme yapma ve dağıtma gibi daha feminen rollerin verildiğini erkeklerin yapılacak işleri olmasa dahi kadınlara yardım etmediklerini aktarmıştır. Ayrıca bakım, destek ve ilgi süreçlerinde de kadınsı kimliklere sorumluluklar yüklenmiştir. Ilgın ve Karagül (2022) ise çalışmalarında kadın katılımcıların afette kadınların görev alması noktasında korku, savunmasızlık, gözyaşı, yardım, panik, acı,

yardımlaşma, umutsuzluk gibi temaların görüldüğünü aktarmıştır. Aynı soru erkek katılımcılarda çaresizlik, korku, yardım, mağduriyet, çocuk, vefa, sabır, bakım ve korumak gibi temalarla şekillendiği bildirilmiştir. Ayrıca çalışmada kadınların afetlerde yardım için dezavantajlı görülmelerinin nedeni %65'lik kısımda biyolojik nedenler olurken %35'lik kısımda toplumsal cinsiyet eşitsizliği etkili olmaktadır. İnal ve Erbaydar (2016) ise çalışmalarında 2012-2023 Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı'nda toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında eksik ve hatalı ifadelerin yer aldığını aktarmıştır. Bu yaklaşımlar kadın çalışanların afet süreçlerinde haksız ve hatalı tutumlara maruz kalmalarına neden olabilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, afet süreçlerinde belirgin olarak görülmemesi adına Birleşmiş Milletler'in Kadın Programı faydalı adımlar atmaktadır. Nepal'de meydana gelen deprem, Vanuatu'da olan sel ve Myanmar'da yaşanan sel felaketlerinde kadınların daha etkin olması için adımlar atılmıştır (UN-WOMEN, 2017).

4.3. Afet Bölgesi Çalışanlarında İkincil Travmatik Stres Belirtileri

Kadın katılımcıların verdikleri yanıtların geneli incelendiğinde ikincil travmatik stres belirtileri noktasında anlamlı yanıtlar bulunmamıştır. Katılımcılar çoğunlukla hayır ve olma yanıtını vermiştir. Bunun yanında, kadınların erkeklere oranla daha yüksek duygusal emek sarfettiği yapılan yorumlarda görülmüştür. Özellikle deprem sahasında yaşanan acı olaylara dair gözlemler, depremzedelerin kızgın ve üzgün tablolarına şahit olmak ve bunları depremzedelerden dinlemenin verdiği ciddi bir ağırlık gözlenmiştir. Kadınların empati becerilerinin yüksek olması ve duygusal dünyalarının daha zengin olması bu anlamda etkili olduğu düşünülebilir. Ayrıca yardım sunulan depremzedelerden alınan öyküler ve yaşantılar empati yorgunluğuna neden olmuş olabilir. Empati, yardım ve destek süreçlerinde çalışanlarda gerekli duygusal becerilerden birisi olarak görülmektedir (Gürkan ve Yalçiner, 2017). Ancak travmatize olmuş bireylerle kurulacak empati, bireyin duygusal yorgunluk yaşamasına sebep olabilmektedir. Yaşanan afetin büyüklüğü ve mağduriyetlerin çeşitliliği kadın çalışanların kurdukları empati sonucunda süreci yaşayan kendileriymiş gibi çarpık bir deneyim yaşayarak ikincil travmatik stres belirtilerine yol açmaktadır (Hiçdurmaz ve İnci, 2015). Demirci ve Avcu (2021) çalışmalarında afet bölgesinde çalışan kadınların karamsarlık, yoğun stres, üzüntü ve endişe duygularının daha çok yaşandığını aktarmıştır. Bilişsel ve duygusal sağlığın önemli ölçüde etkilendiği bu durumlar ikincil travmanın gelişmesine etkili olabilir ve kadın çalışanların psikolojik iyilik hallerinin risk altına girmesine neden olabilmektedir.

Katılımcılar ikincil travmatik stres yanıtına olumsuz yanıtlar vermiş olsalar da etkilendikleri olayların içerikleri incelendiğinde bu anlamda bilinçdışı süreçte veya uzun vadede etkileri görülecek deneyimler yaşadıkları görülmüştür. Bu anlamda depremzedelerin yaşadıkları zorluklara birincil gözden tanıklık etmek, deprem sonrası kayıplara dair dramatik öykülerin dinlenmesi ve sürekli olarak ölümlü haberlerin olması bireylerin ciddi anlamda etkilendikleri söylenebilir. Ayrıca depremzedelere yardımcı olma yönündeki yoğun istek ve imkânsızlıkların çoğunlukla buna izin vermediği durumlarda kalmak gibi zorlayıcı deneyimler de görülmüştür. Bu anlamda çalışanlar depremzedelerin travmatik yükünü sırtlanmış bir pozisyonda görülmüştür (Gündüz, 2020). Tüm bu deneyimler çalışanların merhamet yorgunluğunu etkilemektedir. Sürekli olarak sorunlu ve ihtiyaç sahibi bireylerin görülmesi bireyin onlara karşı hissettikleri merhamet duygusunun altında ezilmelerine neden olarak ciddi psikolojik sorunlar yaşamalarına neden olabilmektedir (Türk ve Kaya, 2023). Selvi ve Aslan (2024) çalışmalarında kadın çalışanların travmatik stres puanlarının erkeklerden anlamlı şekilde yüksek olduğunu aktarmıştır.

Afet bölgesi çalışanlarının yaşadıkları stres ve kaygının bir nedeni olarak psikolojik sağlık kavramı görülebilir. Verilen yanıtlar içinde çalışanların yeterince deneyimli ve eğitimli olmamaları başlangıçta afet bölgesine gidileceği bilgisinden afette çalışma sürecine kadar birçok noktada kaygıyı ve panik duygusunu tetiklemiştir. Bu anlamda psikolojik sağlık, problemle başa çıkma ve zorluklara çözümler üretme açısından bireyin güçlü yanı olarak görülmektedir (Altundağ, 2013). Xing ve Sun (2013) da çalışmalarında psikolojik sağlamlığın, ikincil travma için koruyucu bir faktör olduğunu aktarmıştır. İkincil travma için bireyin yaşadıkları duygu durum sorunları ve anksiyete belirtileri de tetikleyici olabilmektedir. Psikolojik sağlık bireyin bu gibi olumsuzluklarla başa çıkmasında yardımcı olarak ikincil travmatik stres belirtilerini azaltabilir (Deniz, Çimen ve Yüksel, 2020). Psikolojik sağlık, bir anlamda bireyin krize ön hazırlık yapmasında, kriz anında etkili kararlar verebilmelerinde bireye sağladığı katkılar ile de ikincil travmatik stresi azaltan etkilerde bulunabilir (Oktan, Odacı ve Çelik, 2014). Afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların psikolojik sağlık düzeylerinin düşük olması bireysel faktörler kadar, deneyim eksikliği ve eğitim eksikliği gibi faktörlerle de açıklanabilir.

Afet bölgesi çalışanlarının yanıtlarından alınan bir diğer önemli travmatik stres belirtisi ise hayatta kalma suçluluğu olarak düşünülebilir. Hayatta kalma suçluluğu, afetzedelerin yaşadıkları acı ve kayıplar sonrasında sağ olarak kurtulmalarına yönelik duydukları derin üzüntüyü yansıtan bir kavramdır (Kongur ve Akgün, 2023). Bu anlamda afet çalışanlarının

yaşanan depremde birincil olarak etkilenmelerinin yanında depremzedelerin hissettikleri hayatta kalma suçluluğuna dair ikincil bir deneyim yaşamış olabilirler. Depremzedeleri aktardığı hikayeler, kayıplara yönelik yoğun duyguların çalışanları etkilemiş olması olası görülmektedir. Özellikle kadın çalışanların yüksek empati becerileri de bu süreci kolaylaştırıcı etkide bulunduğu düşünülebilir. Yaşanan afet sonrasında etkilenmeye diğer şehirlerdeki bireylerin travmatik deneyimler yaşaması da bu anlamda çalışanların ne derece etkilendiklerini gösteren değerli bir bulgudur (Gören, 2023). Bu açıdan ülkemizdeki birçok insan depremzedelerle aşırı empati kürara yeme, içme, güvenlik, barınma ve ısıman gibi en temel ihtiyaçlarını karşılarken zorluklar yaşamıştır. Bu zorluklar hayatta kalma suçluluğunun farklı bir yansıması olarak okunabilir.

4.4. Afet Bölgesi Çalışanlarında Stresle Başa Çıkma Becerileri

Afet bölgesinde görev yapan kadın danışanların yaşadıkları stresle başa çıkmada çeşitli tercihleri olduğu görülmüştür. Bu tercihler içindeki sosyal destek ön planda görülmüştür. Bu desteği gerek ailelerinden gerek eşlerinden gerek çocuklarından gerekse çalışma arkadaşlarından aldıkları raporlanmıştır. Bu anlamda çalışma arkadaşların daha yakın olmaları ve ulaşılabilir olması gibi nedenlerle bu alandan alınan sosyal destek daha değerli bulunmuştur. Sosyal destek bireylerin yaşadıkları sorunları dışa vurma, düşünce çarpıklıklarının gözlenmesi, farkındalık sağlanması ve alternatif çözümlere kavuşma noktasında değerli görülmektedir. Sosyal destek kavramı psikolojik sağlamlığın korunmasında ve travmatik stres yaşamının önünde koruyucu bir faktör olarak bilinmektedir (Özer, 2024).

Bunun dışında maneviyata yönelme, rahatlama egzersizleri uygulama, telkin, duygusal dışavurum gibi pozitif becerilerin yanında süreçten uzaklaşma ve bastırma gibi olumsuz yönelimler de görülmüştür. Gören (2023) de çalışmasında deprem bölgesinde çalışan bireylerin kendine yardım, prososyal davranışlar sergileme ve dine yönelim gibi stresle başa çıkma yöntemleri kullandıklarını aktarmıştır. Son olarak çalışanların yardım sürecine daha fazla yönelmeleri ve yaptıkları işten duydukları hazza yönelmeleri de farklı bir başa çıkma yöntemi olarak gözlenmiştir. Ancak bu durum başa çıkma becerisi olarak görülmenin yanında tükenmişliği etkileyebilir. Çalışanların, süreç içindeki deneyimlerini görmezden gelmeleri ve yardıma daha fazla odaklanmaları duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma yaşama risklerini arttırabilir (Yıldırım, 2023).

Afette yaşanan stresle mücadelede, eğitimin önemli bir yeri bulunmaktadır. Afete karşı dirençli personellerin yetiştirilmesi ve afet sürecinde yapılan müdahalelerin daha etkin ve faydalı yürütülmesinde eğitimlerin önemi bulunmaktadır. Eğitimlerle personeller gerçekçi riskleri belirleme, algılarını genişletme, farkındalık düzeylerini yükseltme, uygun davranış kalıpları ve duygusal yanıtları öğrenebilmektedir. Afete hazır personellerin yetiştirilmesi bireylerin afetten önce daha dayanıklı ve sağlam olmalarına katkı sunmaktadır (Ronan ve Towers, 2014).

Kadın çalışanların verdikleri yanıtlar bir bütün olarak incelendiğinde yaşanan stresle mücadelede kurum ve kuruluşların da etkin adımlar attıkları görülmüştür. Bu noktada fiziksel müdahale bağlamında yemek, içmek, güvenlik, konaklama, kişisel hijyen ve ihtiyaçların giderilmesinde adımların atıldığı görülmüştür. Ayrıca bölgede görevli psikososyal destek elemanlarının çalışanlara yönelik yardımları da not edilmiştir. Süpervizyon kapsamındaki eksiklerin de not alınması ve afet sonrası verilecek personel geliştirme programlarına yönelik görüşlerin alınması da uzun vadede atılacak adımlara dair bilgiler sunmuştur.

4.5. Afet Bölgesi Çalışanlarına Destek Mekanizmaları

Afet bölgesinde görev alan kadın çalışanların desteklenmesinde ekip içi iletişim ve psikososyal desteğin önemi görülmüştür (*İkinci olarak da o sahadaki özellikle destek alabilecekleri daha fazla ortam sağlamalı. Çok yoğun bir psikolojik travma yaşıyorlar ve travma ile alakalı destek almak istediklerinde destek kuvveti çok yetersiz kılıyor*). Kadın çalışanlar yaşadıkları gerilimle başa çıkmakta ilk olarak ekip içi desteğe ihtiyaç duymaktadır. Ekip içindeki iletişim ve çalışma disiplini ekip üyelerinin stres ve gerginliklerinde, çalışma verimlerinde ve ruhsal sağlığın korunmasında yardımcıdır (Saygılı ve Özer, 2020). Ekip içi etkileşim, afet çalışanları için bir grup terapisi dinamiği de sunmaktadır. Sorunları birlikte yaşayan ekip çalışanları, kendi içlerindeki konuşmaları, olaylara bakış açılarını aktarmaları ve duygusal boşalmanın sağlanması açılarından faydalı olabilmektedir (Menteşoğulları, Şafakoğulları ve Yıldız, 2023). Bu açıdan afet bölgesi çalışanlarının ilk ve en önemli destek unsuru olarak görev aldıkları ekip gösterilebilir

Katılımcıların yanıtları içinde hazır bulunulmuşluk kavramı da öne çıkmıştır (*Kişilerin hazır bulmuşluğu bence değerlendirilmeli ve zorunlu görevlendirmenin ben doğru olmadığını düşünüyorum.*). Bu durum çalışanların deneyimlerini doğrudan etkileyebilmektedir. Bireylerin afette çalışmaya gönüllü olmaları hem görev motivasyonu hem de afet sahasındaki sorunların yönetimi adına faydalı olabilmektedir. Gönüllü bireyler, afet sürecinin

yürütülmesinde, müdahalelerin daha etkin yürütülmesinde ve afetin yönetim sürecindeki katkıları ile süreci hem çalışmalar hem de afetzedeler açısından kolaylaştırabilmektedir (Aydemir, 2021). Bireylerin, fiziksel ve psikolojik sağlıklarını tehdit edeceği bilinen afet bölgelerine onların hazır hissetmeden yollanması, afet yönetim süreçlerini de sekteye uğratabilmektedir. Bu noktadan ileri giden afet çalışanı, orada bulunan çalışanlara ek bir iş yükü getirebilmektedir. Katılımcıların yanıtlarında da zorunlu görevlendirmenin olumsuz çıktıları görülmüştür. Ancak yürütülen çalışmalarda ve afeti yönetme sürecinde, yaşanan afetin kapsamının çok geniş olması ve 11 ilin birlikte etkilenmesi personel ihtiyacının çok olmasını da beraberinde getirmiştir (Ata, 2023). Bu arka plan göz önüne alındığında çalışanların hazır olma durumları görevlendirilmeleri açısından sorun görülmemiş olabilir. Sürecin yönetiminde ülke çağındaki seferberlik de göz önüne alındığında (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023; Sağlık Bakanlığı, 2024; Türk, 2023) afet için çalışanların hazır bulunuşlukları gözetilememiş olması anlamlı olmaktadır.

Eğitim boyutu da çalışanların hazır bulunuşlarına etki eden bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır (*Yani bir eğitim verilmesi. Hani bu alanda biz bunlarla çalışıyoruz. Böyle işler yapılıyor. İşte siz gittiniz de şöyle şeylerle karşılaşacaksınız. Öncesinde bir hazırlığımız olsaydı ne göreceğimizi ne bekleyeceğimizi bilseydik daha faydalı olurdu*). Bu açıdan bakıldığında, eğitimden kastedilen daha çok deneyim ve tecrübelerin aktarılarak bilinçli farkındalık sağlanması olarak düşünülebilir. Çalışanlar kendi kurumlarında yer alan afet yönetmelikleri, hizmet içi eğitimler ve afet tatbikatları ile farkındalık kazanabilir. Çalışanın farkındalığının gelişmesi işine daha profesyonel yaklaşmasına yardımcı olmaktadır. Birey hem kendisini hem de afet bölgesini yönetme kabiliyetlerini kazanmaktadır (Avcı, Kaplan, Ortabağ ve Arslan, 2022). Bu anlamda bilinçli farkındalığın artması fiziksel sağlık kadar psikolojik sağlık için de koruyucu bir etkiye imkân tanımaktadır. Dinçer ve Kumru (2021) da çalışmalarında afetlerde görev alacak personelin hazırlıklı olma durumunun önemini aktarmıştır. Çalışanlar için kazandırılan afet bilinci, görev sorumluluğu ve disiplin gibi kavramlar müdahale ve yönetimi zor olan afet durumlarında sahanın, çalışanların ve afetzedelerin koordinasyonunda, atılacak adımların yönetiminde ve planlamasında fayda sunmaktadır.

Afet çalışanlarına verilecek destek mekanizmaları içinde ihtiyaçların karşılanması da değerli bir konumda görülmüştür (*Kadın çalışanların özel ihtiyaçlarının (hijyen, güvenlik) sahada daha fazla dikkate alınması gerektiğini düşünüyorum*). Bu ihtiyaçlar en genelinde afet çalışanlarının öz bakım ihtiyaçlarının önemini göstermektedir. Öz bakım çalışanların afete

müdahale sürecinde yaşadıkları zorlukları ve stresle başa çıkmada, fiziksel-ruhsal refahın sürdürülmesinde etkili yollar olarak bilinmektedir (Şan ve Duru, 2024). Santana ve Fouad (2017) çalışmalarında öz bakımı ilişkisel faktör, fiziksel faktör ve ruhsal faktör olmak üzere üç boyutta incelemiştir. İlişkisel faktör, bireyin diğerleri ile kurduğu anlamlı ilişkiler ve iletişimin önemini vurgulamaktadır (*Çocuklarımla konuşmak. Arkadaşlarımla birlikte gitmiş olmak. Oraya iyi ki onlarla gitmişim.*). Fiziksel faktörde bireyin kendisini iyi hissetme noktasında verdiği molalar, fiziksel egzersiz ve sportif etkinlikleri kapsamaktadır (*Derin nefes alma, kısa molalar verme, kısa yürüyüşler, ekibimle duygularımı paylaşma ve görev sırasındaki başarıları hatırlamak*). Son olarak ruhsal faktör ise bireylerin dua etme, meditasyon ve maneviyatla birlikte kendilerini destekledikleri vurgulanmaktadır (*Zaman zaman çok dolup, duygulanıp ağladığım oldu. Daha maneviyata yöneldim*). “Toplumsal dayanışmanın sürdürülebilirliği için, afet sonrası destek sistemleri yalnızca afetzedeleri değil, profesyonel çalışanları da kapsamalıdır.” (Tuncay, 2017, s. 138)

4.6. Afet Bölgesi Çalışanlarında Kazanımları

Afet bölgesinde görev alan kadın personellerin yanıtları incelendiğinde süreçten elde ettikleri kazanımların çoğunlukla deneyim, eksikliklerin tespit edilmesi, öz güven kazanmaları ve yardımcı oldukları alana yönelik becerilerini geliştirme imkânları olarak görülmüştür. Bu yanıtlar büyük yıkıma ve olumsuzluklara neden olan afetin içerisinden pozitif sonuçların da çıkarılabileceğini göstermektedir. Erdener (2019) çalışmasında travmatik deneyimlerin bireylerin psikolojik sağlamlık düzeyleri için değerli kazanımlara imkân sunduğunu belirtmiştir. Yaşanan olumsuzluklar bireyin algılama ve yorumlama süreçlerine etkilerde bulunarak güçlü yanların ve geliştirilmeye açık tarafların ortaya çıkmasında yardımcı olmaktadır. Deneyim öğrenme sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Beceri eğitimi yaklaşımı temelinde, bilginin deneyimlenerek öğrenilmesi ve kazanımının öğrenmeyi daha kalıcı hale getirdiğini vurgulamaktadır. Pratiklerle birleşen teorik bilgiler bu sayede zihinde daha canlı bir şekilde kodlanabilmekte, deneyimler bellekte daha işlevsel şekilde depolanabilmektedir (Çakıroğlu ve Kuruyer, 2016).

Afet çalışanların süreç içinde deneyimledikleri olayların olumsuz olmasının yanından bu olumsuzluğu anlamlandırma ve işleme düzeylerindeki farklılıklar olumlu çıktılara imkân sunabilmektedir. Çalışma bulgularında katılımcıların ifadeleri göz önüne alındığında travma sonrası büyüme kavramına yönelik yanıtlar dikkat çekmektedir (*Aileme daha fazla, daha farklı zaman geçmem gerektiğini düşündüm*). Çalışanların deneyimleri hayatın anlamını kavrama, yaşam önceliklerini gözden geçirme, güçlü ve zayıf yönlerin farkına varılması ile

olumlu sonuçlara imkân sağlamış olabilir (Karaman ve Tarım, 2018). Travma sonrası büyüme kavramı ile aynı şekilde çalışanlar için ikincil travmatik stres, kaygı, depresyon gibi farklı olumsuz ruh hallerine yönelik de koruyucu bir etken olabilmektedir (Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018). Bu haliyle travma sonrası büyümeye yönelik bilişsel, duygusal ve davranışsal değişimler çalışanların birer kazanımı olarak görülebilir.

4.7. Afet Bölgesi Çalışanlarının Görüş ve Tavsiyeleri

Afet bölgesinde çalışan kadın çalışanların deneyimleri sonrasında faydalı önerileri gözlenmiştir. İlk değerli görüş yaşanan bu büyük afetin bir milli bilinç, dayanışma ve birliktelik şuuru yaratması yönündeki temenniler olmuştur. Bu anlamda bir katılımcının şu ifadeleri çarpıcı bulunmuştur:

“Yani aslında nasıl böyle dediğiniz gibi Japonya'dan örnek verecek olursak onlar atom bombasının atıldığı bölgeyi öğrencilerine götürüyorlarsa bizim de okullara bu tarz bir geziler düzenleyerek çocuklarımızı o şekilde yetiştirsek çok daha güzel olabilir. Hani belli başlı konteyner kentlere. Özellikle zaten en yakın olan bölge Hatay ve Maraş diye biliyorum. Hatay hiç yok yani Antakya merkezi yok.”

Diğer bir noktada ise afette yaşanan eksikler ve deneyimlere yönelik olarak çalışanların yorumları dikkat çekmiştir. Bölgede yaşanan sorunlar ve sıkıntıların yakından şahidi olan katılımcılar, sonrasında yaşanması muhtemel afetler için değerli gözlemler aktarmıştır. Ne yazık ki ülkemizin afetlere yönelik belleği zayıf olabilmektedir. Ancak yaşanan her afet sonrasında bu gerçeği çarpıcı bir şekilde öğretmektedir. Yaşanan her afette ülkemizin çıkarması gereken dersler olduğuna dair bir katılımcının şu ifadesi önemli görülmüştür.

“Ama biz bir afet yaşadığımızda bu planları unutuyoruz. Ve nedense her kurum, her kişi ben ne yapabileceğimi odaklanıyor. Aslında herkesin yapabildiği birden fazla şey vardır ama bir afette görevliyse herkesin yapmakla hükümlü olduğu şeyi yerine getirmesi önemli. Yardımlardan mesela örnek vereceğim. Şimdi mesela yardımlar gelen yardımlar aynı Bağış Depo Yönetimi Sosyal Yardımlaşma Vakfı'nda. Normalde bütün bağışların orada toplanması ve tek elden dağıtılması gerekiyor. Ama biz bunu afette unutuyoruz. Tırlarla bir sürü yardım için işte gıda, giyim bir sürü şey gönderiyoruz. Ama işte bunu o plandaki gibi koordine edecek kişiye, yere, kuruma değil de kendi imkânlarımız ölçüsünde bir şey yapmaya çalışıyoruz ve iyilik yapalım derken...”

Son olarak değerli bir tespit karşımıza çıkmaktadır. Sahadaki olayların sıcaklığını ve derin duygusal yükünü en yakından hisseden afet çalışanların, depremzedelerin süreç sorunda

büyük bir umutsuzluk yaşadıklarını aktarmıştır. Bu umutsuzluk duygusu altında üzüntü, kayıp, yas, çaresizlik, yalnızlık gibi birçok duygusal çıktıyı da içinde barındırmaktadır. Süreç için psikososyal destek hizmetlerinin ve ruh sağlığı çalışanlarının katkılarının da değeri görülmüştür. Özellikle şehir merkezinin tamamına yakının yıkıldığı Hatay'daki bir depremzedenin aktardığı şu ifadeler çarpıcı görülmüştür:

“Bir amca var 65 yaşında. Şeker hastası bacağı kesilmiş. Yani tek bacağı var. Gittik işte dedik nasılsın bir sohbet ettik. Bir şeye ihtiyacın var mı? Nasıl durumlar diye. Dedi ki kızım hani kimseye Allah böyle bir an yaşatmasın. 65 yaşında dedi ki, kızım ben Hatay'ın düzelebileceğine inanmıyorum. Eski haline gelebileceğine inanmıyorum. Belki oldu, olur da düzelse de zaten benim ömrüm yetmez. Ben görmem. Bu beni etkilemişti, üzüldüm. Dedim, neden böyle düşünüyorsun? Elbet düzelir, toparlanır. Moral vermeye çalışıyorsun. Ama öyle dedi. Ben inanmıyorum düzeleceğine. Bunu söyleyen aslında belki konuştuğum, 100 kişiyle konuştuysam %80'i böyle söylüyor.”

4.8. Sonuç ve Öneriler

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular afet bölgesinde görev yapan kadın çalışanların yaşadıkları zorlukları nitel verilerle yansıtmıştır. Bu anlamda kadın çalışanların ikincil travmatik stres belirtileri bağlamında yaşadıklarının, gözlemlediklerinin ve deneyimlediklerinin önemli etkisi olduğu görülmüştür. Afetin büyüklüğü, akut zamanda yaşanan zorluklar ve bireyleri algı düzeylerinin bu etkide anlamlı katkısı olduğu bulunmuştur. Yaşanan bu stresle sağlıklı başa çıkma becerilerinin olmaması da bireylerin sürece dair daha savunmasız hissetmelerine neden olarak yaşanan olumsuz etkilerin büyümesine neden olduğu düşünülmektedir. Ayrıca depremin yıkım gücü, insan ve araç eksikliği, imkânların yetersizliği ve mevsim koşulları gibi birey dışındaki etkilerin de süreç içinde belirleyici olduğu düşünülmektedir. Yapılan çalışma depremin kısa ve uzun süreli etkilerinin kadın çalışanlarda incelenmesiyle literatüre güncel bilgiler sunmuştur. Ayrıca kadın çalışanların ikincil travmatik stres düzeylerinin ve başa çıkma becerilerinin nitel verilerle incelenmesi ile özgün bulgular kazandırılmıştır.

Çalışma bulgularında kadın afet çalışanlarına yönelik eksikler, düzeltilmesi gereken noktalar ve güçlü yanlar görülmüştür. 6 Şubat Depremleri göstermiştir ki böylesi büyük afetler her zaman ülkemiz için birer tehdit oluşturmaktadır. Bu tehditle mücadele sürecinde de sadece erkek bireylerin katılımları yetersiz kalacaktır. Şu hâlde afet çalışanların kadın ve erkek olarak birlikte çalışma pratiklerine yönelik bireysel farklılıkları göz önüne alarak atılması gereken

adımlar bulunmaktadır. Afetle sağlıklı mücadele etmenin temel motivasyonu sağlıklı çalışanların görevlerinde olmasından geçmektedir. Çalışmada elde edilen bilgiler ışığında yetkili kurum ve kuruluşlara şu öneriler sunulabilir:

- Deprem sonuçlarına yönelik ifadelerin ve deneyimlerin hazırlanacak lokal ve bölgesel afet mücadele planlarında ele alınması değerli olabilir.
- Afette yer almış çalışanlara yönelik bireysel ve grup temelli psikoterapilerin planlanması anlamlı olabilir.
- Katılımcıların yanıtlarında bölgedeki koordinasyon eksikliği görölmüştür. Bu anlamda yetkilerinin gerekli aksiyonları alması afet süreçlerinde olumsuzlukların önüne geçebilir.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında kadın çalışanların da afet durumlarına müdahalede etkili ve etkin görev almalarına imkân sağlayacak adımların atılması faydalı olabilir.
- Afetin bireysel etkilerinin mikro düzeyde incelendiği ifadeler eksiklerin tespitinde dikkate alınabilir.
- Afet bölgesinde görev alacak personelin psikolojik sağlamlık düzeylerine anlamlı etkilerde bulunacak destek programlarının planlanması faydalı olabilir.
- Katılım oranı yüksek olacak buluşmalar ve seminerler planlanarak süreç içinde çalışan diğer görevlilerin deneyimlerini, başa çıkma becerilerini ve kazanımlarının paylaşıldığı ortamlar yaratılabilir.

Bu önerilerin dışında ileride yapılacak çalışmalar için şu öneriler sunulabilir:

- Afette ikincil travma yaşıyan bireylere yönelik bireysel ve grup temelli terapi programları planlanabilir.
- Afet bölgesinde yaşıyan kadın çalışanların ikincil travmatik streslerine etki eden bireysel faktörlerin incelenmesi önemli bilgiler sunabilir.
- Afet bölgesinde çalışan kadınların görev yerlerine göre farklılıkların ve deneyimlerin çeşitliliğinin etkilerinin incelenmesinde literatür günce bulgular kazandırabilir.
- İkincil travmatik stresin akut ve kronik etkilerinin farklı alanlara nasıl yansıdığının incelenmesinde nicel ölçüm araçları ile modellemeler kurulabilir.
- Afet bölgesinde görev yapan personel için rutin ve devamlı bir rehabilitasyon süreci planlanabilir.

- Afete hazırlık ve farkındalık noktasında afet çalışanlarına yönelik farklı meslek gruplarına dair karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- AFAD. (2022). Türkiye'nin afet risk haritası. <https://www.icisleri.gov.tr/afad-turkiyenin-afet-risk-haritasini-cikardi> adresinden 5.11.2024 tarihinde erişildi.
- AFAD. (2024). Deprem risk haritası. <https://www.afad.gov.tr/turkiye-deprem-tehlike-haritasi> adresinden 6.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Ağır, Ö. (2024). 1939 büyük Erzincan depreminde devletin afete müdahalesi ve eleştiriler. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1), 48-74.
- Ağırkaya, K. ve Erdem, R. (2023). Psikolojik sağlamlık: Sağlık çalışanları açısından bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 656-678.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). Şubat 2023 e-bülten. <https://www.aile.gov.tr/media/131235/subat-2023-e-bulten.pdf> adresinden 7.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). Şubat 2024 e-bülten. <https://www.aile.gov.tr/media/161802/subat-2024-e-bulten.pdf> adresinden 7.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Akay, G., Oğuzhan, H. ve Tüfekçi, F. G. (2024). Kahramanmaraş Depremi sonrası üniversite öğrencilerinde algılanan stres düzeyleri ile öznel iyi oluş durumları arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 40-47.
- Akcan, G. (2018). Travma sonrası büyüme: Bir gözden geçirme. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 61-70.
- Aker, A. T. (2012). *Temel sağlık hizmetlerinde ruhsal travmaya yaklaşım*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Ruhsal Travma ve Afet Psikiyatrisi Çalışma Birimi Yayını.
- Akkuzu, H., Yumuşak, F. N., Karaman, G., Ladikli, N., Türkkan, Z. ve Bahadır, E. (2020). Koronavirüs Kaygı Ölçeği'nin Türkçe güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 2(2), 63-67.
- Aktürk, İ. ve Albeni, M. (2002). Doğal afetlerin ekonomik performans üzerine etkisi: 1999 yılında Türkiye'de meydana gelen depremler ve etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 1-18.
- Akyol, G. ve Taşkıran, C. (2023). Elit düzey güreşçilerin bilişsel esneklik düzeyleri ve stresle başa çıkma stratejileri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 28(4), 267-275.
- Alptekin, K., Topuz, S. ve Zengin, O. (2017). Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitiminde Neler Oluyor? *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 28(2), 50-69.
- Altınsoy, H. (2017). Faşizm, 2. Dünya savaşı ve sonuçları. *Demokratik Modernite Düşünce ve Kuram Dergisi*, 19, 60-67.
- Altun, F. (2018). Afetlerin ekonomik ve sosyal etkileri: Türkiye örneği üzerinden bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(1), 1-15.
- Altundağ, Y. (2013). *Anne-babası boşanmış ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde yordayıcı değişkenler olarak yaşam doyumu ve yalnızlık* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Amirkhan, J. H., Landa, I. ve Huff, S. (2018). Seeking signs of stress overload: Symptoms and behaviors. *International Journal of Stress Management*, 25(3), 301-311.

- Anshel, M. H. ve Wells, B. (2000). Sources of acute stress and coping styles in competitive sport. *Anxiety, Stress and Coping*, 13(1), 1-26.
- APA. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (Çev.: E. Koroğlu). Ankara: Hekimler Birliği Yayıncılık.
- Apaydın, A. (2021). 22 Ağustos 2020 tarihli taşkına neden olan dereli Deresi (Giresun) Havza analizleri, taşkın nedenleri ve sonuçları. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*, 11(2), 392-425.
- Arı, E. ve Soysal, G. C. (2019). Travma ile Başa Çıkabilme Algısı Ölçeğinin (TBÇA) Türkçeye uyarlanması, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Klinik Psikoloji Dergisi*, 3(1), 17-25.
- Arslankoç, S., Doruk, Ç. S. ve Koçak, O. (2024). Deprem bölgesindeki psiko-sosyal hizmetlerin değerlendirilmesi. *Afet ve Risk Dergisi*, 7(1), 108-127.
- Artan, T. ve Özkan, A. O. (2020). Afetler ve sosyal hizmet. *Journal of ADEM*, 1(1), 47-54.
- Aslan, Ş. ve Türk, F. (2022). Bilişsel esneklik ve psikolojik esneklik kavramlarının karşılaştırılması. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(1), 119-130.
- Ata, N. S. (2023). Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremlerinin kriz yönetimi bağlamında değerlendirilmesi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 7(Özel Sayı), 59-77.
- Avcı, S., Kaplan, B., Ortabağ, T. ve Arslan, S. (2022). Üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerin afet konusundaki bilgi ve bilinç düzeyleri. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(1), 94-108.
- Avcıl, S. (2024). Geçmiş deprem tecrübelerine dayanılarak sunulması gereken sağlık hizmetlerinin yeniden organizasyonu yaklaşımı. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(Özel Sayı), 120-134.
- Avdar, R. ve Avdar, R. (2022). Türkiye’de yaşanan doğa kaynaklı afetlerin sosyo-ekonomik etkileri. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(1), 1-12.
- Aydemir, A. (2021). Afet yönetim sisteminin incelenmesinde gönüllülük hizmetleri ve bazı sivil toplum kuruluşları. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2), 387-394.
- Aydın, A. (2024). 6 Şubat 2023 depremlerinde sosyal yardımlar: sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının rolü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1-Deprem Özel Sayısı-), 235-260.
- Aysan, F., Ogan, S. ve Öz Soysal, F. S., (2023). Travma ve krize müdahale yaklaşımları: Kuramsal bir bakış. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14(2), 1431-1457.
- Azarak, L. U. (2023). Tarihin izdüşümünde Antakya (Antiocheia) kentinin depremselliği. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8(Sp. Issue), 3210-3228.
- Barsade, S. G., Coutifaris, C. G. ve Pillemer, J. (2018). Emotional contagion in organizational life. *Research in Organizational Behavior*, 38, 137-151.
- Bıçakçı, A. B. ve Ergüney Okumuş, F. E. (2023). Depremin psikolojik etkileri ve yardım çalışanları. *Avrasya Dosyası*, 14(1), 206-236.
- Bianchi, D., Lonigro, A., Baiocco, R., Baumgartner, E. ve Laghi, F. (2020). Social anxiety and peer communication quality during adolescence: The interaction of social

- avoidance, empathic concern and perspective taking. *Child & Youth Care Forum*, 49(6), 853-876.
- Bilik, M. B. (2021). Deprem tehlikelerine karşı Van kent merkezinin sosyo-mekânsal zarar görebilirliği. *Resilience*, 5(1), 67-92.
- Biricik, A. S. ve Korkmaz, H. (2013). Kahramanmaraş'ın depremselliği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (3), 53-82.
- Bolu, A., Erdem, M. ve Öznur, T. (2014). Travma sonrası stres bozukluğu. *Anatolian Journal of Clinical Investigation*, 8(2), 98-104.
- Bozgedik, A., Birekul, M., Oruç, M. ve Tekin, N. (2024). Deprem Yaşamış Aile Bireylerinin Eğitim ve Diğer Konularda Normal Hayata Uyum Süreçleri: 6 Şubat 2023 Örneği. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 369-384.
- Bozkurt, V. (2023). Deprem toplumsal boyutu. *Avrasya Dosyası*, 14(1), 77-99.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Bride, B. E. (2007). Prevalence of secondary traumatic stress among social workers. *Social Work*, 52(1), 63-70.
- Büyükkaracıgan, N. (2016). Türkiye'de yerel yönetimlerde kriz ve afet yönetim çalışmalarının mevzuat açısından değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 195-219.
- Cam, E. (2011). Çalışma yaşamında stres ve kamu kesiminde kadın çalışanlar. *Journal of Human Sciences*, 8(1), 1-10.
- Carver, C. S. ve Connor-Smith, J. K. (2010). Personality and coping. *Annual Review of Psychology*, 61(1), 679-704.
- Carver, C. S., Scheier, M. F. ve Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(2), 267-283.
- Cengiz, S. ve Peker, A. (2023). Deprem sonrası yetişkin bireylerin depresyon düzeylerinin incelenmesi. *TRT Akademi*, 8(18), 652-668.
- Cocker, F. ve Joss, N. (2016). Compassion fatigue among healthcare, emergency and community service workers: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 13(6), 618-636.
- Cohen, K. ve Collens, P. (2013). The impact of trauma work on trauma workers: A metasynthesis on vicarious trauma and vicarious posttraumatic growth. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 5(6), 570-585.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf> adresinden 6.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Çakıroğlu, A. ve Kuruyer, H. G. (2016). Öğrenme ve öğretim kavramlarının değişimi ve sonuçları; davranış değiştirme mi, beceri öğretimi mi? *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(3), 679-688.
- Çakmak, H., Ocaktan, M. E. ve Akdur, R. (2018). Doğal afetler, eşitsizlikler ve sağlık sonuçları. Akın, A. (ed) *Eşitsizlikler ve Sağlık Sonuçları* içinde (ss. 88-94). Ankara: Türkiye Klinikleri.

- Çelik, İ. H., Usta, G., Yılmaz, G. ve Yakupoğlu, M. (2020). Türkiye’de yaşanan teknolojik afetler (2000-2020) üzerine bir değerlendirme. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 49-57.
- Çetin, H. (2018). *Sosyal Hizmet Yönetimi*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Çoban, R. (2017). Sosyal adalet, eşitlik ve sosyal hizmet. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 252-260.
- Creswell, J. W. (2017). Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni (Y. Dede & S. B. Demir, Çev.). Ankara: Eğiten Kitap. (Orijinal eser 2013’te yayımlanmıştır.)
- Demirci, K. ve Avcu, T. (2021). Afet süreçlerinde kadın bireylerin yaşadığı sorunlar ve çözüm önerileri: İzmir ili örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 11(1), 86-105.
- Demirhan, T. ve Hacıoğlu, İ. (2024). 6 Şubat 2023 Türkiye’deki deprem fırtınasının X (Twitter) özelinde tanımlayıcı analizlerinin yapılması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(1), 285-300.
- Deniz, S., Çimen, M. ve Yüksel, O. (2020). Psikolojik sağlamlığın iş stresine etkisi: hastane çalışanlarına yönelik bir araştırma. *Sakarya Üniversitesi İşletme Bilimi Dergisi*, 8(2), 351-370.
- Dikmen, Y. ve Gafa, İ. (2017). Farklı eğitim kademelerine göre afet kavramı, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(4), 21-36.
- Dinç, F. ve Yıldız, D. (2022). Toksik strese maruz kalan çocuk ve hemşirenin rolü. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(1), 319-326.
- Dinçer, S. ve Kumru, S. (2021). Afet ve acil durumlar için sağlık personelinin hazırlıklı olma durumu. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 32-43.
- Dirimeşe, E. (2023). Madencilerin Afetlerde Arama Kurtarma Tecrübelerinin Sosyolojik İncelemesi: Afet Yönetimi ve Toplumsal Refleksler. *Sosyal Mucit Academic Review*, 5(3), 389-417.
- Doğan, A., Keskin, G. ve Dönmez, A. (2021). Afet yardım çalışanlarında sekonder travma. *Hastane Öncesi Dergisi*, 6(3), 421-432.
- Doğdu, G. ve Alkan, S. N. (2023). Deprem Sonrası Oluşan İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Değerlendirilmesi: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri. *Artvin Çoruh Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 1(1), 38-50.
- Dölek, İ. (2021). *Afetler ve Afet Yönetimi*. Ankara: Pagem Akademi
- Duman, N. (2019). Travma sonrası büyüme ve gelişim. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 178-184.
- Duru, E. ve Balkis, M. (2017). Procrastination, self-esteem, academic performance, and well-being: A moderated mediation model. *International Journal of Educational Psychology: IJEP*, 6(2), 97-119.
- Duruel, M. (2023). Afetlerde göçmen olmak: 6 Şubat depremi Hatay örneği. *Mukaddime*, 14(2), 227-255.
- Ekinci, B. ve Canpolat, M. (2024). 6 Şubat depremi sonrası sahaya gönüllü giden ruh sağlığı çalışanlarının deneyimleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(37), 252-273.

- Ekinci, R., Büyüksaraç, A., Ekinci, Y. L. ve Işık, E. (2020). Bitlis ilinin doğal afet çeşitliliğinin değerlendirilmesi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 6(1), 1-11.
- Erdener, M. (2019). Afet alanında çalışan profesyonellerin psikolojik dayanıklılık ve ikincil travmatik stres düzeylerinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Eroğlu, B. S. ve Arıkan, S. (2016). Acil yardım çalışanlarında travma, tükenmişlik ve yaşam doyumu ilişkilerinde stresle başa çıkmanın moderatörlük rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 31(78), 45-57.
- Ertan, A. E. (2016). I. Dünya Savaşı'nın ardından yeni dünya düzenine doğru: 1919 Paris Barış Konferansı. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(3), 551-572.
- Eryılmaz, M., Tezel, O. ve Ulusoy, S. (2021). Afet: Tanımı ve sınıflaması. *Türkiye Klinikleri Infectious Diseases-Special Topics*, 14(2), 1-5.
- Figley, C. R. (1995). Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized. Brunner/Mazel.
- Figley, C. R. (1995). Compassion fatigue as secondary traumatic stress disorder: An overview. In C. R. Figley (Ed.), *Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized* (s. 1-20). Toronto: Brunner/Mazel.
- Folkman, S. ve Lazarus, R. S. (1980). An analysis of coping in a middle-aged community sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 21(3), 219-239.
- Genç, F. N. (2007). Türkiye'de doğal afetler ve doğal afetlerde risk yönetimi. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9(5), 201-226.
- Genç, Y. ve Barış, İ. (2019). Sosyal hizmetlerin yeniden yapılandırılmasında yerinden yönetimin işlevselliği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2(32), 95-117.
- Geylani, M. (2024). Stres ve stres yönetimi. *Istanbul Kent University Journal of Health Sciences*, 3(2), 28-34.
- Gökalp Yılmaz, G. ve Şikar Yılmaz, A., (2023). Afetlerin etkilerinin zorunlu göç bağlamında incelenmesi: 2023 Kahramanmaraş Depremi. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(4), 1247-1268.
- Gökçe, G. ve Yılmaz, B. (2017). Afetlerde yardım çalışanları: İkincil travmatik stres ve başa çıkma. *Turkiye Klinikleri J Psychol-Special Topics*, 2(3), 198-204.
- Gökler, R. (2012). The disease of modern era; Stress and its effects. *Journal of history culture and art research*, 1(3), 154-168.
- Gören, A. B. (2023). Afet Sonrası İkincil Travmatik Stres ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Örneği. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 80-100.
- Gören, A. B. (2023). Afet Sonrası İkincil Travmatik Stres ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Örneği. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 80-100.
- Güçlü, İ. (2021). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri teknik-yaklaşım-uygulama. Nika Yayınları.
- Güçlü, İ. (2020). Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Güçlü, N. (2021). Nitel araştırmalarda kartopu örnekleme yöntemi. *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*, ss. 116-119.
- Güldü, Ö. (2023). Afet bilinci ve stresli durumlarla başa çıkma arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(3), 638-658.

- Gündüz, B. (2020). Meslek elemanlarının yaşadıkları ikincil travmatik stres. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-14.
- Gündüz, F. (2022). Afetlerde kadın ve toplumsal cinsiyet perspektifi ile çıkarılması gereken dersler (Haiti ve Japonya Depremi Örneği). *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 440-460.
- Güre, M. D. P. (2021). Yardım Edenlere Nasıl Yardım Edilecek?: Afetlerde Çalışan Profesyonellerle Bütünleyici Grup Terapisi Uygulamaları. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 6(1), 29-40.
- Gürkan, A. ve Yalçın, N. (2017). Sağlık çalışanlarında ikincil travmatik stres. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(2), 90-95.
- Hacıoğlu, M., Gönüllü, O. ve Kamberyan, K. (2002). Travma sonrası stres bozukluğu tanısının gelişimi üzerine bir gözden geçirme. *Düşünen Adam*, 15(4), 210-214.
- Hiçdurmaz, D. ve İnci, F. A. (2015). Eşduyum yorgunluğu: tanımı, nedenleri ve önlenmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(3), 295-303.
- Ilgın, H. Ö. ve Karagül, D. (2022). Afet süreçlerinde kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde sivil toplum kuruluşu çalışanlarının deneyimleri: Çanakkale ili örneği. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 7(2), 85-103.
- Işık, Ö., Aydınlioğlu, H. M., Koç, S., Gündoğdu, O., Korkmaz, G. ve Ay, A. (2012). Afet yönetimi ve afet odaklı sağlık hizmetleri. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28(2), 82-123.
- İnal, E. ve Erbaydar, N. P. (2016). 2012-2023 Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı'nın toplumsal cinsiyet bakış açısı ile incelenmesi. *Fe Dergi*, 8(1), 33-49.
- İnce, A., Temiz, Y. E. ve Erdinç, Z. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinde Din Hizmetleri: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bağlamında Bir Saha Araştırması. *Eskiye*, 50, 683-704.
- İzci, F. ve Ünveren, G. (2017). Travma sonrası stres bozukluğunda bilişsel davranışçı terapi ve göz hareketleri ile duyarsızlaştırma ve yeniden işleme. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 31-38.
- Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM). (2023). Deprem Bölgesinde Kadınların Psikososyal Durumu Raporu.
- Kahil, A. ve Palabıyıkoglu, N. R. (2018). İkincil travmatik stres [Secondary traumatic stress]. *Current Approaches in Psychiatry*, 10(1), 59-70.
- Kalafat, D. (2024). 4 Aralık 2023 Gemlik Körfezi Depremi bir öncü şok mudur? *MTA Yerbilimleri ve Madencilik Dergisi*, 5(5), 51-61.
- Karaağaç, H. (2023). Hastane Afet Yönetim Sürecinde Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulamaları: Kahramanmaraş Depremleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(3), 1154-1166.
- Karaman, Ö. ve Tarım, B. (2018). Travma sonrası büyüme, sosyal problem çözme ve iyimserlik arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 190-198.
- Karaman, Z. T. (2016). Afet yönetiminde erken uyarı ve afet tipleri. Karaman, Z.T. ve Altay, A. (ed.) *Bütünleşik Afet Yönetimi* içinde (ss. 221-239). İzmir: İlkem Ofset ve Dijital Baskı.
- Karazincir, S. E. (2024). Deprem ve göç ilişkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1), 366-383.

- Karbek Akarca, F. (2023). Acil tıp uzmanlarının deprem deneyimleri. *Community & Physician/Toplum ve Hekim*, 38(5), 384-399.
- Kavaklılar, E. Z. (2023). *Okul psikolojik danışmanlarında ikincil travmatik stres ve başa çıkma: Nitel bir yaklaşım*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Kayan, A. ve Taştekin A. (2021). *Kent ve çevre çalışmaları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kılıç Ceyhan, E. (2023). Afetlere müdahalede sosyal hizmetin çok boyutlu rolü. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2), 779-786.
- Koç, R. (2024). *6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminin üniversite öğrencileri üzerindeki psikolojik etkilerinin sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi* (yüksek lisans tezi). Gümüşhane, Gümüşhane Üniversitesi.
- Kongur, A. ve Akgün, N. (2023). Çaresizlikten arta kalan: Hayatta kalma suçluluğu. *IX. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi*, 18, 54-59.
- Kounenou, K., Kalamatianos, A., Nikoitsiou, P. ve Kourmoussi, N. (2023). The interplay among empathy, vicarious trauma, and burnout in greek mental health practitioners. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(4), 3503-3518.
- Köse, H. (2013). Örgütlerde stres kaynakları ve stres yönetimi. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 29, 37-44.
- Kuş, E. (2017). *Nitel Araştırma Teknikleri ve Analizi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *InterViews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing* (3rd Ed.). Sage Publications.
- Lazarus, R. S. ve Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. London: Springer.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Sage Publications.
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American psychologist*, 56(3), 227-240.
- Menekşe, A. (2024). *Ebelerin afetlere hazıroluşluk düzeyleri ile afet ve acil durumlarda emzirmenin desteklenmesine ilişkin bilgi ve tutumlarının değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İzmir, Ege Üniversitesi.
- Menteşoğulları, E., Şafakoğulları, Ş. ve Yıldız, M. (2023). Afet sonrası travmalarda psikolojik yaklaşım. *International Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(28), 1-13.
- Oktan, V., Odacı, H. ve Çelik, Ç. B. (2014). Psikolojik doğum sırasının psikolojik sağlamlığın yordanmasındaki rolünün incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 140-152.
- Özdemir, A. F. ve Engin, C. (2024). Depremin Sosyal, Ekonomik ve İç Göçe Etkileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 15-26.
- Özdemir, G. (2024). Asrın felaketi olarak nitelendirilen 6 Şubat Depremlerinin eğitim süreçlerine yansımaları. *New Era International Journal Of Interdisciplinary Social Researches*, 9(23), 45-54.
- Özel, Y. ve Karabulut, A. B. (2018). Günlük yaşam ve stres yönetimi. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 48-56.

- Özer, M. (2024). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremini yaşayan bireylerde travma sonrası stres bozukluğu, travma sonrası büyüme ve varoluşsal kaygılar arasındaki ilişkide ruminasyonun rolü (Yüksek Lisans Tezi). Antalya, Antalya Üniversitesi.
- Özkul, B. ve Karaman, E. (2007). Doğal afetler için risk yönetimi. *TMMOB Afet Sempozyumu*, 5(7), 251-260.
- Öztürk, S. ve Uzuntaş, Ö. (2019). Türkiye'deki sel ve taşkın yönetmelikleri üzerine bir değerlendirme: Farklı ülkeler ile karşılaştırma ve yasal boşluk analizi. *The Journal of International Scientific Researches*, 4(2), 146-161.
- Patton, M. Q. (2018). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri (Çev. M. Bütün & S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Peacock, A. (2023). Compassion satisfaction, compassion fatigue, and vicarious trauma. *Nursing Management*, 54(1), 14-22.
- Pearlin, L. I. ve Schooler, C. (1978). The structure of coping. *Journal of Health and Social Behavior*, 19, 2-21.
- Prochazkova, E. ve Kret, M. E. (2017). Connecting minds and sharing emotions through mimicry: A neurocognitive model of emotional contagion. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 80, 99-114.
- Ramos, C. ve Leal, I. P. (2013). Posttraumatic growth in the aftermath of trauma: A literature review about related factors and application contexts. *Psychology, Community & Health*, 2, 43-54.
- Ronan, K. R. ve Towers, B. (2014). Systems education for a sustainable planet: Preparing children for natural disasters. *Systems*, 2(1), 1-23.
- Roth, S. ve Cohen, L. J. (1986). Approach, avoidance, and coping with stress. *American Psychologist*, 41(7), 813-819.
- Sağlık Bakanlığı. (2024). Türkiye'nin sağlık ordusu deprem bölgesi için seferber oldu. <https://www.saglik.gov.tr/TR-102172/turkiyenin-saglik-ordusu-deprem-bolgesi-icin-seferber-oldu.html> adresinden 7.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Santana, M. C. ve Fouad, N. A. (2017). Development and validation of a self-care behavior inventory. *Training and Education in Professional Psychology*, 11(3), 140-156.
- Saraçlı, Ö., Atasoy, N. ve Karaahmet, E. (2012). Yakın ilişkilerin nörobiyolojisi. *Psikiyatri ve Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 414-427.
- Sariaslan, M. (2023). Zorunlu deprem sigortası ve Kahramanmaraş merkezli depremlerde doğabilecek hukuki ihtilaflar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 169, 407-470.
- Saygılı, M. ve Özer, Ö. (2020). Sağlık çalışanlarında ekip çalışması tutumlarının incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(27), 444-454.
- Schwarzer, R. ve Taubert, S. (2002). Tenacious goal pursuits and striving toward personal growth: Proactive coping. In *Beyond coping: Meeting goals, visions and challenges* (pp. 19-35). London: Oxford University Press.
- Selçuk, Ş. E. (2023). Kahramanmaraş Depremlerinin Ekonomiye Etkisi. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 4(1), 35-47.
- Selvi, Ö. ve Aslan, A. (2024). 6 Şubat 2023 Maraş depreminde görev yapan sağlık çalışanlarının travma sonrası stres ve psikolojik dayanıklılık ilişkilerinin değerlendirilmesi. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 9(1), 1-18.

- Sevim, K. ve Öksüz Poplata, S. (2024). Kahramanmaraş Depremi Sonrası Gönüllü Çalışmalara Katılan Kişilerin Psikolojik Dayanıklılık ve İkincil Travmatik Stres Düzeyleri Arasındaki İlişki. *TYB Akademi*.
- Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research. Sage Publications.
- Şahin, D. ve Demirbilek, E. Z. (2023). Doğal afet ve kriz yönetiminde sosyal medyanın etkisi: Kahramanmaraş merkezli deprem felaketi üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51(4), 322-333.
- Şahin, Ö. ve Karaaziz, M. (2024). Travma sonrası stres bozukluğu ve stresle başa çıkma üzerine genel bir derleme. *Ulusal ve Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Dergisi*, 5(5), 845-856.
- Şahin, Ş. (2019). Türkiye’de afet yönetimi ve 2023 hedefleri. *Turkish Journal of Earthquake Research*, 1(2), 182-186.
- Şan, F. ve Duru, R. K. (2024). Afet ve kriz çevirmenliğinde stres faktörleri ve öz bakım ihtiyacı. *IU Journal of Translation Studies/İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, 21, 41-60.
- Şeker, B. D. (2023). Doğal afetlerin göç üzerindeki etkileri: Depremler ve Türkiye. *Göç Dergisi (GD)*, 10(2), 173-187.
- Tapan, M. G. (2023). Kahramanmaraş Depremleri Sonrası Afet Yönetiminde Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Yedi Aralık Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 18-30.
- Taşkıran, G. ve Baykal, Ü. (2017). Afetler ve Türkiye’de hemşirelerin afetlere hazır olma durumları: literatür inceleme. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 2(4), 79-88.
- Telli, S. G. ve Altun, D. (2023). Türkiye’de deprem sonrası çevrimiçi öğrenmenin vazgeçilmezliği. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 125-136.
- Tonak, H. A. ve Kitiş, A. (2020). Deprem ve yangın afetlerinde engelli: Anlatımsal bir derleme. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 8(1), 77-84.
- Topkara, N., Reyhan, F. A., Dağlı, E. ve Bakır, E. (2023). Deprem Bölgesinde Görev Yapan Sağlık Çalışanlarının Merhamet Yorgunluğu ve İkincil Travmatik Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *TOGÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 152-165.
- TRT. (2024). İspanya’da sel felaketi. <https://www.trthaber.com/foto-galeri/ispanyada-sel-felaketinde-hayatini-kaybedenlerin-sayisi-217ye-cikti/68353/sayfa-4.html> adresinden 5.11.2024 tarihinde erişildi.
- Tuncay, T. (2017). Afetlerde sosyal hizmet: Afetlere hazırlık, müdahale ve iyileştirme sürecinde sosyal hizmet uygulamaları. Nobel Yayıncılık.
- Tuncay, T. ve İl, S. (2009). Sosyal hizmet uygulamasında empatiyi yeniden düşünmek. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(2), 39-56.
- Turp, M. (2024). 1939 Erzincan Depreminin Giresun’a Etkileri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(30), 325-340.
- Tüccar, E. ve Yavuz, E. 2023 yılı Kahramanmaraş Pazarcık Depremi’nin bireyler üzerindeki etkilerinin psikososyal yönden incelenmesi. *Journal of Migration and Political Studies*, 1(1), 54-77.
- Tüfekcioğlu, İ., Ergan, G., Kaynaş, B., Aktepe, N. ve Tavşanoğlu, Ç. (2022). Akdeniz iklim bölgesindeki alt yükselti orman ve çalılıklarında yangın sonrası hızlı ekolojik

- değerlendirme ile restorasyon önerilerinin geliştirilmesi: Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi örneği. *Turkish Journal of Forestry*, 23(3), 163-177.
- Türk, A. ve Kaya, S. (2023). Deprem sonrası psikososyal destek uygulamalarında merhamet yorgunluğunun psikolojik sağlamlığa etkisi: Sosyal hizmet uzmanları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 81-91.
- Türk, E. M. (2023). 6 Şubat 2023 depremlerine müdahale mevzuatının ve silahlı kuvvetlerin müdahalesinin değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 81(Özel Sayı), 301-323.
- Türkeş, M. ve Şahin, S. (2018). Türkiye'nin fırtına afeti etkilenebilirliği ve risk çözilememesi, *Kebikeç, İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırma Dergisi*, 46(4), 219-246.
- UN WOMEN. (2017). unwomen.org. 22.03.2024 tarihinde <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/humanitarian-action/disaster-risk-reduction> adresinden alındı
- Utkucu, M., Budakoğlu, E., Yalçın, H., Durmuş, H., Gülen, L. ve Işık, E. (2014). 23 Ekim 2011 Van (Doğu Anadolu) Depremi'nin (Mw=7.1) Sismotektonik Özellikleri. *Yerbilimleri*, 35(2), 141-168.
- Uysal, A. ve Sunkar, M. (2024). Erzincan Ovası ve çevresinin depremselliği ile depremlerin mekânsal ve yoğunluk analizleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(2), 419-436.
- Ünür, E. (2021). Afet yönetiminde toplumsal cinsiyet eşitsizliği: doğal afetlerde cinsiyete dayalı zarar görülebilirlik farkı. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 351-364.
- Varan, D. ve Demirel, Ç. (2024). Travmanın dolaylı etkisi: ikincil travmatik stres üzerine bir derleme. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 4(2), 71-86.
- Wright, H. N. (2011). *The complete guide to crisis & trauma counseling: what to do and say when it matters most!* Arkansas: Gospel Light Publications.
- Xing, C. ve Sun, J.M. (2013). The role of psychological resilience and positive affect in risky decision-making. *International Journal of Psychology*, 48(5), 935-943.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, S. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş depreminin psikososyal etkisi ve depremzedelere yönelik sürdürülebilir müdahalenin önemi üzerine bir gözlem araştırması. *Anasay*, 24, 133-153.
- Yıldırım, Ş. (2016). Sosyal hizmette krize müdahale yaklaşımının kullanımı krize müdahale. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 481-486.
- Yıldız, F. (2014). *19. yüzyıl'da Anadolu'da salgın hastalıklar (Veba, Kolera, Çiçek, Sıtma) ve salgın hastalıklarla mücadele yöntemleri* (Yüksek Lisans Tezi). Denizli, Pamukkale Üniversitesi.
- Yılmaz, B. (2007). Yardım Çalışanlarında Travmatik Stres. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 10(3), 137-147.
- Yılmaz, D. G. (2023). Geçmiş depremlerden 2023 Kahramanmaraş Depremlerine: Neden afete karşı hazır değiliz? *Afet ve Risk Dergisi*, 6(3), 1009-1023.
- Yılmaz, T. ve Bekaroğlu, E. T. (2024). Ruh Sağlığı Çalışanlarında İkincil Travmatik Stres. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 17(1), 140-146.

EKLER

EK-1: ETİK KURUL RAPORU

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULLAR KOORDİNATÖRLÜĞÜ

PROTOKOL NO: 2024/365

ARAŞTIRMA BAŞLIĞI	Afet Bölgesinde Görev Alan Kadın Çalışanların İkincil Travma İle Baş Etme Becerileri Maraş-Antep Depremi Örneği
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	1-Yüksek Lisans Tez Çalışması 2-Nitel Araştırma
ARAŞTIRMACILAR	1-Sorumlu Araştırmacı : Hilal YILDIZ BALABAN 2-Tez Danışmanı : Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR
ETİK KURUL TÜRÜ	SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
KARAR	Etik Onay Verilmesine Karar Verildi.

TARİH
25.12.2024

Prof. Dr. İsa KARAMAN
ETİK KURULLAR KOORDİNATÖRÜ

EK-2: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Değerli Katılımcı,

Sizi Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR danışmanlığında Hilal YILDIZ BALABAN tarafından yürütülen “Afet Bölgesinde Görev Alan Kadın Çalışanların İkincil Travma İle Baş Etme Becerileri: Maraş-Antep Depremi Örneği” başlıklı yüksek lisans tez araştırmasına katılmaya davet ediyoruz. Bu araştırma, 2023 Kahramanmaraş Depremleri afet bölgesinde görev alan kadın çalışanların ikincil travma deneyimlerini ve bu travmalarla başa çıkma becerilerini anlamayı amaçlamaktadır. Size yöneltilen sorularla deprem bölgesinde görev alan kadın çalışanların deneyimlerini derinlemesine anlamak ve yaşadıkları duygusal süreçleri keşfetmek hedeflenmektedir. Sorular, katılımcıların kendi hikayelerini ve bakış açılarını özgürce paylaşmalarını teşvik etmek için açık uçlu olarak hazırlanmıştır. Veriler gizli tutulacak ve yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırmanın tahminen 25 dakika sürmesi beklenmektedir. Görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz.

Demografik Bilgiler

1. Adınız ve Soyadınız:
2. Yaşınız:
3. Cinsiyetiniz:
4. Medeni durumunuz:
5. Eğitim durumunuz:
6. Meslek alanınız (ör. sosyal çalışmacı, psikolog, hemşire, destek personeli, vb.):
7. Mesleki hayatınızdaki deneyim süreniz (yıl ve ay):
8. Afet bölgesindeki görev süreniz:
9. Görev yaptığınız il/iller:
10. 6 Şubat depremlerinden ne kadar sonra afet bölgesine görevlendirildiniz?
11. Daha önce kaç kez bir afet bölgesinde görev aldınız?

Afet Bölgesindeki Çalışma Deneyimleri

1. Afet bölgesindeki çalışma ortamını nasıl tanımlarsınız? (Fiziksel, duygusal, sosyal açıdan tanımlama yapınız).
2. Afet bölgesindeki göreviniz sırasında hangi sorumlulukları üstlenerek yerine getirdiniz? (Lütfen belirtiniz):

3. Afet bölgesindeki çalışmanız sırasında kendinizi stresli, kaygılı veya tükenmiş hissettiğiniz oldu mu? Örnek verebilir misiniz?
4. Görev sırasında karşılaştığınız en zorlu durumlar nelerdi? Bu durumları nasıl aştınız? Aşamadığınızı düşündüğünüz zamanlar oldu mu?
5. Afet bölgesindeki göreviniz süresince sizi duygusal olarak en çok zorlayan olaylar veya durumlar nelerdir?
6. Afet bölgesinde çalışırken kendinizi duygusal olarak en güçlü hissettiğiniz anları tarif edebilir misiniz? Ya da kendinizi savunmasız hissettiğiniz anlar oldu mu?
7. Bu süreç, sizin kişisel ve mesleki hayatınızı nasıl etkiledi?

İkincil Travma Bilgileri

1. Afet sonrasında bireylerle veya ailelerle çalışırken duygusal olarak en zorlayıcı bulduğunuz durumlar nelerdi?
2. Afet sonrasında alanda çalışırken sizi en çok etkileyen olay neydi? Anlatabilir misiniz?
3. Afet bölgesindeki deneyiminiz sonrasında ruh halinizde ya da hayatınızda değişiklikler fark ettiniz mi? Nasıl değişiklikler oldu?
4. Afet bölgesinde çalışmanızın duygusal ve psikolojik sağlığınıza etkilerini nasıl tanımlarsınız?
5. İkincil travma yaşadığınızı düşündüğünüz bir an oldu mu? Eğer olduysa, bu durum sizin mesleki ve kişisel hayatınıza nasıl yansdı?

Başa Çıkma Becerileri

1. Zorlayıcı durumlarla başa çıkarken kullandığınız yöntemler veya stratejiler nelerdi?
2. Afet bölgesindeki göreviniz sırasında yaşadığınız duygusal yükü başa çıkma için neler yaptınız? Sizin için işe yarayan bir yöntem oldu mu?
3. Afet bölgesindeki göreviniz sırasında stresle başa çıkmak için hangi yöntemleri kullandınız?
4. Kurumunuz veya ekibiniz, sizin duygusal destek ihtiyacınızı karşılamak için ne gibi çalışmalar yaptı?

5. Sosyal destek (aile, arkadaşlar, meslektaşlar) bu süreçte sizin için ne kadar etkili oldu?
6. Bu süreçte sizi en çok rahatlatan ya da ayakta tutan şey ne oldu? Örneğin bir destek, bir alışkanlık, bir kişi...

Toplumsal Cinsiyet Roller

1. Kadın olmanızın, afet bölgesindeki deneyimlerinizi nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?
2. Afet bölgesinde karşılaştığınız zorlukların, kadın çalışanlar için özel bir anlamı olduğunu düşündüğünüz durumlar oldu mu?
3. Etrafınızdaki diğer meslek elemanlarının bu süreçten nasıl etkilendiğini gözlemlediniz? Onlar için uygulanan programlar var mıdır?
4. Afet bölgesinde görev yapmanın kadın çalışanlara özgü zorlukları olduğunu düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?
5. Toplumsal cinsiyet rolleri, afet bölgesindeki görevlerinizi yerine getirmenizi nasıl etkiledi?

Genel Görüşler ve Öneriler

1. Afet bölgelerinde görev yapan kişiler için hangi desteklerin sağlanması gerektiğini düşünüyorsunuz?
2. Afet bölgelerinde sizin gibi görev alan diğer kadınlara tavsiyelerde bulunmak isterseniz onlara ne söylerdiniz? İkincil travma ile başa çıkmalarını kolaylaştıracak önerileriniz nelerdir?
3. Size göre, afet sonrası sizin gibi çalışan kişilere ne tür destekler sağlanmalı veya ikincil travma yaşayan meslek elemanlarına yönelik ne tür destek mekanizmaları oluşturulmalıdır? Alanda çalışırken bu konuda sizin beklentileriniz neler olmuştu?
4. Bu deneyimden öğrendiğiniz, kişisel ve mesleki anlamda en önemli ders nedir?
5. Son olarak, bu süreçte sizin için en kritik olan ama konuşulmadığını düşündüğünüz bir konu var mı? Onu da paylaşır mısınız?

Not: Katılımcının sorulara yanıt verirken kendini rahat hissetmesi için esnek bir görüşme ortamı sağlanacaktır. Sorular gerektiğinde açıklanabilir veya örneklendirilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

Hilal YILDIZ BALABAN, 2021 yılında Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümünden onur öğrencisi olarak mezun oldu. Ocak 2022’de Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında yüksek lisans eğitim ve öğretim hayatına başladı. Nisan 2022’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının projesi olan ADEM/SODAM projesinde Manisa Yunus Emre Kaymakamlığı bünyesinde koordinatör olarak görev aldı. 2023 yılında aynı projede Eğitici unvanıyla görevine devam etti. Eylül 2022’de İstanbul Üniversitesi Çocuk Gelişim bölümüne başladı. Ağustos 2023’te Anadolu Üniversitesi Adalet Bölümünden mezun oldu. Mart 2024’te ise Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünde göreve atandı.

Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR danışmanlığında yürüttüğü “6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinde Görev Alan Kadın Çalışanların İkincil Travma ile Başa Çıkma Deneyimleri” başlıklı tez çalışmasını Mayıs 2025’te tamamladı.

Yayın Çalışması

Yıldız Balaban, H. (2024). “Afet Bölgesinde Görev Alan Kadın Çalışanların İkincil Travma ile Başa Çıkma Becerileri: Maraş-Antep Depremi Örneği”. VIII. International Halich Congress on Multidisciplinary Scientific Research, İstanbul 3-5 Aralık 2024, Özet Bildiri Kitabı, ISBN: 978-625-378-036-4, s. 163-164.